

Fórum-Társadalomtudományi szemle

neGyedévenkénti Tudományos-Folyóirat

XVI. évfolyam

Főszerkesztő
csAndA-Gábor

Főmunkatárs
FAzekAs-József

A-szerkesztőbizottság-elnöke
Öllős-Iászló

szerkesztőbizottság

biró-A.-zoltán,-csanda-Gábor,-Fazekas-József,-Fedinec-csilla,-Gyurgyík-Iászló,-
hunčík-Péter,-Iampl-zsuzsanna,-Ianstyák-István,-Iiska-József,-
mészáros-András,-simon-Attila,-szarka-Iászló,-Tóth-károly,-végh-Iászló

Tartalom

Tanulmányok

Öllős-Iászló	
A-szabadság-és-a-nyelv-szabadság	3-
Gyurgyík-Iászló	
A-vegyes-házasságok-(házasságkötések)-alakulása-szlovákiában,- különös-tekintettel-a-magyar-lakosságra-	21-
Póty-ár-Pád	
Az-első-szlovák-országgyűlés-megválasztása-1938-decemberében-	39-
I.-Juhász-Ióna	
A-károly-király-gyermekegyaraltatási-akció-1918-nyarán---1.-osztárk- gyerekek-a-mai-szlovákia-magyarlakta-területein-(A-korabeli- sajtóhírek-alapján)-.....	71-
Gecse-Annabel-A	
„salus-animarum-suprema-lex-esto”-	103-
kerényi-Éva	
Gömöri-fürdőélet-a-19.-században-II.-	131-

könyvek

Acta-ethnologica-danubiana-15. (Bárth Dániel)	155
zímányi-árpád:-s zókészleti-és-morfológiai-változások- a-mai-magyar-nyelvben (Angyal László)	157
márku-Anita:-„Po-zákárpátszki”.-k étnyelvűség,-kétnyelvűségi- hatások-és-kétnyelvű-kommunikációs-stratégiák-a-kárpátaljai- magyar-közösségben (Gazdag Vilmos)	159
I őrinicz-Gábor:-A-nyelvi-variativitás-a-szlovákiai-magyar- anyanyelvtankönyvekben (Kondor Perhács Johanna)	162
kontra-miklós-németh-miklós-s inkovics-balázs-(szerk.): elmélet-és-empíria-a-szociolingvisztikában (Sebők Szilárd)	165
I adislav-macháček:-Úvod-do-sociológje-mládeže (Lampl Zsuzsanna)	168
duba-Gyula:-valami-elmúlt-II.-erni-diákkora (Csanda Gábor)	170

realizované-s-finančnou-podporou-Úradu-vlády-slovenskej-republiky-
--program-kultúra-národnostných-menšín-2014

Fórum-Társadalomtudományi Szemle

A-szerkesztőség-címe:- Fórum-kisebbségkutató-Intézet,-Park-u.-4.,-931-01-somorja.-e-mail:-csanda@foruminst.sk-
-kiadja:-Fórum-kisebbségkutató-Intézet,-somorja.-IČo:-34-028-587.-Felelős-kiadó:-Tóth-károly-igazgató-
-nyomdai-előkészítés:-kalligram-Typography-s.r.o.,-érsekújvár-
-nyomta:-kanovits-média-s.r.o.,-dunaszerdahely-
-megjelent-a-szlovák-köztársaság-kormányhivatala-támogatásával-
-Példányszám:-600-
-ára:-3-€-
-2014.-június-
-nyilvántartási-szám:-ev-904/08-
-Issn-1335-4361-
-Internet:-http://www.foruminst.sk-
-k-éző-íratokat-nem-őrünk-meg-és-nem-küldünk-vissza.

Fórum-Slovenskovedná revue

Adresa-redakcie:-Fórum-inštitút-pre-výskum-menšín,-Parková-4,-931-01-Šamorín.-e-mail:-csanda@foruminst.sk-
-vychovateľ:-Fórum-inštitút-pre-výskum-menšín,-Šamorín.-IČo:-34-028-587.-zodpovedný:-károly-Tóth-riaditeľ-
-Tlačiarenská-príprava:-kalligram-Typography-s.r.o.,-nové-zámky-
-Tlač:-kanovits-média-s.r.o.,-dunaszerdahely-
-s-finančným-príspevkom-Úv-sr-
-náklad:-600-
-cena:-3-€-
-jún-2014-
-evidenčné-číslo:-ev-904/08-
-Issn-1335-4361-
-Internet:-http://www.foruminst.sk

A-szabadság-és-a-nyelv szabadság¹

Í ászl ó Öl | Ös

Freedom-and-language-freedom

342.7

342.724

342.725

316.022.4

keywords: -human-rights,-language-freedom,-national-rights,-national-freedom,-national-mutualism.

Az-emberi-jogok-világa-nem-zárt-világ.-Az-felvilágosodás-idején-megfogalmazott-néhány jog- mára-számos-sá-gyarapodott.-Az-emberi-jogokat-immár-generációkba-osztjuk,-és körük-tovább-nő.-o-lyan-mű-jelent-meg-a-közelmúltban,-amelyik-az-emberi-élet-újabb területéről-igyekszik-bizonyítani,-hogy-ebbe-a-körbe-tartozik.-A-szerző,-Andrássy-György azzal-az-állítással-indítja-útjukra-érveit,-(Andrássy-2013)-hogy-a-„szabadságok-vagy-szabadságjogok- elméleteiből,- filozófiájából,- nemkülönben- a- szabadságok- nemzeti- és nemzetközi-jogából-hiányzik-egy-fontos,-egy-»alapvető«-szabadság,-a-nyelv szabadság, pontosabban-e-szabadság-megfelelő-formában-történő-elismerése”.- (Andrássy-2013, 11.- p.)-I-eszögezi,-hogy-miután-az-elmúlt-húsz-évben-többször-is-kifejezésre-juttatta ebbéli-véleményét,-ebben-a-munkájában-a-korábbiaknál-pontosabban-szeretné-definiálni-a-nyelv szabadságot,-az-ugyanis-kimaradt-a-bevett-emberi-jogok-közül.-bemutatja, hogy-„a-nyelv szabadság-is-felkerülhet--s-mint-jeleztük,-néhány-alkalommal-már-fel-is került--a- szabadságjogok,- a- természetes-jogok,- illetve-az-emberi-jogok-listájára, ennek-elvi-akadály-legalábbis-nincs”.- (Andrássy-2013,-19.-p.)-ugyanakkor-ezekről-a listákról-egyelőre-hiányzik-a-nyelv szabadság,-ám-ezt-nem-tekinti-perdöntőnek.-Úgy-teszi fel-az-„igazi-kérdést”,-„hogy-hiányosak-a-szabadságok-és-szabadságjogok-ma-leginkább ismert-és-elfogadott-listái,-vagy-sem,-illetőleg-hogy-igazolható-e-a-szóban-forgó-listák kibővítése-a-nyelv szabadsággal”.- (Andrássy-2013,-19.-p.)

minden-túlzás-nélkül-állítható,-hogy-rendkívüli-vállalkozásról-van-szó:-Andrássy György-a-bevett-emberi-jogok-körét-szeretné-kibővíteni-az-általa-nyelv szabadságnak

1 Az-alábbi-írás-recenzió-nak-indult.-Andrássy-György-Nyelv szabadság című-művét-kívánta-értékelve-bemutatni,-majd-jó-szívvél-ajánlani-az-olvasónak.-ám-a-könyv-nem-hagyta,-hogy-e-sorok írója-beérje-enyivel.-A-szerző-érveinek-súlya-olyan-kényszerítő-erővel-bírt,-hogy-át-és-tovább-gondolásuk-szétfeszítette-a-recenzió-korlátait.

nevezett-joggal. A-kötet-elsősorban-szándékargumentumainak-a-rendje.-de-a-nyelv-szabadság-emberi-jogként-történő-elfogadásának-érvein-túl,-példákat-keresve-a-jogtörténetbe-is-visszatekint-a-szerző.-Több-olyan-fontos-jogi-dokumentum-keletkezését-mutattja-be,-amelyek-érintik-a-nyelv-szabadságot,-illetve-születésük-során-a-tárgyaló-felek-egymás-közi-vitájukban-felvetették-a-nyelv-használat-problémakörét.-Andrássy-leszögezi,-hogy-például-az-első-világháborút-követően-elfogadott-I-engyel-kisebbségi-szerződés-tartalmazza-a-nyelv-szabadságot,-még-ha-ezt-a-kifejezést-nem-használja-is.-s-zerintetöbb-hasonló-dokumentumhoz-szolgált-mintául-ez-a-szerződés-egy-olyan-korszakban,-amikor-a-kisebbségvédelem-a-fontos-ügyek-közé-került,-és-a-nemzetközi-kisebbségvédelmi-rendszert-egy-új-szervezet,-a-nemzetek-szövetsége-garantálta.-„következőképpen-ki-kell-mondanunk,-hogy-a-nemzetközi-jog-egyszer-már-elismerte-a-nyelv-szabadságot-–-akkor-is,-ha-ezt-egy-kisebbségvédelmi-rendszer-kereti-közt-tette,-hogy-a-jog-meghatározása-során-nem-használta-a-»nyelv-szabadság«-szót,-illetőleg-kifejezést.”(Andrássy-2013,-35.-p.)-Andrássy-ezzel-meglelte-azt-az-elemt,-ami-a-jogfejlődés-egyik-legfontosabb-argumentuma:-precedenst-talált.

A-precedens-általánosítása-azonban-következtetésen-alapszik,-amelyik-logikus-ugyan,-ám-a-probléma-megoldásához-az-államok-egyetértésére-volna-szükség.-Az-államok-akarata-nak-pedig-abbéli-szándékokból-kellene-erednie,-hogy-feloldják-az-emberi-jogok-jelenlegi-értelmezésében-megbúvó-ellentmondást.-emiatt-meg-kellene-vizsgálnunk,-miért-kívánták-és-kívánják-fenntartani-a-jelenlegi-állapotot,-minek-okán-nem-tekintik-feszítőnek-az-említett-ellentmondást,-pontosabban,-egyes-államok-miért-nem-tartják-ezt-ellentmondásnak.

A-szerző-további-példákat-hoz-fel-az-egyes-államok-belső-jogából.-A-legegyértelműbbnek-a-svájci-alkotmányt-tartja,-amelyik-kimondja:-„A-nyelv-szabadság-garantált.”

ám-egy-új-emberi-jog-elfogadtatásához-nem-elegendő-a-precedensek-sora.-Ahhoz,-hogy-egy-jog-az-emberi-jogok-közé-kerüljön,-olyan-megalapozása-szükséges,-amelyik-az-emberi-jogok-elvrendszerére-támaszkodik.-ennek-ugyan-csak-gondolatébresztő-kísérlete-adja-a-kötet-legizgalmasabb-részét.

A-kérdés-elméleti-megalapozásának-két-irányát-különbözteti-meg-a-szerző.-Az-egyik-a-nyelv-szabadság-levezetése-az-emberi-jogok-nemzetközi-jogából,-oly-módon,-hogy-ez-a-szabadság-a-nyelv-szabadságot-is-magába-foglalja.-Azaz-„...mi-is-olyan-tartalmakat-vezetünk-le,-bontunk-ki-az-emberi-jogok-nemzetközi-jogából,-amelyek-nem-kimondott,-nem-kifejezett,-hanem-rejtett,-hallgatóságos-tartalmai-ennek-a-jognak,-s-a-felszínre-hozott-tartalmak,-esetünkben-is-a-nyelv-szabadság-fogalmi-elemei-lesznek.”-(Andrássy-2013,-42.-p.)-hőz-átehetjük,-a-megoldás-bevett-módszernek-számít,-minthogy-az-emberi-jog-történetében-többször-alkalmazták.

A-nyelv-szabadsághoz-vezető-másik-út-az-emberi-jogok-nemzetközi-jogának-hibáin,-ellentmondásain-keresztül-vezet-ezen-belül-az-egyik-argumentum-a-kisebbségi-többletjogok-érvében-rejlik,-nevezetesen,-hogy-nyelvük-használatának-jogával-a-kisebbség-hez-tartozó-személyek-többletjogot-kapnak.-ám-a-szerző-szerint-semmi-akadálya,-hogy-a-többség-hez-tartozók-ebbéli-jogát-is-elismerjék.-„A-megoldás-tehát-annyira-kézenfekvő,-hogy-szinte-felfoghatatlan,-hogy-miként-vergődhet-a-kisebbségi-jogokkal-kapcsolatos-vita-évtizedek-óta-két-rossz-megoldás-között-ha-nem-ismerik-el-a-nyelvi-kisebbségek-hez-tartozó-személyek-jogát-saját-nyelvük-használatához,-igazságtalanok-lesznek-az-ilyen-kisebbségekkel-szemben,-mert-megfosztják-őket-egy-fontos-jogtól;-ha-elisme-

rik-ezt-a-jogot-számukra,-szintén-igazságtalanok-lesznek,-mert-megsértik-a-nyelvi-megkülönböztetés-tilalmának-elvét.”-(Andrássy-2013,-43.-p.)-ezt-az-ellentmondást-az-egyetemesesség-elvével-lehet-feloldani.-ennek-az-elvnek-azonban-messzire-nyúlik-a-története.-Az-egyetemesesség-elvét-persze-le-kell-szögezni,-s-ezt-a-szerző-meg-is-teszi.-ám-az-elvvel-szemben-több-érvet-is-felvetettek-az-idők-során.-érvényesülése-előtt-éppen-ezen-érvek-jelentették-és-jelentik-ma-is-a-legfőbb-akadályt.²

A-szerző-Will-kymlickát-idézi,-aki-szerint-a-kisebbségi-jogok-tekintetében-a-filozófiai-vitának-vége,-a-kisebbségi-jogok-védelmézői-győzelmet-arattak.-Andrássy-azonban-leszögezi,-hogy-a-„filozófia-mintegy-behozta-azt-a-lemaradását,-amely-a-nemzetközi-joghoz,-valamint-a-legtöbb-állam-belső-jogához-képest-hosszú-időn-át-jellemezte”.-(Andrássy-2013,-47.-p.)-ám-ez-nem-jelenti-azt,-hogy-a-nyelvszabadságot-a-nemzetközi-jog-és-a-legtöbb-állam-belső-joga-elismerné.-szerinte-a-filozófia-nemcsak-utolérte,-hanem-egyenesen-megelőzte-a-nemzetközi-jogot-és-az-államok-többségének-belő-jogát.-ez-azonban-szerintünk-összetettebb-kérdés.-s-zámos-olyan-eleme-van-a-modern-államiság-filozófiai-alapelveinek,-amelyek-akadályozzák-a-nyelvszabadság-elfogadását-emberi-jogként.-nem-állítható,-hogy-mindegyikre-megoldást-talált-korunk-államelmélete.-márpedig-a-megoldásuk-a-feltétele,-hogy-a-magukat-a-többségtől-eltérő-nemzethez-sorolókat-az-állam-nemzetileg-is-egyenlőnek-tekintse.

Andrássy-valóban-jól-látja,-hogy-amennyiben-nem-teszi,-akkor-polgárai-nyelvi-jogainak-vonatkozásában-több-bevett-emberi-jog-tekintetében--például-a-gondolat,-a-lelkiismeret,-a-vallás,-a-vélemény-és-a-kifejezés-szabadsága-tekintetében--önellentmondásba-sodródik.-s-őt,-a-szerző-szerint-elvileg-még-az-is-elképzelhető,-hogy-a-preferált-nyelvet-nem-is-a-többség,-hanem-csak-a-kormányzat-tagjai-és-híveik-beszélik,-és-a-jelen-állapotában-még-ez-sem-sértené-az-emberi-Jogok-egyetemes-nyilatkozatát.

ugyanakkor-az-emberi-Jogok-egyetemes-nyilatkozatából,-annak-elismert-jogaiból-vezeti-le-a-nyelvszabadságot,-éppen-oly-módon,-hogy-a-gondolat,-a-lelkiismeret,-a-vallás,-a-vélemény-és-a-kifejezés-szabadságának-részjogosítványaiként-tekint-rá.-A-nyilatkozat-ugyan-hallgat-e-nyelvi-részjogosítványokról,-ám-a-szerző-szerint-ennek-politikai-magyarázata-van.--(Andrássy-2013,-118-119.-p.)-A-politikai-magyarázat-„lényege,-hogy-a-nemzetközi-jog-végső-soron-az-államok-alkotása,-s-ezért-politikai-kompromisszumot-kell-látni-benne,-mivel-azonban-a-politikai-kompromisszumtól-nem-várható-el-a-teljes-logikai-következetesség,-nem-várható-el-ez-a-nemzetközi-jogtól-sem”.³

szerintünk-azonban-nem-zárható-ki,-sőt-okkal-feltételezhető,-hogy-az-úgynevezett-politikai-kompromisszum-mögött-megbúvó-logikai-következetlenség--persze-egy-másik-logika-szerint--nem-is-tekinthető-következetlenségnek.-ugyanis-más-normatív-alapokra-támaszkodik.-ennek-természetével-is-számot-kell-vevünk,-amihez-meg-kell-vizsgál-nunk-azt-az-államfelfogást,-amelyik-éppen-a-nyelvi-jogok-biztosításában-látja-az-ellentmondást-saját-belső-rendjére-nézve.-nem-csak-az-emberi-jogok-alapjául-szolgáló-racionális-képesség-alapjaként-tekinthetünk-a-nyelvre,-hanem-az-irracionalitás-egyik-kifeje-

2 Az-egyetemesesség-érvének-problémaköréhez-a-tanulmány-második-felében-térünk-vissza.

3 A-szerző-itt-bruhács-János-érvére-hivatkozik.

zési-eszközeként-is.-Az-embert-hagyományok-és-szenvedélyek-által-vezérelt-lényként-is-jellemezik-a-felvilágosodás-óta,-így-lényegének-nyelvi-kifejeződése-is-ilyen.-A-többféle-szenvedély-és-meghatározó-hagyomány-pedig-veszélyes-az-állam-egységére.⁴következésképpen-a-hatalom-és-annak-részeként-a-nyelvi-hatalom-központosítása-a-logikusnak-nevezhető-stratégia.

A-szerző-a-többi-emberi-jogban-megbúvó,-külsőnek-nevezett-nyelvszabadságon-kívül-az-anyanyelvre,-a-saját-nyelvre-épülő-belső-nyelvszabadságot-is-érvei-közé-sorolja.-ez-ugyanis-megváltoztathatatlan,-és-a-gyermek-nyelvi-környezetének-megváltoztatása-bizonyított-hátrányokkal-jár-száma.- (Andrássy-2013,-132.-p.)-k-ülön-említi-azt-a-helyzetet,-amikor-mások-minősítenek-egy-nyelvet-az-illető-saját-nyelvének,-nem-pedig-ő-maga.-ezt-véleménynek-nevezi,-míg-az-adott-személy-saját-álláspontját-tényállításnak.-Az-adott-személynek-joga-van-saját-nyelve-megváltoztatásához,-ezt-a-jogot-a-n-nyilatkozat-is-tartalmazza.-ebből-a-szerző-azt-a-következtetést-vonja-le,-hogy-„a-n-nyilatkozatban-benn-rejlő-és-belőle-levezetett-nyelvszabadság-a-külső-nyelvszabadságon-túl-magában-foglalja-a-belső-nyelvszabadságot-is:-éppen-úgy,-mint-ahogyan-a-gondolat,-a-lelkiismeret-és-a-vallás-szabadságának-a-n-nyilatkozatban-olvasható-is-magában-foglalja-a-meggyőződés-és-a-vallás-külső-szabadságán-túl-a-meggyőződés-és-a-vallás-belső-szabadságát-is”.-(Andrássy-2013,-136-137.-p.)-ugyanis-amennyiben-mindenkinek-joga-van-saját-nyelve-magváltoztatásához,-„akkor-nyilvánvaló,-hogy-joga-van-nyelvének-megtartásához-is;-ha-viszont-mindenkinek-joga-van-saját-nyelvének-megtartásához,-és-megváltoztatásához-egyaránt,-akkor-nyilvánvaló,-hogy-mindenkinek-joga-van-saját-nyelvének-megválasztásához.-ezzel-el-is-jutottunk-a-belső-nyelvszabadság-helyes-definíciójához”.-(Andrássy-2013,-138.-p.)-A-választás-szabadságát-ennél-a-kérdésnél-is-hasonlóan-értelmezi,-mint-a-meggyőződési-szabadságnál-és-a-vallásszabadságnál.-A-különb-ség-abb-an-áll,-hogy-a-létezőkön-kívül-alapíthatunk-új-vallást,-és-kialakíthatunk-új-meggyőződést,-ám-új-első-nyelvet-nem-teremthetünk,-mivel-azt-nem-választjuk.-A-szerző-ezért-a-belső-nyelv-megtartásának-és-megválasztásának-szabadságával-definiálja-a-belső-nyelvszabadságot.

h-ozzátehetjük,-hogy-amennyiben-a-külső-nyelvszabadság-az-ember-saját-nyelvén-való-sul-meg,-akkor-belső-nyelvszabadsággá-válk.-és-az-egyetemesség-elvét-ezzel-az-érvvel-is-alátámaszthatjuk.

A-nyelvszabadság-emberi-jogi-jellege-azonban--szerintünk--még-egy-érvet-igényel.-Igazolni-kell,-hogy-a-nyelv,-azon-belül-is-az-anyanyelv-az-emberi-mivolt-lényegi-eleme.-Tehát-az-emberi-természet-elengedhetetlen-része,-következésképpen-az-emberi-minőség-egyik-előfeltétele.-ebben-az-esetben-a-nyelvi-jogok-kapcsolata-az-emberi-jogokkal-az-emberi-természet-minőségi-vizsgálata-alapján-válk-nyilvánvalóvá.-h-a-igazolható-az-anyanyelv-lényegi-jelentősége-az-emberi-mivolton-belül,-akkor-nem-csak-a-többi,-immár-bevett-emberi-jogból-következtethetünk-arra,-hogy-a-nyelvi-jogok-is-emberi-jogok.-hanem-magából-az-emberből.-ebben-az-esetben-a-nyelvi-jogok-kapcsolata-a-többi

4 I ord-Acton-s-vájc-példájával-érvelve-mutatja,-hogy-hibás-az-a-feltételezés,-hogy-az-állam-határainak-egybe-kell-esnie-a-nemzet-határaival.-(Acton-1991,-147.p.)

emberi-joggal fordított is lehet: nemcsak a nyelvi jogok emberi-jogi jellege következhet nek belőlük, hanem azoké is a nyelvi jogokéból.

Az a legfontosabb érvünk, hogy nyelv nélkül nem volna ember az ember. A nyelv egy- szerre legfontosabb eszköze az ember egyéni önazonosságának és a társadalmi együttműködésnek.⁵ A nyelv tehát egyszerre előfeltétele az egyéni és a közösségi identitásnak. n élkül az ember nem válhatott volna társadalmi lényvé az emberiség törzsfejlődése során, és egyéniséggé sem válhatna saját élete során.

k övetkezésésképpen nyelv nélkül más közösség mellett politikai közösséget sem alkothatna az ember. n em hozhatna racionális döntéseket a köz ügyeiben, hiszen meg sem vitathatná azokat embertársaival. d e fogalmak hiányában maga sem volna képes átgondolásukra. e képesség hiányában pedig nem válhatna polgárrá, hiszen köz ügyekben nem tudná kialakítani a saját álláspontját.⁶ n nyelv nélkül nem válhatna racionális lényvé, következésképpen a társadalmi racionalitásnak is híján volna. s őt, mint hogy az emberek közti kapcsolatoknak morális vetületei is vannak, nyelv hiányában az egyén a helyeset sem tudná fogalmilag elválasztani a helytelentől. Tehát az ember morális lényként sem létezhetne.

Az előbbiekből következően pedig az emberi jogok eszméje sem születhetett volna meg nyelv híján, és az egyes jogokat sem fogalmazhatta volna meg senki ember fia, mivel nem tudná elgondolni azokat.⁷ d e esetleges transzcendentális létezésük esetén --amennyiben e jogokat valamiféle emberfeletti erő teremtené meg-- procedurálisan sem volnának realizálhatók, hiszen az érvényesítésük feladata az elgondolásukra képtelen lényekre hárulna. emiatt nélkülük nemcsak a nyelvi jogokhoz legközelebb álló emberi jogokkal, a szólás és a sajtó szabadságával nem élhetne az ember, hanem egyik joggal sem. h iszen meg sem tudná fogalmazni és érteni őket.

d e érdemes egy pillantást vetnünk az előbbi érv negatív változatára. Az ugyanis nehézzé teszi, hogy a nyelvi jogokat ne minősítsük emberi jognak. A negatív érv úgy hangzik, hogy álláspontjuk megfogalmazásához még azoknak is nyelvre van szükségük, akik ellenzik a nyelvi jogok besorolását az emberi jogok közé. Az emberi nyelv lényege és társadalmi szerepe persze oly módon is jellemezhető, hogy az ne kerülhes-

-
- 5 Jürgen habermas szerint a testmozgás ugyan része a cselekvésnek, ám nem maga a cselekvés, ahhoz a cselekvés elgondolt terve is szükséges. A kollektív cselekvésnek pedig az érintettek együttműködése okán kommunikatív cselekvésnek kell lennie. (habermas-1988, 146–147. p.)
 - 6 John l ocke szerint az ember racionális képességére építve tudja elhagyni a természeti állapotot, megalkotni a polgári társadalmat és létrehozni az államot. (l ocke-1999, 110–113. p.)
 - 7 Andrásy leszögezi, hogy a vallás szabadságához, valamint a kifejezés szabadságához való jogát javarészt nyelvhasználat útján gyakorolja az ember. „ez azonban, mint láttuk, csak és kizárólag az emberiség által beszélt valamely konkrét nyelv használatával történhet meg.” (Andrásy-2013, 107. p.) ám szerintünk a kapcsolat szorosabb, és mindegyik emberi jogra vonatkozik. Az ember racionális mivoltának előfeltétele a nyelv, következésképpen az emberi jogok eszméjének is.

sen-be-az-emberi-jogok-világába.⁸ sőt, akár-az-emberi-jogokat-megfogalmazni-képes ember-elleni-fellépés-eszközeként-is-tekinthetünk-rá.⁹

ám-a-nyelv-kétségkívül-az-emberi-öntudat-lényegi-eszköze.-Alapvető-eleme-az-ember személyiségének,-racióális-és-morális-mivoltának.-általá-alkotta-és-fejleszti-az-emberi-jogok-eszméjét,-majd-alkalmazza-e-jogokat.-A-nyelv-tehát-igazolhatóan-az-emberi mivolt-egyik-kétségbevonhatatlan-előfeltétele.

korunkban-az-is-nyilvánvalóvá-vált,-hog-y-ezt-a-szerepet-nem-töltheti-be-bármelyik nyelv-mindegyik-személynél.¹⁰ Az-ember-nem-képes-korlátlan-számú-nyelv-elsajátítására,-és-a-megtanultakat-sem-bírja-ugyanolyan-szinten.-k-özismert-tény-az-is,-hog-y-létezik egy,-a-legmagasabb-szinten-elsajátított-nyelve,-az-első-nyelve,-az-anyanyelve.-e-nyelv révén-születik-meg-öntudata.-A-nyelvi-jogok-azért-védik-éppen-ezt-a-nyelvet,-mert-az ember-személyiségét-anyanyelve-révén-fejleszti-a-leghatékonyabban.-minden-más nyelv-rosszabb-feltételeket-teremt-száma-ra.- (s kutnabb-k angas- 2000,- 285–288.- p.) Persze-megjegyezhetjük,-hog-y-az-emberi-jogok-modern-eszméjének-megjelenésekor-ez az-összefüggés-a-latin-jelentősége-okán-távrolról-sem-látszóddhatott-olyan-egyértelmű-nek,-mint-azt-követően,-hog-y-élő-nyelvek-váltották-fel-a-latint.-más-okok-mellett-a-magas kultúrát-hordozó-egyetlen-és-nem-élő-nyelv-súlya-is-az-egyik-oka-lelhetett,-hog-y-az-anya nyelv-védelme-ekkor-nem-kap-helyet-az-emberi-jogok-között.¹¹

8 I udassy-mária-jellemzése-szerint: „Az-univerzalitás-és-univerzalizálhatóság-záloga-a-nyelv:-az én-egyes-szám-első-személyű-helyeslésem-vagy-helytelenítés-em-azáltal-válik-összemberi-normativitás-kifejezőjévé,-hog-y-el-tudok-szakadni-saját-személyes-érintettségemtől,-és-az-erkölcsi érzelmeimet-kifejező-ítéleteket-az-emberi-nemre-tudom-vonatkoztatni.”-csak-hog-y-h-ume-okfejtésében-„a-nyelv-nem-alapja-az-egoisztikus-és-egyetemes-érvényű-érzúletek-megkülönböztetésének,-hanem-a-nyelvhasználat-alakul-ki-e-distinkció-általános-érvényessége-folyománya-ként”-(I udassy-2004a,-45–46.-p.)-A-szerző-szerint-még-világosabb-a-distinkció-r-ousseau-esetében:-„Az-önellátó,-önmagában-teljes-természeti-ember,-akit-csak-megront-a-gondolkodás-és-ennek-kifejezésekekppen-a-tagolt-beszéd;-az-önszeretet-igen,-de-az-önzést-(a-másokkal-való-összevetést)-nem-ismerő-premorális-lény,-akiben-a-társiatlanságnak-sohasem-jellemzője-a-társiasság--e-lény-nemigen-találta-fel-a-beszédet,-hiszen-nem-volt-rá-szüksége,-nem-volt-mondanivalója-embertársai-száma-ra,-mivel-szükségeit-nélküle-is-ki-tudta-elégíteni.”-(I udassy 2004b,-50.-p.)-valamint:-„mivel-az-első-nyelvek-érzetszavakból-(r-ousseau-terminológiájában: trópusokból)-álltak,-kifejezéseik-(és-nem-kijelentéseik)-nem-lehetnek-igazak-vagy-hamisak--legalábbis-nem-a-tárgyi-világnak-való-megfelelés-értelmében.”-(I udassy-2004b,-52.-p.)

9 „A-népnek-az-írás,-a-közbeszéd-képességével-való-felruházása-de-bonald-szerint-a-forradalom-legádázabb-tette,-a-másik-a-válás-engedélyezése,-mely-a-feleségnek-éppúgy-megengedte-az-impotens-vagy-kegyetlen-férj-eltávolítását,-mint-a-fenséges-népnek-a-tehetetlen-vagy-kegyetlen-uralkodó-elűzését.”-(I udassy-2004c,-82.-p.)-Továbbá:-„Az-ember-semmit-sem-képes-teremteni--fogalmi-gondolkodása,-az-artikulált-beszéd-képessége,-mindenekelőtt-magának-a-nyelvnek-a-léte-az-ember-teremtett-voltának-és-az-Istenség-mindent-eleve-elrendelő-hatalmának-közvetlen-bizonyítéka.”-(I udassy-2004c,-84.-p.)

10 Andrassy-György-úgy-fogalmaz,-hog-y-„...egyetlen-ember-sem-képes-nyelvhasználatra-általában,-egyetlen-ember-sem-képes-a-nyelvet,-az-emberi-nyelvet,-a-nyelvet-mint-olyant-használni:-ha-nyelvet-használunk,-mindig-egy-bizonyos-nyelvet-használunk,-egy-bizonyos-nyelven-beszélünk-vagy-írunk.”-(Andrassy-2013,-106.-p.)

11 A-kor-tudományos-életében-ögörög-jelentőségét-is-meg-kell-említenünk.

Tove-skutnabb-kangas-megjegyzése,-hogy-képzeli-él,-milyen-lenne,-ha-senki-se beszélné-egy-nyelvet-sem,-(skutnabb-kangas-2000,-9.-p.)-megvilágítja-a-probléma egyik-lényeges-oldalát.-n-evezetesen,-hogy-a-nyelv-az-emberek-közi-kapcsolatteremtés eszköze,-nélküle-az-emberi-társadalom-sem-létezne.-ugyanakkor-a-nyelvek-egyike,-az anyanyelv-további-funkcióval-is-bír,-az-emberi-egyénség-kialakulásának-az-egyik-meghatározó-eleme.-A-szerző-szerint-már-a-gyermekek-megszületése-előtt-megkezdődik-a folyamat,-a-beszéd-ritmusát,-hangjait-már-az-anyaméhben-érzékelik,-és-tanulni-kezdik.-A tanulás-a-születés-utáni-első-hónapokban-folytatódik.-A-gyermekek-tovább-tanulja-a-verbális-jelek-értelmezését,-például-a-mimika-jelentéseit.-már-ezek-a-jelek-is-kulturális sajátosságokkal-bírnak.-Tehát-nem-értelmezhetők-pusztán-általánosan.-általuk,-kulturális-sajátosságaikat-is-beleértve-kezdik-a-kis-ember-megalkotni-ön-maga-identitását, saját-én-tudatát.

A-nemzetállam-azonban-csak-a-nemzeti-többséghez-tartozóknál-veszi-figyelembe ezt-az-adottságot,-és-ennek-értelmében-szabályozza-a-hivatalos-nyelvhasználatot.-A korábbi-rendi-államtól-eltérően-általában-egy-élő-nyelvet-tesz-az-állam-nyelvévé.-A-döntés-egyben-az-állam-területén-beszélt-többi-nyelvet-kirekeszti-ebből-a-státusból.

Az-adott-nyelv-hivatalos-nyelvvé-tételéhez-a-nyelvet-alkalmassá-kellett-tenni-a modern-állam-és-társadalom-működtetésére.-Tehát-olyan-regionális-nyelvet-kellett-kiválasztani-erre-a-célra,-amelyet-az-ország-minél-több-lakosa-ért,-tehát-más-regionális,-a továbbiakban-nyelvjárásoknak-nevezett-nyelveket-beszélők-számára-is-aránylag-közeli. majd-modernizálni-kellett-a-kiválasztott-nyelvet.-ezt-igényelte-a-modern-közigazgatás,-a törvénykezés,-a-tudományos-élet,-a-sajtó,-a-gazdasági-élet,-a-modern-oktatás-és-több más-terület.- (Anderson-1991,-67-82.-p.)-eredeti-formájában-ugyanis-nem-válhatott volna-é-területek-hatékony-kommunikációs-eszközzé,-és-nem-válthatta-volna-fel-a latint.¹²

A-többi-beszélt-nyelv-kirekesztése-a-hivatalos-nyelv-státusából-megfosztotta-őket ezektől-a-lehetőségektől.-ezek-a-nyelvek-nem-válhattak-a-törvénykezés,-a-közigazgatás, a-tudomány,-a-sajtó,-a-gazdasági-élet,-a-modern-oktatás-nyelvévé.-esetenként-azért, mert-erre-nem-is-voltak-alkalmasak.-ám-gyakran-másért.-ennek-oka-nem-az-volt,-hogy használóik-ne-tudták-volna-alkalmassá-tenni-anyanyelvüket-minderre.-vagy-mivel-nem is-volt-ilyen-szándékuk.-hanem-azért,-mert-az-állam,-amelyikben-éltek-és-amelyiknek maguk-is-a-polgárai-voltak,-egyszerűen-nem-engedte.-hatalmi-eszközeivel-akadályozta, sőt-tiltotta-anyanyelvük-ilyen-irányú-fejlesztését.-Azaz-a-tudatosan-hátrányba-hozott nyelvet-a-nemzetté-válás-előtti-szinten-próbálta-tartani.-vele-együtt-beszélőiket-is.-így kívánta-elérni,-hogy-a-modern-nemzetbe-csak-az-állam-által-előírt-nyelven-tudjanak betagozódni,-esetenként-csak-az-állam-által-megszabott-nyelven-válhassanak-nemzet-té.-saját-anyanyelvükön-a-nemzet-előtti,-sokkal-fejletlenebb,-tehát-előnytelenebb-állapotba-kényszerüljenek.-ha-pedig-olyanok-kerültek-az-állam-fennhatósága-alá,-akik-nyelve-már-korábban-eljutott-a-nemzetté-válás-szintjére,-azok-nyelvét-az-állam-megkísérel-

12 ezt-a-folyamatot-magyarázza-ernest-Gellner-ismert-elmélete,-mely-az-ipari-társadalom-magas kultúra-iránti-egyetemes-igényével-magyarázza-az-új,-mindenkire-kiterjeszthető-képzési-rendszert-megszületését.- (Gellner,-1983,-34-38.-p.)

te-visszafejleszteni-a-nemzeti-szint-előttire,-vagy-legalábbis-visszaszorítani-a-hivatalos-sá-tett-nyelv-szintje-alattira.¹³ A megoldás-egyszerűnek-tűnik:-az-állam-felszámolja-e-nyelv-használatának-a-modern-nemzet-nyelvi-funkcióihoz-kötődő-területeit,-rendszeresen-jelzi-e-nyelv-alárendeltségét-a-hivatalossal-szemben,-majd-az-alárendelt-helyzetbe-kényszerített-nyelv-sorvadni-kezd.

eközben-persze-nem-veszi-figyelembe-azon-polgárai-nyelvi-igényeit,-akiknek-nem-az-állam-által-kijelölt-nyelv-az-anyanyelvük.-csak-hogy-ha-az-egyén-anyanyelve-rovására-tanulja-a-második-nyelvet,-akkor,-ha-látszólag-folyékonyan-beszéli-is,-nagyobb-erőfeszítést-igényel-tőle-a-második-nyelv-használata.-s-zemélyiségfejlődése-problematikusabbá-válik,-mint-az-anyanyelve-segítségével.

A-második-nyelv-persze-megtanulható,-sőt-elsajátíthatók-további-nyelvek-is,-ám-az-anyanyelvre-építve,-nem-pedig-annak-rovására.-Az-egyén-tudja,-melyik-az-anyanyelve,-és-melyik-az-újabb,-amellyel-nem-váltja-fel-anyanyelvét,-hanem-bővíti-nyelvi-ismereteit. Adott-esetben-akár-két-anyanyelve-is-lehet.-de-csak-abbban-az-esetben,-ha-már-családi-környezetében-használatos-mindkét-nyelv,-azaz-így-mindkettő-minden-eleme-a-kezdetektől-résztévé-válik-személyiségfejlődésének.- (Anderson-1991,-67-82.-p.)

k-övetkezésképpen-ha-a-nemzeti-kisebbségek-nyelvi-jogainak-mértékét-vizsgáljuk,-aligha-lehet-nemzeti-értelemben-nyelvi-jogoknak-nevezni-a-jogot-az-adott,-hivatalos-nyelvnek-nem-minősített-nyelv-használatára-a-magánéletben,-illetve-nyilvánosan.-erre-ugyanis-a-nemzetté-válás-előtti-állapotban-is-joguk-van-az-egyéneknek.

Az-anyanyelv-nyilvános-használatának-joga-a-nemzetállamok-korában-csak-a-legdurvább-diszkriminációt-tiltja.-mindössze-azt-nem-tartja-büntethetőnek,-hogy-az-egyén-az-általa-választott-nyelven-beszélhessen-embertársaival-személyes-kapcsolatuk-során.-ez-azonban-nem-jelenti-anyanyelvük-olyan-szintű-használatának-jogát,-amilyen-re-a-nemzetállamban-emelik-a-hivatalosnak-minősített-nyelveket.

A-magánélet-nyelvhasználati-joga-nyilvánvalóan-mindenki,-így-a-nemzeti-kisebbségek-jogai-közé-tartozik.-hiszen-e-jog-nélkül-szólni-sem-szabadna-az-embernek.-csak-hogy-ha-az-adott-nyelv-nemzeti-funkcióit-nem-biztosítja-az-állam,-a-magánéletre-korlátozott-nyelvhasználati-jogok-révén-a-külföld-számára-mégis-felmutathatja-a-kisebbségi-nyelv-valamiféle-jogvédelmét:-védelmét-az-emberek-magánéletben.-s-őt,-hozzáteheti-a-jogot-a-nyelv-használatára-nyilvános-helyen.-A-valóságban-ez-azonban-nem-védelem,-hanem-korlátozás.

Az-ilyen-korlátozáshoz-az-államnak-az-általa-dominánssá-tett-nyelvet-valamiféle-semleges-eszköznek-kell-minősítenie,-amelyik-lehetővé-teszi-minden-polgára-számára-az-érintkezést.-csak-ebben-az-esetben-érvelhet-úgy,-hogy-a-kisebbségek-anyanyelvének-használatához-fűződő-fenti-jogai-kielégítik-a-szólásszabadság-követelményeit.-ezen-az-alapon-az-állam-akár-még-tovább-is-bővítheti-a-nyelvhasználat-engedélyezett-körét.-engedheti-hogy-sajtótermékek-jeljenek-meg,-rádió-és-tévéadók-sugározzanak-a-hivatalostól-eltérő-nyelveken.-Az-állam-ilyenkör-állítja,-hogy-íme,-a-sajtószabadság-is-biz-

13 ez-történik-azon-kisebbségek-esetében,-akiknek-nemzete-velük-együtt-korábban-már-eljuttott-a-modern-nemzetté-válás-szintjére,-és-csak-később-váltak-kisebbséggé.-A-magyar-kisebbségek-ebbe-a-csoportba-tartoznak.

tosított.-ám-ebben-az-esetben-is-csak-akkor,-ha-a-hivatalossá-tett-nyelvet-valamiféle semleges-emberközi-kapcsolati-eszköznek-minősíti-az-állam,-azaz-figyelman-kívül-hagyja,-hog-az-anyanyelv-az-emberi-személyiség-lényegi-eleme.-Jól-mutatja-azok-esete, akiknek-az-állam-által-privilegizált-nyelv-az-anyanyelvük,-hiszen-megmagyarázhatatlan-ná-válik,-miért-is-váltották-fel-vele-a-latint.-vagy-hogy-miért-nem-teszik-valamelyik-világ-nyelvet-az-állami-hivatalok-nyelvévé.-de-azt-is,-hog-mi-okból-küzdöttek-eleik-saját-nyelvük-egyenjogúsításért.

Az-ember-nemzeti-nyelvi-jogainak-azt-kell-biztosítaniuk,-hog-az-ember-anyanyelvét a- nyelv- nemzeti- funkcióinak- megfelelően- használhassa- -- s- nem- kevesebbet. konkrétan-azt,-hog-az-állam-intézményeinek-nyelvévé,-a-tudomány,-az-oktatás,-egyes kulturális- intézmények,- a- szépirodalom,- a- sajtó,- a- gazdasági- élet- nyelvévé- tehesse anyanyelvét.-és-persze-a-jogot-nyelve-szabad-fejlesztésére.-Tehát-ha-az-állam-engedi anyanyelvének-használatát-a-magánéletben,-valamint-korlátozottan-nyilvánosan-is,-az nem-jelenti-a-nyelvhasználat-nemzeti-jogait.-Az-ilyen-állapot-államhatalom-általi-fenn-tartását,-a-nemzetté-válás-előtti-nyelvhasználati-állapotok-konzerválását,-illetve-a-hozzá-való-visszatérés-kényszerét-jelenti.-kivételt-csak-az-olyan-nyelvi-helyzet-jelent, amelyben-az-adott-nyelv-még-nem-jutott-el-a-modern-nemzeti-nyelv-állapotába,-ám-az-állam-minden-lehetőséget-biztosít-használói-száma-ra,-hog-anyanyelvüket-erre-a-szint-re-emeljék.

Amint-azt-már-kifejtettük,-a-mögötte-álló-legfontosabb-érv-tehát-az-emberi-természetből-ered.-A-többi-emberi-joggal-való-kapcsolata-pedig-éppen-ebből-következik. Amennyiben-az-anyanyelv-szabad-használatának-joga-az-emberi-személyiség-lényegi eleme,-akkor-ez-a-jog-az-emberi-jogok-közé-sorolandó.-Az-embernek-racionális-lényként támadnak-új-gondolatai,-és-ezek-természetesen-nyelvi-jellegűek,-és-éppen-anyanyelvén gondolkodva-és-beszélve-a-legpontosabb-és-a-legkreatívabb.-valamint-érzelmi-lényként is-szüksége-van-nyelvre.-érzelemvilágának-nem-kis-része-is-a-nyelv,-elsősorban-anya-nyelve-révén-jelenik-meg-az-ember-öntudatában,-ami-persze-a-kreativitásával-is-össze-függ.

n os,-ebben-az-esetben-nyilvánvalóvá-válik-több-más-emberi-jog-kapcsolatának-szo-rossága-az-egyén-anyanyelvével.-mivel-az-anyanyelv-az-emberi-személyiség-lényegi eleme,-ezért-erős-hatást-kell-gyakorolnia-a-nyelvi-jogok-és-a-többi-emberi-jog-kapcsolatára.-Az-emberi-személyiségben-betöltött-szerepe-okán-a-vélemény-és-a-kifejezés-sza-badságával-az-anyanyelvén-képes-a-legszínvonalasabban-élni-az-ember.-minden-más nyelven-pontatlanabban,-nehézkesebben-tudja-közölni-másokkal,-ami-száma-ra-fontos, de-azt-is,-ami-másoknak.-írott-gondolatait-az-anyanyelvén-fogalmazza-meg,-és-olvas-mányait-is-ezen-a-nyelven-érti-meg-a-legjobban,-legszebben-és-a-legpontosabban.

I e-kell-persze-szögeznünk,-hog-az-anyanyelv-nem-az-egyetlen-eszköze-a-vélemény és-kifejezés-szabadságának,-hiszen-más-nyelvet-is-elsajátíthat-az-ember.-ám-mégis-ez az-a-nyelv,-amelyiken-leggyakrabban-és-a-legpontosabban-gondolja-át-és-fogalmazza meg-álláspontját-az-ember.-még-akkor-is,-ha-másokkal-másik-nyelven-közli-azt.

minthogy-az-emberi-személyiség-egyik-alapvető-eleme-a-nyelv,-ezért-a-személyiség fejlesztésének-is-elengedhetetlen-feltétele.-így-a-nyelvi-jogegyenlőség-további-feltétele az-anyanyelvi-oktatáshoz-való-jog.-Az-olyan-állapot,-amelyikben-az-állam-egyes-polgárainak-anyanyelvét-az-iskolák-oktatási-nyelvévé-teszi,-másokét-pedig-nem,-vagy-csak korlátozottan-engedi-az-oktatás-nyelvévé-válni,-nem-nevezhető-egyenlőnek.-Az-állam

ugyanis- polgárai- egyik- csoportjának- intézményesen- lehetővé- teszi- a- számukra- leg- könnyebb- tanulási- módot,- miközben- másokat- ugyanezzel- a- döntésével- akadályoz- abban,-hogy-ők-is-a-lehető-leghatékonyabban-tanulhassanak.-Az-oktatási-folyamat-két- ségkívül-nagy-hatással-van-a-modern-ember-személyiségfejlődésére.-Az-állam-az-okta- tás-nyelvének-megszabásával-előnybe-juttathat-egyeseket-és-akadályozhat-másokat.

ennél-a-kérdésnél-érkeztünk-el-a-nyelvi-jogok-határához.-Az-állam-által-ellenőrzött iskolákban-nemcsak-az-oktatás-nyelvével,-hanem-módszerének-és-a-tananyagnak-az előírásával-is-előnybe-hozhatja-az-egyik-és-hátrányba-a-másik-nemzeti-kultúrához-tar- tozókat.-Az-anyanyelv-szabad-használatának-joga-ugyanis-önmagában-nem-biztosítja azokhoz-a-tartalmakhoz-fűződő-szabadságot,-amelyeket-az-ember-anyanyelve-révén kifejezni-kíván.-kisebbségi-közegben-jól-ismert-példája-ennek-a-problémának-az-az eset,-amikor-a-nemzetállam-engedi-ugyan,-hogy-az-adott-kisebbség-nyelvén-oktató-isko- lákban-az-oktatás-nyelvén-megjelentetett-tankönyvekből-tanuljanak-a-diákok,-ám-azok- nak-a-többség-nyelvén-kiadott-tankönyvek-fordításainak-kell-lenniük.-Az-oktatás-mód- szereit,-valamint-a-tananyag-nem-kultúrasemlegesek-és-nem-is-lehetnek-azok.-modern világunkban-valamelyik-kultúrához-kötődnek.-Az-iskolába-bekerülő-tanuló-sem-kultúra- semleges-társadalmi-környezetből-érkezik--olyan-ugyanis-nem-léteznek--,-hanem-vala- melyik-konkrét-kultúrából.-Jól-ismert-az-a-helyzet,-amelyikben-a-kisebbségi-köteles tanulni-a-többség-kultúráját,-míg-a-többség-nyelvén-tanító-iskolák-tananyagából-kima- rad-a-kisebbség-kultúrája.

ám-a-probléma-nem-ér-véget-az-oktatási-intézményeknél.-Amennyiben-az-állam egyik-nemzeti-csoport-hoz-tartozók-anyanyelvét-teszi-az-általa-ellenőrzött-tudományos intézményei-nyelvévé,-másokét-pedig-kizárja,-illetve-korlátozza,-úgy-az-egyik-csoport kárára-befolyásolja-a-tudományos-kutatások-eredményességét-számos-tudományágon belül.-ugyanaz-érvényes-a-kultúra-legtöbb,-az-államtól-vagy-tőle-is-függő-intézményére. Az-alkotáshoz-olyannyira-szükséges-képzelőerő,-ihlet-és-logikai-készségek-nyelvi-ténye- zői-csak-az-egyik-csoport-tagjai-számára-azonosak-anyanyelvükkel.-d-e-nemcsak-a-nyel- vet-választja-meg-az-állam,-hanem-a-kutatások,-műalkotások,-kulturális-rendezvények és-események-nemzeti-tartalmára-is-befolyással-lehet.-A-nyelven-kívül-egyes-témákat is-előnybe,-másokat-pedig-hátrányba-juttathat,-még-hozzá-polgárai-valamelyik-nemzeti csoportjának-előnyére-és-a-másik-kárára.-Azaz-ebben-az-esetben-sem-csupán-az-anya- nyelvet,-hanem-az-általa-hordozott-nemzeti-tartalmat-juttatja-előnybe-vagy-hátrányba az-állam.

A-közigazgatás-nyelve-hasonló-problémát-vet-fel.-ha-a-polgár-ügyeit-nem-intézheti anyanyelvén,-akkor-minden-elképzelhető-közigazgatási-kérdésben-más-nyelven-kény- szerül-érvényesíteni-igényeit.-eközben-nemcsak-az-állam-hivatalnokaival-szemben-kell képesnek-lennie-arra,-hogy-a-más-nyelvű-szakterminológiát-használva-pontosan-és hatékonyan-eljárjon-a-saját-vagy-más-ügyében,-hanem-olyan-magánszemélyekkel-és jogi-személyekkel-szemben-is,-akiknek,-illetve-akik-képviselőinek-a-hivatalos-az-anya- nyelve.-Azaz-ebben-az-esetben-sem-pusztán-a-nyelv-használata,-hanem-a-nyelv-segít- ségével-kifejezett-közlendő-tartalma-tekintetében-hozza-hátrányba-az-állam-egyes-pol- gárait.-Azzal-ugyanis,-hogy-anyanyelvüket-teljesen-vagy-részlegesen-kiszorítja-a-hivata- los-használatból,-konkrét-ügyeik-intézését-teszi-nehezebbé.

A-hátrányos-megkülönböztetés-akkor-is-megmutatkozik,-amikor-az-adott-állampol- gár-állami-hivatalban-szeretne-álláshoz-jutni.-Úgy-versenyez-a-többi-jelentkezővel,

hogya-az-ő-anyanyelvükön-kommunikálva-kell-náluknál-jobbnak-lennie.-Az-anyanyelvén bírt-tudás-gyakran-semmiféle-előnyt-sem-jelent-az-állás-betöltésénél-az-olyan-településeken-és-régiókban-sem,-ahol-olyan-polgárok-élnek,-akiknek-ugyanaz-az-anyanyelvük, mint-az-övé.

hasonló-kérdés-vethető-fel-a-hivatalossá-tett-nyelv-egyéb-megjelenési-formáival-kapcsolatban-is.-Ilyen-például-a-bíróságok-előtti-nyelvhasználat-kérdése.-ezért-állítható, hogy-mind-a-hivatalok-nyelvhasználat,-mind-pedig-a-bíróságok-előtti-nyelvhasználat felveti-a-szólásszabadság-kérdését.-(varennese-1996,-42-43.-p.)-Abban-az-értelemben mindenképpen,-hogya-az-állam-polgára-használhatja-e-anyanyelvét,-pontosabban-az anyanyelvén-megfogalmazott-álláspontját-az-állami-hivatalokkal-szemben,-avagy-az állam-által-megszabott-nyelven-köteles-e.

I-e-kell-tehát-szögezünk,-hogya-az-állam-által-preferált-nyelv-hatással-van-a-társadalmi-élet-számos-területére,-előnyösebb-helyzetbe-hozva-az-állam-által-támogatott nyelvet-és-hátrányosba-a-többi.-Akkora-hatással,-hogya-hátrány-halmozásával-az-adott nyelvet-akár-el-is-lehet-pusztítani.¹⁴

A-modern-államnak-nyilvánvalóan-szüksége-van-hivatalos-nyelvre.-A-több-hivatalos nyelvvel-szemben-felvethető-első-ellenérv-úgy-hangzik,-hogya-egy-államnak-nem-lehet korlátlan-számú-hivatalos-nyelve.-A-polgárok-anyanyelveinek-száma-magas-lehet,-főleg ha-a-bevándorlókkal-is-számolunk.-A-leggyakoribb-ellenérv-szerint-egy-államnak-csak egy-hivatalos-nyelve-lehet.-ez-a-kiválasztott-nyelv-fejezi-ki-az-állam-szellemi-egységét. Több-hivatalos-nyelv-veszélyeztet-i-az-állam-egységét,-hiszen-megosztja-a-benne-élőket. (kymlicka-1995,-184-185.-p.)-Az-egyik-érdekes-álláspont-szerint-egy-államnak-legfeljebb-két-hivatalos-nyelve-lehet.-(Walker-1997,-228.-p.)

Az-álláspontot-alátámasztani-hivatott-érvek-technikai-jellegűek.-ugyanakkor-az összes-érv-hallgat-azokról-a-konkrét-esetekről,-ahol-több-mint-egy,-sőt-néhol-kettőnél-is több-hivatalos-nyelv-létezik,-és-az-állam-működik.¹⁵

A-különbségeket-látszólag-az-állam-képessége-magyarázza-az-adott-jog-biztosítására.-ám-ez-a-valóságban-javarást-a-kérdés-emberi-jogi-jellege-miatt-a-társadalom-képességére-épül.-I-ássuk,-miként!-A-bevándorlók-esetében-az-állam-általában-képtelen-e-jog biztosítására.-ám-az-ő-esetükben-érvként-felvethető,-hogya-saját-maguk-cserélték-fel-az egyik-államot-a-másikra.-más-az-őshonos-kisebbségek-esete.-Amint-jeleztük,-náluk nem-elég-nyelvi-jogaik-teljesítésénél-az-állam-ebbéli-kötelességét-mértékül-szabni.-ha ugyanis-az-állam-morális-lényegét-a-polgárai-akarataból-eredeztetjük,-akkor-megkapjuk e-kötelesség-mértékét.-Ami-pedig-polgárainak-abbéli-képességében-áll,-hogya-az-állam alkotmányos-intézményrendszerét-használva-éljenek-az-állam-által-biztosítható-lehetőségeikkel.-Tehát-a-nyelvi-jogok-határai-az-érintett-polgárok-és-az-általuk-alkotott-csoportok-képességei-és-adottságai-mentén-vonhatók-meg.

14 kontra-mikós-Tove-s-kutnabb-k-angasra-hivatkozva-nyelvi-genocídiumnak-nevezi-azt-a-törekvést,-hogya-egy-nyelvet-elpusztítsanak.-k-ülönbözik-a-fizikai-genocídiumtól,-mivel-„a-nyelvek eltűnése,-vagy-elpusztulása-ugyanis-nem-feltétlenül-jár-együtt-beszélőik-elpusztításával,-kiirtásával”.-(kontra-2010,-30.-p.)

15 Finnország,-s-vájc,-k-anada,-s-panyolország,-India-stb.-A-sor-hosszú,-és-a-konkrét-megoldások-is-sokfélék.

Az-államnak-nyelvszabadságuk-intézményes-feltételeit-kell-biztosítania.-Azaz-lehetővé-kell-tenni-polgárainak-anyanyelvük-használatát-intézményeiben.-A-polgárok-élhetnek-vele-azon-a-színvonalon,-amelyen-közösségük-biztosítani-képes-az-anyanyelv-használatát-az-intézmények-révén.-Tehát-nemcsak-az-a-lehetőség-létezik,-hogya-állam-egész-területén-bírhon-hivatalos-státussal-több,-például-két-nyelv,-hanem-ha-valamelyiket-nem-beszélik-mindenütt,-akkor-kisebb-egységekben,-például-egyes-területi-egységekben-vagy-valamiképpen-megszabott-földrajzi-egységben,-sőt-akár-egyes-településeken-lehet-ilyen-státusa.¹⁶

Az-elképzeléssel-szemben-felvethető,-hogya-a-többek-által-beszélt-nyelv-nagyobb-súllyal-lesz-jelen-az-adott-állam-hivatalos-nyelvhasználatában,-mint-a-kisebb-nyelvek.-Tehát-ez-az-elv-nem-eredményez-nyelvi-egyenlőséget,-következésképpen-jogegyenlőséget-sem.-Annyi-nyilvánvaló,-hogya-lesz-különbség-a-nagyobb-és-a-kisebb-nyelvek-használata-között.-csakhogy-ebben-az-esetben-nem-az-állam-önkéntes-hatalmi-döntése-okán.-nem-az-államhatalom,-hanem-polgárai-döntik-el,-hogya-hányan-kívánják-használni-az-adott-nyelvet,-és-miként-szeretnék-fejleszteni.-saját-döntésük-következménye,-hogya-milyen-szinten-képesek-az-állami-intézmények-nyelvét-tenni-anyanyelvüket.-más-emberi-jogoknál-is-megjelennek-hasonló-különbségek.-Például-a-szólás-szabadsága-sem-jelenti-automatikusan-minden-nézet-azonos-társadalmi-súlyát.-A-jog-azonban-megadja-azt-a-lehetőséget,-hogya-az-egyének-éljenek-vele-azon-a-szinten,-amelyen-képesek.

A-nyelv-hivatalos-használatánál-az-államnak-az-érintettek-igénye-mentén-lehetőséget-kell-biztosítania-az-intézményi-változásokra,-valamint-az-által-kialakított-pozíciók-elfoglalására.-nemkülönben-a-szükséges-ismeretek-elsajátítására,-szakértelem-megszerzésére.-Az-adott-nyelv-hivatalos-intézményesülésének-mértéke-ebben-az-esetben-függ-attól,-s-nem-mástól,-hogya-mennyire-képesek-élni-vele-az-adott-nyelvet-használók.-nyilvánvalóan-más-szinten-intézményesül-az-a-nyelv,-amelyet-néhány-ezren,-és-más-szinten-az,-amelyet-több-százezer-ember-beszél.-másként,-amelynek-használói-közös-településeken,-régikban-élnek,-mint-a-szórványban-élőké.-ezek-a-különbségek-azonban-nem-az-államhatalom-korlátozó-intézkedéseiből-fakadnak.

említést-kell-tennünk-azokról-a-kivételes-helyzetekről,-amelyekben-indokolt-egyesek-támogatása-azon-a-szinten-túl-is,-melynek-elérésére-saját-maguk-képesek.-Tehát-a-pozitív-diszkrimináció-iránti-igény-mögé-is-felsorakoztathatóak-argumentumok.-ebben-az-esetben-azonban-újabb-feltételeknek-kell-teljesülniük.

A-nyelvi-jogok-tekintetében-tehát-a-rendezőelv-az-állam-alkotása.-Az-államot-pedig-nemcsak-egyesek-alkotják,-hanem-polgárai.-következésképpen-a-kisebbséghez-tartozók-is-tagjai-a-„népnek”,-nemcsak-a-többség.

esetünkben-például-valamelyik-közép-európai-állam-meghirdethetne-ugyan-egy-állást-egy-az-adott-régióban-egyáltalán-nem-ismert-nyelvet-beszélő-hivatalnokok-száma-ra,-csakhogy-nem-jelentkeznének-felkészült-személyek.-egy-demokratikus-állam

16 ezzel-a-kérdésével-foglalkozik-a-regionális-vagy-kisebbségi-nyelvek-európai-kapcsán-kovács-Péter-A-nemzetközi-jog-és-kisebbségvédelem-című-művében.-(kovács-1996, 63-67.-p.)

pedig-senkit-sem-kényszeríthet-az-ilyen-állás-betöltésére.-hasonló-lehet-a-helyzet-az-állam-nemzetileg-homogén-területein-is,-hacsak-többen-hosszú-kulturális-folyamat-eredményeképpen-nem-váltak-alkalmassá-az-ilyen-feladatok-betöltésére.¹⁷ám-más-a-helyzet-ott,ahol-az-adott-nemzeti-kisebbség-tagjai-nagyobb-számban-élnek.

hasonló-a-probléma-az-államilag-szabályozható-feliratok-nyelvének-kérdésében.-ha-a-feliratok-nyelve-nem-az-adott-helyen-élők-anyanyelve,-akkor-ők-nyilvánvalóan-hátrányba-kerülnek.-vannak-persze-a-hátrányos-helyzetbe-kényszerítésnek-finomabb-megoldásai-is.-Például-nem-mindegyik-felirat-jelenik-meg-csak-a-hivatalosnak-minősített-nyelven,-néhány-megjelenhet-kétnyelvűen.-vagy-a-hivatalosnak-nem-minősített-nyelven-megjelenő-feliratokat-kisebb-táblára-írják,-esetleg-kisebb-betűket-használhatnak.-Az-állam-így-jelzi,-hogyan-itt-a-hivataloshoz-képest-másodrendű,-alacsonyabb-értékű-nyelvről-van-szó.

ám-a-fentiek-alapján-az-ember-egyéni-nemzeti-jogaiból-következik-a-kisebbségi-nyelv-elismeréséhez-való-jog,-ebből-pedig-a-településnevek,-az-utcanévek,-valamint-egyéb-jelzések-felállításához-való-jog,-illetve-egyéb-jelzések-kisebbségi-nyelven-történő-feltüntetéséhez-való-jog.-Az-egyén-ugyanis-elvárhatja-nyelvi-jogai-érvényesítését.

emellett-azt-is,-hogyan-az-egész-társadalom-előtt-szabadon-ki-is-nyilváníthassa-elvárásait.-Az-információs-zabadság-szintén-eredeztethető-az-egyén-jogából,-de-vannak-közösségi-dimenziói-is.-Például-belőle-következik-a-közszolgálati-médiákban-való-részesedés,-illetve-saját-média-kialakításának-a-joga.-ehhez-pedig-az-állam-intézményeire-is-szüksége-van.

Az-oktatás-nyelvét-illetően-a-nyelvek-egyenlőségének-elvéből-kiindulva-rendezhető-az-anyanyelvi-oktatás-egyik-kérdése.-Az-anyanyelvi-oktatás-iránti-igény-megjelenése-esetén-az-államnak-lehetőséget-kell-biztosítani-polgárai-száma-értékére,-hogyan-anyanyelvükön-tanulhassanak-minden-szinten,-amelyen-az-általánosan-elfogadott-színvonal-biztosítható.-A-következő-szempont-azonban-társadalmi:-nevezetesen-az-anyanyelvi-oktatáshoz-való-jogot-a-lehető-legszelesebb-mértékben-érvényesíthetővé-tenni,-annyira,-amennyire-képesek-erre-azok,-akik-élni-kívánnak-e-jogukkal.-Tehát-az-adott-csoportnak-kell-az-állam-segítségével-képesnek-lennie-oktatási-intézményeinek-létrehozására-és-fenntartására.-Az-állam-nem-akadályozhatja-sem-megalakulásukat,-sem-pedig-működésüket-az-oktatás-nyelvére,-illetve-egyéb-nemzeti-vonatkozásaira-való-hivatkozással.-köteles-támogatni-azokat,-még-hozzá-nem-kevésbé,-mint-a-nemzeti-többség-iskoláit,-hanem-sajátosságai-együtt.

Az-intézmény-szakmai-kritériumait-az-állam-szabja-meg,-s-ezek-általános-mutatóinak-nyilvánvalóan-meg-kell-egyezniük-a-többi-hasonló-intézményével.-ámde-az-anyanyelvi-oktatáshoz-való-jog-nem-azonos-az-anyanyelven-folyó-oktatással.-A-jog,-hogyan-tanul-ilyen-oktatási-intézménybe-járjon,-azt-is-magában-foglalja,-hogyan-oktatás-sajátos-nemzeti-vonásokkal-is-bírjon.-még-hozzá-mind-tartalmilag,-mind-pedagógiai-lag.

Azaz-az-anyanyelven-folyó-oktatás-jogának-ki-kell-egészülnie-az-adott-kultúra-egyes-elemeinek-oktatásával.-ez-a-jog-pedig-már-nem-vezethető-le-pusztán-a-polgár-nyelvi

17 Például-Finnországnak-lehet-két-hivatalos-nyelve,-még-hozzá-az-ország-egész-területén,-noha-az-egyiket-csak-az-ország-egyes-régióiban-beszélik-anyanyelvként.

jogaiból.-ebben-az-esetben-a-polgár-nemzeti-jogaira-kell-hivatkozunk,-és-érvényesíthetőségére-az-oktatás-területén.-Az-állam-nem-akadályozhatja,-hogye-célból-a-többségtől-eltérő-nemzeti-kultúra-értékes-elemei-jelenjenek-meg-az-oktatásban,-sőt-ezt-egyesen-segíteni-köteles.-ha-nem-teszi,-akkor-a-probléma-lényege-nem-pusztán-a-többségi-nemzethez-tartozók-előnyben-részesítése,-hanem-sokkal-inkább-a-többiek-hátrányos-helyzetbe-juttatása.

n emcsak-arról-van-szó,-hogya-állam-a-lakosai-által-használt-nyelvek-közül-valamelyiket-inkább-használja,-mint-másokat,-hanem-arról-is,-hogye-egyes-nyelveket-kizár-a-hivatalos-nyelvi-státusból,-rosszabb-esetben-egyáltalán-nem-teszi-lehetővé-hivatalos-használatukat,-jobb-esetben-pedig-csak-korlátozottan,-tehát-az-államnyelv-használati-kereteihez-képest-szűkebb-keretek-közt.-és-mindezt-annak-ellenére-teszi-az-állam,-hogyszámos-polgára-igényelné,-hogyan-nyelve-hivatalos-nyelvvé-váljon.-ez-az-igény-azonban-nem-jelenhet-meg-effektív-módon,-azaz-nem-ölthet-olyan-döntéshozatali-kereteket,amelyek-alkalmasak-volnának-az-igény-érvényesítéséhez.-de-nem-kaphat-olyan-jogi-státust-sem,-amely-az-állami-intézményeknek-kötelességévé-tenné-az-ilyen-igény-kielégítését,-függetlenül-az-igény-hordozóinak-hatalmi-helyzetétől--azaz-nem-ismerhető-el-emberi-jogként.¹⁸

Az-oktatáshoz-kapcsolódó-jogokat-két-csoportba-sorolhatjuk.-Az-egyik-az-oktatás-nyelvére-vonatkozik,-a-másik-pedig-a-tananyag-tartalmára-és-az-oktatás-módszereire. Az-oktatás-nyelvének-kérdése-a-nyelvi-jogok-közé-sorolható,-ugyanakkor-lehetnek-olyan-vonatkozásai,-amelyek-a-tananyaghoz-is-kapcsolják.-A-tananyaggal-kapcsolatos-jogokat-azzal-a-kérdéssel-világíthatjuk-meg,-hogy-joga-van-e-a-szülőnek-elvárnia-az-iskolától,hogy-a-gyermek-nemzetével-kapcsolatos-ismeretanyagot-is-oktassa,-valamint-hogy-a-nemzeti-sajátosságokat-is-figyelembe-vevő-pedagógiai-és-didaktikai-módszereket-alkalmazzon-az-egyes-tantárgyak-oktatásánál.-Továbbá-az-a-kérdés-is-felvethető,-hogy-joga-van-e-a-pedagógusnak-ilyen-tárgyak-oktatására,-illetve-az-egyes-tárgyak-ily-módon-való-oktatására.-ha-ugyanis-nincsen-joga,-akkor-a-nemzetállam-oktatásügyi-döntései-nem-jelentenek-valamiféle-semlegességet,-hanem-a-tanulók-egy-részénél-a-nemzetiségüktől-eltérő-nemzeti-elvek-preferálását-a-tananyagnak-kijelölésében-és-az-oktatás-módszereinek-megválasztásánál.-ezeket-a-tanulókat-tehát-az-állam-hátrányos-helyzetbe-hozza-azokkal-szemben,-akik-nemzeti-sajátosságainak-megfelel-a-tananyag-és-az-oktatás-módszere.-Azaz-egyes-tanulókat-olyan-helyzetbe-hoz-az-állam,-amelyben-saját-lehetőségeikhez-és-képességeikhez-mérve-gyengébb-teljesítményre-képesek,-valamint-nem-teszi-lehetővé,-hogya-pedagógusok-legjobb-tudásuknak-megfelelően-alakíthassák-és-modernizálhassák-a-tananyagot-és-az-oktatás-módszereit.-ez-az-állapot-pedig-csak-akkor-indokolható,-ha-erkölcsi-alapja-nem-a-tanuló-azon-joga,-hogylehetőségeihez-és

18 Andrassy-György-a-nyelv szabadság-emberi-jogként-történő-elismerése-mellett-érvelve-az-alábbi-megoldást-szorgalmazza:-„A-nyelv szabadság-egyenlőtlenségének-ésszerű-mérséklése-mindenek-előtt-azzal-valósítható-meg,-ha-az-államok,-amennyire-ésszerűen-lehetséges,-a-lehető-legtöbb-nyelv-számára-megadják-a-hivatalos-nyelv-jogállását.”-h-ozzáteszi,-hogyezt-ne-csak-országos,-illetve-szövetségi-és-tagállami-szinten-tegyék,-„hanem-regionális-és-helyi-szinten-is-alkalmazzák”.-(Andrassy-2010,-120.-p.)

képességeihez mérten a legjobb oktatásban részesüljön, valamint a pedagógus azon joga, hogy a legszínvonalasabb munkát végezze, hanem az állam joga, hogy a tanuló saját akaratának megfelelő oktatásban részesítse akár a tanuló képességeinek és lehetőségeinek rovására is.¹⁹ ez az állapot azonban morálisan aligha indokolható.

A liberális nemzetállam is védekezhet úgy, hogy nem akadályozza magániskolák alapítását vagy kutatási programok kivitelezését, azaz nem sérti az adott nemzeti kisebbség-jogát a kisebbségi oktatáshoz, s nem korlátozza esetükben a kutatás szabadságát. ám éppen ebben az érvelésben rejlik a különbségtevés lényege. Az állam az egyik csoport számára legfeljebb szabadságjogként kezeli az oktatás és a kutatás szabadságát, azaz olyan jogként, amelynek érvényesítését nem akadályozza az állam. Az egyén kutathat, ha akar, s aki igényel valamilyen kutatást, az finanszírozhatja azt. Alapíthat magániskolákat, ha van, aki finanszírozza. ugyanakkor az államalkotó nemzet szempontjából a tudományos életet államilag támogatandó területnek tekinti, amelynek eredményeire igényt támaszthat a nemzet minden tagja, s amelynek kivitelezését bizonyos feltételek teljesítése esetén igényelhetik a kutatók. Azaz a többség esetében az állam e jogokat vagy kollektív jogként, vagy individuális igényjogként kezeli. A kisebbség esetében pusztán nem akadályozza érvényesítésüket, a többség esetében viszont államilag támogatja. ezért a kisebbségben élő polgárai előtt két lehetőség áll. Az első, hogy még egyszer adózva saját maguk finanszírozzák intézményeiket, miközben rendes adójukból a többségét finanszírozza az állam, azaz kettős terhet vállalnak. A másik pedig, hogy feladják igényüket a kisebbségi intézmények iránt, és a többség intézményeinek elvárásaihoz igazodnak. A második lehetőség az asszimiláció. egyenrangú megoldásra nem ad módot a liberális nemzetállam jogi érvelése. ez az érv a valóságban nem jelenti a polgárok jogegyenlőségét. Az azonban, hogy az adott ország polgáraiént a polgárok egyenlőségének nevében igényelhetik, hogy intézményeik helyet kapjanak az állam intézmény- és támogatási rendszerében, egyenrangúságuk alapja, hiszen feltétele esélyegyenlőségüknek.

Összefoglalva: az anyanyelv szabad használatának joga önmagában nem biztosítja az azokhoz a tartalmakhoz fűződő szabadságot, amelyeket az ember anyanyelve révén kifejezni kíván. a kisebbségi közegben jól ismert példája ennek a problémának az az eset, amikor a nemzetállam engedi ugyan, hogy az adott kisebbség nyelvén oktató iskolákban az oktatás nyelvén megjelölt tankönyvekből tanuljanak a diákok, ám azoknak a többség nyelvén kiadott tankönyvek fordításainak kell lenniük.

Az anyanyelv használatának szabadsága ezért akkor teljes, ha arra is jogot kap az ember, hogy ezen a nyelven kifejezhesse mindazt, amit kíván, méghozzá a többségéhez hasonló szabadsággal és esélyekkel. és mindezt mind az állam, mind pedig a közélet keretei közt törvényes lehetőséget kap. mivel eltérő kultúrákról van szó, nyilvánvalóan nem lesz azonos az emberi szándékok köre. ám nemzeti egyenlőségüket morális egyenlőségnek tekintve megtemethető esélyeik egyenlőségének köre, éppen sajátosságaik kifejezésre juttatása céljából.

19 A nevelés nemzeti céljául azt jelölheti meg, hogy művelt, képzett katonákat kapjon, akik jól dolgoznak, és jól harcolnak. (I. Ásd-Fichte 1995, 137–138. p.)

Az-ember-nyelvi-jogainak-éppen-ezért-az-ember-nemzeti-jogaiban-kell-gyökerezniük. A-szélesebb-értelemben-vett-kulturális-alapzat-nélkül-ugyanis-a-nyelv-megválasztásának-szabadságát-megadva-is-előírhat-az-állam-más-nemzeti-tartalmakat,-mint-amit-az-adott-személy-és-a-személyek-által-alkotott-csoportok-kívánnának.-nyelvi-tartalmak-tekintetében-is-kerülhet-domináns-helyzetbe-valamelyik-nemzeti-csoport-és-alárendelt-be-a-másik.-d-e-persze-a-nemzeti-identitás-nem-nyelvi-elmeinek-tekintetében-is.

A-nyelv-eszköz-ám-nem-önmagában,-hanem-tartalmával-együtt-él.- (I ásd Farkas-kelemen-2002,-11-14.-p.)-emiatt-az-ember-szabadságának-ki-kell-terjednie-mindarra,-amit-a-nyelv-segítségével-kifejez.-Az-állam-kötelessége,-hogy-megteremtse-annak-feltételeit,-hogy-polgárai-élhessenek-e-szabadságukkal.-még hozzá-szabadságuk-mind-negatív,-mind-pozitív-elemeivel.

Isaiah-berlin-mindkét-szabadságfelfogásban-meglátta-a-belső-ellentmondást.-ezek-okán-az-egyik-szabadságfelfogás-a-másik-nélkül-önmaga-ellen-fordulhat.-A-nemzeti-szabadságra-vonatkoztatva-a-berlini-tételt-egyesek-nemzeti-szabadsága-mások-nemzeti-rabságát,-elnyomását-eredményezheti.-berlin-szerint-akkor-nyílik-esély-a-két-szabadságfelfogás-belső-ellentmondásainak-megelőzésére,-ha-a-pozitív-és-negatív-szabadságot-kombinálják-egymással-az-érintettek.- (I ásd-berlin-1990,-440-443.-p.)-esetünkben-a-nyelvszabadság,-illetve-szélesebb-értelemben-a-nemzeti-szabadság-pozitív-és-negatív-elemeinek-kombinálására-volna-szükség.

Továbbá,-a-nyelvszabadság-természetesen-egészíti-ki-az-emberi-jogok-körét.-Aligha-érvényesíthetők-nélkülük.-ám-le-kell-szögeznünk,-a-többi-emberi-jog-is-a-nyelvi-jogokra-épül.-r-észben-azért,-mert-a-nyelv-nem-létezhet-nyelvi-tartalom-nélkül.-A-nyelvi-kifejezés-tartalmának-szabadsága-nélkül-a-nyelv-sem-lehet-szabad.-még hozzá-a-szabadság-negatív-és-pozitív-értelemében-egyaránt.-ám-elsősorban-azért,-mert-a-nyelv-előfeltétele-az-emberi-jogok-megszületésének,-létezésének-és-további-fejlődésének.

Az-ember-nemzeti-szabadságának-és-egyenlőségének-kérdése-egyazon-államban-felveti-a-többkultúrájú-polgárok-nemzeti-egyenlőségének-kérdését.-Többféle-nemzeti-identitású-ember-azonban-csak-úgy-kerülheti-el,-hogy-az-egyik-csoport-nemzetileg-alá-vesse-a-másikat,-ha-képesek-egy-politikai-közösséget-alkotni.-ennek-pedig-az-elsősá-mú-előfeltétele-annak-az-elnnek-a-közös-elfogadása,-hogy-mindegyik-fél-nemzeti-sajátosságai-értékesek.-következésképpen-az-államnak-mindegyikükre-szüksége-van,-hiszen-közösen-alkotják.-Az-állam-nemcsak-egyik,-hanem-mindegyik-fél-állama,-ezért-segíti-nemzeti-fejlődésüket,-valamennyiük-nemzeti-fejlődését.-Tehát-politikai-közösség-ként-egymásra-támaszkodva,-egymást-megsegítve,-támogatva,-nemcsak-saját-nemzetük,-hanem-a-másik-fejlődését-is-óhajtva-és-ösztönözve-alkotják-közös-államukat.

Az-ilyen-változás-előnyeit-negatívakra-és-pozitívokra-oszthatjuk.-ám-ez-a-distinkció-nem-pusztán-a-korábbi-berlini-be-nem-avatkozás-és-segítés-párosának-alkalmazásán-alapul.-hanem-azon,-hogy-az-előnyök-nem-merülnek-ki-az-egymástól-való-félelem-megszűnésében,-többek-annál.-Persze-fontosak-a-negatív-előnyök-is.-Amennyiben-a-nemzeti-kölcsönösség-a-két-közösség²⁰-kultúrájának-legfontosabb-értékei-közé-sorolódik,-akkor-a-továbbiakban-nem-fenyegetik-egymást.-Az-alapja-szűnik-meg-a-félelemnek,

20 Természetesen-kettőnél-több-közösség-is-felépíthet-ilyen-viszonyt.

amelyik-abból-feltételezésből-táplálkozik,-hogya-másik-fél-saját-nemzetem-részleges vagy-teljes-alávetésére-tör.-ám-a-lényeg,-hogya-az-egymás-elismerésén-alapuló-nemzeti kölcsönösség-a-fejlődés-új-forrása-lehet.

A-mostani-helyzet-azonban-a-bizonytalanság-helyzete.-Anélkül-ugyanis,-hogya-a-nemzeti-jogok-és-bennük-a-nyelvi-jogok-a-bevett-emberi-jogok-közé-kerülnének,-a-többség-hez-tartozóknak-sincsenek-elidegeníthetetlen-nemzeti-jogaik,-csak-nemzeti-hatalmuk, így-pedig-nem-ember-mivoltuk,-hanem-ez-a-hatalom-teremt-jogot.-Az-ilyen-jog-természetét-tekintve-agresszív,-hiszen-bizonytalanság-és-félelem-övezi.-Az-államnak-ezért--akár-durvább,-akár-mérsékeltőbb-változatban--a-nemzeti-harc-államává-kell-válnia.-Az-ilyen-állam-azonban-a-többség-hez-tartozók-nemzeti-jogait-is-saját-hatalmi-eszközeiként kezeli.

Irodalom

- Acton,-I ord-1991.-nacionalizmus.-In-I udassy-mária-(szerk.):*-Az angolszász liberalizmus klasszikusai.* budapest,-Atlantisz-(medvetánc).
- Anderson,-benedict-1991.-*Imagined Communities.*-l ondon-new-york,-verso.
- Andrássy-György-2010.-nyelvszabadság.-In-Andrássy-György-és-vogl-márk-(szerk.): *Az emberi jogok és nyelvek.*-Pécs,-Pécsi-Tudományegyetem-állam-és-Jogtudományi-kara.
- Andrássy-György-2013.-*Nyelvszabadság.*-budapest-Pécs,-dialóg-campus-kiadó.
- berlin,-Isaiah-1990.-A-szabadság-két-fogalma.-In-uő:-*Négy esszé a szabadságról.* budapest, európa-könyvkiadó.
- Farkas-katalin-kelemen-János-2002.-*Nyelvfilozófia.*-budapest,-áron-kiadó.
- Fichte,-Johann-Gottlieb-1995.-beszédek-a-német-nemzethez-(14.-beszéd).-In-bretter-zoltán-és-deák-ágnés-(szerk.):*-Eszmék a politikában. A nacionalizmus.* Pécs,-Tanulmány-kiadó.
- Gellner,-ernest-1983.-*Nations and Nationalism.*-oxford,-blackwell-Publishers.
- habermas,-Jürgen-1988.-*Theorie des Kommunikativen Handelns.* erster-band.-Frankfurt-am-main,-suhrkamp-verlag.
- kontra-miklós-2010.-A-nyelvi-genocídium-fogalma-és-mai-magyarországi-megvalósulásai/magvalósításai.-In-Andrássy-György-és-vogl-márk-(szerk.): *Az emberi jogok és nyelvek.* Pécs,-Pécsi-Tudományegyetem-állam-és-Jogtudományi-kara.
- kovács-Péter-1996.-*A nemzetközi jog és kisebbségvédelem.*-budapest,-osiris-kiadó.
- kymlicka,-Will-1995.-*Multicultural Citizenship.*-oxford,-clarendon-Press.
- locke,-John-1999.-*Második értekezés a polgári kormányzatról.* kolozsvár,-Polis-könyvkiadó.
- I udassy-mária-2004a.-Az-emberiség-pártja.-hume-tanulmánya-az-erkölcs-elveiről.-In-uő:-*Szavak és kardok – Nyelvfilozófia és hatalomelmélet.* budapest,-Atlantisz-könyvkiadó.
- I udassy-mária-2004b.-magánhangzók-és-matematika.-rousseau-és-condorcet-történelemfilozófiája-nyelvelméletük-tükrében.-In-uő:-*Szavak és kardok – Nyelvfilozófia és hatalomelmélet.* budapest,-Atlantisz-könyvkiadó.
- I udassy-mária-2004c.-nyelv-és-rend,-de-bonald-nyelvelmélete--a-tradicionalista-politikai-filozófia-paradigmája.-In-uő:-*Szavak és kardok – Nyelvfilozófia és hatalomelmélet.* budapest,-Atlantisz-könyvkiadó.
- skutnabb-kangas,-Tove-2000.-*Menšina, jazyk a rasizmus.*-bratislava,-kalligram.
- varennés,-Ferdinand-de-1996.-*Language, minorities and Human Rights.* hague-boston-london,-martinus-nishof-Publishers.
- Walker,-brian-1997.-Plural-cultures,-contested-Territories:-A-critique-of-kymlicka.-*Canadian Journal of Political Science*,-vol.-XXX.-no.-2.-June.

I ászló Öllös

Freedom And Language Freedom

Language-freedom-is-a-natural-complement-of-the-range-of-human-rights.-human rights-can-hardly-be-enforced-without-language-rights.-but-we-must-make-it-clear that-other-human-rights-are-built-upon-language-rights-partly-because-a-language cannot-exist-without-linguistic-content.-Without-the-freedom-of-the-content-of-a linguistic-expression-a-language-cannot-be-free-either.-The-freedom-of-native language-use-is-complete-if-people-are-given-the-right-to-express-themselves-in-it whenever-they-wish,-freely-and-with-opportunities-similar-to-those-of-the-majority. They-should-also-be-given-the-legitimate-possibilities-to-do-so-both-within-the framework-of-the-state-and-public-life.-As-we-speak-about-two-different-cultures, the-extent-of-the-intentions-will-obviously-not-be-the-same.-but-if-we-consider-their national-equality-for-a-moral-equality,-it-is-possible-to-establish-the-equality-of-their chances,-namely-by-giving-expression-to-their-characteristics.-The-language-rights of-the-people-must-stem-from-their-national-rights.-For-without-a-cultural-basis, understood-in-a-wider-sense,-the-state-can-prescribe-different-national-contents that-is-not-in-line-with-the-wishes-of-the-given-individual-or-group-formed-by individuals,-even-if-the-freedom-of-the-choice-of-the-language-is-given.-As-for linguistic-content,-one-of-the-national-groups-could-get-into-a-dominant-position and-the-other-become-subordinated.-And-of-course,-this-can-be-extended-by-other non-linguistic-elements-of-national-identity.

A-vegyes-házasságok-(házasságkötések) alakulása-szlovákiában,-különös-tekintettel- a-magyar-lakosságra

I ászl ó Gyur Gyík

323.11(437.6)

mixed-marriages-(weddings)-in-slovakia,-with-special-regards-to-hungarian-population--

314.156.2(437.6)

314.5(437.6)

keywords:- Population-movement,- mixed-marriages,- census,- odds-ratio,- socialization,- ethnic-reproduction,
demographic-reproduction,-endogamy.

A-szlovákiai-magyar-lakosság-népmozgalmi-folyamatainak-a-vizsgálatánál-általában-a
születések-és-halálozások-számának-alakulására-helyeződik-a-legnagyobb-hangsúly.-A
házasságkötési-és-válási-mozgalom-változásainak-a-vizsgálata-mintha-kisebb-figyelmet
kapna-az-előző-kettőhöz-viszonyítva.-Pedig-a-házasságkötési-és-a-születési-mozgalom
között-hosszabb-távon-megfigyelt-szoros-kapcsolat-az-utóbbi-évtizedekben-némileg
gyengült-a-házasságon-kívüli-születések-arányának-növekedésével,-de-a-házasságkö-
tések-számának-alakulása-továbbra-is-meghatározó-mértékben-befolyásolja-a-születé-
si-mozgalom-változásait.

A-nemzetiségek-születési-mozgalmának-alakulását-hangsúlyosan-befolyásolja-a
házasságkötéseik-homo-vagy-heterogenitása.-A-homogén-és-heterogén-házasságköté-
sek-aránya-jelentős-mértékben-befolyásolja-etnikai-termékenységük-alakulását,-mivel
a-vegyes-házasságokon-belül-a-homogéntől-igen-nagy-mértékben-eltérő-etnikai-szocia-
lizációs-folyamatok-zajlanak.

Tanulmányunkban-a-vegyes-házasságkötési-mozgalom-változásait-vizsgáljuk-első-
sorban-a-szlovákiai-magyarság-szempontjából.-A-vegyes-házasságok-számának-alaku-
lását,-illetve-az-etnikai-szocializációra-gyakorolt-hatását-elsősorban-a-rendszerváltást
követő-időszakban-vizsgáljuk.

1.- A-vegyes-házasságkötések-alakulása-szlovákiában-nemzetiségek szerint

A-szlovákiában-megkötött-vegyes-házasságok-részaránya-a-harmincas-évek-elejétől
fokozatosan-emelkedett-(az-1931-1933-as-évek-átlaga-6,2-százalék),-az-ötvenes-évek
elejétől-1989-ig-több-mint-másfélszeresére-(8,0-ról-12,1-százalékra)-nőtt.¹ A-kilencve-

1 A-házasságkötésekre-vonatkozó-adatokat-a-ss h-ss Ű-által-közzétett-egyes-évekre-vonatkö-
ző-népmozgalmi-adatok--Pohyb-obyvatelstva-(Po)--tartalmazzák.

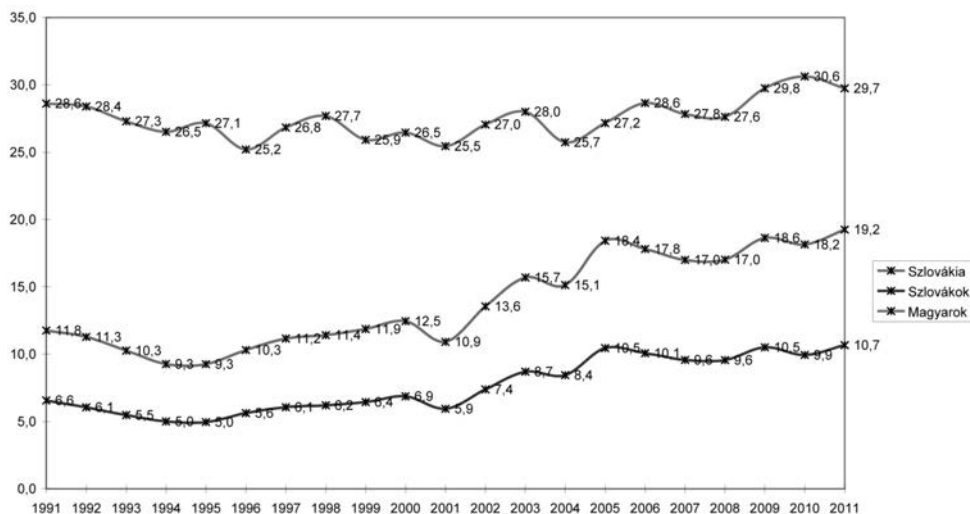
nes-években-számottevően-nem-változott,-az-ezredfordulót-követően-újra-növekedett: 2006-ban-17,8-százalékot-tett-ki,-2011-ben-19,2-százalék-volt.-1949-ben-2222,-1990-ben-4600-vegyes-házasságot-kötöttek.-A-kilencvenes-évek-elejétől-az-évtized-közepéig a- vegyes- házasságkötések- száma- csökkent:- 1991-ben- 3850,- 1995-ben- már- csak 2546-volt.-1996-tól-újfent-emelkedik,-1997-ben-több-mint-3000,-2003-ban-a-4000-et is-meghaladja.-2006-ban-4622,-2011-ben-4932-vegyes-házasságkötésre-került-sor.

A-vegyes-házasságra-lépő-magyar-nemzetiségűek-száma-és-résaránya-1931-től 1990-ig-növekedett.-A-harmincas-évek-elején-a-házasságra-lépő-magyarok-9,4,-az-ötvenes-évek-első-három-évében-16,3,-a-hatvanas-és-nyolcvanas-évek-azonos-időszakában 20,1-és-25,9-százaléka-kötött-vegyes-házasságot.-A-magyar-párú-vegyes-házasságkötések-aránya-a-kilencvenes-évek-második-felében-kissé-csökkent,-ezt-követően,-főleg az-ezredforduló-utáni-évtized-második-felében-jelentősebben-emelkedett-(1991-1995-ban-27,3,-1996-2000-ben-26,4,-2001-2005-ben-26,7,-2006-2010-28,9-százalék.) A-harmincas-évek-elején-az-akkori-csehszlovákia-területén-évente-átlagban-538-olyan vegyes-házasságot-kötöttek,-ahol-az-egyik-fél-magyar-nemzetiségű-volt.- (szlovákia-területére-lebontott-adatok-nem-állnak-rendelkezésünk-re).-Az-ötvenes-évek-elején-566 magyar-párú-vegyes-házasságot-kötöttek-(évente),-majd-a-későbbi-évtizedek-ugyan-azon-időszakában-a-vegyes-házasságkötések-száma-tovább-emelkedett-(1961-1963: 755,-1971-1973:1085,-1981-1983:1094).-A-magyar-párú-vegyes-házasságkötések száma-1983-ban-volt-a-legmagasabb-(1153),-az-évtized-végéig-a-magyar-fél-által-kötött vegyes-házasságkötések-száma-kis-mértékben-csökkent.-1990-ben-még-1043-vegyes házasságkötésre-került-sor.-A-következő-évtizedekben-szinte-párhuzamosan-a-házasságkötések-számának-csökkenésével-a-vegyes-házasságkötések-száma-is-apadt. 1991-ben-már-916,-2001-ben-488-magyar-párú-(vegyes)-házasságkötésre-került-sor. Az-ezredfordulót-követő-évtizedben-a-magyar-párú-vegyes-házasságkötések-száma-alig változott,-évente-mintegy-500-magyar-nemzetiségű-kötött-vegyes-házasságot.-2011-ben-a-számuk-520-volt.

A-szlovák-nemzetiségűek-által-kötött-vegyes-házasságok-száma-a-20.-század-második-felében-mérsékelten-emelkedett.-1951-és-1989-között-1305-ről-2131-re,-résarányában-3,8-ről-6,8-százalékra.-A-kilencvenes-évek-első-felében-az-országos-trendekkel párhuzamosan-a-szlovák-félel-kötött-vegyes-párú-házasságok-aránya-csökkent-(1991-ben-6,6,-1995-ban-5,0-százalék).-Az-évtized-második-felétől-a-heterogén-házasságok aránya-emelkedett-(2001-ben-5,9,-2011-ben-10,7-százalék).

1991-ben-a-megkötött-vegyes-házasságokban-a-házasságra-lépő-felek-közel-fele, 47,8-százalék-szlovák,-23,8-százalék-magyar,-17,0-százalék-cseh,-3,3-százalék-ukrán, 2,1-százalék-roma,-1-1-százalék-orosz,-illetve-lengyel,-0,9-százalék-német-volt.-1991-ben-a-vegyes-házasságkötések-a-megkötött-házasságok-11,8,-2001-ben-10,9,-2011-ben-19,2-százalékát-tették-ki.-o rszágos-szinten-a-házassági-heterogámia-növekedésében-nem-a-magyar-szlovák-házasságkötések-a-meghatározók,-inkább-a-cseh,-német és-egyéb-nemzetiségűek--azaz-többségükben-nagy-valószínűséggel-nem-szlovák állampolgárok--zömmel-szlovák-félel-kötött-házasságainak-a-száma-emelkedett. mindez-megmutatkozik-a-házasodó-felek-nemzetiségi-összetételében-is.-2002-ig-a-vegyes-házasságot-kötők-közül-a-szlovákok-aránya-alig-változott-(47,4-százalék).-A magyar-házasfelek-és-a-csehek-aránya-is-jelentősen-csökkent-(14,6,-illetve-10,7-százalék).-Az-ukránok-aránya-szintén-apadt-(1,5-százalék),-viszont-a-hazai-„házassági-pia-

1. ábra. A-vegyes-házasságkötések-aránya-szlovákiában-1991-2011

Forrás: Po

con"-jelentősen-megugrott-a-németek-aránya-(6,0-százalék).-Az-egyéb-és-ismeretlen-nemzetiségűek-aránya-17,2-százalékot-tett-ki-a-az-1996-os-11,9-százalékkal-szemben.

2011-re-a-vegyes-házasságot-kötők-közül-a-szlovákok-aránya-kis-mértékben-csök-kent-(46,8-százalék).-A-magyar-házasságok-aránya-is-10,5-százalékra-apadt.-viszont-a-csehek-aránya-13,2-százalékra,-az-ukránoké-1,7-százalékra-emelkedett.-ellenben-csökkenett-a-németek-(2,7-százalék)-és-igen-látványosan-nőtt-az-egyéb-és-ismeretlen-nemzetiségűek-aránya-(21,9-százalék).-Feltételezhetjük,-hogy-az-utóbbi-csoport-jelen-tős-részét-külföldi-állampolgárok-teszik-ki,-de-nem-zárható-ki-az-sem,-hogy-a-házasságkötést-regisztráló-adatlapokon-növekvő-mértékben-marad-el-a-nemzetiség-feltűn-tetése.-Feltételezhető-továbbá,-hogy-a-különböző-állampolgárságú-(az-egyik-fél-nem-szlovák-állampolgár)-családok-egy-része-szlovákián-kívül-telepedik-le,-és-termékenysé-gük-nem-a-szlovákiai-születések-számát-gyarapítja.-A-külföldi-állampolgárokkal-kötött-vegyes-házasságok-számának,-arányának-az-elmúlt-években-igen-nagy-mértékű-növe-keése-a-házassági-mozgalom-korábbi-évtizedekben-megfigyelt-trendjeinek-nehezen-feleltethető-meg.

A-kilencvenes-években-a-magyar-házasságkötések-számának-csökkenése-a-vegyes-házasságkötések-apadásában-is-megmutatkozott-(1991-ben-1832,-2001-ben-975,-2011-ben-1039-magyar-kötött-vegyes-házasságot).²A-magyar-párú-vegyes-házasságok

2 mint-már-volt-róla-szó,-a-vegyes-házasságra-lépő-magyarok-száma-azonos-az-általuk-kötött-vegyes-házasságok-számával.-de-a-magyar-házassági-statisztikában-a-vegyes-házasságok-száma-ennek-fele,-hiszen-a-házasságra-lépő-más-nemzetiségű-másik-fél-adatai-nem-itt-jelen-nek-meg.

zömét-a-szlovák-féllal-kötött-házasságok-teszik-ki.-ezek-aránya-2009-ig-éves-szinten 91-95,- 2010-ben- és- 2011-ben- 80-90- százalék- között- mozgott.- A- 2010-2011-es években-jelentősen-megnőtt-az-egyéb-és-ismeretlen-nemzetiségűekkel-kötött-házasságok-aránya.

A-szlovákok-házasságkötési-heterogámiája-mintegy-55-százalékkal-alacsonyabb-az-országosnál.- ebben- nincs- semmi- meglepő,- hiszen- a- heterogén- házasságkötések száma,-aránya-szoros-összefüggést-mutat-az-egyres-nemzetiségek-etnikai-térszerkezetével.-A-szlovák-nemzetiségűek-döntő-többsége-(93,3-százaléka)-szlovák-többségű-településeken-él,-azaz-a-szlovák-féllal-való-partnerkapcsolat-esélye-a-legnagyobb,-abban-az-esetben-is,-ha-eltekintünk-a-homogén-kapcsolat-egyres-nemzetiségeknél-kimutatható-preferálásától.

A- szlovák- páru- vegyes- házasságok- nemzetiségi- megoszlása- igen- változatos- képet mutat.- 1991-ben- a- házasságok- közel- fele- (46,0- százalék)- magyar,- közel- harmada- (32,4 százalék)-cseh,-6,4-százaléka-ruszin-és-ukrán,-3,8-százaléka-roma,-1,9-százaléka-német, 5,9-százaléka-egyéb-és-ismeretlen-nemzetiségűvel-kötött-házasságot.-Tíz-évvel-később, 2001-ben- a- házasságok- etnikai- összetétele- jelentős- mértékben- megváltozott:- a- magyar párok-aránya-jelentősen-csökkenett,-de-továbbra-is-relatív-többséget-képviselek-(36,7-százalék),-közel-ötödük-cseh-(19,8-százalék),-de-jelentős-a-német-(8,0-százalék),-roma-(4,7 százalék),-és-ukrán-(3,6-százalék)-felek-aránya-is.-A-második-legnagyobb-csoportot-az-egyéb-és-ismeretlenek-tették-ki-(32,8-százalék).-2011-re-a-szlovák-páru-heterogén-házasságok- aránya- emelkedett,- és- etnikai- összetétele- is- módosult.- I- legnagyobb- részük- az- egyéb-és-ismeretlen-nemzetiségűekből-került-ki-(43,2-százalék),-a-csehek-aránya-26,9,-a-magyaroké-csupán-18,0-százalék-volt.-Jelentős-még-a-német-(5,3-százalék),-s-nem-elhanyagolható-az-ukrán-(3,2-százalék)-és-lengyel-(3,1-százalék)-házasságok-aránya.

A-regisztrált-roma-házasságkötések- döntő- mértékben- homogének.- Az- 1991.- évet kivéve-elenyészően-kicsi-a-heterogén-házasságok-aránya.- 1991-ben-a-roma-házasságok-több-mint-harmada-(34,3-százalék)-volt-statisztikailag-vegyes,-a-későbbi-években arányuk-2-3-százalék-körül-mozgott.

1.1.-A-vegyes-házasságkötések-alakulása-nemek-szerint

szlovákia- egyes- nemzetiségeinek- házasságkötési- homo- és- heterogámiáját- a- felek nemek-szerinti-összetétele-szerint-is-megvizsgáltuk.

A-magyar-nemzetiségűeknél-megfigyelhetjük,-hogynincs-túl-nagy-különbség-a-férfiak-és-a-nők-által-kötött-vegyes-házasságok-arányában.-A-vizsgált-időszakban-a-férfiak 1991-től-2009-ig-nagyobb-arányban-kötöttek-vegyes-házasságot,-mint-a-nők-(1991-ben a-házasságot-kötő-férfiak-29,6-százaléka,-míg-a-nők-27,6-százaléka--l.-a-Függelék-F1 táblázatát).-2001-ben-3,1-százalékponttal,-2009-ben-2,3-százalékponttal-volt-alacsonyabb- a- homogén- házasságkötések- aránya- a- férfiak- körében,- mint- a- nőknél. ugyanakkor- vizsgálatunk- két- utolsó- évében,- 2010-ben- és- 2011-ben- a- nők- nagyobb arányban- kötöttek- vegyes- házasságot- mint- a- férfiak.- 2010-ben- 5,8- százalékponnal, 2011-ben- 6,1- százalékponnal.- e- változások- mögött- látnunk- kell,- hogy- 2009-ig- a magyar-házasságok-között-a-férfiak-aránya-magasabb-volt,-mint-a-nőké,-továbbá-hogy 2010-től-a-magyar-nők-a-korábbi-évektől-eltérően-jóval-nagyobb-arányban-léptek-házasságra-az-egyéb-és-ismeretlen-nemzetiségű-férfiakkal.

A-korábbi,-a-2009-et-megelőző-évekre-vonatkozólag-feltételeztük,-hogy-a-magyar férfiak-magasabb-heterogámiája-a-férfiak-magasabb-(társadalmi-és-térbeli)-mobilitásával-lehet-összefüggésben,-a-2010.-és-az-azt-követő-években-bekövetkezett-változások-mintázatait-csak-további-vizsgálatokkal-lehet-majd-tisztázni.

A-szlovák-házasulók-körében-lényegesen-eltérő-tendenciákat-figyelhetünk-meg.-A-szlovák-nők-homogén-házasságkötéseinek-aránya-a-vizsgált-időszakban-csökken (94,0-ról-85,3-százalékra),-a-férfiak-esetében-viszont-kismértékben-(92,8-ról-93,7-százalékra)-emelkedett.-1991-és-1993-között-a-nők-körében-volt-magasabb-a-homogén házasságkötések-aránya,-ezután-viszont-a-szlovák-férfiak-kötöttek-magasabb-arányban azonos-nemzetiségűekkel-házasságot,-2006-ban-már-mintegy-10,-2011-ben-8,4-százalékponttal.-A-férfiak-és-nők-igencsak-eltérő-házassági-gyakorlatát-a-rendszerváltást követő-években-feltevésünk-szerint-a-házassági-piac-nyitása-magyarázza.-A-rendelkezésre-álló-adatok-szerint-az-egyéb-és-ismeretlen-nemzetiségűekkel-kötött-házasságok száma-és-aránya-évről-évre-növekedett.-1991-ben-241,-1996-ban-745,-2001-ben-849-en,-2006-ban-1996-egyéb-és-ismeretlen-nemzetiségű-kötött-házasságot-szlovákiában. 2011-ben-még-magasabb-volt-a-számuk:-2296.-döntő-többségüket-külföldiek-tették-ki. zömük-szlovák-nemzetiségű-partnerrel-lépett-házasságra:-1991-ben-215-en,-1996-ban-743-an,-2001-ben-743-an,-2006-ban-1818-an,-2011-ben-1995-en.-A-magyar-nemzetiségűek-körében-is-jelentősen-emelkedett-az-egyéb-és-ismeretlen-nemzetiségűekkel kötött-házasságok-száma:-1991-ben-16,-1996-ban-27,-2001-ben-33,-2006-ban-31, 2011-ben-viszont-már-132-egyéb-és-ismeretlen-nemzetiségűvel-kötöttek-házasságot.

A-házassági-piac-nyitása-a-nemek-szemponyjából-eltérő-módon-alakult.-A-házasságot-kötő-külföldi-partnerek-zöme-férfi:-1991-ben-86,-2006-ban-88,-2011-ben-83-százalék.-ezzel-is-magyarázható,-hogy-a-házasságra-lépő-szlovák-nők-körében-ily-mértékben-apadt-a-homogén-házasságkötések-aránya.

A-homogén-házasságkötések-aránya-a-szlovákiai-csehek-körében-viszonylag-alacsonyabb,-1991-ben-27,5-százalék.-csehszlovákia-szétválását-követően-igen-nagy mértékben-csökken-a-vegyes-házasságkötések-aránya.-a-nemek-szerinti-megoszlása igencsak-különbözik.-1991-és-1993-között-2-3-szor-több-nő-kötött-homogén-házasságot.-A-házasságkötések-többségét-az-egykor-közös-állam-időszakában-zömmel-szlovák férfiak-csehországi-illetőségű-nővel-kötött-házasságai-tették-ki.-Az- ezt-követő-néhány évben-jelentősen-csökken-a-csehek-házasságkötéseinek-száma.- (valószínűleg-többségüket-szlovákiai-cseh-nemzetiségűek-kötik,-ugyanakkor-a-frigyre-lépők- egyre-nagyobb-részt-férfiak-teszik-ki.)-2006-ban-közel-négyszer-több-cseh-férfi-kötött-házasságot-szlovákiában,-mint-nő,-miközben-homogén-házasságkötéseik-aránya-még-az-1-százalékot-sem-érte-el.-2011-ben-2,5-szer-magasabb-a-házasságot-kötő-férfiak-száma,-mint-a-nőké.-A-homogén-házasságok-aránya-körükben-2-százalék-körül-mozgott.

1.2.-A-vegyes-házasságkötés-véletlenszerűsége

Az- egyes- nemzetiségek- házassági- heterogámiája- több- tényezőre- vezethető- vissza. Összehasonlításukhoz-az-esélyhányados-mutatója-nyújthat-segítséget.-ez-a-mérőszám kiküszöböli-a-csoportok-eltérő-nagyságából-adódó-eltéréseket.-ha-az-esélyhányados értéke-egynél-nagyobb,-nem- véletlenszerű- a- párválasztás.-Az- egyes- nemzetiségek endogámiája-annál-nagyobb,-minél-magasabb-a-mutató-értéke.-megfigyelhetjük,-hogy

a-legnagyobb-endogámia-a-romák-körében-jelentkezik.-s-zlovákia-népességén-belül-a legnagyobb-társadalmi-távolság-a-romák-és-a-nem-romák-közt-húzódik-meg.-A-magyarok-körében-a-jelentős-mértékű-területi-koncentráció-és-bizonyos-kulturális-eltérések-is hozzájárulnak-a viszonylag-magas-endogámiához.-ennek-mutatója-kisebb-az-ukránok körében,-mivel-területi-koncentrátságuk-és-a-többségi-lakosságtól-őket-elválasztó-kulturális-távolság-is-sokkal-kisebb.-Az-egyes-nemzetiségek-mutatója-a-kilencvenes-évek-től-napjainkig-eltérő-módon-alakult.-már-korábban-is-rámutattunk,-hogya-s-zlovákiában-a-heterogén-házasságok-aránya-főleg-az-ezredfordulót-követő-években-növekedett-látványosan.-ezért-az-egyes-nemzetiségek-mutatói-is-ehhez-az-országos-értékhez-viszonyulnak.-A-magyarok-esetében-az-endogámia-nem-csekély-mértékű-növekedése-figyelhető-meg,-értéke-2006-ban-jelentősen-magasabb,-mint-a-kilencvenes-évek-elején. ugyanakkor-2009-és-2011-közt-kisebb-mértékű-csökkenés-tapasztalható.-A-szlovák nemzetiségűek-endogámiája-az-ország-szétválását-követő-időszakban-emelkedett,-az-ezredfordulótól-viszont-fokozatosan-csökkent,-s-2005-2001-közt-jelentősen-alacsonyabb,-mint-a-kilencvenes-évek-elején.-Az-ukránok-házassági-endogámiája-az-ezredfordulótól-fokozatosan-csökkent,-azóta-jelentős-mértékű-szóródás-tapasztalható.

2.-A magyar-lakosság-heterogén-házasságkötéseinek-alakulása-régiók szerint

2.1.-kerületek-szerinti-megoszlás

A-továbbiakban-a-magyar-nemzetiségűek-vegyes-házasságkötéseinek-alakulását-közigazgatási-egységek-(kerületek-és-járások)-szerint-vizsgáljuk-meg.-A-házasságot-kötők nagyobb-része-többnyire-a-saját-kerületéből,-járásából-származó-partnerrel-köt-házasságot,-egy-részük-távolabbi-régiókból-választ-társat.-ezért-a-területi-egységek-szerinti vegyes-házasságkötések-változásainak-vizsgálatánál-két-megközelítési-móddal-találkozhatunk.

1.-A-s-zlovák-statisztikai-hivatal-által-publikált-népmozgalmi-adattáblák-a-házasságok-kerületek-szerinti-nemzetiségi-összetételénél-csak-azokat-a-házasságokat-mutatók ki,-amelyeknél-mindkét-házaspár-ugyanabból-a-kerületből-származott.³

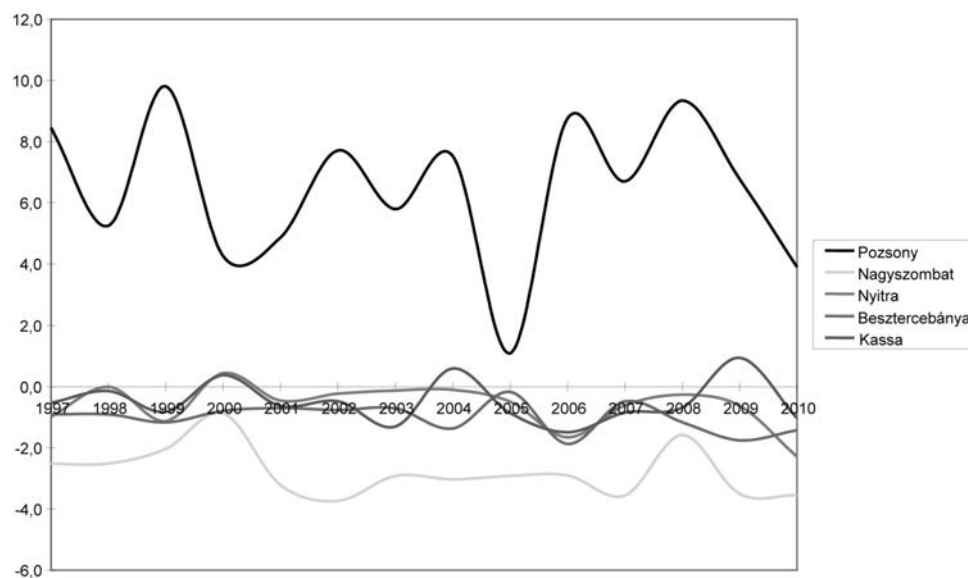
Ily-módon-a-házasságok-egy-nem-elhanyagolható-része,-ahol-a-házasuló-felek-különböző-kerületekből-származnak,-nem-került-be-az-elemzésbe.-1996-és-2011-közt-88,0-százalékról-84,5-százalékra-csökkent-az-azonos-kerületből-származók-közt-kötött-házasságok-aránya.-Az-azonos-kerületből-származó-házasulók-aránya-kerületenként-különbözik.-2011-ben-a-házasulók-közt-kimutatott-legkisebb-mértékű-területi homogámia-a-Pozsonyi-kerületben,-(80,4-százalék)-és-a-többi-n-yugat-szlovákiai-kerületben-volt-(82,0-84,8-százalék),-a-legnagyobb-mértékű-területi-homogámia-pedig-az-eperjesi-és-a-zsolnai-kerületekben-volt-(86,6-százalék-és-86,4-százalék).-ezért-ennél-a-vizsgálati-módszernél-nem-elhanyagolható-mértékű-torzítással,-pontatlansággal-kell számolnunk.

3 I ásd-a-s-s-u-honlapján:-<http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=6674>.-Pramenné-dielo 1996-2011/s obáše/Tab.-b 12-s obáše-podľa-národnosti-snúbencov

2.-A-vegyes-házasságkötések-összetételének-vizsgálatánál-mi-az-előzőtől-eltérő-megközelítést,-számítási-eljárást-alkalmaztunk.-ennek-lényege,-hogyan-az-egy-területi-egységekből-(kerületekből,-járásokból)-valamennyi-házasuló-adatait-bevonjuk-a-vizsgálatba.-Az egyes-területi-egységekből-származó-férfiak-és-nők-házasságkötéseinek-számát-átlagoljuk.-ugyanígy-járunk-el-a-nemzetiség-szerinti-házasságkötések-vizsgálata-esetében-is.⁴

ennél- a- számítási- módnál- a- vizsgálatba- bevont- adatok- egy- része- nem- veszik- el. Pontosabban-fogalmazunk,-ha-nem-a-házasságok,-hanem-a-házasságra-lépők-megoszlásáról-beszélünk-a-házastársak-nemzetisége-szerint.-Úgy-is-mondhatjuk,-hogyan-ebben-az-esetben-a-nemzetiségek-„statisztikai-házasságkötéseinek”-számáról,-ill.-megoszlásáról-van-szó.-A-két-megközelítés-szerinti-kerületi-szintű-adatok-nem-elhanyagolható-mértékben-különböznek.-vizsgálatunkba-csak-a-magyarok-által-jelentősebb-mértékben-lakott-kerületeket-vontuk-be.-A-szörvénykerületek-adatait-(Trencsén,-zsolna,-eperjes)-nem-vizsgáltuk.-ezekben-a-kerületekben-egyes-években-nem-kötöttek-magyar-nemzetiségűek-házasságot,-illetve-csak-igen-ritkán-került-sor-homogén-házasságkötésre.

2. ábra. A-magyar-párú-vegyes-házasságkötések-arányának-különbségei-az-egy-kerületekben-1997-2010-(százalékpont)

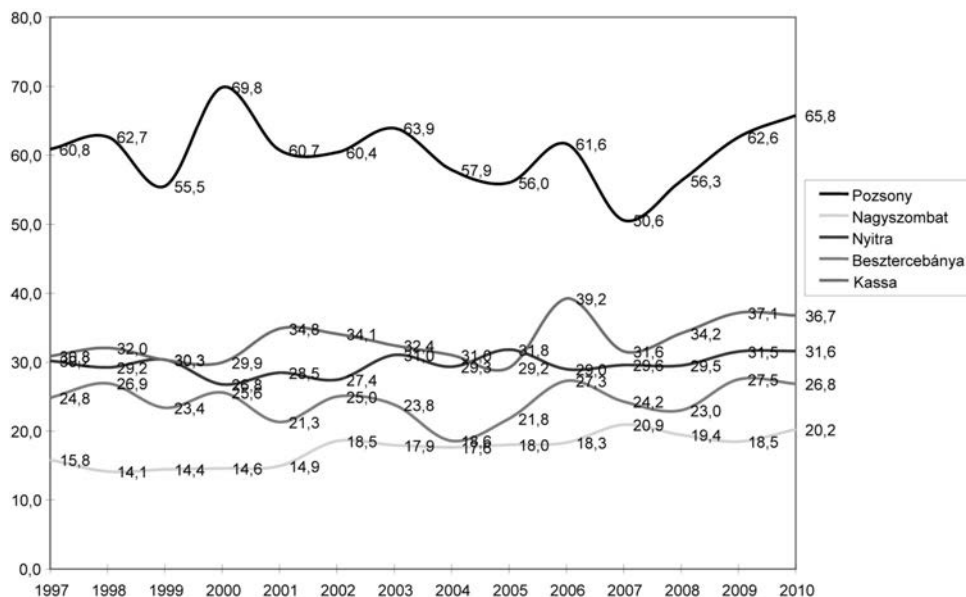

Forrás: Po,-saját-számítás

4 számítási-eljárásunkat-egy-konkrét-példa-alapján-ismertetjük.-2011-ben-a-n-agyszombati-kerületből-2500-férfi-és-2478-nő-kötött-házasságot.-ez-2489-„statisztikai”-házasságkötést-jelent.- $(2500+2478)/2=2489$.-A-vizsgált-kerületből-származók-házasságkötéseinek-tényleges-száma-2042-(ha-mindkét-fél-a-n-agyszombati-kerületből-származott).-Azaz-a-kerületen-belüli-területi-homogámia-82,0-százalék.-saját-számításainkat-a-szlovák-statisztikai-hivataltól-vásárolt-adatbázis-alapján-végeztük-el,-mely-a-házasságot-kötők-egyéni-adatait-tartalmazza-az-1997-és-2010-közötti-évekre-vonatkozólag.

A-s Ű-ál-tal-közzétett-táblázatok-a-saját-számítású-adatoknál-az-1997-és-2010-kö-zött a-magyar-párú-vegyes-házasságkötések-arányát-a-Pozsonyi-kerületben-1,1-9,8-százalékponttal-mutatják-magasabbnak.-A-többi-kerületben-viszont-a-saját-számítású-adatok-mutatnak-némileg-magasabb-vegyes-házassodási-tendenciákat.-A-saját-számítások a-nagyszombati-kerületben-0,9-3,5,-a-besztercebányaiban-0,2-1,9,-a-nyitraiban 0-2,3,-a-kassaiban-mindkét-irányban-találunk-eltérést-+0,9-1,3-százalékponttal.

3. ábra. A vegyes- házasságot- kötő- magyarok- aránya- szlovákia- egyes- kerületeiben 1997-2010

Forrás:-Po-saját-számítás

A-kerületek-szerinti-adatokból-is-látható,-hogy-a-magyar-lakosság-vegyes-házasságkötéseinek-a-száma,-aránya-annál-nagyobb,-minél-kisebb-szám-ban,-arány-ban-van-jelen az-egyes-kerületekben.

A-magyar-nemzetiségűek-házassági-heterogámiája-nem-a-vizsgált-terület-egészén, hanem-az-egyes-településeken-élő-magyarok-arányával-van-szoros-kapcsolatban.-Az egyes-kerületek-és-járások-területén-belül-a-magyarok-jobbára-etnikai-tömbterületeket alkotnak.-A-kerületek,-járások-magyar-lakosságának-aránya-a-régiók-településein-élő magyarok-arányának-nem-megfelelő-mutatója⁵.

5 Az-egyes-régiók-településein-élő-magyarok-arányát-a-súlyozott aránnyal fejezzük-ki,-melynek segítségével-kiszűrhető-a-nagyobb-területi-egységek-eltérő-etnikai-térszerkezetéből-adódó torzítás.-A-súlyozott-arány-mutatója-azt-fejezi-ki,-hogy-az-egyes-térségekben-élő-magyarok mennyire-koncentráltan-élnek-a-magyarlakta-településeken.)

1997-és-2010-között-a-magyar-párú-heterogén-házasságkötések-aránya-21,5-százalékkal-emelkedett.-I-egnagyobb-arányban-a-Pozsonyi-kerületben-élő-magyarok-kötnek-vegyes-házasságot.-1997-ben-60,8,-2010-ben-65,8-százalék.-A-kerületből-származó-magyar-házasulók-száma-viszonylag-alacsony-volt-(1997-ben-224,-2010-ben-184-magyar-nemzetiségű-kötött-házasságot).-Az-egy-es-években-a-magyar-párú-heterogén-házasságok-aránya-is-jelentős-mértékben-szóródott.-ezzel-szemben-a-legalacsonyabb-a-n-agyszombati-kerületben-élő-magyar-párú-vegyes-házasságkötések-aránya-(1997-ben-15,8,-2010-ben-20,2-százalék).-A-vizsgált-időszakban-arányuk-jelentős-mértékben-növekedett,-de-az-egy-es-években-a-heterogén-házasságkötések-rátája-kevésbé-szóródik.-A-magyar-párú-vegyes-házasságkötések-aránya-viszonylag-magas-és-jelentősen-növekedik-a-kassai-kerületből-származó-magyarok-esetében-(30,8-36,7-százalék),-közepesen-magas-a-n-itrai-kerületben,-s-a-növekedés-nem-túl-jelentős-(30,2-31,0-százalék),-s-ennél-jelentősen-alacsonyabb-a-besztercebányai-kerületben,-s-a-növekedés-sem-túl-jelentős-(24,8-26,8-százalék).

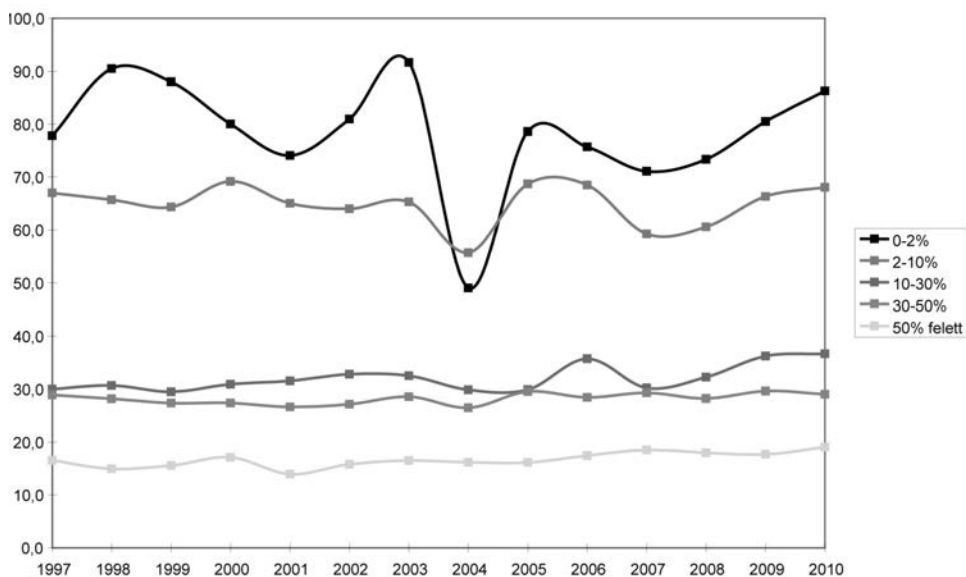
2.2.-A-heterogén-házasságkötések-alakulása-járások-szerint

A-kerületi-megoszlás-adatainál-sokkal-árnyaltabban-fejezik-ki-a-házassági-homo-és-heterogámia-változásait-a-járási-szintű-adatok.-ezek-alapján-megfigyelhetjük,-hogya-vegyes-házasságot-kötő-magyarok-aránya-szoros-összefüggést-mutat-a-járásokban-élő-magyarok-arányával.⁶ A-2007-és-2010-közötti-évekre-rendelkező-járások-szerinti-bontású-adatokkal.-Az-adatok-jelentős-mértékben-szóródnak,-főleg-azokban-a-járásokban,-ahol-a-magyarok-aránya-igen-alacsony.-A-n-itrai-járásban-2004-ben-a-magyarok-37,3-százaléka,-2005-ben-76,0-százaléka-kötött-vegyes-házasságot.-de-jelentős-mértékű-szóródást-mutat-a-vegyes-házassági-ráta-kassán-is:-2004-ben-55,2-százalék,-2006-ban-82,9-százalék,-2007-ben-35,7-százalék,-2010-ben-57,1-százalék.ugyanakkor-a-magyar-többségű-járásokon-belül-a-szórás-jelentősen-kisebb.-A-vegyes-házasságkötések-arányának-folyamatos-emelkedése-figyelhető-meg-a-d-unaszerdahelyi-járásban-az-1997-es-11,8-százalékról-a-2010-i-17,3-százalékra.-A-komáromi-járásban-a-vegyes-házasságkötések-aránya-lényegében-nem-változott.-A-szórás-sem-túl-jelentős,-17,9-százalék-és-23,0-százalék-között-mozgott.-(l.-a-Függelék-F3-táblázatát.)

A-járásokban-élő-magyarok-aránya-és-a-vegyes-házasságkötések-aránya-közi-összefüggésről-az-egy-es-járások-adatainál-sokkal-áttekinthetőbb,-markánsabb-képet-kapunk,-ha-etnikai-jellegük-szerint-csoportosítjuk-az-egy-es-járásokat.

⁶ A-2001.-évre-vonatkozólag-a-járásokban-élő-magyarok-aránya-66,2%-ban-„magyarázza”-a-vegyes-házasságkötések-arányát.

4. ábra.-A magyar-nemzetiségűek által kötött vegyes-házasságok aránya a járásokban élő magyarok aránya szerint 1997–2010. (%-ban)

A grafikon adatai egyértelműen megjelenítik a járásokban élő magyarok aránya és a vegyes házasságkötések aránya közötti összefüggést. A magyar többségű járásokban 13,9-százalék és 19,0-százalék között mozog az arányuk, enyhén emelkedik. A magyar kisebbségű járásokat két csoportba osztottuk a magyarok aránya szerint: az enyhe magyar-kisebbségű (10–30-százalék) és az erős magyar-kisebbségű (30–50-százalék) járásokra. Ugyan az enyhe magyar-kisebbségű járásokban kissé magasabb a vegyes házasságok aránya, mint az erős magyar-kisebbségű járásokban, az eltérés nem különösebben jelentős. A 30–50-százalékban magyarlakta járásokban a szórás igen alacsony, 26,5-százalék és 29,5-százalék között mozog. A 10–30-százalékban magyarlakta járásokban némileg magasabb, 29,5 és 36,7-százalék között mozog, a vegyes házasságok rátája kissé növekszik. A legnagyobb arányú vegyes házasságok a nem magyarlakta járásokban jelentkeznek. Ezekben a járásokban a magyar lakosság aránya nem haladja meg a 2%-ot. Az évente kötött magyar-párú vegyes házasságok száma igen alacsony, 16 és 44 között mozog.

Ebből adódik az adatok nagymértékű szórása is, 49,0-százalék és 91,7-százalék között. A két nagyvárosban, Pozsonyban és Kassán, továbbá a nyitrai járásban a magyarok aránya 2-százalék és 10-százalék között mozog. A vegyes házasságok rátájuk jelentősen alacsonyabb, mint a szlovén nyelvű, nem magyarlakta járásokban. Értékeik 55,7 és 68% között mozognak, az adataik is kevésbé szóródnak.

3. A vegyes házasságokon belüli etnikai szocializáció

A vegyes házasságok vizsgálatának egy sajátos területét az ezekből a házasságokból született gyermekek számának, arányának alakulása jelenti. A vegyes házasságköté-

sek- és a vegyes- házasságokból- született- gyermekek- aránya- közötti- összefüggéseket csak-1995-ig- áll- módunkban- feltárni, -a- későbbi- időszakra- vonatkozólag- ilyen- adatokat már- nem- tettek- közzé. -ennek- a- korlátozott- időtartamra- kiterjedő- összehasonlításnak- is van- egy- immanens- korlátja: csak- a- házasságból- született- gyermekekre- vonatkozatható, -a- házasságon- kívüli- születések- értelemszerűen- kiesnek- a- köréből. -1992- és- 1995 között- s- szlovákiában- a- házasságon- kívüli- születések- aránya- 10- 12- százalék- között mozgott.

Az- adatok- jelzik, -hogy- a- jelzett- időszakban- jelentős- eltérésekről- van- szó: -a- vegyes házasságkötések- aránya- 11,3-ról- 9,2- százalékra, -a- vegyes- házasságokból- született gyermekek- aránya- 8,0-ról- 5,5- százalékra- csökkent. -Azaz- statisztikailag- a- vizsgált- években- meghatározó- mértékben- kevesebb- gyermek- született- vegyes- házasságból, -mint- az évente- megkötött- vegyes- házasságok- aránya. -Az- eltérés- a- két- mutató- között 1992- 1994-ben- megközelítette- a- 30, -1995-ben- pedig- a- 40- százalékot.⁷

A- magyar- nemzetiségűek- vegyes- házasságkötéseinek- aránya- a- vizsgált- időszakban kismértékben, - (28,4-ról- 27,2- százalékra), -a- vegyes- házasságból- születettek- aránya dinamikusan- (22-ről- 18,8- százalékra)- apadt. -Azaz- a- vegyes- házasságkötések- arányához- viszonyítva- 15- 30- százalékkal- alacsonyabb- a- vegyes- házasságokból- születettek aránya.

A- szlovák- nemzetiségűek- vegyes- házasságkötése- a- vizsgált- időszakban- szintén- apadt (11,3-ról- 9,2- százalékra). -A- vegyes- házasságból- született- szlovákok- aránya- is- fogyatkozott- (4,6-ról- 3,5- százalékra). -Összességében- az- arányuk- 24- 30- százalékkal- volt- alacsonyabb- a- vegyes- házasságkötések- arányánál.

A- vegyes- családok- egy- részében- a- házaspár- egyike- a- házasságkötés- és- már- az első- gyermek- megszületése- közötti- rövid- időszak- alatt- nemzetiséget- vált. -Azaz: -a- családok- nemzetiségi- „orientációja”- megszilárdul, -s- ezt- nem- ritkán- az- egyik- házastárs inkább- csak- formális- nemzetiségváltása- kíséri. -A- családok- formálódó- nemzetiségi- orientációjának- megfelelően- jegyzik- be- a- született- gyermek- nemzetiségét- (az- anya- a- gyermek- megszületésekor- más- nemzetiséget- ad- meg, -mint- a- házasságkötés- alkalmával, -de az- sem- kizárt, -hogy- a- férje- nemzetiségét- adja- meg- az- előzőtől- eltérően), -tehát- a- vegyes házasságokban- bekövetkező- generációváltások- már- nemzetiségenként- statisztikailag kimutatható- tényleges- nemzetiségváltási- nyereséget, -illetve- veszteséget- mutatnak. -A nemzetiségváltás- elméletileg- kétirányú- lehet, -s- egyedi- esetek- szintjén- mindkét- irányú nemzetiségváltás- elő- is- fordul, -de- tényleges- asszimilációs- nyereség- a- többségi- nemzet irányában- mutatkozik. -Azaz- a- vegyes- házasságokban- a- regisztrált- adatok- alapján- kimutatott- alacsonyabb- születésszám- nem- a- vegyes- házasságokban- élő- nők- alacsonyabb termékenységből, -hanem- az- etnikai- regisztrációból, -illetve- ennek- torzításaiból- adódik. érintettük- már, -hogy- a- vegyes- házasságok- „homogenizálódását”- és- az- adatfelvétel

7 A- vegyes- házasságokból- született- gyermekek- aránya- régiók- szerint- is- jelentősen- különbözik. Pozsonyban- a- legmagasabb, -s- a- vizsgált- időszakban- az- országos- trendekhez- hasonlóan csökkent- 13,6-ról- 10,2- százalékra. -A- nyugat- szlovákiai- kerületben- 11,3-ról- 8,7- százalékra, -a közép- szlovákiai- kerületben- 5,4-ról- 4,3- százalékra- esett- vissza. -A- vegyes- házasságokból- születettek- vegyes- házasságkötésekhez- viszonyított- aránya- a- Pozsonyi- és- a- nyugat- szlovákiai kerületben- a- legmagasabb, -az- ország- középső- és- keleti- régióiban- alacsonyabb.

egyéb- pontatlanságait- a- rendelkezésre- álló- hivatalos- statisztikai- (népszámlálási- és népmozgalmi)- adatok- alapján- nem- tudjuk- számszerűsíteni.- survey- vizsgálatok- adatai- ból- ismeretes,- hogy- a- magyar- szlovák- vegyes- házasságokból- születettek- 80- százaléka- felnőttkorában- a- többségi- nemzet- tagjának- vallja- magát- (csepeli- Örkény- s- zékelyi 2002;- Gyurgyík- 2004).

A- nemzetiségek- termékenységének- vizsgálatánál- meg- kell- különböztetni- a- demográfiai- és- az- etnikai- reprodukciót- (s- zilágyi- 2002).- A- magyarok- demográfiai- értelmű- reprodukcióján- a- magyar- nemzetiségű- anyák- által- szült- valamennyi- gyermek- számát,- etnikai- reprodukciójukon- pedig- a- magyar- nemzetiségű- gyermekek- számát- értjük.- Az- első- érték- a- magasabb,- mivel- nem- minden- magyar- anyától- született- gyermek- lesz- a- későbbiekben- magyar- nemzetiségű.- elsősorban- a- többségi- szlovák- nemzetiségűekkel- kötött- vegyes- házasságokból- született- gyermekek- többsége- válik- nem- magyar- nemzetiségűvé.- A- demográfiai- és- az- etnikai- reprodukció- különbségéből- következtethetünk- az- intergenerációs- asszimiláció- nagyságára.

A- demográfiai- értelemben- vett- és- az- etnikai- reprodukció- elkülönítése- közzétett- szlovákiai- népmozgalmi- adatok- alapján- közvetlenül- nem- lehetséges.- A- születési- mozgáslomban- az- újszülöttek- nemzetisége- -- elvileg- -- az- anyák- bevallott- nemzetiségével- azonos.- Azaz- az- adott- nemzetiségű- anyák- élveszüléseinek- száma- adja- meg- termékenységüket.⁸ Az- etnikai- reprodukcióról- a- népmozgalmi- adatok- nem- tájékoztatnak,- ennek- értékeit- a- népszámlálás- koréves- adatai- alapján- számítjuk- ki.

A- magyar- anyától- születettek- száma- -- a- várható- születések- száma- alapján- -- egy- adott- évben- megadja- a- magyarok- termékenységét,- a- népszámlálás- során- ugyanezen- kohorszhoz- tartozó- magyar- nemzetiségűek- számát- tekintjük- etnikai- reprodukciónak.- A- torzítás- annál- kisebb,- minél- közelebbi- a- két- (népszámlálási- és- népmozgalmi)- adatgyűjtés- időpontja.

A- női- népesség- korcsoportok- szerinti- születésszámai- az- országos- szinttől- a- járási- szintig- állnak- rendelkezésünkre.- Feltételezzük,- hogy- a- kisebb- régiók- irányába- haladva- egyre- csökkennek- az- egyes- nemzetiségek- termékenységének- különbségei- is- (kivéve- a- roma- lakosságot).- Így- módon- a- járási- szintű- adatok- alapján- már- elfogadható- pontossággal- becsülhetjük- meg- az- egyes- nemzetiségek- várható- születéseinek- számát.⁹

A- 2001.- évi- népszámlálás- során- a- magyar- nemzetiségű- 0- évesek- adják- a- vizsgált- kohorsz- etnikai- reprodukcióját.- Problémát- a- kohorsz- biológia- termékenységének- megállapítása- jelent,- mivel- a- 2001.- évi- népszámlálás- időpontja- nem- a- naptári- év- kezdetéhez- igazodik.- A- 2001.- évi- népszámlálásra- május- végén- került- sor,- így- módon- a- 2001- májusában- megszámolt- 0- évesek- 2000- ben- és- 2001- ben- születettek,- azaz- a- census- során- kimutatott- 0- évesek- népmozgalmi- adatait- két- év- születési- statisztikaiban- regisztrt-

8 Az- anyakönyvezés- során- bizonyos- eltérések- figyelhetők- meg.- Azaz- az- anyák- regisztrált- és- tényleges- nemzetisége- között- bizonyos- körülmények- között- eltérés- mutatkozik- (l.- ziegenfuss 1966).

9 számításunk- azon- a- feltételezésen- alapul,- hogy- a- magyar- nők- korspecifikus- termékenység- arányszámai- a- regionális- trendeket- követik.- A- magyar- nők- várható- születéseinek- számát- (regionális- bontásban- is)- a- magyar- nők- kormegoszlásának- és- az- országos- korspecifikus- születési- arányszámok- szorzatainak- összege- adja- meg.

rálják.-mivel-a-születések-száma-a-vizsgált-időszakban-éves-szinten-jelentős-mértékben csökkent,-a-népszámlálási-és-a-népmozgalmi-adatgyűjtés-időbeli-eltéréseit-igyekeztünk minimalizálni.

ezért-a-népmozgalmi-adatokból-kialakítottuk-a-népszámlás-időpontja-előtt-(2000.június-és-2001.-május-között)-született-0-évesek-korcsoportját.-A-gyakorlatban-a-2000.évi-születések-7/12-ének-és-a-2001.-évi-születések-5/12-ének-összege-teszi-ki-a-cenzus-0-éveseinek-korcsoportját.-ennek-az-eljárásnak-megfelelően-a-0-évesek-korcsoportjához-tartozók-száma-4378-fő.-A-2000.-és-2001.-év-népmozgalma-jelentősen különbözött-egymástól.-2000-ben-4498,-2001-ben-4210-magyarként-regisztrált-gyermekek-született.-A-0-évesek-korcsoportja-4,5-százalékkal-magasabb-a-2001-ben-születettek-kohorszánál-(2000-és-2001-között-a-magyar-születések-száma-6,9-százalékkal csökkent).

mivel-a-várható-magyar-születések-száma-(azaz-a-biológiai-reprodukció)-2001-ben-a-népmozgalmi-adatoknál-1,6-6,4-százalékkal-magasabb,-ennek-megfelelően-a-két-év-adataiból-számolt-biológiai-reprodukció-értéke-is,-4448-és-4657-között-mozog.

Az-1991.-évi-népszámlálásra-március-3-i-eszmei-időpontban-került-sor,-ezért-az-1991-ben-0-évesek-születési-kohorszát-az-1991.-évben-születettek-2/12-és-az-1990-ben-születettek-10/12-része-teszi-ki-(7270-újszülött).-1991-ben-a-várható-termékenység-3,3-százalékkal-haladja-meg-a-regisztrált-termékenységet,-ezért-a-várható-termékenység-együttal-a-magyarok-1991.-évi-biológiai-reprodukciója-is-(7510-születés).-ezt-az-értéket,-tekintettel-a-szűkös-forrásokra,-adathiányra,-nem-korrigáljuk.

második-lépésben-a-biológiai-és-etnikai-reprodukció-közi-különbséget-számítjuk-ki. 2001-ben-a-0-évesek-száma-alapján-számolt-etnikai-reprodukció-jelentősen-alacsonyabb-a-magyar-nők-által-szült-gyermekek-számánál.-A-korrigált-adatok-figyelembevételével-az-eltérés-15,7-21,2-százalékra-tehető,-a-biológiai-reprodukció-ezzel-az-értékkel-haladja-meg-az-etnikait.-Úgy-is-fogalmazhatunk,-hogy-e-körül-az-érték-körül-mozog-a-magyarok-intergenerációs-asszimilációja.

Az-1991.-évre-vonatkozólag-nem-rendelkezünk-korévek-szerinti-nemzetiségi-adatokkal.-A-0-éves-magyarok-számát-a-0-4-évesekből-a-népmozgalmi-adatok-eloszlása-szerint-számítjuk-ki,-becslésünk-szerint-az-eltérés-a-tényleges-és-a-számított-adatok-között-1-százaléknál-kisebb.-A-magyar-0-évesek-számított-száma-6987-fő,-azaz-1991-ben-a-biológiai-reprodukció-7,5-százalékkal-haladta-meg-az-etnikai-reprodukciót.

megfigyelhetjük,-hogy-a-két-népszámlálás-időpontjában-a-magyar-születések-járási-bontású-regisztrált-és-várható-értékei-között-az-1991.-és-a-2001.-évi-adatok-alapján-nincs-lényeges-eltérés.¹⁰ Az-etnikai-és-a-biológiai-reprodukció-közötti-különbség-viszont-sokkal-jelentősebb-a-két-időpontban:-1991-ben-7,5-százalékkal,-2001-ben-15,8-21,2-százalékkal-magasabb-a-biológiai-reprodukció.-ez-az-igen-nagy-eltérés-megfelel-a-várakozásainknak.-A-rendszerváltást-követő-rövid-időszakban-a-magyar-identitásvállalást-erősítő-tényezők-hatása-jelentősen-intenzívebb-volt,-mint-tíz-évvel-később:-a-kilencvenes-évek-elejének-tartalommal-teli-jövőképei-2001-ig-nagyrészt-kiüresedtek.

10 Az-1991.-évi-adatnál-nagyobb-mértékű-szóródást-tételezünk-fel,-tekintettel-arra,-hogy-a-járási-szintű-számítást-az-1992.-évi-adatok-alapján-végeztük.-Az-1991.-évre-vonatkozólag-járási-összetételű-adatok-nem-álltak-rendelkezésünkre.

Jeleztük, -hogya-a-magyarok-etnikai-reprodukcióját-közvetlenül-a-népmozgalmi-adatokból-adathiány- miatt- nem- tudjuk- kiszámítani,- de- a- korábban- lefolytatott- kérdőíves vizsgálatok-eredményei-alapján-hozzávetőlegesen-megbecsülhetjük.-eszerint-a-vegyes házasságban-felnőtt-személyek-80-százaléka-a-szlovák,-20-százaléka-a-magyar-nemzetiséggel-azonosul.-A-két-egymástól-eltérő-adatokon-nyugvó-számítás-adatai-megközelítőleg-azonos-mértékű-intergenerációs-veszteséget-valószínűsítene.

A-2011.-évi-népszámlálás-időpontjára-vonatkozó-számítást-a-számításhoz-szükséges-népszámlálási-adatok-hiánya-miatt-nem-állt-módunkban-elvegezni.

Összegzés

Tanulmányunkban-a-szlovákiai-vegyes-házasságkötési-mozgalom-alakulását-vizsgáltuk, meghatározó-mértékben-a-szlovákiai-magyar-lakosság-szempontjából.-o-rszágos-szinten,-a-(cseh)szlovák-éra-évtizedeiben-a-vegyes-házassodás-rátája-szinte-folyamatosan növekszik,-a-növekedés-az-ezredfordulót-követő-években-intenzívebbé-vált,-ez-jórészt-a házassodási-piac- növekvő- mértékű- nemzetközivé- válásával- van- összefüggésben.- A magyar-lakosságot-a-párvalasztás-során-nagymértékű-endogámia-jellemzi.-ennek-ellenére-a-magyar-lakosság-körében-a-vegyes-házassodási-ráta-jóval-magasabb-az-országos értékeknél.-A-magyar-párú-vegyes-házassodási-ráta-szoros-összefüggést-mutat-az-egy-es-járásokban-élő-magyarok-arányával.-A-vegyes-házassodás-aránya-jelentős-mértékben kihat-az-etnikai-reprodukcióra:-a-vegyes-házasságokból-született-gyermekek-többsége a-többségi-nemzethez-tartozónak-vallja-magát.-Az-elkövetkező-időszakban---országosan-és-a-magyar-lakosság-körében-is---a-vegyes-házasságkötések-arányának-növekedésével-számolhatunk.-de-ebben-nagyrészt-a-házassági-piac-nemzetközivé-válásának van-szerepe.

Irodalom

- csepeli-György-Örkény-Antal-székelyi-mária-2002.-*Nemzetek egymás tükrében. Interetnikus viszonyok a Kárpát-medencében.*-budapest,-balassi.
- Gyönyör-József-1989.-*Államalkotó nemzetiségek.*-Pozsony,-madách.
- Gyurgyík-I ászló-1994.-*Magyar mérleg. A szlovákiai magyarság a népszámlálási és a népmozgalmi adatok tükrében.*-Pozsony,-kalligram.
- Gyurgyík-I ászló-2004.-*Asszimilációs folyamatok a szlovákiai magyarság körében.*- Pozsony, kalligram.
- Gyurgyík-I ászló-2006.-*Népszámlálás 2001. A szlovákiai magyarság demográfiai, valamint település- és társadalomszerkezetének változásai az 1990-es években.*- Pozsony, kalligram.
- Gyurgyík-I ászló-kiss-Tamás-2010.-*Párhuzamok és különbségek. A második világháború utáni erdélyi és magyar népességfejlődés összehasonlító elemzése.*-budapest,-eÖkIk.
- Pramenné-dielo-1996-2011/s obáše/Tab.-b12-s obáše-podľa-národnosti-snúbencov-http://portal.statistics.sk/showdoc.do?docid=6674
- s zilágyi-n.-s ándor-2002.-*észrevételek-a-romániai-magyar-népesség-fogyásáról,-különös-tekintettel-az-asszimilációra.*-*Magyar Kisebbség*, 4.-64-96.-p.
- ziegenfuss,-vladimír-1966.-národnostní-smíšenost-manželství-v-Čssr.-*Demografie*, 8.-28-35.-p.

Függelék

F1 táblázat.- Az- etnikailag- homogén- házasságok- aránya- nemzetiségek- szerint szlovákiában,-1991–2011

Év	Összesen	Magyarok		Szlovákok		Csehek		Romák		Ukránok	
		Férfiak	Nők	Férfiak	Nők	Férfiak	Nők	Férfiak	Nők	Férfiak	Nők
1991	88,2	70,4	72,4	92,8	94,0	45,7	19,7	54,8	82,3	25,8	73,0
1992	88,7	69,6	73,8	93,7	94,2	16,6	4,9	91,1	94,7	18,4	14,6
1993	89,7	71,6	73,9	94,2	94,8	17,1	5,0	94,9	96,6	17,6	12,6
1994	90,7	72,2	74,8	95,9	94,1	2,4	3,4	91,1	90,2	22,1	12,8
1995	90,7	72,7	73,0	95,8	94,3	3,5	4,9	96,4	96,4	18,5	13,0
1996	89,7	73,5	76,1	96,0	92,8	0,6	0,9	94,5	96,5	15,3	6,9
1997	88,8	72,4	73,9	95,8	92,2	1,9	3,0	96,6	96,6	11,5	5,3
1998	88,6	72,3	74,9	95,9	91,8	1,5	2,5	98,0	98,7	15,4	7,0
1999	88,1	72,6	75,6	95,9	91,3	1,6	3,0	97,7	99,4	8,7	4,4
2000	87,5	71,9	75,2	95,9	90,5	0,9	1,9	95,5	100,0	12,7	6,1
2001	89,1	73,0	76,1	96,7	91,6	0,5	1,4	93,9	98,2	9,4	4,3
2002	86,4	72,0	73,9	96,3	89,2	0,7	2,1	98,2	98,2	10,3	5,5
2003	84,3	71,3	72,7	95,8	87,2	0,6	1,7	96,1	97,3	4,9	2,5
2004	84,9	72,8	75,8	95,6	87,9	0,8	2,0	97,6	99,0	9,5	4,0
2005	81,6	72,0	73,7	94,8	84,8	0,3	1,0	97,5	100,0	14,3	6,0
2006	82,2	70,1	72,7	95,1	85,3	0,2	0,8	95,9	97,9	12,8	5,9
2007	83,0	71,4	72,9	95,1	86,2	0,3	1,1	98,4	100,0	12,1	3,9
2008	83,0	71,9	72,9	95,0	86,3	0,4	1,3	94,3	99,1	19,0	7,9
2009	81,4	69,1	71,4	94,5	85,0	0,5	1,5	96,4	97,1	15,7	5,9
2010	81,8	72,4	66,6	94,4	86,1	1,0	2,8	96,6	98,2	14,9	7,4
2011	80,7	73,4	67,3	93,7	85,3	1,4	3,4	95,5	98,1	4,1	1,6

Forrás:-Po-adatokon-alapuló-saját-számítás

F2 táblázat.-szlovákia-egyem-nemzetiségeinek-esélyhányadosai-1991–2011

Év	Magyarok	Szlovákok	Romák	Csehek	Ukránok
1991	78,1	22,6	1192,5	25,8	81,7
1992	86,5	23,8	43046,8	7,1	56,6
1993	96,8	27,7	143028,7	8,7	49,4
1994	99,3	34,8	28667,2	2,9	77,6
1995	88,1	37,8	146569,2	4,7	62,1
1996	116,5	29,5	94298,9	0,7	40,3
1997	101,0	25,6	131917,0	2,3	28,6
1998	110,5	24,3	678943,3	1,7	46,4
1999	120,8	22,8	1134264,0	1,9	20,0
2000	123,6	18,6	*	1,1	26,8
2001	129,4	26,9	182658,9	0,9	37,1
2002	124,1	17,4	673650,0	1,0	41,3
2003	118,4	12,0	315408,7	0,6	17,2
2004	145,5	13,3	564549,6	0,7	30,4
2005	128,4	8,5	*	0,3	39,4
2006	120,4	8,8	199163,8	0,2	39,3
2007	131,1	9,0	*	0,3	38,4
2008	137,1	8,7	462792,9	0,3	71,2
2009	119,2	7,1	174323,1	0,4	38,3
2010	103,1	8,7	354158,0	0,8	50,9
2011	108,5	7,5	270384,8	0,9	9,0

Forrás:-Po-adatokon-alapuló-saját-számítás

F3 táblázat.-A-vegyes-házasságkötések-aránya-d él-szlovákia-járásaiban-1997–2010, százalékban

Járás/Város	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Pozsony	72,4	73,6	69,4	73,3	68,1	67,8	72,6
Szenc	47,1	47,9	37,0	51,2	50,8	49,2	53,7
Dunaszerdahely	11,8	11,0	10,5	15,2	11,2	13,2	13,3
Galánta	27,4	22,5	25,6	21,4	24,8	35,7	26,9
Komárom	23,0	20,8	22,4	19,7	17,9	19,3	21,1
Léva	35,5	37,2	42,1	38,3	39,5	35,2	44,9
Nyitra	50,7	50,0	53,4	58,8	52,7	48,1	52,0
Érsekújvár	31,3	29,7	29,5	32,4	31,3	30,3	33,7
Vágsellye	39,3	37,0	36,9	30,1	31,2	30,8	29,9
Losonc	34,0	27,6	25,3	29,5	24,0	37,2	25,8
Nagyróce	19,6	28,4	26,2	21,1	13,2	14,8	14,6
Rimaszombat	18,9	20,7	20,9	21,3	19,5	15,6	19,7
Nagykürtös	30,1	45,0	25,0	36,8	30,0	44,9	37,9
Kassa	76,3	71,2	68,6	70,0	82,5	71,6	66,1
Kassa-környék	57,0	37,2	45,5	43,3	42,0	41,5	46,2
Nagymihály	18,7	20,9	21,7	25,6	26,9	23,3	18,1
Rozsnyó	34,6	38,8	29,7	34,5	29,3	28,0	39,4
Töketerebes	19,7	22,1	17,1	18,2	29,5	26,6	19,9

Járás/Város	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Pozsony	65,0	73,1	70,4	63,4	64,1	69,8	74,3
Szenc	46,4	42,2	48,4	35,7	49,4	54,7	57,1
Dunaszerdahely	13,3	12,2	15,6	16,3	15,7	13,9	17,3
Galánta	28,3	29,6	26,2	30,8	30,1	31,7	27,4
Komárom	20,3	20,8	19,8	21,4	21,2	23,0	21,8
Léva	40,3	42,3	37,1	43,3	38,2	37,5	37,4
Nyitra	37,3	76,0	55,1	45,8	62,5	67,3	59,3
Érsekújvár	31,9	36,9	34,8	28,9	31,1	34,2	34,9
Vágsellye	41,5	33,1	27,4	37,0	32,0	30,4	35,3
Losonc	24,1	24,8	31,6	28,0	21,9	30,6	33,9
Nagyróce	16,0	18,5	24,7	19,5	20,8	28,8	36,1
Rimaszombat	13,4	16,5	17,7	20,4	16,7	19,8	17,2
Nagykürtös	42,9	41,7	55,2	29,2	42,6	38,5	38,9
Kassa	55,2	58,5	82,9	66,7	55,9	58,1	64,1
Kassa-környék	42,9	29,5	41,2	34,1	53,0	45,5	38,7
Nagymihály	22,0	26,6	37,5	17,7	29,9	27,4	27,8
Rozsnyó	38,5	33,7	36,9	38,2	36,6	36,7	40,5
Töketerebes	21,3	18,7	29,8	24,0	18,8	32,4	29,0

Forrás:-Po-adatokon-alapuló-saját-számítás

I. ászló Gyurgyík

MIXED MARRIAGES (WEDDINGS) IN SLOVAKIA, WITH SPECIAL REGARDS TO HUNGARIAN POPULATION

The ratio of mixed marriages in Slovakia is growing since the beginning of the Czechoslovak era. In the first decade after the turn of the millennium, marriage heterogamy became even more intensive: to a decisive extent, as a result of the opening of „international marriage market”. The proportion of the heterogeneous marriages within several minorities differs greatly: the highest rate of endogamy occurs among the Roma, which originates in the very long distance between the Roma and non-Roma. In the case of other ethnicities the lowest ratio of mixed marriages is within the large communities living mainly in ethnic blocks and the highest in the case of those living in diasporas. The study examines the ratio of mixed marriages from the point of view of gender and also from the point of view of the randomness of ethnicity-based partner selection. The paper individually examines the mixed marriages of the Hungarians according to counties and districts, as well as according to the proportion of the Hungarians living in the given districts. A special part is devoted to the differences between demographic and ethnic reproduction within the mixed marriages.

Az-első-szlovák-országgyűlés-megválasztása 1938-decemberében-(1.-rész)*

ár Pád PoPély

The-election-of-the-first-slovak-parliament-in-december-1938

94(437.6)"1938"

323.17(437.6)

329.17(437.6)

324(437.6)"1938"

keywords:- elections,- election- campaign,- slovak- parliament,- members- of- parliament,- slovak- autonomy,
hlinka 's-slovak-People 's-Party,-national-minorities-in-slovakia.

1938- ősze- a- demokratikus- jogrend- leépítésének- ideje- csehszlovákiában.- Paradox módon-ekkor-valószinűen-meg-szlovákia-két-évtizeden-keresztül-elutasított-autonómiája-és ekkor-rendezik-meg-a-választásokat-is-az-autonóm-szlovákia-törvényhozásába.-évekkel korábban,-a-parlamentáris-demokrácia-keretei-közt-még-mind-a-szlovák-autonómia, mind-pedig-annak-törvényhozása-a-demokrácia-és-csehszlovákia-egységének-fő-letéteményese-lehetett-volna,-az-adott-helyzetben,-a-müncheni-egyezmény-utáni-politikai válság-közepette-azonban-már-mindkettő-a-szlovák-szeparatizmus-győzelmének-és-a totalitárius-állam-kiépítésének-útját-egyengette.

1.-A-szlovák-autonómia-és-a-néppárt-egyeduralmának-kiépülése

A-müncheni-döntés,-a-szudétánémet-területek-elcsatolása-földrengésszerű-változásokat-idézett-elő-csehszlovákia-nemzetközi-helyzetében-és-belpolitikai-erőviszonyaiban egyaránt.-A-müncheni-határok-Prágát-a-végletekig-kiszolgáltatták-a-nemzetiszocialista németországnak.-1938.-október-5-én-lemondott-tisztségéről,-a-hónap-második-felében pedig-elhagyta-az-országot-edvard-beneš-köztársasági-elnök.-Az-ún.-második-köztársaság-kormányai-egy-részt-csehszlovákiának-a-német-„életterbe”-való-beilleszkedésével,-másrészt-a-rendszer-erőteljes-jobbra-tolásával-és-autoriter-jegyeinek-erősítésével igyekeztek-elnyerni-berlin-jóindulatát.-A-parlamentarizmus-leépítése-a-felhatalmazási törvény-1938.-december-15-i-elfogadásával-tetőzött,-amely-lehetővé-tette-a-nemzetgyűlés-kikiáltását-a-hatalom-gyakorlásából,-a-kormány-száma-pedig-a-rendeleti-úton való-kormányzást.¹

*- A- tanulmány- a- 2/0023/12- számú- „Československá- republika- a- maďarská- menšina- na slovensku- 1930- -- 1938”- (A- csehszlovák- köztársaság- és- a- szlovákiai- magyar- kisebbség 1930-1938)-veGA-kutatási-program-keretében-készült.

1 Az-ún.-második-köztársaságra-l.-Gebhart-kuklik-2004.

A-szudétanémet-területek-kiürítésével-és-az-onnan-elenekült-csehek-elhelyezésével-küzdő-prágai-kormány-nem-volt-többé-abbban-a-helyzetben,-hogya-szlovákiai-eseményeket-érdemben-befolyásolhassa.-A-központi-hatalom-meggyengülését-a-legerősebb,-s-önmagát-a-szlovák-nemzet-egyetlen-jogos-képviselőjének-kikiáltó-szlovák-párt, az-autonomista-h-linka-szlovák-n-éppártja-(h-linkova-slovenská-ludová-strana,-h-s'Ls) saját-hatalmi-monopóliuma-kiépítésére-használta-fel.-A-párt-a-nemzetiszocialista-németország-vezetőinek-támogatását-élvezve-rövid-másfél-hónap-alatt-véghezvitte-nemcsak-a-centralista-államszerkezet-átalakítását,-hanem-a-demokratikus-jogrend-leépítését-is.

A-n-éppárt-alig-egy-héttel-a-müncheni-egyezményt-követően,-1938-október-5-6-ra-összehívta-zsolnára-a-párt-nemzetgyűlési-képviselőinek-és-szenátorainak,-tartománygyűlési-képviselőinek-és-központi-választmányának-tanácskozását.-zsolnán-azonban-nem-csak-a-néppárti-politikai-elit,-hanem-a-szlovák-nemzeti-Párt-és-a-centralista-pártok-szlovák-képviselői-is-megjelentek.-A-n-éppárt-és-az-Agrárpárt-közötti-tárgyalásokat-és-megegyezést-követően-október-6-án-aláírt-ún.-zsolnai-egyezmény-hitet-tett-a-n-éppárt-1938-júniusában-közzétett-és-a-prágai-nemzetgyűlés-elé-terjesztett-autonómiatervezete-mellett,-s-felkérte-Prágát-az-autonómia-törvénybe-iktatására-és-a-n-éppártot-Andrej-h-linka-elhunytá-után-alelnökként-vezető-Jozef-Tiso-kinevezésére-az-autonóm-kormány-élére.-A-zsolnai-egyezményt-a-nemzeti-párt,-az-iparospárt,-a-nemzeti-szocialista-párt-és-a-fasiszta-nemzeti-egység--vagyis-a-nemzetiségi-és-a-baloldali-pártok-kivételével-valamennyi-számtotvő-szlovákiai-politikai-erő--képviselője-is-ellátta-kézjegyével,² de-másnap-nyilatkozatban-csatlakoztak-hozzá-a-szociáldemokraták-is.(bystrický-2008b,-227.-p.)

A-Jan-syrový-csehszlovák-miniszterelnök-által-október-7-én-kinevezett-első-autonóm-szlovák-kormány-nak-három-néppárti-(Jozef-Tiso-miniszterelnök-mellett-Ferdinand-Đurčanský-és-matúš-Černák)-és-két-agrárpárti-(Pavel-Teplanský-és-Ján-I-ichner)-tagja-volt.³ A-zsolnai-egyezmény-aláírását-és-a-kormánytagságot-a-legbefolyásosabb-centralista-párt,-az-Agrárpárt-abbban-a-reményben-vállalta,-hogya-a-továbbiakban-is-meghatározó-tényező-maradhat-a-szlovákiai-politikai-életnek.-A-két-agrárpárti-miniszter-azonban-a-kormány-munkáját-nem-tudta-érdemben-befolyásolni,-sőt,-az-agrárpárt-pozíciói-a-kormány-december-1-jei-átalakítását-követően-tovább-gyengültek,-s-I-ichnert-egy-nemzeti-párti-politikus-váltotta-fel-a-miniszeri-tisztségben.-A-n-éppárt-nem-tűrt-meg-maga-mellett-sem-ellenzéket,-sem-szövetségéseket,-s-hatalomra-jutását-követően-azonnal-hozzálátott-az-egypárti-diktatúráján-alapuló-totalitárius-rendszer-kiépítéséhez,-miközben-az-egyeduralom-megszerzése-felé-vezető-útján-sem-szlovákiai,-sem-országos-szinten-nem-ütközött-érdemleges-ellenállásba.

A-n-éppárt-az-autonómia-kikiáltását-követő-napokban-megszerezte-az-összes-hatalmi-pozíciót,-s-ellenőrzése-alá-vonta-a-társadalmi-élet-szinte-valamennyi-területét.-A-Slovenská pravda c.-néppárti-napilap-már-október-15-én-diadalmas-cikkben-számolhatott-be-arról,-hogya-a-végrehajtó-hatalom-gyakorlatilag-a-szlovákok-(értsd:-a-n-éppárt) kezébe-került.-Jozef-o-rszághot-október-11-én-a-néppárti-Julján-Šimko-váltotta-fel-a-Tartományi-hivatal-élén,-a-csendőrség-főparancsnoka-Timotej-Ištók-őrnagy,-a-pozsonyi

² Slovenský deník,-1938-október-9.-Žilinská-dohoda,-2.-p.

³ Esti Újság,-1938-október-9.-k-inevezték-az-első-szlovák-kormány-tagjait,-5.-p.

rendőr-igazgatóság-vezetője-pedig-Ján-Jusko-lett.⁴ Politikai-célzatú-volt-a-helyi-önkormányzatok-októberi-felosztatása,-ill.-az-azokat-ellenőrző-szlovák-nemzeti-bizottságok létrehozása,-s-a-totalitárius-diktatúra-kiépítését-szolgált-a-nemzetiszocialista-német mintára-megszervezett-propagandahivatal-és-a-félkatonai-h-linka-Gárda⁵ tevékenysége is.-ez-utóbbiak-élén-ráadásul-a-néppárt-radikális-szárnyának-vezéralakjai,-Alexander mach,-ill.-karol-sidor-álltak.

A-nemzeti-indulatoktól-túlfűtött-légkörben-szlovákiában-is-a-politikai-élet-szélsőségesen-nacionalista-képviselői-lettek-az-események-hangadói-és-irányítói.-Az-autonómia kikiáltását-követően-azonnal-megkezdődött-a-kiépülő-totalitárius-rendszer-és-a-szlovákság-vélt-vagy-valós-ellenségeinek-a-megbélyezése-és-üldözése.-mind-a-szlovák politikusok-megnyilatkozásaiban,-mind-pedig-a-tömegtájékoztató-eszközökben-egyre nagyobb-méreteket-öltött-az-antiszemita-uszítás,-valamint-a-cseh-és-magyarellenés nacionalizmus.

A-magyarellenesség-elszámú-táptalaja-az-új-(cseh)szlovák-magyar-államhatárt nagyrészt-az-etnikai-határ-mentén-megállapító,-a-szlovákság-veszélyeztetettség-érzését mégis-a-végletekig-fokozó-november-2-i-első-bécsi-döntés-volt.-A-politikusok-és-a-sajtó által-nyíltan-hirdetett-antiszemitizmus-szintén-a-bécsi-döntés-után-tetőzött.-Az-autonóm rezsim-propagandagépezete-a-magyarság-mellett-a-zsidóságot-tette-felelőssé-az elszenvedett-területi-veszteségekért,-s-a-sajtó-is-egyre-harsányabban-hangoztatta-a „zsidókérdés-megoldásának”-szükségességét.-A-bécsi-döntéssel-összefüggésben került-sor-az-első-központilag-irányított-szlovákiai-zsidóellenes-akcióra-is.-A-szlovák-belügyi-szervek-a-november-4-éről-5-ére-virradó-éjszaka-Tiso-kormányfő-hozzájárulásával és-a-h-linka-Gárda-közreműködésével-7500-zsidót-deportáltak-a-magyarországnak átadandó-területekre.⁶

ellenségként-tekintett-az-autonóm-kormányzat-a-szlovákiában-élő-csehek-re-is.-n-agy részük-állami-és-közhivatalnok-volt,-akik-az-első-köztársaság-éveiben-érkeztek szlovákiába,-s-az-autonómista-szlovák-politikai-elit-nem-teljesen-alaptalanul-a csehszlovakizmus-és-a-prágai-centralizmus-támaszait-látta-bennük.-eltávolításukat főleg-a-munkanélküli-szlovák-értelmiség-szorgalmazta,-amely-ily-módon-próbált-magának-egzisztenciát-teremteni.-A-cseh-tisztviselők-elűzése-az-autonómia-kikiáltását-követően-szinte-azonnal-megkezdődött.-Prága-sokáig-vonakodott-az-átvételükkel,-december közepén-mégis-kénytelen-volt-olyan-egyezséget-kötni-az-autonóm-kormánnyal,-amelyben-vállalta,-hogy-a-még-szlovákiában-tartózkodó-36-ezer-cseh-hivatalnokból-és-állami alkalmazottból-1939.-január-1-jével-kezdődően-átvesz-9-ezer-főt.⁷

A-többpártrendszer-felszámolása-a-kommunista-párt-betiltásával-kezdődött.-Az autonóm-kormány-már-október-9-én,-azaz-két-nappal-megalakulását-követően,-első nagyobb-horderejű-intézkedéseként-betiltotta-szlovákia-területén-a-kommunista-párt tevékenységét.⁸ A-kommunistákéhoz-hasonló-sors-várt-a-szociáldemokrata-pártra-is,

4 Slovenská pravda,-1938.-október-15.-výkonná-moc-už-aj-fakticky-prešla-do-rúk-slovákov,-2.-p.

5 A-h-linka-Gárdára-l.-s-okolovič-2009.

6 A-november-4-5-i-zsidóellenes-akcióra-l.-n-ižňanský-s-Ineková-1996.

7 Esti Újság,-1938.-december-15.-9000-cseh-hivatalnoknak-el-kell-hagyni-szlovákiát,-2.-p.-a-cseh-állami-alkalmazottak-eltávolítására-l.-bystrický-1997.

8 Prágai Magyar Hírlap,-1938.-október-11.-betiltották-a-kommunista-pártot-szlovákiában,-2.-p.

amelynek-szlovákiai-tevékenységét-november-16-án-Julián-Šimko,-a-Tartományi-hivatalt elnöke-arra-hivatkozva-függesztette-fel-és-tiltotta-be,-hogy-a-párt-útleveleket-hamisított külföldi-állampolgárok-száma.⁹ A-csehszlovák-szociáldemokrata-munkáspárt-betiltását-hamarosan-a-német-szociáldemokrata-munkáspárt-(november-22.),¹⁰ majd-a-zsidó pártok:-a-zsidó Párt-(november-24.)-és-az-egyesült-szocialista-cionista-munkáspárt (november-25.)-betiltása-követte.¹¹ Az-1938-októberében-és-novemberében-betiltott pártok-formális-felosztatására-már-a-választásokat,-sőt-a-szlovák-országgyűlés-megalakulását-követően,-a-szlovák-kormány-1939.-január-23-i-határozata-alapján-került sor.¹²

A-jobboldali-pártokra-az-„önkéntes”-beolvadás-várt.-A-sort-a-csehszlovák-néppárt szlovák-frakciója-kezdte,-amely-október-közepén-jelentette-be-csatlakozását-hlinka szlovák-néppártjához.¹³ Hamarosan-a-többi-jobboldali-párt-is-kénytelen-volt-fejet-hajtania-hsLs-akarata-előtt,-s-november-8-án-a-„nemzeti-egység”-megteremtésének-jegyében-az-agrárpárt,-az-iparospárt,-a-nemzeti-egyesülés,-a-nemzeti-szocialista-párt-és-a fasiszta-nemzeti-egység-szlovákiai-szárnya-is-beolvadt-a-néppártba,-amely-ezt-követően-felvette-a-hlinka-szlovák-néppártja--szlovák-nemzeti-egység-Pártja-(hlinkova slovenská-ludová-strana--strana slovenskej národnej jednoty,-hsLs-s-nJ)-nevet.¹⁴ A néppártba-beolvasztott-pártok,-ill.-az-„egyesülést”-levezénylő-vezetők-jutalma-az-volt, hogy-a-választások-során-helyet-biztosítottak-számukra-a-néppárti-választási-listán.

Az-„egyesült”-pártok-vezetőinek-a-szlovák-nemzethez-intézett-felhívása-a-néppártot a-szlovák-nemzet-akarátának-egyetlen-képviselőjévé,-a-vele-szembehelyezkedőket pedig-a-nemzet-ellenségévé-nyilvánította:-„mától-fogva-valamennyi-szlovák-száma-az egységes-szlovák-nemzet-érdekének-kell-a-legfelsőbb-törvénynek-lennie.-Aki-szembehelyezkedik-a-szlovák-nemzet-egységes-akarátával-vagy-vét-ellene,-a-szlovák-nemzet ellenségévé-és-árulójává-válik,-s-azzal-a-nemzet-kíméletlenül-leszámol.-(...) hlinka szlovák-néppártja,-mint-a-szlovák-nemzeti-egység-Pártja-a-szlovák-nemzet-akarátának valódi-és-egyetlen-képviselőjévé-válik.”¹⁵

A-szlovák-pártok-közül-legtovább-a-szlovák-nemzeti-Párt-próbált-és-tudott-ellenállni-a-néppárti-nyomásnak.-A-szintén-autonomista-nemzeti-párt¹⁶ végrehajtó-bizottsága

9 A-szociáldemokrata-párt-betiltására-l.-Šuchová-r-uman-n-ižňanský-1997.

10 slovenský národný archív-(szlovák-nemzeti-lévéltár,-a-továbbiakban-s-nA),-ministerstvo vnútra-(belügyminisztérium,-a-továbbiakban-mv),-3.-d.,-1065/38.-deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei-na-slovensku--rozpustenie

11 s-nA,-mv,-3.-d.,-1122/38.-Židovská-strana-na-slovensku--zakázanie činnosti;-uo.-1151/38. zjednotená-socialisticko-sionistická-strana-na-slov.--zastavenie činnosti-(A-zsidó-pártok betiltására-bővebben-l.-ižňanský-1999b,-163-187.-p.)

12 *Národné noviny*, 1939.-január-25.-s-trany-ktorým-bola-zastavená-činnosť-rozpustenie,-1.-p.

13 *Slovenská pravda*, 1938.-október-14.-mičurova-strana-sa-pripojila-k-ludovej-strane,-1.-p.

14 A-jobboldali-szlovák-sajtó-az-„egyesülést”-a-nemzetiszocialista-„ein-volk,-ein-reich,-ein-Führer”-jelszóra-rezonáló-néppárti-„egy-lsten,-egy-nemzet,-egy-párt”-jelszóval-ünnepelte,-l.pl.-*Slovák*, 1938.-november-10.-Jeden-boh,-jeden-národ,-jedna-strana,-1-2.-p.; *Slovenská pravda*, 1938.-november-10.-Jeden-boh,-jeden-národ,-jedna-strana,-1.-p.; *Slovenský deník*, 1938.-november-10.-Jeden-národ--jedna-strana,-1.-p.

15 *Slovák*, 1938.-november-10.-o-hlas-slovenskému-národu,-1.-p.

16 A-szlovák-nemzeti-Párt-két-világháború-közötti-tevékenységére-l.-r-ogulová-2013.

abban-a-reményben,-hogya-n-éppárt-szövetségese-lehet-az-új-szlovákia-építésében, november-9-én-arra-az-elhatározásra-jutott,-hogymegőrizi-önállóságát,-s-nincs-különösebb-oka-a-likvidálásra,-mivel-az-csak-a-centralista-pártok-szlovákiai-részlegeinél-volt-indokolt.¹⁷ miután-a-nemzeti-párt-és-a-néppárt-ezt-követő-tárgyalásai-az-esetleges-egyesülésről-és-annak-mikéntjéről-megegyezés-nélkül-végződtek,-a-nemzeti-párt-vezetősége-november-23-án-úgy-határozott,-hogya-elközelgő-választásokon,-amelyeken-mindenki-szabadon-eldöntheti,-hogya-mely-pártnak-szavaz-bizalmat,-önálló-listával-kíván indulni,-a-két-párt-együttműködésének-kérdésére-pedig-majd-a-választási-eredmények ismeretében-térnek-vissza.¹⁸

A-n-éppárt-válasza-nem-sokáig-váratott-magára.-Julián-Šimko-tartományi-elnök-a-nemzeti-párt-döntésének-másnapján,-azaz-november-24-én-„a-nemzet-egységének, szlovákia-közrendjének-és-biztonságának”-érdekeire-hivatkozva-a-nemzeti-párt-tevékenységének-felfüggesztéséről-és-betiltásáról-határozott.¹⁹ A-néppárti-sajtóban-ezt követően-két-hét-én-át-tartó-lejárati-kampány-indult-a-szlovák-nemzeti-Párt-ellen, egyebek-közt-korrupcióval-és-a-prágai-érdekek-kiszolgáltatásával-vádolva-annak-vezetőit.-Ilyen-körülmények-közt-a-nemzeti-párt-vezetésének-nem-maradt-más-választása,-mint-hogya-ismét-felvegye-a-tárgyalások-fonalát,-s-a-párt-Tiso-kormányfő-engedélyével-összeülő-végrehajtó-bizottsága-három-nappal-a-választások-előtt,-december-15-én megszavazza-az-egyesülést-a-n-éppárral.²⁰ A-nemzeti-párt-jutalma-a-megegyezésért-az lett,-hogya-volt-elnöke,-milos-vančo-már-december-1-jén-tagja-lett-az-átalakított-autonóm kormánynak,-s-helyet-kapott-a-n-éppárt-választási-listáján-is.²¹

A-feloszlatott,-ill.-a-n-éppártba-beolvasztott-pártok-egyes-vezetői-részeről-1938-októberében-és-novemberében-felmerült-egy-legális-ellenzéki-párt-megszervezésének-a-lehetősége.-A-mintát-a-cseh-ország-részek-szolgáltatták,-ahol-ugyanebben-az-időben kétpártrendszer-alakult-ki,-vagyis-a-jobboldali-kormánypárt-mellett-legálisan-működött-egy-baloldali-ellenzéki-tömörülés-is.-A-leginkább-a-szociáldemokratákhoz,-az-agrárpárthoz-és-a-nemzeti-párthoz-köthető-kezdemenyezésnek-azonban-az-adott-körülmények-közt-minimális-realitása-sem-volt.-A-kudarca-oka-pedig-nem-is-elsősorban-az egyes-pártok-és-képviselőik-eltérő-elképzeléseiben-rejlett,-hanem-a-hatalomban-osztozni-senki-vel-nem-kívánó,-de-még-a-lojális-ellenzék-létét-sem-tűrő-n-éppárt-egyeduralmi-törekvéseiben.²²

A-két-őshonos-nemzetiség,-a-németek-és-a-magyarok-pártja-kivételével-tehát-1938-késő-őszére-az-összes-politikai-párt-eltűnt-a-szlovákiai-politikai-porondról.-A-két-nemzetiség,-ill.-a-két-nemzetiségi-párt-jogállása-közt-ugyanakkor-jelentékeny-különbség-volt.-Amíg-az-1938-szeptemberében-betiltott-k-árpát-n-émet-Párt-jogutódjaként-október-10-én-megalakult-s-a-harmadik-birodalom-támogatását-élvező-n-émet-Párt-(deutsche

17 *Národné noviny*, 1938. november-10. - zasadnutie výkonného výboru s lov. nár. strany, 1. p.

18 *Národné noviny*, 1938. november-25. - s lovenská národná strana zachová si samostatnosť, 1. p.

19 snA, mv, 3. d., 1121/38. - s lovenská národná strana na s lov. --- zakázanie činnosti

20 *Národné noviny*, 1938. december-17. - d ohoda uskutočnená, 1. p.

21 A-szlovák-nemzeti-Párt-felszámolására-l-r ogulová-2000.

22 bystrický-2008b; az-autonómia-kikiáltása-utáni-szlovákiára-l-többek-közt-bystrický-d eák 2004, 213-230. p.; zemko-2010; l etz-2012, 12-63. p.; bystrický-2012, 477-516. p.

Partei, - d P) elnöke, - Franz- karmasin- a- német- népcsoport- államtitkáráként- a- hatalom részesévé- vált, - a- párt- pedig- a- h linka- Gárdához- hasonló- fegyveres- testülettel- --Freiwillige schutzstaffel- -- is- rendelkezhetett, - addig- a- gróf- esterházy- János- által- vezetett- egyesült magyar- Párt- (emP)- működését- inkább- csak- megtűrték, - a- magyarság- kisebbségi- jogainak érvényesítését- pedig- a- magyarországi- szlovákság- helyzetétől- tették- függővé.²³

2.-A-választások-jogi-szabályozása-és-kiírása

A- szlovák- pártok- zsolnai- egyezménye- által- megerősített- néppárti- autonómiatervezet csaknem- teljes- egészében- a- párt- 1938.- június- 5-én- közzétett- javaslatán- alapult. - A- tervezet- szerves- részét- képezték- a- szlovákiai- törvényhozó- hatalmat- gyakorló- s- a- tartománygyűlést- felváltó- szlovák- országgyűlésről, - valamint- annak- megválasztásának- módjáról- rendelkező- kitételek.

ezek- szerint- az- első- szlovák- országgyűlés- megválasztását- a- törvény- kihirdetésétől számított- két- hónapon- belül- kell- megejteni- a- tartománygyűlési- választásokról- szóló 126/1927-es- törvénnyel- módosított- megyegyűlési- választásokról- rendelkező 330/1920-as- törvény- I.- és- III.- részének- előírásai- alapján- a- következő- módosításokkal: az- aktív- és- passzív- választójog- feltétele- a- szlovákiai- községi- illetőség, - az- aktív- választójog- korhatára- 24-ről- 21-évre- csökken, - 20.000- érvényes- szavazatért, - valamint- ennek háromnegyedét- meghaladó- maradványszavazatért- pedig- minden- párt- egy- képviselői mandátumhoz- jut. - A- szlovák- országgyűlés- első- ülését- a- választások- után- egy- hónapon belül- a- köztársasági- elnök- hívja- egybe- Pozsonyba. - k imondta- a- tervezet- végül- azt- is, hogy- a- szlovák- országgyűlést- az- általános, - közvetlen- és- titkos- választójog- és- az- arányos képviseleti- elv- alapján- választják- meg.²⁴ A- választójognak- a- szlovákiai- községi- illetőséghez, - nem- pedig- a- csehszlovák- állampolgársághoz- kötése- nem- titkoltan- azt- a- célt szolgálta, - hogy- a- s- zlovákiába- települt- cseheket- megfosszák- a- választásokon- való- részvétel- lehetőségétől.

A- cseh- pártok- a- szlovák- autonómia- törvénybe- iktatását- ugyan- nem- utasították- el, annak- parlamenti- elfogadására- mégis- másfél- hónapot- kellett- várni. - A- közbejött csehszlovák- magyar- határtárgyalások- és- az- első- bécsi- döntést- követő- területváltozások- miatt- csupán- november- 9-én- utazott- Prágába- a- Ferdinand- Ďurčanský, - martin- sokol és- k- arol- s- idor- összetételű- néppárti- delegáció, - hogy- a- cseh- koalíciós- pártok- képviselőivel- tárgyaljon- a- törvénytervezet- nemzetgyűlés- elé- terjesztéséről.²⁵ A- kezdetben- nehézesen- induló- megbeszélések- azt- követően- mozdultak- el- a- holtpontról, - hogy- a- szlovák fél- tárgyalópartnerei- tudomására- hozta: - amennyiben- nem- születik- megegyezés- az alkotmánytörvényről, - Tiso- szlovák- kormányfő- akár- a- cseh- fél- hozzájárulása- nélkül- is kiírja- a- választásokat- a- szlovák- országgyűlésbe.²⁶

23 Az- egyesült- magyar- Párt- történetére- I.- hetényi- 2011; - a- pozsonyi- és- általában- a- szlovákiai magyarság- jogállására- az- autonóm- s- zlovákiában- I.- s- imon- 2011, - 104- 121.- p.

24 *Slovák*, - 1938.- június- 5.- za- revíziu- ústavnej- listiny, - 2.- p.; *Slovenská politika*, - 1938.- október- 9.- za- uzákonenie- slovenskej- autonomie, - 2.- p.

25 *Slovák*, - 1938.- november- 11.- s- idor, - k- arol: - v- Prahe- všetko- pri- starom, - 1.- p.

26 *Slovák*, - 1938.- november- 12.- n- emožno- už- d'alej- o- ťať, - 1.- p.

A-törvénytervezet-szövegét-a-cseh-és-a-szlovák-fél-november-15-én-közösen-véglegesítette.-A-nemzetgyűlés-képviselőházának-alkotmányjogi-bizottsága-elé-terjesztett,-véglegesnek-szánt-javaslatnak-az-országgyűlés-megválasztását-tárgyaló-v.-cikkelyében-annyi-változás-történt,-hogy-a-választójogot-már-nem-kötötték-szlovákiai-községi-illetőséghez,-s-törölték-a-választási-törvénynek-a-passzív-választójogot-korlátozó,-egyebek-közt-a-tiszt-ség-halmazát-kizáró-kitételeit.²⁷ ez-tette-lehetővé-a-n-éppárt-számára,-hogy-nemzetgyűlési-képviselőit-és-szenátorait,-vagy-akár-a-különböző-állami-hivatalok,-intézmények-és-üzemek-vezetőit-és-hivatalnokait-is-bejuttathassa-a-szlovák-törvényhozásba.²⁸

miután- az- alkotmányjogi- bizottság- a- törvénytervezet- szövegét- a- cseh- bizottsági- tagok-kezdemenyezésére-az-utolsó-pillanatban-több-pontban-is-módosította,-a-javaslat-az-eredetileg-tervbe-vett-november-17-e-helyett-csak-két-nap-késéssel-kerülhetett-a-nemzetgyűlés-képviselőháza-elé-jóváhagyásra.-A-módosítások-túlnyomó-többsége-ez-úttal- a- prágai- és- a- szlovák- törvényhozás- hatásköreit- érintette.- A- szlovák- országgyűlés- megválasztásával- kapcsolatban- egyetlen- módosítás- került- a- törvényjavaslatba,- még- pedig- az- a- betoldás,- hogy- a- választásokat- a- szlovák- autonóm- kormány- írja- ki.²⁹

A- nemzetgyűlés- képviselőháza- végül- 1938.- november- 19-én,- szombaton- déli- 12- órakor- ült- össze,- hogy- megszavazza- a- szlovákia- autonómiájára- vonatkozó- alkotmány- törvény-javaslatot.- A- javaslatot- az- alkotmányjogi- bizottság- nevében- martin- sokol,- a- n-éppárt- főtitkára- terjesztette- elő- és- indokolta.- miután- a- képviselőház- szavazattöbbséggel- úgy- határozott,- hogy- vitát- nem- folytat,- hanem- azonnal- hozzálát- a- szavazáshoz,- első- olvasatban- 142- szavazattal- 21- ellenében,- második- olvasatban- pedig- 144- szavazattal- 25- ellenében- megszavazta- az- alkotmánytörvény-javaslatot.³⁰ A- törvényjavaslat- ellen- csak- a- kommunista- képviselők,- valamint- három- cseh- képviselő- szavazott.- (l- etz- 2012,-34.-p.)

Az- alkotmánytörvény-javaslat- a- nemzetgyűlés- képviselőházából- a- szenátus- elé- került,- amely- azt- november- 22-én- ugyancsak- vita- nélkül- hagyta- jóvá.- Az- ülésen- részt- vevő- 93- szenátorból- első- és- második- olvasatban- egyaránt- 78- an- szavaztak- a- törvény- javaslat- mellett- ellenszavazat- ezúttal- nem- volt,- mivel- a- kommunista- szenátorok- a- szavazás- előtt- elhagyták- az- üléstermet.³¹

27 digitální knihovna, - n s - r Čs- 1935-1938,- Poslanecká sněmovna,- Tisky.- http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t1429_00.htm

28 A- szlovák- országgyűlési- választások- jelölőlistájára- felvett- 100- képviselőjelölt- közül- 22- en- egyúttal- a- nemzetgyűlés- képviselői,- 7- en- szenátorai- voltak,- azaz- közel- egyharmaduk- prágai- parlamenti- mandátummal- rendelkezett.

29 *Slovák*, 1938.- november- 20.- s lovenský snem- skutkom,- 1- 2.- p.

30 Těsnopisecká zpráva- o- 155.- schůzi- poslanecké sněmovny- n- árodního- shromáždění- republiky- Československé- v- Praze- v- sobotu- dne- 19.- listopadu- 1938,- 9- 10.- p.-; digitální knihovna, - n s - r Čs- 1935-1938,- Poslanecká sněmovna,- stenoprotokoly,- 155.- schůze,- s obota- 19.- listopadu- 1938.- <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/155schuz/s155001.htm>

31 Těsnopisecká zpráva- o- 123.- schůzi- senátu- n- árodního- shromáždění- republiky- Československé- v- Praze- v- úterý- dne- 22.- listopadu- 1938,- 5.- p.-; digitální knihovna, - n s - r Čs- 1935-1938,- senát,- stenoprotokoly,- 123.- schůze,- Úterý- 22.- listopadu- 1938.- <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/se/stenprot/123schuz/s123001.htm>; *Slovenská pravda*, 1938.- november- 24.- zákon- o- slovenskej- autonómii- schválený- aj- v- senáte,- 1.- p.

A szlovákia- autonómiájáról- rendelkező- 299/1938- sz.- alkotmánytörvény³² -- a kárpátalja- autonómiájáról- ugyanakkor- elfogadott- alkotmánytörvénnyel- együtt -- amellett, hogy- jogilag- is- törvényesítette- az- október- 6- a- (k árpátalja- esetében- október- 8- a)- óta fennálló- állapotot, - a- korábbi- centralizált- c- seh- szlovákiát- decentralizált, - s- gyakorlatilag hármass- föderációként- működő- c- seh- szlovákiává- alakította- át- szlovákia- (és kárpátalja)- saját- parlamentet, - kormányt- és- állami- intézményeket- kapott, - s- megteremtődtek- a- jogi- feltételei- az- autonóm- parlamentek- megválasztásának.

A- 126/1927- es- törvénnyel- módosított- 330/1920- as- választási- törvény- a- plurális demokrácia- elvein- alapuló- előírásaival- többpárti- választásokat- feltételezett. - A- n- éppárt ugyanakkor- a- többpártrendszer- felszámolásával, - a- szlovák- pártok- betiltásával, - ill.- beolvasztásával- lehetetlenné- tette- más- pártok- indulását- a- választásokon. - A- választások kiírásának- a- törvény- betűjével- nem- ellenkező, - a- törvény- szellemét- és- a- demokratikus játékszabályokat- azonban- megcsúfoló- módjával- pedig- megakadályozta- bármilyen- néppártin- kívüli- választási- lista- benyújtásának- a- lehetőségét- is.

A- 299/1938- sz.- alkotmánytörvény- előírásai- szerint- a- választásokat- a- törvény- kihirdetésétől, - azaz- november- 23- tól- számított- két- hónapon- belül- kellett- megtartani. - előzetesen- a közvélemény- és- a- sajtó- is- azzal- számolt, - hogy- a- választásokat- 1939- januárjának- első- napjaira- tűzik- ki,³³ ezért- a- meglepetés- erejével- hatott, - hogy- a- szlovák- kormány- november- 26- án, - szombaton- este- 8- 44/1938- sz.- hirdetményével- váratlanul- kiírta- a- választásokat- a- szlovák- országgyűlésbe, - mégpedig- december- 18- ra, - vagyis- oly- módon, - hogy- a- n- éppárton- kívül senki- másnak- ne- lehessen- esélye- választási- lista- leadására. - A- jelölőlistákat- ugyanis- a- törvényes- előírások- értelmében- legkésőbb- a- választások- előtti- 21- napon, - azaz- november- 27- én, - vasárnap- déli- 12- óráig- kellett- benyújtani- az- országos- választási- bizottság- elnökének, így- csupán- néhány- óra- maradt- azok- összeállítására- és- leadására.³⁴

r- áadásul- a- szlovák- kormány- *Úradné noviny* és- a- Tartományi- hivatal- *Krajinský vestník* c.- hivatalos- lapjának- a- november- 26- i- kormányhirdetményt- közléte- év- számát- szombaton- a- késő- esti- órákban- nyomtatták- ki, - árusításuk- azonban- csak- november- 28- án, hétfőn- kezdődött- meg. - mivel- a- vasárnap- megjelenő- sajtótermékek- többsége- a- választások- előző- esti- kiírásáról- már- nem- tudott- beszámolni,³⁵ a- lapok- nagy- része- pedig abban- az- időben- hétfői- napon- nem- jelent- meg, - a- legtöbb- napilap- csak- kétnapos- késéssel, - november- 29- én, - kedden -- általában- már- az- egyetlen- jelölőlista- leadásának- tényével- együtt -- számolhatott- be- a- választások- kiírásáról- és- a- választási- lista- vasárnap- déli leadási- határidejéről.³⁶

32 s bírka- zákonů- a- nařízení- státu- československého. - r- očník- 1938, - částka- 99., - 1161- 1164. - p.

33 *Robotnícke noviny*, - 1938. - november- 18. - s- lovensko- pred- voľbami, - 2. - p.; - *Új Hírek*, - 1938. november- 29. - váratlanul- kiírták- a- szlovák- országgyűlési- választásokat, - 2. - p.

34 *Úradné noviny*, - 1938. - november- 26. - r- očník- XX., - číslo- 58., - 1- 2. - p.; - *Krajinský vestník*, - 1938. november- 26. - r- očník- XI., - číslo- 41., - 671- 672. - p.

35 A- kevés- kivétel- közé- a- magyar- *Esti Újság* és- a- német- *Grenzbote* tartozott. - utóbbi- a- Pozsony- utcáin- szombat- éjszaka- megjelent- falragaszokra- hivatkozva- tájékoztatott- a- választások- kiírásáról. - I. *Esti Újság*, - 1938. - november- 27. - d- ecember- 18- ra- kiírták- a- választásokat- az- első- szlovák- parlamentbe, - 2. - p.; - *Grenzbote*, - 1938. - november- 27. - l- andtagswahlen- ausgeschrieben, - 2. - p.

36 Pl. - *Slovák*, - 1938. - november- 29. - Jednotne- volíme- prvý- slovenský- snem, - 1. - p.; - *Slovenská politika*, - 1938. - november- 29. - voľby- na- s- lovensku- budú- 18. - decembra, - 2. - p.; - *Új Hírek*, - 1938. november- 29. - váratlanul- kiírták- a- szlovák- országgyűlési- választásokat, - 2. - p.

A 330/1920-as választási törvény- értelmében- a- jelölőlistákat- legkevesebb- száz választópolgárral- is- alá- kellett- íratni-, az- aláírásokat- pedig- közjegyzővel- hitelesíttetni.- A közjegyzői- irodák- szombat- este- és- vasárnap- délelőtt- természetesen- zárva- tartottak.- A hlinka- Gárda- alakulatai- a- biztonság- kedvéért- szombat- délután- még- az- országos- választási- bizottságnak- helyet- biztosító- pozsonyi- kormányhivatalt- is- megszállták- és- vasárnap délig- senkit- nem- engedtek- be- az- épületbe.- Az- így- megállapított- feltételek- mellett- a néppárton- kívül- egyetlen- más- tényezőnek- sem- lehetett- esélye- jelölőlista- benyújtására és- a- választásokon- való- indulásra- s- számításba- jöhető- szlovák- párt- ekkor- már- tulajdonképpen- nem- is- létezett-, hiszen- a- hatalom- a- szlovák- nemzeti- Párt- november- 24-i- betiltásával- félreállította- az- utolsó- politikai- tömörülést- is-, amely- némi- alternatívát- jelenthetett- volna- a- néppárt- egyeduralmával- szemben.

A két- nemzetiségi- pártnak-, az- egyesült- magyar- Pártnak- és- a- német- Pártnak- elméletben- lett- volna- még- lehetősége- saját- jelölőlista- benyújtására.- Az- *Esti Újság* november 27-én- utalt- is- rá-, hogy- a- szlovák- pártok- egyesülése- s- a- baloldali- és- zsidó- pártok- betiltása- után- már- csak- a- két- nemzetiségi- párt- listájával- lehetne- számolni-, figyelmeztetett azonban- egyúttal- arra- is-, hogy- „eddig- ellenőrizhetetlen- hírek- szerint”- mindössze- egyetlen- jelölőlista- lesz-, s- azon- fognak- szerepelni- a- német- és- magyar- párt- jelöltjei- is.³⁷ Az- *Esti Újság* értesülései- nem- voltak- alaptalanok.- A- hatalom- a- két- nemzetiségi- párt- számára sem- tette- lehetővé- az- önálló- lista- benyújtását-, s- a- német- és- magyar- jelöltek- valóban csak- a- néppárti- választási- listán- indulhattak.

máig- homály- fedi- a- nemzetiségi- képviselőjelöltek- listára- kerülésének- hátterét- és- körülményeit- n- em- foglalkozott- a- kérdéssel- sem- a- korabeli- szlovák-, sem- pedig- a- nemzetiségi sajtó-, de- vajmi- kevés- derül- ki- a- nemzetiségi- vezetők- megnyilatkozásaiból- is.- A- homályba- a- pozsonyi- német- konzulátus- egyik- jelentése- visz- némi- fényt-, amely- november- 29-én- azt jelentette- berlinbe-, hogy- a- nemzetiségi- vezetőket- ultimátumszerű- választás- elé- állították: vagy- a- néppárt- listáján- indítják- jelöltjeiket-, vagy- nem- lesz- képviselőjük- a- szlovák- országgyűlésben.- Franz- karmasinnak-, a- német- népcsoport- vezetőjének- állítólag- még- arra- sem adtak- lehetőséget-, hogy- kikérje- berlin- véleményét-, amit- pedig- hasonló- fajsúlyú- kérdésekben- soha- nem- mulasztott- el- megtenni.- (hoensch- 1965-, 164.- p.)

maga- esterházy- János-, az- emP- elnöke- is- mindössze- egyetlen- alkalommal- -- Tiso miniszterelnökkel- folytatott- november- 28-i- megbeszélését- követően- -- nyilatkozott- a párt- választási- részvételéről- folytatott- tárgyalásairól.- Az- *Új Híreknek*- adott-, a- megbeszélések- részleteit- azonban- nem- konkretizáló- nyilatkozatában- nem- tagadta-, hogy- a választások- váratlan- kiírása- őt- is- meglepte-, s- noha- természetesebbnek- tartotta- volna- a külön- listákat-, miután- a- listán- a- magyarságnak- számarányának- megfelelő- képviselőt biztosítottak-, a- szlováksággal- való- együttműködési- szándék- bizonyítékaként- ráállt- a közös- listára.- ez- a- lépés- esterházy- szerint- nem- lemondás- volt- valamelyes- jogokról, hanem- „bizalomelőlegezés- a- szlovák- nemzet- felé”.³⁸

37 *Esti Újság*, 1938.- november- 27.- december- 18-ra- kiírták- a- választásokat- az- első- szlovák- parlamentbe-, 2.- p.

38 *Új Hírek*, 1938.- november- 30.- „Az- új- szlovák- parlamentbe- beviszem- törhetetlen- magyar- élni- akarásunk- minden- bizonyítékát”, -1.- p.

Az, -hogya-a-német-és-a-magyar-pártvezetőknek-volt-e-beleszólása-a-listára-felkerülő német-és-magyar-jelöltek-számába-és-személyébe,-vagy-pedig-e-kérdésben-is-kész tények-elé-állították-őket,-nem-derül-ki-sem-a-német-konzuli-jelentésből,-sem-esterházy nyilatkozatából.-csupán-valószínűsíteni-tudjuk,-hogya-a-listára-felkerülő-személyekről saját-maguk,-ill.-pártjuk-határozhattak-is,-képviselőjelöltjeik-számára-és-a-listán-elfoglalt-helyére-vonatkozóan-már-nem-voltak-alkupozícióban.

A-jelölőlistával-és-annak-összetételével-kapcsolatban-tehát-számos-kérdőjel-merült fel.-Tény-ugyanakkor-az-is,-hogya-vezető-szlovák-politikusok,-sőt-a-szlovák-sajtó-egyes megnyilvánulásai-már-a-választások-kiírása-előtt-előre-jelezték-az-egyetlen-választási listát-és-sejtetni-engedték-annak-összetételét-is.-Jozef-Tiso-az-nsdAP-*Völkischer Beobachter*-c.-napilapjának-bécsi-kiadásában-megjelent-nyilatkozatában-már-november-23-án,-tehát-a-nemzeti-párt-betiltása-előtt-egy-nappal-elmondta,-hogya-csupán-egyetlen-jelölőlista-lesz,-a-szlovák-néppárt-listája,-választani-pedig-igennel-vagy-nemmel lehet.-A-konkrét-nemzetiségek-megnevezése-nélkül-bejelentette-azt-is,-hogya-néppárti-listán-kapnak-helyet-a-szlovákiai-népcsoportok-képviselői-is,-a-zsidók-kivételével,-akik nem-lesznek-megválaszthatóak.³⁹ A-szlovák-kormányfő-nyilatkozatát-ismertette-mind-a pozsonyi-magyar,-mind-pedig-a-szlovák-sajtó,⁴⁰ kijelentései-így-senkit-sem-hagyhattak illúziókban-a-választások-mikéntjével-kapcsolatban.

A-*Völkischer Beobachter*nek-adott-nyilatkozat,-valamint-a-néppártin-kívül-bármiféle más-jelölőlista-benyújtását-lehetetlenné-tévő-praktikák-ismeretében-csakis-hidegvérű cinizmusként-értékelhetőek-a-szlovák-kormányfő-későbbi-szavai,-aki-1939-februárjában-a-new-york-i-székhelyű-zsidó-Távirati-Iroda-munkatársának-a-zsidóság-parlamenti képviselőének-hiányát-firtató-kérdésére-reagálva-azt-válaszolta,-hogya-zsidóságnak lehetősége-lett-volna-saját-jelölőlista-benyújtására,-azonban-nem-igényelte-a-parlamenti-képviselőt.⁴¹

nyilvánvalóvá-tehette-a-hatalom-szándékait-a-*Slovenská politika* november-26-i-számában,-tehát-a-választások-kiírásának-napján-megjelent-eszmefuttatás-is.-Az-egykori agrárpárti-napilap-az-önálló-választási-megmérettetéssel-próbálkozó-szlovák-nemzeti Párt-november-23-i-nyilatkozatára-reagálva-leszögezte,-hogya-ez-az-elhatározás-a-valós politikai-helyzet-meg-nem-értéséről-tanúskodik,-mivel-az-autoriter-kormányzati-mód egyetlen-pártot-és-egyetlen-választási-listát-feltételez.-így-sem-a-felosztatott-szociáldemokrata,-sem-pedig-a-nemzeti-pártnak-nem-lesz-lehetősége-lista-állítására,-a-néppárttal-egyesült-pártok-képviselői-pedig-a-néppárti-választási-listán-kaphatnak helyet-csakúgy,-mint-a-német-és-magyar-nemzeti-kisebbség-képviselői.⁴²

A-megállapított-november-27-i,-déli-12-órás-határidőig-tehát-mindössze-egyetlen jelölőlista-leadására-került-sor.-Amint-azt-a-szlovák-sajtóiroda-november-28-án,-hétfőn

39 *Völkischer Beobachter* (Wiener Ausgabe),-1938.-november-23.-d.r.-Tiso-über-den-I. andtag-in Preßburg,-5.-p.;-közli-schvarc-holák-schrifft-2008,-392-393.-p.

40 Pl.-*Új Hírek*, -1938.-november-24.-d.r.-Tiso-nyilatkozata-a-völkischer-beobachterben,-3.-p.; *Slovenská pravda*, -1938.-november-25.-smluvný-pomer-medzi-slovákmi-a-Čechmi. vyhlásenie-predsedy-slovenskej-vlády-„völkischer-beobachteru“, -1.-p.

41 *Národné noviny*, -1939.-február-10.-Židovská-otázka-bude-riešená-spravodlivo,-1.-p.

42 *Slovenská politika*, -1938.-november-26.-Prezident-a-vláda-republiky,-1.-p.

jelentette, -martin-sokol, -a-hlinka-szlovák-néppártja --s szlovák-nemzeti-egység-Pártja főtitkára-vasárnap-délelőtt-háromnegyed-12-órakor-Julián-Šimko-tartományi-előnöknek, az-országos-választási-bizottság-előnökének-benyújtotta-a-néppárt-100-nevet-tartalma-zó-jelölőlistáját, -s-ez-magában-foglalta-a-szlovákiai-magyar-és-német-népcsoport-képviselőjelöltjeit-is.⁴³

kitért-a-választási-lista-kérdésére-és-annak-összetételére-a-rádióban-elmondott november-28-i-választási-beszédében-Jozef-Tiso-is.-Az-egypárti-választások-előnyeit ecsetelő-kormányfő-kiemelte,-hogya-néppárti-jelölőlistán-megtalálhatóak-valamennyi foglalkozási-ág-és-vallás,-a-parasztok-és-munkások,-írók-és-lelkészek,-iparosok-és-hivatlanokok,-katolikusok-és-evangélikusok-képviselői.-A-listán-helyet-kapott-nemzetiségek, a-ruszinok,-németek-és-magyarok-Tiso-szerint-a-szlovákokhoz-hasonlóan-„megszűntek pártérdekeket-szolgálni,-de-egyesültek-és-egységesen-lépnek-fel”,-„bebizonyították-lojalitásukat-és-együtt-akarnak-haladni-a-szuverén-szlovák-nemzettel”.-A-kormányfő-által elmondottak-szövegkörnyezetéből-nem-lehetett-kétség-afelől-sem,-kiket-értett-a-szlovák-nemzeten-hosszú-ideig-„uralkodó-idegen-elemen”:-a-választási-listán-helyet-nem kapó-csehek-és-zsidókat.⁴⁴

A-szlovák-kormány-december-1-ig-hivatalban-lévő- agrárpárti- miniszterének,- Ján I ichnernek-a-visszaemlékezése-szerint-a-párt-beolvasztásával-elégedetlen-agrárpárti politikusok-egy-részének-a-miavai-Štefan-s adloň-vezetésével-a-számos-akadály-ellenére-sikerült-ellenlistát-benyújtania.-ezen-csak-s adloň-neve-szerepelt-azzal,-hogya-választási-törvény-értelmében-a-többi-nevet-utólag-is-pótolhatják.-s adloň-a-jelölőlistát-a-rá nehezedő-nyomás-ellenére-sem-vonta-vissza,-a-választási-bizottság-azt-mégis-érvénytelennek-nyilvánította.- (I etz-2012,-38.-p.)-A-november-29-én,-kedden-délelőtt-10-órakor-Julián-Šimko-tartományi-elnök-vezetésével-összeült-országos-választási-bizottság így-hivatalosan-azt-állapíthatta-meg,-hogya-egyetlen-jelölőlista-benyújtására-került-sor, mégpedig-a-hlinka-szlovák-néppártja --s szlovák-nemzeti-egység-Pártjáéra,-amelyet-a-bizottság-érvényesnek-ismert-el.⁴⁵

3.-A-választási-lista

Az-egyetlen-jelölőlista-összetételét-a-választások-kiírását-követő-hetedik,-s-a-lista benyújtását-követő-hatodik-napon-hozták-nyilvánosságra.-már-javában-zajlott-a-„választási-kampány”,-amikor-december-3-án-Julián-Šimko-tartományi-elnök,-az-országos választási-bizottság-elnöke-a-Krajinský vestník hasábjain-közzétette-a-néppárti-választási-listát,⁴⁶ amelyet-a-következő-napokban-a-szlovákiai-napilapok-többsége,⁴⁷ sőt-még

43 Esti Újság,-1938.-november-28.-egy-lista--100-jelölt,-2.-p.

44 Tiso-beszédét-közli: Slováč,-1938.-november-30.-Prvé voľby-do-slovenského-snemu-musia znemožniť-vládu-cudzích-živlov-nad-slovenskom,-1.-p.

45 Slovenská pravda,-1938.-december-1.-zasadie-krajinskej-volebnej-komisie,-1.-p.

46 Krajinský vestník,-1938.-december-3.-r očník-XI.,-číslo-43.,-693-695.-p.

47 Pl.-Slovák,-1938.-december-4.-koho-bude-voľiť-slovensko?,-1.-p.;-Esti Újság,-1938.-december-4.-100-név-az-első-szlovák-parlament-egyetlen-jelölőlistáján,-5.-p.;-Grenzboten,-1938.-december-4.-der-Wahlvorschlag,-3.-p.;-Slovenská pravda,-1938.-december-6.-Aké-bude-složené-slovenského-snemu?,-3.-p.

a- bécsi- döntés- után- budapestre- költöző- *Prágai Magyar Hírlap* utódlapja,- a- *Felvidéki Magyar Hírlap* is-leközlö. ⁴⁸ A-*Krajinský vestník* valamennyi-jelölt-neve-mellett-feltüntette foglalkozását-és-lakhelyét,-a-sajtó-azonban-jobbára-csupán-a-jelöltek-nevét,-esetleg-foglalkozását-tette-közzé.-A-jelölőlista-sajátossága-volt,-hogy-azon-a-magyar-és-német-nemzetiségű-képviselőjelöltek-nevét-és-adatait-magyar,-ill.-német-nyelven-szerepeltették.

h-linka-szlovák-n-éppártja-(a-szlovák-n-emzeti-egység-Pártja)-jelölőlistáján-a-következő-képviselőjelöltek-kaptak-helyet:

1. d.r.-Jozef-Tiso,-a-szlovák-kormány-elnöke,-bán.
2. karol-sidor,-miniszter,-Pozsony.
3. Jozef-sivák,-tanfelügyelő,-Privigye.
4. d.r.-Jozef-buday,-kanonok,-nyitra.
5. d.r.-martin-sokol,-főtitkár,-Pozsony.
6. d.r.-karol-mederly,-főtanácsos,-Pozsony.
7. Pavel-Teplanský,-miniszter,-szárazpatak.
8. matúš-Černák,-miniszter,-Pozsony.
9. d.r.-Ferdinand-Đurčanský,-miniszter,-Pozsony.
10. d.r.-miloš-vančo,-miniszter,-Turócszentmárton.
11. Alexander-mach,-a-propagandahivatal-főnöke,-Pozsony.
12. Štefan-danihel,-földműves,-a-Földműves-Tanács-elnöke,-széleskút.
13. rudolf-Čavojský,-munkás,-szakszervezeti-bizottság-főtitkára,-Pozsony.
14. Štefan-suroviak,-a-szlovák-vasutasok-szövetségének-elnöke,-zsolna.
15. Anton-hancko,-a-szlovák-szakszervezetek-Társulásának-elnöke,-zsolna.
16. Franz-karmasin-mérnök,-államtitkár,-Pozsony.
17. esterházy-János,-földbirtokos,-nyitraújlak.
18. Anton-szimko,-görög-katolikus-lelkész,-homonnaolyka.
19. Tido-J.-Gašpar,-osztálytanácsos,-író,-Pozsony.
20. d.r.-mikuláš-Pružinský,-földbirtokos,-mitosin.
21. Ján-Petrovič,-a-szlovák-Pénztár-igazgatója,-Pozsony.
22. d.r.-eugen-Filkorn,-a-svoradov-kollégium-igazgatója,-Pozsony.
23. d.r.-Gejza-Fritz,-bírószági-főtanácsos,-Tótsóvár.
24. Ján-liska,-kereskedelmi-kamara-főtitkára,-Pozsony.
25. Július-szano,-kormánytitkár,-Pozsony.
26. vladimír-moravčík,-a-slovenský-deník-főszerkesztője,-Pozsony.
27. d.r.-Štefan-Polyák,-földbirtokos,-vágszabolcs.
28. d.r.-karol-körper,-kanonok,-az-Iskolaügyi-és-nemzetművelési-minisztérium-kulturális-szakosztályának-vezetője,-Pozsony.
29. d.r.-Peter-zatko-mérnök,-a-központi-szlovák-lpartársulat-főtitkára,-Pozsony.
30. Pavol-Čarnogurský,-az-Iskolaügyi-és-nemzetművelési-minisztérium-osztályvezetője, Pozsonyszőlős
31. František-slimeň,-munkás,-szakszervezeti-bizottság-elnöke,-Felsőszabadi.
32. d.r.-Ján-Ferenčík,-plébános,-rózsashegy.

⁴⁸ *Felvidéki Magyar Hírlap*, 1938. december-6. száz-név-egyetlen-listán,-9.-p.

33. Gejza-medrický,-főszerkesztő,-Pozsony.
34. Andrej-Germuška,-pedagógiai-intézet-igazgatója,-eperjes.
35. Anton-Šalát,-tanár,-hajnik.
36. koloman-horniš,-állami-tanító,-k iszucaújhely.
37. Teodor-Turček,-földműves,-n adány.
38. vojtech-h usárek,-igazgató-tanító,-Pozsony.
39. Pavol-Florek,-tanár,-Turócszentmárton.
40. Štefan-h aššík,-titkár,-n agymihály.
41. d r.-Ferdiš-k linda,-a-Gazdasági-minisztérium-osztályvezetője,-Pozsony.
42. Ferdinand-mondok,-plébániai-kormányzó,-s zenice.
43. martin-morhác,-kereskedő,-lpolyberzence.
44. konštantín-Čulen,-vasúti-hivatalnok,-fró,-Pozsony.
45. d r.-matej-h utka,-közjegyző,-n agymihály.
46. Josef-s teinhübl,-plébános,-Turócnémeti.
47. Július-magúth,-körjegyző,-s zepesvárálja.
48. vincent-boleček,-plébános,-n emcsény.
49. Ján-h ollý,-központi-titkár,-Pozsony.
50. vojtech-Plechlo,-esperesplébános,-Alsódombó.
51. d r.-Pavel-o pluštil,-vágóhíd-igazgató,-Pozsony.
52. Ján-s.-vančo,-földműves,-legionárius,-Palonca.
53. d r.-František-h rušovský,-gimnáziumi-igazgató,-z nióvárálja.
54. r udolf-s schwarz,-legionárius,-igazgató-tanító,-besztercebánya.
55. mud r.-Gejza-r ehák,-az-állami-kórház-igazgatója,-Pozsony.
56. Ján-mora,-munkásszervezet-központi-titkára,-Pozsony.
57. Jozef-d robný,-postaigazgató,-a-s zlovák-Postások-egyesületének-elnöke,-Pozsony.
58. Gejza-h ornyak,-görög-katolikus-igazgató-tanító,-c irókaófalú.
59. d r.-Anton-h udec,-ügyvéd,-Trencsén.
60. vojtech-h orák,-tanfelügyelő,-Pozsonyszőlős.
61. Jozef-Šrobár,-kanonok,-Pozsony.
62. d r.-emil-boleslav-l ukáč,-az-evangélikus-hittan-professzora,-Pozsony.
63. Štefan-beniak,-földműves,-r ibény.
64. d r.-vojtech-Tvrďý,-ügyvéd,-z solna.
65. František-Jankovič,-esperesplébános,-s elmecbánya.
66. mg.-Ph.-Andrej-martvoň,-gyógyszerész,-bazin.
67. d r.-František-o rlický,-ügyvéd,-n agyszombat.
68. sigmund-keil,-szenátor,-svedlér.
69. mud r.-ernest-r osival,-orvos,-Pozsony.
70. eugen-Guzikiewicz,-igazgató-tanító,-l iptószentmiklós.
71. d r.-Jozef-baránek,-állatorvos,-h olics.
72. Juraj-k išiday,-káplán,-eperjes.
73. Jozef-k rampl,-szőlősgazda,-r écse.
74. Pavel-n émeth,-gimnáziumi-igazgató,-z ólyom.
75. d r.-Pavel-bagin,-közjegyző,-Pöstyén.
76. Ján-k rafčík,-görög-katolikus-főesperes,-bodzásújlak.
77. d r.-s zepesházy-bertalan,-földbirtokos,-eperjes.

78. Ferdinand- závodský,- a- szlovák- vasutasok- szövetségének- központi- titkára, zsolna.
79. I adislav- k rčméry-mérnök,-erőmű-igazgató,-besztercebánya.
80. Anton-Adamica,-polgármester,-Privígye.
81. Imrich-vašina,-munkás,-Pozsony.
82. d r.-Andrej-Pitoňák,-közjegyző,-k ésmárk.
83. Ján-o nofrej,-földműves,-eperjes.
84. Ján-c vengroš,-bányász,-Ötösbánya.
85. Jozef-I ukáč,-titkár,-s zenice.
86. Ján-Čizmár,-földműves,-Göncölfalva.
87. Ieonard-sliačan,-plébános-polgármester,-korpona.
88. Juraj-Fekiač,-földműves-polgármester,-Gyetva.
89. samuel-steberl,-szőlősgazda,-I impak.
90. Jozef-c hmelo,-földműves-polgármester,-Geletnek.
91. Anton-moravčík,-titkár,-Aranyosmarót.
92. Štefan-babjak,-építőmunkás,-h omonna.
93. d r.-karl-hauskrech,-tanár,-Pozsony.
94. Anton-mihalík,-mezőgazdasági-munkás,-I etenőc.
95. Jozef-h rk,-polgármester,-mezőköz.
96. Jozef-bradiak,-titkár,-r ózsahegy.
97. michal-Petráš,-földműves,-n ecpál.
98. I adislav-maga,-szövőmunkás,-csernova.
99. Anton-Šubík,-kereskedő,-kuklő.
100. Alexander-Puškáš,-könyvelő,-Pozsony.

A-jelölőlistát- Jozef- Tiso- miniszterelnök- vezette,- őt- karol- sidor,- a- néppárt- második embere,-egyben-Tiso-fő-ellenlábas-a-követe.-A-következő-helyeket-a-Tiso-szűkebb-köréhez-tartozó,-mérésékelt-politikusként-számon-tartott-néppárti-vezetők-foglalták-el,-s-csupán-a-lista-8,-9.-és-11.-helyére-nyertek-besorolást-a-s-zlovákia-mielőbbi-önállósulását-sürgető- radikálisok:- matúš- Černák- és- Ferdinand- Ďurčanský- miniszterek,- valamint Alexander-mach,-a-propagandahivatal-főnöke.-A-lista-legszembetűnőbb-néppárti-hiányzója-kétségtelenül-vojtech-Tuka,-a-néppárt-„mártírja”-volt.-Tukát-1929-ben-hazaárulás-vádjával-tizenöt-évi-fegyházbüntetésre-ítélték,-1937-decemberében-részleges-amnesztiával-szabadult,-kényszerlakhelyül-azonban-a-csehországi-Plzeň-jelölték-ki,-s-csak-1938-őszén-térhetett-vissza-s-zlovákiába,-amikor-is-azonnal-a-néppárti-radikálisok-egyik-vezéralakjává-lépett-elő.

A-sajtó-a-közzétett-listát-általában-nem-kommentálta,-s-nem-részletezte-az-azon-sze-replő-képviselőjelöltek-egykor-i-párthovatartozását-sem.-ez-bizonyára-azzal-függ-össze, hogy-a-listára-felvettek-háromnegyede-a-néppárt-régi-tagjai-közül-került-ki,-s-mindössze-egy-negyedük-a-beolvasztott-pártok-és-a-nemzetiségek-képviselői-közül,-ez-az-eloszlás-pedig-távolról-sem-felelt-meg-az-egy-es-pártok-közötti-hagyományos-erőviszonynak.⁴⁹

49 A-legutóbbi,-1935.-évi-képviselőházi-választások-alkalmával-a-néppárt,-a-nemzeti-párt,-egy-ruszin-és-több-lengyel-kisebbségi-párt-alkotta-ún.-autonómista-blokk-a-szlovákiai-szavazatok-30,1%-át-szerezte-meg.-A-néppártba-beolvasztott-többi-párt-közül-az-agrárpárt-1935-ben

I eginkább- az- egykori- agrárpártiak- érezhették- magukat- megrövidítve,- akik- számára ugyan-az-összes-csatlakozott-párt-közül-a-legtöbb-helyet-biztosították-a-jelölőlistán,- egy- kori-befolyásukhoz-mérten-mégis-mélyen-alulreprezentáltak-voltak.

A-szlovák-lapok-közül-egyedül-a-nemzeti-párti-*Národné noviny* vállalkozott-rá,- hogy a-n éppártba-beolvasztott-pártok-reprezentánsai-közül-megnevezze-a-megválasztható helyen-szereplő-jelölteket,-akik-a-lap-szerint-a-nemzeti-párti-miloš-vančo-(10.-hely)-mel- lett-az-agrárpárti-Pavel-Teplanský-(7.),-Ján-Petrovič-(21.),-vladimír-moravčík-(26.)-és-Ján s.-vančo-(52.),-az-iparospárti-Ján-Iľska-(24.),-valamint-a-nemzeti-egyesülés-párti-Gejza r ehák-(55.)-voltak.⁵⁰ A-felsoroltak-valamennyien-azzal-érdemelték-ki-a-listára-kerülést, hogy-aláírták-a-zsolnai-egyezményt-és/vagy-levezényelték-pártjuk-„egyesülését”-h-linka szlovák-n éppártjával,-de-ugyanezen-okok-magyarazzák-a-csehszlovák-néppárti-Tido-J. Gašpar-(19.),-az-agrárpárti-vojtech-h usárek-(38.)-és-a-nemzeti-szocialista-emil-boleslav l ukáč-(62.)-felvételét-is-a-képviselőjelöltek-közé.-A-n éppártba-beolvasztott-pártok-vezetői közül-nem-szerepelt-a-képviselőjelöltek-között-martin-mičura,-aki-a-csehszlovák-nép- párt-szlovákiai-szekciójával-elsőként-lépett-be-a-hsLs-be,-valamint-a-zsolnai-egye-zményt-a-fasiszta-nemzeti-közösség-nevében-aláíró-Ján-Iľvák,-akinek-pártja-így-teljes-egé- szében-képviselő-nélkül-maradt-a-jelölőlistán.-h-íányzott-a-listáról-végül-a-kiépülő-auto- riter-rendszerrel-azonosulni-nem-tudó-agrárpárti-Ján-I ichner,-aki-a-választások-kiírása- kor-és-a-jelölőlista-benyújtásakor-még-tagja-volt-a-szlovák-kormány-nak,-a-december-1- jével-átalakított-kabinetben-azonban-már-nem-kapott-helyet.

A-jelölőlista-kozzétételéig-a-megválaszolatlan-kérdések-közé-tartozott-a-listán-sze- replő-nemzetiségi-jelöltek-száma-és-kiléte-is.-Az-ugyan-a-néppárti-választási-lista-benyúj- tásáról-tudósító-sajtóhírekből-már-kiderült,-hogy-az-őslakos-szlovákiai-kisebbségek:-a- németek,-magyarok-és-ruszinok-képviselőket-kaptak-rajta,-konkrétumok-azonban-sem-az- emP,-sem-pedig-a-n émet-Párt-berkeiből-nem-kerültek-nyilvánosságra,-így-még-az-emP- hez-közel-álló-pozsonyi-magyar-sajtó-is-csak-találgatásokba-bocsátkozhatott-a-magyar (és-német)-jelöltek-számával-és-kilétével-kapcsolatban.-Az-*Esti Újság* november-28-án úgy-vélte,-hogy-a-szlovákiai-magyarság-az-emP-elnökén,-esterházy-Jánoson-kívül-még- további-1-2-képviselői-helyhez-juthat,-míg-a-németek,-akik-első-számú-jelöltje-Franz k armasin-államtitkár,-összesen-4-képviselői-mandátummal-számolhatnak.-Az-*Új Hírek* másnap-arról-számolt-be,-hogy-az-emP-állítólag-2,-a-d P-3-helyet-kap-a-választási-listán.-Az-*Esti Újság* végül-december-2-án-a-prágai-*Prager Tagblatt* értesüléseire-hivatkozva-azt- a-hírt-közzölte,-hogy-a-száz-képviselőjelölt-közül-75-a-néppárt-régi-tagjai,-19-a-néppárttal- egyesült-pártok-közül-kerül-ki,-4-jelölt-magyar,-2-pedig-német-nemzetiségű.⁵¹

17,6%-os,-a-nemzeti-szocialista-párt-3,2%-os,-az-iparospárt-2,6%-os,-a-csehszlovák-néppárt 2,3%-os,-a-fasiszta-nemzeti-közösség-2,0%-os,-a-nemzeti-egyesülés-pedig-1,6%-os-ered- ményt-ért-el.-Az-59-szlovákiai-mandátumból-a-néppárt-19,-az-agrárpárt-12,-a-nemzeti-szo- cialista-párt-2,-a-nemzeti-párt,-az-iparospárt,-a-csehszlovák-néppárt,-a-fasiszta-nemzeti- közösség-és-a-nemzeti-egyesülés-egyaránt-1-1-mandátumot-szerzett-meg.-A-többi-szavazat, ill.-mandátum-a-nemzetiségi-és-a-betiltott-baloldali-pártoknak-jutott.- (zemko-bystrický 2004,-570.-p.;-k rivý-z emko-2008,-76.,-79.-p.)

50 *Národné noviny*, 1938.-december-6.-kandidát-na-listina,-2.-p.

51 *Esti Újság*, 1938.-november-28.-egy-lista---100-jelölt,-2.-p.;-*Új Hírek*, 1938.-november-29.- váratlanul-kiírták-a-szlovák-országgyűlési-választásokat,-2.-p.;-*Esti Újság*, 1938.-december 2.-4-képviselője-lesz-a-magyarságnak-az-első-szlovák-parlamentben,-5.-p.

Amint az a választási lista közzétételét követően kiderült, a százfős listán a 91 szlovák nemzetiségű képviselőjelölt mellett 5 német, 2 magyar és 2 ruszin jelölt kapott helyet. A német Pártot Franz Karasin (16.) államtitkár, Josef Steinhübl (46.) turócnémeti plébános, Sigmund Keil (68.), a nemzetgyűlés szenátora, Samuel Steberl (89.) limpaki szőlősgazda és Karl Hauskrech (93.) pozsonyi tanár képviselte. Az emP-réséről Esterházy János (17.) pártelnökön kívül Szepesházy Bertalan (77.) eperjesi földbirtokos került fel a jelölőlistára. Magas választási részvétel esetén a németek akár három parlamenti mandátummal is számolhattak, a lista 77. helyén szereplő Szepesháznak azonban a legcsekélyebb esélye sem lehetett a parlamentbe jutásra, így várható volt, hogy az emP-nek csak egy országgyűlési képviselője lesz.⁵² A szlovákiai ruszinok a németekkel és magyarokkal ellentétben nem rendelkeztek saját politikai párttal. A két ruszin nemzetiségű jelölt, Anton Zimko (18.) homonnaolykai görög-katolikus lelkész és Gejza Hornyák (58.) sztakcsinrosztokai⁵³ tanító a szlovák néppárt tagja volt és néppárti képviselőjelöltnek számított.

vita tárgyát képezheti, hogy a nemzetiségek képviselte a jelölőlistán megfelelt-e a szlovákia-összlakosságán belüli részarányuknak. A magyarországi sajtóban napvilágot láttak olyan értelmű írások, amelyek a magyarság számára biztosított 2 képviselő-jelölti helyet kevesellték,⁵⁴ ezzel szemben viszont Esterházy János pártelnök a pozsonyi *Új Hírek*ben megjelent – már említett – interjújában úgy nyilatkozott, hogy a listán „számarányunknak megfelelő képviselőket biztosítottak nekünk”. Az egyes nemzetiségek száma és a szlovákia-összlakosságán belüli részaránya az 1938. októberi és novemberi határváltozások után eltért a korábbiaktól. Különösen a magyar lakosság száma és aránya csökkent, mivel lakóterületének nagy részét az első bécsi döntés visszajuttatta Magyarországnak.⁵⁵ Az 1938. szilveszterén megtartott rendkívüli szlovákiai népszámlálás adatai szerint szlovákia 2.709.553 lakosából 2.291.203 vallotta magát szlovák, 128.419 német, 79.590 ruszin, 77.935 cseh, 67.502 magyar, 29.928 pedig zsidó nemzetiségűnek.⁵⁶ Ennek fényében a németek számára biztosított öt hely még meg is haladta a szlovákia-összlakosságán belüli részarányukat. Kevésbé mondható ez el a ruszinok és a magyarság képviselőinek adott két-két helyről, amelyek közül a magyarok esetében ráadásul csak az egyik számított „befutónak”. A szlovákság első számú ellenségének kikiáltott csehek és a zsidók ekkor már nem kívánatos elemnek számítottak szlovákiában, az ő parlamenti képviselőiket ennél fogva számításba sem vette a hatalom.

52 vö. Hoensch-1965, 165. p.; Simon-2011, 92. p.

53 Gejza Hornyák a jelölőlistán feltüntetett ellentétben nem cirókaófalui, hanem sztakcsinrosztokai tanító volt.

54 Pl. *Felvidéki Magyar Hírlap*, 1938. december 7. n. a gy. meglepetést hozhatnak a december 18-i szlovákiai választások, 4. p.

55 A Pozsony-melletti Pozsonyiligetfalut és dévényt a német birodalomhoz, néhány észak-szlovákiai határmenti települést pedig Lengyelországhoz csatoltak.

56 s. n. a. m. v., 33. d., 379/1939. Štatistické data o národnostnom rozvrstvení. (A szlovákság százalékos aránya az 1930. évi 67,6%-ról 84,6%-ra ugrott, a németeké 4,6%-ról 4,7%-ra emelkedett, a ruszinoké 2,9% maradt, a cseheké ezzel szemben 3,7%-ról 2,9%-ra, a zsidóké 2,2%-ról 1,1%-ra csökkent. A legnagyobb mértékben a magyarság részaránya esett vissza: 17,8%-ról 2,5%-ra.)

r endkívül-aránytalan-volt-a-képviselőjelöltek-vallási-megoszlása.-bár-a-hivatalos-propaganda-azt-hirdette,-hogy-a-választási-listán-a-katolikusok-mellett-megfelelő-képviselőket-kapnak-az-evangélikusok-is,-ők-a-hagyományosan-katolikus-szavazóbázisra-építő,-klerikális-háttérű-néppárt-jelölőlistáján-mélyen-alulreprezentáltan-jelentek-meg. A-szlovákiai-evangélikus-egyház-*Cirkevné listy* c.-folyóirata-ezt-nem-is-hagyta-szó-nélkül,-s-két-írásban-is-kifogást-emelt-az-ellen,-hogy-a-százfős-listán-mindössze-6-evangélikus-jelölt-szerepel,-egyikük-ráadásul-megválaszthatatlan-helyen.-A-lap-szerint-legalább-16-17-evangélikus-vallású-képviselőjelöltnek-kellene-lennie,-ez-felelne-meg-az-evangélikusok-szlovákia-össztlakosságán-belüli-részarányának.⁵⁷ Joggal-sérelmezték-végül-evangélikus-résztől-azt-is,-hogy-nem-szerepelt-a-választási-listán-egyetlen-lelkészük-sem,-miközben-a-listára-felvett-katolikus-papok-száma-16-volt.⁵⁸

4.-A-választási-kampány

A-korábbi-választásokat-megelőző-agitációhoz-hasonlítható-kampányról-természetesen-szó-sem-lehetett.-A-választási-kampány,-mint-ahogy-az-egész-választási-procedúra,-sem-miben-sem-különbözött-a-totalitárius-vagy-autoriter-rendszerekben-bevett-eljárás-tól.-A-hatalmi-monopóliumra-szert-tett-néppárt-kisajátította-az-utcát-és-a-tömegtájékoztató-eszközöket,-ellenvéleménynek-nem-volt-helye-sem-a-sajtóban,-sem-a-rádióban,-sem-pedig-a-nyilvános-tereken.

A-szlovák-politikusok-és-a-sajtó-a-választások-tulajdonképpen-népszavazásjellegét-sulykolták-a-lakosságba.-Ferdinand-Đurčanský-például-a-h-linka-Gárda-november-27-i-modori-felvonulása-alkalmával-elmondott-választási-beszédében-jelentette-ki,-hogy-nem-is-választásokról,-hanem-a-szlovák-nemzet-népszavazásáról-lesz-szó-arról,-hogy-új,-jobb-jövőt-kíván-e-építeni.⁵⁹ hasonlóan-fogalmazott-Alexander-mach-is,-aki-a-*Slovák* c.-napilapban,-vagy-karol-mederly-szenátor,-aki-pöstyéni-választási-nagygyűlésén-szögezte-le-ugyanazt.⁶⁰ A-szlovák-sajtó-gyakran-szintén-„A-szlovák-nemzet-népszavazása”-címmel-tudósított-a-választási-nagygyűlésekről,⁶¹ de-népszavazásként-apasztrofálta-a-választásokat-még-a-magyar-*Esti Újság* is,-amely-a-választások-eredményeiről-beszámolva-„az-első-szlovákiai-népszavazásnak”-nevezte-az-eseményt.⁶² A-kormánypárti-pro-

57 *Cirkevné listy*, 1938. december-9.-evangelické-kňazstvo,-vytvorené-zo-sto.-465.-p.;-*Cirkevné listy*, 1938. december-23.-k-časovým-otázkam-(vol'by-do-slovenského-snemu),-470-472.-p.

58 A-16-katolikus-pap-közül-14-volt-római-katolikus-lelkész,-köztük-a-listavezető-Jozef-Tiso-kormányfő.-A-további-római-katolikus-lelkészek-Jozef-buday-(4.),-eugen-Filkorn-(22.),-karol-körper-(28.),-Ján-Ferenčík-(32.),-Anton-Šalát-(35.),-Ferdinand-mondok-(42.),-Josef-s-teinhübl-(46.),-vincent-boleček-(48.),-vojtech-Plechlo-(50.),-Jozef-Šrobár-(61.),-František-Jankovič-(65.),-Juraj-k-išiday-(72.)-és-leonard-s-liačan-(87.),-a-görög-katolikusok-Anton-s-zimko-(18.)-és-Ján-k-rafčík-(76.)-voltak.-(*vö.-kaššovic*-2011,-21.-p.)

59 *Slovák*, 1938. november-29.-slovenský-parlament-vyrieši-otázku-židovskú-a-českú,-2.-p.

60 *Slovák*, 1938. december-11.-slovenský-štát!,-1.-p.;-*Slovenská pravda*, 1938. december-14.-v-nedeľu-bude-plebiscit,-2.-p.

61 Pl.-*Slovák*, 1938. december-14.-Plebiscit-slovenského-národa,-5.-p.;-*Slovák*, 1938. december-15.-Plebiscit-slovenského-národa,-2.-p.

62 *Esti Újság*, 1938. december-19.-Az-első-szlovákiai-népszavazás-eredménye:-98%,-1.-p.

paganda-a-választási-kampány-során-nem-is-közvetlenül-a-jelölőlista-melletti-vagy-azzal szembeni-állásfoglalásra-biztatta-a-választókat,-hanem-annak-a-kérdésnek-a-megválaszolására,-hogy-„Új,-szabad-szlovákiát-akarsz-e?”-(c hceš-nové,slobodné-s lovensko?).

A-mielőbbi-szlovák-önállóság-hívei,-vojtech-Tuka-és-Alexander-mach-választási-megnyilvánulásaikban-is-hangot-adtak-azon-meggyőződésüknek,-hogy-a-szlovák-nemzeti törekvések-végső-célja-nem-lehet-semmi-egyéb,-mint-az-önálló-államiság-megteremtése.-A-csehországi-kényszerlakhelyéről-hazatérő-Tuka-a-tiszteletére-rendezett-december-6-i-pozsonyi-nagygyűlésen-az-önálló-állam-megteremtését-nem-jognak,-hanem-kötelességnek-nevezte,-a-december-11-i-bártfai-választási-nagygyűlésen-pedig-Tuka-és-mach-együttesen-tettek-hitet-a-szlovák-önállóság-mellett.⁶³ A-szlovák-államiság-megteremtését-célzó-törekvések-programadó-megnyilatkozásának-is-tekinthető-machnak-a-Slovák napilap-címdoldalán-megjelent,-fentebb-már-hivatkozott-szlovák-állam!-című-vezércikke, amelyben-a-törvényhozó-szlovák-országgyűlés-megválasztását-csupán-az-első-lépésnek nevezte-a-szlovák-államiság-felé-vezető-úton.⁶⁴

A-háromhetes-választási-kampány-a-választások-kiírását-követő-apon,-november-27-én-azonnal-megkezdődött,-s-fokozódó-intenzitással-zajlott-egészen-a-december-18-i-választások-előestéjéig,-csúcspontját-a-választások-előtti-utolsó-hétvégén,-december-10-én-és-11-én-érte-el,-amikor-a-kormánytagok-és-gyakorlatilag-az-összes-képviselőjelölt-részvételével-nagyszabású-választási-nagygyűléseket-tartottak-valamennyi-járásiszékhelyen.-A-kormánytagok-közül-Jozef-Tiso-miniszterelnök-Privigyére,-karol-sidor-és miloš- vančo- Iptószentmiklóstra,- Pavel- Teplanský- Poprádra,- matúš- Černák besztercebányára,- Ferdinand- Ďurčanský- pedig- a- kelet-szlovákiai- homonnára, nagymihályba-és-s-zobráncra-látogatott-el.⁶⁵

Jelentős-szerep-jutott-a-választási-kampányban-a-szlovák-rádióknak-is,-amely-december-4-vel-kezdődően-rendszerezsen-tájékoztatt-a-választási-nagygyűlésekről-és-a-választások-jelentőségéről.-A-sajtó-felhívta-a-vidéki-értelmiséget,-a-tanítókat,-papokat-és-jegyzőket,-a-Tartományi-hivatal-pedig-körlevélben-utasította-a-járási-hivatalokat, hogy-rádiókészülékeiket-bocsássák-a-lakosság-rendelkezésére,-s-este-19-óra-után-minden-településen-biztosítsák-a-választási-műsorok-nyilvános-hallgatását.⁶⁶ A-rádió-azonban-nemcsak-beszámolt-a-választási-kampány-eseményeiről,-hanem-napi-rendszerezéssel-közvetítette-az-egyes-miniszterek,-képviselők-és-képviselőjelöltek-választási-szótatait-is.-A-rádió-hullámain-keresztül-elsőként-Jozsef-Tiso-kormányfő-(november-28.), majd-többek-között-karol-mederly-(december-4.),-Ferdinánd-k Linda-(december-11.),-emil-boleslav-I-ukáč-(december-12.),-Štefan-suroviak-és-eugen-Filkorn-(december-13.), Peter-zaťko-(december-15.),-a-nemzetiségi-vezetők-közül-esterházy-János-(december-10.)-és-Franz-karmasin-(december-16.),-az-eperjesi-rádióban-pedig-a-ruszin-Teodor-ojkovics-(december-14.)-szólt-a-választókhoz.⁶⁷

63 *Slovák*, 1938. december-8.-z., „vlastizradcu“-a-„špiona“-oszlávenec-národa,-1-2.-p.; *Slovák*, 1938. december-13.-n ašou-túžbou-je-vlastný-slovenský-štát,-3.-p.

64 *Slovák*, 1938. december-11.-slovenský-štát!,-1.-p.

65 *Slovák*, 1938. december-8.-verejně-politické-manifestácie,-3.-p.; *Slovák*, 1938. december-10.-manifestácie-v-sídľach-a-okresoch,-4.-p.; *Slovák*, 1938. december-13.-Týždeň-pred-voľbami.-Generálna-prehľadka-slovenskej-sily-a-jednoty,-1-3.-p.

66 *Slovák*, 1938. december-4.-r ozhlas-a-slovenské-voľby,-6.-p.; n ižňanský-1998,-177.-p.

67 vö.-n ižňanský-1998,-177.-p.

A választási-hadjáratot-szinte-hisztérikus-cseh-és-zsidóellenes-hadjárat-kísérte.-A Szlovák c.-napilap-már-a-választások-kiírása-előtt-egy-héttel-felvetette-azt-a-gondolatot is,-hogya-náci-n-émetország-példája-nyomán,-ahol-a-zsidókat-már-megfosztották-választójoguktól,-s szlovákiában-is-csak-a-szlovákiai-illetőségű-„árják”-választójogát-kellene elismerni,-vagyis-meg-kellene-fosztani-választójoguktól-a-zsidókat-és-a-szlovákiai-illetőséggel-nem-rendelkező-cseheket.⁶⁸ A-csehek-és-zsidók-választójogának-megvonására ugyan-nem-került-sor,-a-választási-kampány-során-azonban-a-szlovák-(és-német)-politikuskok-részéről-alig-hangzott-el-olyan-választási-beszéd,⁶⁹ alig-jelent-meg-olyan-vezércikk,⁷⁰ amely-a-szlovákság-vélt-vagy-valós-nemzeti-sérelmeiért-ne-a-cseheket-és-a-zsidóságot-tette-volna-felelőssé.-k-arol-sidor,-a-h-linka-Gárda-főparancsnoka-már-a-Gárda november-27-i-modori-seregszemlén,-majd-pedig-a-december-10-i-rózsahegy-választási-nagygyűlésen-bejelentette-azt-is,-hogya-szlovák-országgyűlés-egyik-első-feladata-a-szlovákiai-zsidók-és-csehek-kérdésének-rendezése-lesz.⁷¹ A-markáns-cseh-és-zsidóellenes-uszítás-megtette-a-hatását,-s-a-választási-nagygyűléseknek-a-politikusok-és-a-propaganda-által-felheccelt-hallgatósága-gyakran-a-„ki-a-csehekkel”-és-a-„ki-a-zsidókkal”-jelszavak-skandalásával-reagált-az-elhangzottakra.⁷²

A-zsidóellenes-propaganda-hadjáratba-illeszkedett-a-választási-kampány-fenisében kiadott-„szlovákok,-keresztények!”-(slováci,-kresťania!)-című-plakát-is.-A-fehér-kék-piros szlovák-nemzeti-színekkel-nyomtatott-felhívás-a-zsidóságot-tette-felelőssé-a-korábbi magyarosításért-és-csehesítésért,-de-még-a-bécsi-döntésért-is,-és-a-zsidó-üzletek-boj-kottjára-szólította-fel-a-szlovákságot.-„ne-semmisítsük-meg-a-zsidók-vagyonát,-hanem éberen-őrizzük,-mert-maholnap-az-egész-a-szlovák-nemzet-tulajdonába-megy-át.-Aki-a-zsidót-még-ma-is-támogatja,-az-a-nemzet-ellensége!”---állt-egyebek-közt-a-propagandahivatal-által-kiadott-és-szlovákia-egész-területén-falragaszokon-terjesztett-felhívásban.⁷³

Amíg-a-hatalom-a-zsidóságot-és-a-cseheket-a-szlovákság-első-számú-ellenségeként mutatta-be-és-kezelte,-a-német-népsoport-kivételezett-helyzete-megmutatkozott-a választási-kampány-több-részletében-is.-A-szlovák-vezető-politikusok-gyakran-német nyelvű-beszédekben-fordultak-a-szlovákiai-németséghez.-ennek-egyik-legmarkánsabb példáját-Tiso-kormányfő-szolgáltatta,-aki-december-11-i-privigyei-beszédében-németül szólt-a-nagygyűlésen-megjelent-környékbeli-németekhez.⁷⁴ A-karol-sidor-és-Franz

68 *Slovák*, 1938.-november-19.-Ako-usporiadať-volebné-právo-na-slovensku?,-2.-p.

69 I.-pl.-a-csehellenességben-a-szlovákiai-cseh-egyetemi-tanárok-eltávolításával-élen-járó matúš-Černák-iskolaügyi-miniszter-december-9-i-holicsi-és-december-11-i-besztercebányai vagy-Teplanský-és-sidor-miniszterek-december-10-i-rózsahegy-választási-beszédét. (*Slovenská pravda*, 1938.-december-10.-holiči-v-znamení-volieb,-1.-p.; *Slovák*, 1938.-december-13.-r-e-prezentanti-starého-režimu-museli-zmiznúť,-2.-p.; *Slovenský denník*, 1938.-december-13.-nie-z-nenávisti-proti-Čechom,-3.-p.)

70 I.-pl.-a-*Slovenský hlas* „ki-a-csehekkel”-című-vezércikkét: *Slovenský hlas*, 1938.-december 8.-von-s-Čechmi,-2.-p.

71 *Slovák*, 1938.-november-29.-slovenský-parlament-vyrieši-otázku-židovskú-a-českú,-2.-p.; *Slovenský denník*, 1938.-december-13.-sidor-o-českej-otázke,-3.-p.

72 vö.-n-*ičňanský*-1999b,-187.-p.

73 *Slovenská pravda*, 1938.-december-16.-slováci,-kresťania!,-2.-p.; teljes-szövegét-közlő n-*ičňanský*-1999b,-189.-p.

74 *Slovák*, 1938.-december-13.-nikdy-viac-otroctvo-1.-p.

karmasin-részvételével-zajló-december-8-i-bazini-nagygyűlést-közösen-biztosították-a h linka-Gárda-és-a-Freiwillige-schutzzstaffel-alakulatai.⁷⁵ A-szlovák-politikusok-gyakran-ellátogattak-a-németlakta-településekre-is,-sőt-nem-voltak-ritkák-ilyen-esetekben-a-német-és-szlovák-vezetők-részvételével-zajló-közös-nagygyűlések-sem.-A-szlovák-és-német-sajtóban-egyaránt-nagy-visszhangot-kapott-a-Ferdinand-Đurčanský-és-Franz-karmasin-részvételével-megrendezett-december-4-i-nyitrabányai-választási-gyűlés, amelynek-részstvevői-közösen-tettek-hitet-a-szlovák-német-barátság-mellett.⁷⁶

A-kelet-szlovákiai-ruszinság-vezetői-december-első-felében-több-alkalommal-is-a-néppárti-jelölőlista-elutasítására-szólították-fel-a-ruszin-választókat.-Az-ő-megnyerésüket-célozta-Alexander-mach-propagandafőnök-kelet-szlovákiai-útja,-aki-a-helyi-választási-nagygyűléseken-való-részvétele-mellett-előbb-december-11-én-bártfán-15-görög-katolikus-lelkésszel,-majd-december-12-én-eperjesen-Pavel-Gojdics-görög-katolikus-püspökkel-és-a-ruszinság-képviselőivel-találkozott,-sőt-az-eperjesi-rádióban-még-szót-at-is-intézett-a-ruszinokhoz,-hogyan-eltántorítsa-őket-az-autonóm-kárpátaljához-való-csatlakozás-szándékától,-s-különböző-kulturális-ígéretet-fejében-megnyerje-őket-a-szlovák-kormány-politikája-száma.⁷⁷ Tárgyalópartnerei-ígéretet-tettek-a-választásokon-való-részvételre-és-a-jelölőlista-támogatására,-a-ruszinság-ennek-ellenére-a-későbbiekben-is-az-a-tényező-maradt,-amelynek-szavazataiban-a-szlovák-kormányzat-a-legkevésbé-lehetett-biztos.

Az-egész-választási-kampány-egyik-legfélelmetesebb-jelensége,-együttal-a-korabeli-politikai-klíma-leghívebb-tükörképe-a-választásoktól-távol-maradni-és-a-néppárti-jelölőlista-ellen-szavazni-szándékozók-megfélemlítése,-már-már-kriminalizálása-volt.-A-propaganda-nemcsak-a-választásokon,-ill.-a-„népszavazáson”-való-részvételt,-hanem-a-néppárti-lista-támogatását-is-„nemzeti-kötelességnek”-hirdette,-a-lista-ellen-szavazókat-pedig-egyenesen-a-szlovák-nemzet-árulóival-azonosította.⁷⁸ A-Slovák-a-Tartományi-hivatalnak-a-választási-bizottságok-száma-készített-útmutatóját-ismertetve-a-következőket-írta:-„A-szlovák-nemzet-szabadságának-azok-a-kártevői-és-ellenségei,-akik-nem-akarnak-a-szlovák-országgyűlésre-szavazni,-az-elkülönített-helyről-üres-borítékkal-jönnék-ki,-s-a-szavazólapjukat-be-kell-dobniuk-az-előkészített-kosárba-(-...)-h-isszük-azonban,-hogyan-nem-akad-egyetlen-szlovák-sem,-sőt-egyetlen-más-nemzetiségű-lojális-lakos-sem,-aki-a-szlovák-nemzet-szabadságának-árulója-és-szlovákia-boldog-jövőjének-alá-ásója-akarna-lenni.”⁷⁹

A-Slovák-szerint-a-választások-napján-végre-a-volt-centralisták,-agrárpártiak,-szocialisták,-sőt-kommunisták-is-„bizonyíthatnak”,-mivel-csak-az-merészelhet-a-néppárti

75 *Slovák*, 1938. december-10.-min.-sidor-na-manifestácii-h G-v-Pezinku,-4.-p.

76 *Slovák*, 1938. december-6.-h andlovskí-n emci-ruka-v-ruke-so-slovákmi,-4.-p.; *Grenzbote*, 1938. december-5.-d deutsche-zu-Aufbau-und-mitarbeit-bereit,-1.-p.

77 *Slovák*, 1938. december-14.-r usíni-ídú-s-namil,-2.-p.; *Slovenský deník*, 1938. december-14.-s-r usíni-sme-sa-priateľsky-dohodli,-2.-p.

78 Pl.-*Slovák*, 1938. november-29.-Jednotne-volíme-prvý-slovenský-snem,-1.-p.;-*Slovenský deník*, 1938. december-13.-d-o-boja-za-víťazstvo-slovenského-nacionalizmu,-1.-p.;-*Slovák*, 1938. december-7.-Pôjdeme-všetci-k-volebným-urnám,-1.-p.

79 *Slovák*, 1938. december-14.-Pokyny-pre-voličov!,-1.-p.

lista-ellen-szavazni,-aki-felfordulást-és-testvérháborút-akar.⁸⁰ A *Slovenský deník* arra figyelmeztetett,-hogy-a-választás-a-„nemzeti-fegyelem”-főpróbája-lesz,-s-nemzetiségre való-tekintet-nélkül-mindenkinek:-szlováknak,-csehnek,-németnek-és-magyar-nak-igen-nel-kell-szavaznia,-a-*Slovenská politika* pedig-több-alkalommal-is-azzal-fenyegette-meg-a-más-véleményen-lévőket,-hogy-aki-nem-mond-igent,-„az-saját-magát-közösíti-ki-a-nemzetből”.⁸¹

r endkívül-vészjósló-volt-a-*Slovenská pravda* december-13-i-jegyzete,-amely-a-gárdistákat-szólította-fel-a-vonakodók-„meggyőzésére”,-s-leszögezte,-hogy-„aki-itt-akar velünk-maradni-és-velünk-élni,-annak-egy-et-kell-értenie-a-programunkkal”.-A-lap-egyik következő-számának-írása-gyanúsaknak-és-a-nemzet-egysége-ellen-munkálkodóknak nevezte-a-választások-titkosságához-ragaszkodókat-is,-kilátásba-helyezve,-hogy-„gondoskodunk-róla,-hogy-mindenkit,-aki-szét-akar-verni-bennünket,-mindenkit,-aki-nem-érzi magát-jól-köztünk,-(...)oda-küldjünk,-ahová-a-szívük-húzza-őket”.⁸²

Az-egész-társadalmat-megfélemlítő,-hiszterizált-légkörben-elképzelhetetlen-volt-bár-miféle-legális-ellenkampány,-de-még-az-illegálisra-is-alig-akad-példa.-elsősorban-a-betiltott-kommunista-párt-próbált-meg-némi-ellenpropagandát-kifejteni-és-a-szlovákságot-a néppárti-lista-elleni-szavazásra-bíztatni.-(*bystrický*-2008a,-218.-p.)-A-feltételezhetően csehországban-nyomtatott-s-illegálisan-szlovákiába-juttatott-kommunista-röplapok-a választások-előtti-napokban-Pozsonyon-(*n ižňanský*-1998,-177.-,191.-p.)-kívül-a-vág menti-városokba,-egyebek-közt-nagyszombatba,-Pöstyénbe,-Illavára-és-a-liptói kispalugyára,-valamint-a-kelet-szlovákiai-homonnára-és-varannóba-jutottak-el.-A-hat rövidebb-és-egy-hosszabb-tartalmú-röplap-a-szociális-elnyomás-és-a-demokrácia-sárba tiprása-mellett-a-szlovák-nemzeti-érdekek-elárulásával-vádolta-a-néppártot,-konkrétan károl-sidort,-Ferdinand-Đurčanský-és-vojtech-Tukát,-rajtuk-kívül-pedig-Franz-kármásmint és-esterházy-Jánost.-érvelésük-szerint-a-nevezettek-kiszolgáltatják-szlovákiát-hitlernek, valamint-a-„magyar-uraknak”,-de-a-néppárti-vezetőket-tették-felelőssé-az-első-bécsi döntés-következtében-elszenvedett-területi-veszteségekért-is.⁸³

Az-említett-kommunista-röplapokon-kívül-a-kelet-szlovákiai-ruszin-lakosság-körében folyt-erőteljes,-elsősorban-a-ruszin-értelmiség:-görög-katolikus-papok-és-tanítók-által terjesztett-ellenpropaganda.-A-ruszin-nyelven-írt-röplapok-a-választásoktól-való-távolmaradásra,-ill.-a-néppárti-jelölőlista-elutasítására-szólították-fel-a-ruszinságot.⁸⁴

80 *Slovák*, 1938.-december-7.-Pôjdeme-všetci-k-volebným-urnám,-1.-p.

81 *Slovenský deník*, 1938.-december-18.-Pred-hlavnou-skúškou-nár.-disciplíny,-3.-p.; *Slovenská politika*, 1938.-december-11.-I-en-jednotný-národ-má-budúcnosť,-1.-p.; *Slovenská politika*, 1938.-december-18.-18.-december--zlatá-nedela-slovenska,-1.-p.

82 *Slovenská pravda*, 1938.-december-13.-v-nedeľu-musíme-zvíťaziť!,-2.-p.; *Slovenská pravda*, 1938.-december-15.-n-ech-boh-požehná-naše-víťazstvo,-2.-p.

83 s n A,-k rajinský-úrad--prezídium-(Tartományi-hivatal--elnökség,-a-továbbiakban-k Ú-prez.), 300.-d.,-243/39.-vol'by-do-slovenského-snemu--predvolebná-agitácia.

84 s n A,-k Ú-prez.,-300.-d.,-243/39-(83.430/1938);-murcko-2001,-8.-p.

5.-A-nemzetiségek-és-a-választások

A-választások-előtti-agitációban-a-s-zlovák-n-éppárt-mellett-a-szlovákiai-németek-pártja, ill.-annak-vezetői-bizonyultak-a-legaktívabbnak.-Franz-k armasin-és-a-d P-többi-vezetője Pozsonytól-a-s-zepességig-igyekezett-bejárni-s-zlovákia-valamennyi-német-nyelvszigetét, s-a-n-éppártéhoz-hasonló-nagygyűléseken-hangsúlyozni-a-választásokon-való-részvétel és-a-német-képviselőjelöltek-szlovák-országgyűlésbe-való-bejutásának-fontosságát.-Az Fs-ordnerei-gyakran-tartottak-közös-seregszemlét-a-szlovák-gárdistákkal,-a-szlovák-és-német-pártvezetők-pedig-több-esetben-együttesen-jelentek-meg-a-németlakta-városokban-szervezett-választási-gyűléseken.

A-n-émet-Párt-választási-kampánya-a-december-15-i-pozsonyi-nagygyűléssel-tetőzött.-A-katonai-kórház-előtti-s-zabadság-téren-este-20-órákor-kezdődő,-a-német-sajtó szerint-20.000-ember-részvételével-megtartott-manifesztáció-impozáns-külsőségek között-zajlott.-A-rendet-az-Fs-ordnerei-biztosították,-a-szónoki-pódium-körül-egy-cseh-szlovák-és-egy-szlovák-zászló-mellett-a-d P-tizenhat-horogkeresztes-lobogóját-feszítet-ték-ki,-az-emelvény-alatt-pedig-a-„Für-Adolf-h-itler-steh'n-wir-hier,-für-unser-volkstum-kämpfen-wir!”⁸⁵ felirat-volt-olvasható.-A-szónoki-emelvényre-és-a-térre-tíz-nagy-reflektor-árasztotta-a-fényt.

A-népgyűlés-az-Fs-ünnepélyes-felvonulásával-kezdődött.-Az-első-felszólaló-a-választási-listán-is-szereplő-karl-h-auskrecht-pozsonyi-tanár,-a-rendezvény-főszónoka-pedig-természetesen-Franz-k armasin-volt.-A-„népcsoportvezető”-a-hallgatóságának-elmagyarázta,-milyen-szerepet-szán-h-itler-Pozsonynak-a-80-milliós-németség-életterében,-kijelentette,-hogy-a-németek-a-választáson-„igen”-szavaznak,-s-hosszasan-ecsetelte-a-párt-alsómecenzei-választási-nagygyűlésén-történeteket-is.-A-szónoklatokat-a-tömeg-gyakran-„sieg-heil”-és-„heil-h-itler”-kiáltása-szakította-meg.-Az-egyórás-rendezvény-a-„horst-Wessel”-dal-eléneklésével-és-az-Fs-alakulatok-ünnepélyes-elvonulásával-zárult.⁸⁶

Franz-k armasin-december-16-án-az-esti-órákban-a-pozsonyi-rádió-hullámhosszán-is-szólt-a-német-népcsoporthoz.-r-ádiószózatában-egyebek-között-azzal-biztatta-szavazásra-a-németeket,-hogy-„igen”-szavazatukkal-a-h-itler-akarata-szerinti-új-európa-megteremtéséhez-járulnak-hozzá.⁸⁷ A-választásokat-megelőző-apon-a-d P-pozsonyi-napi-lapja,-a-Grenzboten,-a-választókat-a-választási-eljárásról-tájékoztatva-nem-mulasztotta-el-még-utoljára-nyomatékosan-felhívni-a-németek-figyelmét-arra,-hogy-„a-n-émet-Párt-irányelvei-szerint,-amelynek-képviselői-ott-találhatók-a-jelölőlistán,-a-német-választó-„igen”-szavaz.”⁸⁸

A-n-émet-Párt-választási-gyűlései-közül,-annak-magyar-vonatkozásai-miatt,-az-incidens-fajult-fentebb-említett-december-11-i-alsómecenzei-nagygyűlés-érdemel-figyelmet.-Az-alsó-és-felsőmecenzei,-valamint-a-stósi-németek-már-a-bécsi-döntést-meg-

85 Adolf-h-itlerért-állunk-itt,-népiségünkért-küzdünk!

86 Grenzboten,-1938.-december-16.-erhebendes-bekanntnis-des-Pressburger-deutschums, 1-2.-p.

87 Grenzboten,-1938.-december-17.-r-undfunkkundgebung-des-staatssekretärs-karmasin,-2.-p.

88 Grenzboten,-1938.-december-17.-Was-der-Wähler-wissen-soll,-2.-p.

előzően,- majd- azt- követően- is- minden- követ- megmozgattak- annak- érdekében,- hogy településeiket- magyarországhoz- csatolják.- Törekvésüket- hagyományos- magyarbarát érzelmeik-mellett-gazdasági-érdekek-is-motiválták,-az-új-határt-mégis-úgy-vonták-meg, hogy- falvaik- annak- szlovák- oldalán- maradjanak.- mindebben- nem- elhanyagolható „érdeme”- volt- Franz- karmasinnak,- ezért- nem- meglepő,- hogy- az- összegyűlt- ezerfős tömeg-december-11-én-kövekkel-támadt-az-Alsómecenzéfre-érkező-„népcsoportvezető”-és-kíséretére,-sőt-még-egy-lövés-is-eldördült.⁸⁹ A-történetek,-amelyeket-a-szlovák-és a- német- sajtó- gépfegyverrel- felszerelkezett- magyar- terrorista- bandák- akciójaként tált,⁹⁰ hosszú- időre- elmergesítették- a- szlovákiai- német- és- magyar- párt- közötti viszonyt,-s-megterhelték-a-német-magyar-kapcsolatokat-is.

Az-emP--a-s szlovák-n éppárt-és-a-d P-igencsak-intenzív,-s-nemritkán-közös-választási-kampányával-ellentétben--gyakorlatilag-semmiféle-agitációs-tevékenységet-nem folytatott.-A-párt-egyetlen-nagygyűlést-sem-szervezett,-vezetői-nem-vettek-részt-a-szlovák-és-német-politikusok-választási-gyűlésein-sem.-esterházy-János-első-s-lényegében egyetlen-választási-megnyilatkozása-a-pozsonyi-rádióban-egy-héttel-a-választások-előtt, december-10-én-délután-negyed-hatkor-elmondott-beszéde-volt.-A-pártvezető-rádiószózatában-annak-ellenére,-hogy-a-magyarság-helyzete-a-bécsi-döntés-óta⁹¹ nem-javult meg-olyan-mértékben,-mint-ahogy-azt-szerette-volna,-arra-kérte-a-magyar-választókat, hogy-a-választásokon-igennel-szavazzanak.-elmondása-szerint-„nem-láthatunk-ebben a-választásban-olyan-erőpróbát”,-amely-a-magyarságot-szembeállíthatná-a-szlovák nemzettel.⁹²

n em-reagált-a-magyar-párt-a-választási-kampány-során-a-szlovákiai-magyarság címére-elhangzott--igaz,-nem-gyakori--megjegyzésekre-sem.-ez-alól-az-egyetlen-kivételt-Jozef-Tiso-december-11-i-privigyei-választási-beszéde-képezte,-amelyben-a-kormányfő-a-nagygyűlésen-megjelent-németekhez-szólva-egyebek-közt-a-következőket jelentette-ki:-„nemrégén-a-magyarok,-akik-szintén-élnek-szlovákiában,-azt-mondták nekem,⁹³ hogy-irigylük-a-németektől,-hogy-annyi-jogot-adtunk-nekik-és-ezt-a-szemünkre hányják.-én-ezt-válaszoltam-nekik:-Jöjjetek-velünk,-ahogy-a-mi-németjeink-jönnek-és

89 Az-Alsómecenzéfen-történetekre-I.-s chvarc,-2007;-Ilyés-2002,-285-287.-p.

90 *Grenzbote*,-1938.-december-12.-magyarischer-Überfall-auf-metzenseifen,-1.-p.;-*Grenzbote*, 1938.-december-13.-die-Terrorakte-in-metzenseifen,-1.-p.;-*Slovák*,-1938.-december-13. k rvavé-napadnutie-n emcov-v-južnom-s piši,-4.-p.

91 A-bécsi-döntésre-való-következetes-hivatkozást-az-emP-képviselői-részéről-az-magyar-azza, hogy- a- döntőbíró-sági- ítélet- 5.- pontja- kimondta:- „magyar-csehszlovák- bizottságnak- kell külön-rendszabályokban-megállapodnia-a-csehszlovák-területen-maradó-magyar-nemzetiségű-személyek,-valamint-az-átadásra-kerülő-területen-élő-nem-magyar-fajú-személyek védelmére.-ez-a-bizottság-különös-gondot-fordítson-arra,-hogy-a-pozsonyi-magyar-népcsoportnak-ugyanazt-a-jogállást-biztosítsák,-mint-az-ottani-más-népcsoportoknak.”-Az-első-bécsi döntés-szövegét-közli-sallai-2002,-235-236.-p.

92 *Esti Újság*,-1938.-december-11.-Azt-kérem-a-magyarságtól,-hogy-december-18-án-igennel szavazzon,-6.-p.;-*Új Hírek*, 1938.-december-13.-egyenlő-kötelességek-mellett-egyenlő-jogok illetik-meg-az-embert,-2.-p.

93 Tiso-feltehetően-az-emP-esterházy-által-vezetett-küldöttségének-pár-nappal-korábban-nálá tett-látogatására-utalhatott,-amely-a-magyarság-kívánságait-terjesztette-a-kormányfő-elé.

akkor ugyanazokat a jogokat fogjátok megkapni!⁹⁴ esterházy december 14-én az *Új Hírek* hasábjain megjelent -- erősen megcenzúrázott -- nyilatkozatában reagált Tiso szavaira, amelyek szerint elferdítik a valóságot azzal, mintha a magyarok irigyelnek a németek jogait. Az emP elnöke szerint a magyarság csak arra mutatott rá, hogy még nem kapta meg azokat a jogokat, amelyeket a németeknek megadtak, de még azokat sem, amelyeket a bécsi döntés alapján meg kellett volna kapnia.⁹⁵

A szlovákiai magyarság legnagyobb kiterjedésű tömbjét a bécsi döntés óta a nyitra környéki zoboralji magyar nyelvsziget alkotta. December 14-én az emP nyitrai titkárságán Petrásék ágoston, a párt nemzetgyűlési képviselője ismertette a környékbeli falvak magyar pártszervezeteinek küldöttei előtt a választások fontosságát. A pártelnökhöz hasonlóan hangsúlyozta, hogy noha a szlovákiai magyarság még nem kapta meg az őt megillető jogokat, a választásokon igennel fog szavazni, hogy ezzel támassza alá az autonóm szlovák kormány támogatására irányuló készségét, amiért cserébe a kormánytól hasonló megértést vár. Ugyanezen a napon ülésezett a párt nyitrai helyi szervezetének vezetősége is, amely egyhangúlag úgy határozott, hogy a választásokon a jelölőlista mellett fog szavazni.⁹⁶

Az emP pozsonyi direktóriuma szintén állást foglalt a választásokkal kapcsolatban. A pártelnök munkáját segítő ötfős direktórium, amelynek tagjai Aixinger-I ászló, c otelly János, Flórián János, Kontsek György és Neumann Tibor voltak,⁹⁷ a választások előtt két nappal, december 16-án megtartott ülésén esterházy korábbi érveit megismételve arra kérte a magyar választókat, hogy „feltétlenül igennel szavazzanak”, mert „magasabb nemzeti szempontból” így döntött a párt vezetője.⁹⁸ A direktórium felhívásának utolsó mondatából, amely arra figyelmeztetett, hogy senki se hallgasson azokra a „felelőtlen elemekre”, akik a magyar választókat „más irányú állásfoglalásra” akarnák rávenni, arra következtethetünk, hogy -- akár jó, akár rossz szisztemű elgondolásból, de -- a magyarság bizonyos köreiből felmerülhetett a jelölőlista elutasításának lehetősége.

A választások napján az *Új Hírek* a magyarság igen szavazatát, az emP részéről korábban elhangzott megnyilvánulásokkal összhangban, a szlovákság felé megelőlegezendő bizalom jelének hirdette, egyben feleletnek Tiso miniszterelnök privigyei beszédének arra a megjegyzésére, hogy ha a magyarok együtt dolgoznak a szlovákokkal, egyenrangúságot követelhetnek.⁹⁹

94 Slováky, 1938. december 13. - nikdy viac otroctvo, - hovoril predseda vlády dr. Jozef Tiso v Prievidzi, 1. p.

95 *Új Hírek*, 1938. december 14. - „mi sohasem irigykedtünk és nem is fogunk irigykedni”, 1. p.; esterházy nyilatkozatának teljes, cenzúrázatlan szövege csak a magyarországi sajtóban jelenhetett meg: *Felvidéki Magyar Hírlap*, 1938. december 14. - esterházy nyilatkozott Tiso privigyei beszédéről és a mecenzéfi kérdéstről, 5. p.; *Magyar Nemzet*, 1938. december 14. - „ha nem találók kellő megértésre, a legelszántabb harci eszközökhöz nyúlnak”, 6. p.

96 *Új Hírek*, 1938. december 18. - A nyitrai felvidéki magyar félsziget igennel szavaz a vasárnapi választáson, 6. p.

97 Simon, 2011, 100. p.

98 *Új Hírek*, 1938. december 17. - magyarok, december 18-án igennel szavazzunk!, 1. p.; *Esti Újság*, 1938. december 18. - A magyarok december 18-án igennel szavaznak!, 4. p.

99 *Új Hírek*, 1938. december 18. - A ma szava, 3. p.

A-n émet-Párt-választási-gyűlései-nagy-teret-kaptak-a-szlovák-sajtóban-is.-d december 15-i pozsonyi-nagygyűlésük-után-például-a-szlovák-lapok-hangzatos-szalagcímekben számoltak-be-róla,-hogya-németek-bíznak-a-szlovák-kormányban-és-„igennel”-fognak szavazni.¹⁰⁰ Az-emP-hasonló-nagygyűléseket-nem-szervezett-ugyan,-de-hallgatott-a-szlovák-sajtó-esterházy-nyilatkozatairól-csakúgy,-mint-a-nyitrai-pártszervezet-vagy-a-pártdirektórium-állásfoglalásáról.-hasonlóan-szelektív-volt-a-sajtó-viszonyulása-a-ruszinokhoz:-hallgatott-a-választásoktól-való-távolmaradási-szándékukról,-nagy-hangon-ünnepelte-ezzel-szemben-a-választási-részvételükre-vonatkozó-megegyezést.

A-szlovákiai-ruszság-körében-1938-tavasztól-egyre-erőteljesebben-jelentkezett-a-ruszinlakta-területek-kárpátaljához-csatlakozásának-igénye.-kárpátalja-autonómiájának-október-8-i-kikiáltása-ezeket-a-törekvéseket-még-inkább-felerősítette.-Az-Andrij bródy-vezette-kárpátaljai-autonóm-kormány-október-folyamán-tárgyalásokat-is-kezdemenyített-ez-ügyben-a-szlovák-kormánnyal,-az-eperjesi-ruszin-nemzeti-Tanács,-valamint-a-ruszinlakta-városokban-és-falvakban-sorra-alakuló-hasonló-nemzeti-tanácsok-memorandumok-és-petíciók-sokaságában-követelték-a-szlovákia-és-kárpátalja-közötti-határ-etnikai-alapú-megállapítását.¹⁰¹ A-szlovákiai-ruszság-többségében-ruszinofil-irányultságú-vezetőinek-törekvéseiben-akkor-állt-be-változás,-amikor-kárpátalján-Avgusztin-volosin-vezetésével-ukrán-nacionalista-színezetű-új-kormány-került-hatalomra.-A-Teodor-ruszkovics-eperjesi-görög-katolikus-kanonok-által-vezetett-eperjesi-ruszin-nemzeti-Tanács-november-22-én,-szlovákia-és-kárpátalja-autonómiájának-nemzetgyűlési-jóváhagyása-napján-már-a-kárpátaljával-való-egyesülés-ellen-foglalt-állást.(magocsi-1994,-164.-p.)

A-szlovák-országgyűlési-választások-kiírása-előtt-a-ruszin-nemzeti-Tanács-még-az-önálló-választási-megmérettetés-lehetőségével-számolt,-(Pažur-1968,-23.-p.)-az-egységes-jelölőlista-azonban-ezeket-a-reményeket-szertefoszlatta.-A-néppárti-választási-listára-felvett-ruszin-jelöltek-a-ruszság-körében-kevésbé-ismert,-ráadásul-nem-a-nemzeti-Tanács-által-jelölt-személyek,-hanem-a-néppárt-tagjai-voltak.-A-prágai-nemzetgyűlés-két-ruszin-nemzetiségű-képviselője,-az-agrárpárti-színekben-parlamentbe-jutott-Petro-zsidovszkij-és-a-ruszin-Autonóm-Földműves-szövetséget-képviselő-Ivan Pjescsak,-a-kárpátaljai-autonóm-kormány-egykori-minisztere-december-7-én-felhívásban-szólította-fel-a-ruszin-választókat-a-néppárti-jelölőlista-elutasítására,-s-ilyen-értelembe-nyilatkozott-az-eperjesi-Prjasevskaja Rusz c.-hetilapban-Teodor-ruszkovics,-a-ruszin-nemzeti-Tanács-elnöke-is.-(konečný-2008,-27.-p.)

A-ruszin-vezetők-megnyerését-célozta-Alexander-mach-propagandafőnök-már-említett-december-11-12-i-bártfai-és-eperjesi-látogatása.-mach-eperjesen-Pavel-Gojdics görög-katolikus-püspök-lakásán-ruszin-értelmiségiekkel-is-találkozott,-akik-legalábbis-a-szlovák-sajtó-tájékoztatása-szerint--hitet-tettek-szlovákia-területi-integritása-mel-

100 I.-pl.-Slovák,-1938.-december-17.-slovenskí-nemci-dôverujú-slovenskej-vláde,-3.-p.; *Slovenská politika*,-1938.-december-17.-veľká-manifestácia-nemcov-v-bratislave,-1.-p.; *Slovenská pravda*,-1938.-december-17.-nemci-budú-volit-„áno”!,-1.-p.

101 snA,-mv,-3.-d.-č.-930/38.-r-usínske-hnutie-za-pripojenie-východoslovenských-obcí-k-Podkarpatskej-r-usi.-[vö.-Švorc-2003,-339-366.-p.;-Pažur-1968,-18-22.-p.;-murcko-2001,-13.-p.)

lett-és-lojalitásukról-biztosították-a-szlovák-kormányt.-megegyezésük-alapján-a-ruszin vezetőkhel-hívásban-szólították-fel-a-ruszinságot-a-választási-lista-támogatására,-s-ilyen értelmű-írásokat-jelentetett-meg-a-*Prjasevszkaja Rusz* is.¹⁰² A-r uszin-n emzeti-Tanács elnöke,-Teodor-r ojkovics-december-14-én-az-eperjesi-rádióban,-a-szlovák-vezetők-által tett-ígéretek-ismertetve,-szintén-a-szlováksággal-való-együttműködésre-és-a-„lelkis-meretük-szerinti-szavazásra”-biztatta-a-ruszin-választókat.¹⁰³

mach-propagandafőnök-és-a-ruszin-vezetők-megállapodását-Jozef-Tiso-kormányfő-nek-kellett-volna-megerősítenie.-A-szlovák-miniszterelnök-és-a-r uszin-n emzeti-Tanács küldöttségének- december- 14-i- pozsonyi- tárgyalása- ezzel- szemben- eredménytelenül végződött.-Az-egyebek-közt-ruszin-politikai-párt-létrehozására,-a-ruszinlakta-területek körülhatárolására,-a-ruszin-iskolahálózat-bővítésére-és-ruszin-államtikárság-létrehozására-vonatkozó-ruszin-igényeket-a-szlovák-politikai-elit-sem-ekkor,-sem-a-későbbiekben nem-sietett-teljesíteni.-A-ruszinság-körében-így-tovább-élt-a-szlovák-kormány-iránti-bizalmatlanság,-ami-a-jelölőlistát-elutasító-propaganda-ismételt-felélénkülésében-is-megmutatkozott.-(Pažur-1968,-24.-p.)

A-ruszin-választók-magatartásában-a-szlovák-kormányzat-közvetlenül-a-választások előtt-sem-lehetett-bizonyos,-ezért-Tiso-kormányfő-szükségét-érezte,-hogy-utolsó,-december-16-i-rádióbeszédében-külön-szóljon-a-ruszinokhoz-is.¹⁰⁴ Tiso-az-eperjesi-rádió-állomás-által-is-átvett-szózatában-az-egyenlő-bánásmód-ígérete-fejében-a-jelölőlista támogatására-szólította-fel-a-ruszin-választókat,-nem-mulasztotta-el-ugyanakkor-figyelmeztetni-őket-arra-sem,-hogy-a-szlovák-kormány-nem-tűri-tovább-a-szlovákia-területi integritása-elleni-tevékenységet,-s-aki-ilyet-követne-el,-az-„nem-csak-Poprádig-jutna-el, hanem-egészen-Ilaváig”.¹⁰⁵

A-szlovákiában-élő-csehek-a-néppárti-választási-listán--a-németekkel,-magyarokkal-és-ruszinokkal-ellentétben--nem-kaptak-képviselést.-Az-őket-„idegen-elemként” kezelő-és-eltávolításukra-törekvő-autonóm-kormányzat-intézkedései-következtében számuk-az-1930.-évi-121.696-ról-1938-decemberére-77.935-re-csökkent.-nem-rendelkeztek-sem-politikai-párttal,-sem-pedig-a-r uszin-n emzeti-Tanács-hoz-hasonlítható érdekvédelmi-szervezettel.-miután-egy-szlovákiai-cseh-politikai-párt-létrehozásának-a-prágai-kormány-részéről-a-választások-kapcsán-felmerült-gondolata-a-szlovák-kormány ellenállásán-megbukott,-(r ychlik-1989,-405.-p.)-az-érdekképviselő-nélkül-maradt-szlovákiai-csehek-helyett-legfeljebb-a-csehországi-sajtó-és-politikusok-nyilváníthattak-véleményt-a-szlovák-választásokkal-kapcsolatban.

Az-1938-őszi-politikai-válság-idején-hosszú-ideig-jobbára-mind-a-cseh-sajtó,-mind-pedig-a-politikusok-óvakodtak-a-szlovákiai-viszonyok-vagy-akár-a-szlovákiai-csehek-helyzetének-nyílt-bírálatától.-A-sajtóban-éppen-a-választások-kapcsán-jelentek-meg-az-első kritikus-hangvételű-írások,-amelyek-szóvá-tették-az-egyetlen-választási-listát,-a-csehek mellőzését-a-listáról,-azt,-hogy-a-cseh-választóknak-a-zsidókkal-együtt-külön-választó-

102 *Slovák*, -1938.-december-14.-r usíni-idú-s-namí!, -2.-p.; *Slovenská pravda* 1938.-december 15.-d ohoda-s-r usíni,-1.-p.

103 *Slovák*, -1938.-december-16.-r usíni-volajú: -n ech-žije-slovenský-národ,-2.-p.

104 *Slovenský deník*, -1938.-december-18.-vianočný-dar-národu,-2.-p.

105 Az-utalás-a-Poprádig-terjedő-ruszin,-ill.-kárpátaljai-területi-igényeket-kifejező-„ot-Poprada po-Tiszu”-(Poprádtól-a-Tiszáig)-ruszin-jelszóra,-valamint-az-illavai-börtönre-vonatkozott.

helyiségekben-kell-szavazniuk,¹⁰⁶ s-kétségbe-vonták-a-választások-titkosságát-és-tisztaságát-is.-(n ižňanský-1999a,-257-259.-p.)

A-baloldali-cseh-politikusok-egy-része-a-felhatalmazási-törvény-nemzetgyűlési-vitáját-használta-fel-arra,-hogyan-gangot-adjon-a-szlovákiai-politikai-viszonyok,-a-cseh-lakossággal-való-bánásmód-és-a-választások-tisztasága-miatti-aggodalmának.-A-nemzetgyűlés-képviselőházának-december-14-i-ülésén-Jaromír-n-ečas-a-választásokat-az-arányosság-elvének-be-nem-tartása,-a-pártok-betiltása-és-a-választások-kiírásának-csupán-egyetlen-jelölőlista-lehatóságát-lehetővé-tévő-módja-miatt-jogilag-zavarosnak-nevezte.-I-adislav-r-ašín-a-választások-során-tapasztalt-csehellenességet-bírálv-arra-figyelmeztetett,-hogya-a-„ki-a-csehekkell!”-jelszóra-a-cseh-országrészekben-könnyen-a-„ki-a-szlovákokkal!”-jelszóval-válaszolhatnak.-bírálatukra-a-szlovák-néppárti-r-udolf-Čavojský-azzal-a-kijelentéssel-reagált,-hogya-a-választásokat-teljes-egésében-az-alkotmánylevél-és-a-törvényes-előírások-szerint-írták-ki,-már-csak-azért-is,-mert-az-alkotmánylevél-szerint-szlovákiában-a-szlovákoké-a-döntő-szó.¹⁰⁷

A-nemzetgyűlés-szenátusának-másnap-i-ülésén-ugyanaz-a-párbeszéd-hangzott-el,-csupán-más-szereposztásban.-Az-arányosság-elvének-és-a-választások-titkosságának-be-nem-tartását,-valamint-a-választások-kiírásának-módját-szavá-tévő-vojtěch-d-undr-bírálatára-k-arol-mederly-néppárti-szenátor-szinte-egy-az-egyben-a-Čavojský-képviselő-által-előző-nap-elmondott-érvekkel-reagált.-František-modráček-a-cseh-állami-és-közalkalmazottak-elbocsátását-tette-szavá,-szavai-szerint-„szlovákiában-a-cseh-már-külföldinek-számít”,-s-ugyancsak-sérelmezte,-hogya-a-választások-során-a-cseheknek-a-zsidókkal-együtt-külön-urnákban-kell-szavazniuk.¹⁰⁸

A-választásokkal-szemben-megfogalmazott-kifogások-és-a-szlovákiai-cseheket-ért-sérelmek-ellenére-egyetlen-felelős-tényező-sem-biztatta,-nem-is-biztathatta-a-cseheket-a-választásoktól-való-távmaradásra-és-a-néppárti-lista-elutasítására.-nem-tette-ezt-már-csak-azért-sem,-mivel-a-cseh-választók-ilyetén-magatartását-az-autonóm-kormányzat-kíméletlen-retorziója-követte-volna.-erre-engedett-következtetni-a-Slovenský-deník-egyik-írása-is,-amely-a-német-r-eichstagba-kiírt-december-eleji-szudétavidéki-pót-választásokra-utalva,-ahol-a-választók-99%-a-–-köztük-a-csehek-is-–-megszavazta-az-egységes-náci-jelölőlistát,-azt-ajánlotta-a-cseheknek,-hogya-a-szlovákiai-választások-során-is-igennel-szavazzanak.-Tegyük-ezt-már-csak-azért-is,-figyelmeztetett-az-írás,-mivel-a-választásoknak-manifestációsnak-kell-lenniük,-s-következményekkel-járhat-nak-a-kisebbségpolitikára-is.¹⁰⁹

106 A-nem-csak-a-csehek-és-zsidók,-hanem-a-németek-és-magyarok-számára-is-kialakított-külön-választóhelyiségek-kérdését-a-tanulmány-2.-részében-tárgyaljuk.

107 Těsnopisecká-zpráva-o-157.-schůzi-poslanecké-sněmovny-n-árodného-shromáždění-republiky-Česko-slovenské-v-Praze-ve-středu-dne-14.-prosince-1938,-23-24.,-33.,-35-36.-p.;-digitální-knihovna,-n-s-r-Čs-1935-1938,-Poslanecká-sněmovna,-stenoprotokoly,-157.-schůze,-středa-14.-prosince-1938.-<http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/157schuz/s157001.htm>

108 Těsnopisecká-zpráva-o-127.-schůzi-senátu-n-árodného-shromáždění-republiky-Česko-slovenské-v-Praze-ve-čtvrtek-dne-15.-prosince-1938,-11.,-18.,-25-28.-p.;-digitální-knihovna,-ns-r-Čs-1935-1938,-senát,-stenoprotokoly,-127.-schůze,-Čtvrtek-15.-prosince-1938.-<http://www.psp.cz/eknih/1935ns/se/stenprot/127schuz/s127001.htm>

109 Slovenský-deník,-1938.-december-17.-l-pri-našich-voľbách-99-procent-áno,-3.-p.

A csehekéhez hasonló megfontolások miatt döntöttek a néppárti jelölőlista megszavazása mellett a még a cseheknél is kiszolgáltatottabb helyzetben lévő s a hatalom által elsőszámú ellenségként kezelt zsidóság képviselői. A két zsidó párt novemberi betiltását követően a zsidóság képviselőtét-ellátó zsidó központi hivatal a választásokon való minél nagyobb arányú részvételre s a szlovák nemzet és a szlovák államiság támogatására szólította fel a zsidó választókat. (n ižňanský-1999b, -191–192. p.) A zsidóság választói magatartását vizsgáló eduard n ižňanský szerint a zsidó közösség „a választásokra való készülődés során túlságosan is lojálisan viselkedett”, magatartása ugyanakkor az egyes nemzetiségek választói magatartásának ellenőrzését lehetővé tévő külön választóhelyiségek kialakításának fényében teljességgel érthető, hiszen nem akarta magát kitenni a már amúgy is lépten-nyomon hangoztatott „szlovákellenesség” vádjának. (n ižňanský-1999b, -191–192. p.) A zsidóság azonban valójában így is csupán a „kisebbségi rosszat” választotta. Amint azt a *Slovenský deník*nek a zsidók leendő szavazását firtató egyik írása jelezte: „n em-kérjük a szavazataikat. Azt tesznek, amit akarnak, de döntésükért saját maguk fognak felelni. h a kevésbé fájdalmas távozást akarnak, szavazzanak az egységes listára. h a meg akarják ismerni a nép példás cselekvését, szavazzanak ellene.”¹¹⁰

Felhasznált irodalom

I evéltári források

slovenský národný archív, -bratislava (szlovák nemzeti levéltár, Pozsony)
krajinský úrad – prezídium
ministerstvo vnútra

Forráskiadványok

Těsнопisecké zprávy o schůzích poslanecké sněmovny Národního shromáždění republiky Československé 1938
Těsнопisecké zprávy o schůzích senátu Národního shromáždění republiky Československé 1938

Jogforrások

Krajinský vestník 1938
Sbírka zákonů a nařízení státu československého 1938
Úradné noviny 1938

Internetes forrás

digitální knihovna. - <http://www.psp.cz/eknih/>

korabeli sajtó

Cirkevné listy 1938
Esti Újság 1938
Felvidéki Magyar Hírlap 1938

¹¹⁰ *Slovenský deník*, -1938. -december-14. -Židia sa pýtajú, -1. -p.; -az írást átvette az *Esti Újság* is: -*Esti Újság*, -1938. -december-16. -h ogyan szavazzanak a zsidók?, -5. -p.

Grenzbote 1938
 Magyar Nemzet 1938
 Národné noviny 1938–1939
 Prágai Magyar Hírlap 1938
 Robotnícke noviny 1938
 Slovák 1938
 Slovenská politika 1938
 Slovenská pravda 1938
 Slovenský deník 1938
 Slovenský hlas 1938
 Új Hírek 1938
 Völkischer Beobachter (Wiener Ausgabe) 1938

szakirodalom

- bystrický,-valerián-1997.-vystahovanie českých-štátnych-zamestnancov-zo-slovenska-v-rokoch 1938-1939.-*Historický časopis*, 45.-roč.-4.-č.-596–611.-p.
- bystrický,-valerián-2008a.-Politika-ksČ-na-slovensku-od-mníchova-do-14.-marca-1939.-In bystrický,-valerián: *Od autonómie k vzniku slovenského štátu*.-bratislava,-Prodama, 198–222.-p.
- bystrický,-valerián-2008b.-Príčiny-a-podmienky-vzniku-nekomunistickej-protiľudáckej-opozície-(6. 10.-1938--14.-3.-1939).-In-bystrický,-valerián:-*Od autonómie k vzniku slovenského štátu*.-bratislava,-Prodama,-223–249.-p.
- bystrický,-valerián-2012.-slovenská-autonómia-za-druhej-republiky-a-vznik-slovenského-štátu.-In Ferencuhová,-bohumila-zemko,-milan-a-kol.-: *V medzivojnovom Československu 1918 – 1939*.-bratislava,-veda,-477–516.-p.
- bystrický,-valerián-deák,-ladislav-2004.-o-d-mníchova-k-rozbitiu-Česko-slovenska.-In-zemko, milan-bystrický,-valerián-(ed.): *Slovensko v Československu (1918 – 1939)*. bratislava,-veda,-199–239.-p.
- Gebhart,-Jan-kuklík,-Jan-2004.-*Druhá republika 1938–1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*.-Praha-I itomyšl,-Paseka.
- hetényi,-martin-2011.-*(Zjednotená) Maďarská strana na Slovensku 1939 – 1945*.-nitra, univerzita-konštantína-filozofa-v-nitre.
- hoensch,-Jörg-k.-1965.-*Die Slowakei und Hitlers Ostpolitik. Hlinkas Slowakische Volkspartei zwischen Autonomie und Separation 1938/1939*.-köln-Graz,-böhlau-verlag. /beiträge-zur-Geschichte-osteuropas,-band-4./
- llyés-zoltán-2002.-Az-1938-as-határváltozás-és-a-felső-bódva-völgyi-németség-(mecenéz,-stósz). In-Pásztor-cecília-(szerk.): *„... ahol a határ elválaszt”. Trianon és következményei a Kárpát-medencében*.-balassagyarmat-várpalota,-nagy-lván-Történeti-kör-nógrád megyei-elváltár-szindbád-kht.-,275–288.-p.-/kárpátia-könyvek/
- kaššovic,-stanislav-2011.-*Politická činnosť katolíckych kňazov – poslancov Slovenského snemu 1939 – 1945*.-nitra,-kňazský-seminár-sv.-gorazda.-/studia-Theologica-nitriensia, 11./
- konečný,-stanislav-2008.-rusíni-v-prelomoch-dvoch-tisícročí.-In-Plišková,-Anna-(ed.): *Rusínska kultúra a školstvo po roku 1989*.-Prešov,-Prešovská-univerzita-Ústav-rusínskeho-jazyka-a-kultúry,-5–37.-p.
- krievy,-vladimír-zemko,-milan-2008.-*Volby do zákonodarných orgánov na území Slovenska 1920 – 2006*.-bratislava,-Štatistický-úrad-slovenskej-republiky.
- létz,-robert-2012.-*Slovenské dejiny V. 1938 – 1945*.-bratislava,-literárne-informačné-centrum.

- magocsi,-Paul-r obert-1994.-*Rusíni na Slovensku. Historický prehľad*.-Prešov,-r usínska-obroda.
- murcko,-michal-2001.-*Okres Stará Ľubovňa v rokoch 1938 – 1945*.-Prešov,-vo mA,-2.-vydanie.
- nížňanský,-eduard-1998.-voľby- do- snemu- slovenskej- krajiny.- *Studia historica Nitriensia*, vll. 163–203.-p
- nížňanský,-eduard-1999a.-Česká-komunita-na-s lovenku-a-voľby-do-snemu-s lovenskej-krajiny-v roku-1938.-*Moderní dějiny*, 7.-231–265.-p.
- nížňanský,-eduard-1999b.-*Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte*.- Prešov, universum.
- nížňanský,-eduard-slneková,-veronika-1996.-d eportácia-židov- za- autonómie-s lovenska-4.-5. 11.-1938.-*Studia historica Nitriensia*, v.-66–184.-p.
- Pažur,-Štefan-1968.-o -vývoji-národnostrných-pomerov-na-východnom-s lovensku-v-jesenných-mesi- acoch-roku-1938.-*Nové obzory 10. Spoločenskovedný zborník východného Slovenska*. košice,-východoslovenské-vydavateľstvo,-13–25.-p.
- r oguľová,-Jaroslava-2000.-l ikvidácia-slovenskej-národnej-strany.-In-cséfalvay,-František-Pučík, miloslav- (zost.)-: *Slovensko a druhá svetová vojna*.- bratislava,- vojenský- historický ústav,-96–104.-p.
- r oguľová,-Jaroslava-2013.-*Slovenská národná strana 1918 – 1938*.-bratislava,-k alligram.
- r ychlík,-Jan-1989.-k -otázke- postavenia- českého- obyvateľstva-na-s lovensku-v-rokoch-1938– 1945.-*Historický časopis*, 37.-roč.-3.-č.-403–424.-p.
- sallai-Gergely-2002.-*Az első bécsi döntés*.-budapest,-osiris.
- schvarc,-michal-2007.-Guľka-pre-štátneho-tajomníka-(Pokus-o-atentát-na-Franza-k armasina-v nížňom-medzeve-11.-decembra-1938).-*Pamäť národa*, 4.-roč.-4.-č.-42–50.-p.
- schvarc,-michal-h olák,-martin-schriřl,-d avid-(eds.)-2008.-*„Tretia ríša” a vznik Slovenského štátu. Dokumenty I. Das „Dritte Reich” und die Entstehung des Slowakischen Staates. Dokumente I.* bratislava,-Ústav- pamäti- národa-s n m-múzeum- kultúry- karpatských nemcov.
- simon-Attila-2011.-*Küzdelem a városért. Pozsony és a pozsonyi magyarok 1938–1939-ben*. Pozsony,-k alligram.-/Pozsony-város-története/
- sokolovič,-Peter-2009.-*Hlinkova garda 1938 – 1945*.-bratislava,-Ústav-pamäti-národa.-/edícia monografie/
- Šuchová,-Xénia-r uman,-l adislav-nížňanský,-eduard-1997.-d okumenty-o-likvidácii-politických strán-v-období-autonómie-s lovenska-na-príklade-československej-sociálnej-demokra- cie.-*Studia historica Nitriensia*, vl.-217–246.-p.
- Švorc,-Peter-2003.-*Krajinská hranica medzi Slovenskom a Podkarpatskou Rusou v medzivojno- vom období (1919 – 1939)*.-Prešov,-universum.
- zemko,-milan-2010.-n ový-režim-pred-novým-štátom.-o-draz-zániku-demokratickeho-režimu-na slovensku- na- jeseň- 1938- v- súdobej- tlači.- In- bystrický,- valerián-michela, miroslav-schvarc,-michal-a-kol.-: *Rozbitie alebo rozpad? Historické reflexie zániku Česko-Slovenska*.-bratislava,-veda,-73–91.-p.
- zemko,- milan-bystrický,- valerián- (ed.)-2004.- *Slovensko v Československu (1918 – 1939)*. bratislava,-veda.

Árpád Pó Pély

The election of The First Slovak Parliament in December 1938

The study constitutes the very first attempt to craft a complex analysis of the history of the first parliamentary elections in Slovakia in December 1938. The first part deals with the building of the autarchy of the Slovak autonomy and the Slovak People's Party, as well as with the preparation of the elections and the election campaign. The Slovak People's Party made the running of other political forces in the election impossible by banning left-wing parties, incorporation of the right-wing parties and by playing the game of scheduling the election and their democratic rules. The candidates of the German, Hungarian and Ruthenian minorities could run on the only list of the People's Party, as well as the representatives of the parties incorporated to the same party. The election campaign, which did not differ from the procedure proven in the totalitarian regimes, was accompanied by strong anti-semitic and anti-Czech incitement. The second half of the study deals with the arrangement, the results and the evaluation of the elections. According to the official results, 98 per cent of the voters approved the election list of the People's Party, which the propaganda evaluated as support for the Slovak autonomy and the government's policy. The minorities, who did not want to be accused from opposing the system and the Slovaks, mostly also supported the unified check list. Most of the votes against were given by the Ruthenian voters in East Slovakia, the Carpathian Germans in Zips and the Evangelist Slovaks. In the Slovak Parliament with 63 members, both the Germans and the Ruthenians got two mandates and the Hungarians one vote, the Czechs and the Jewish, who were taken for the main enemy of the Slovaks, gained no mandate at all.

NYELVI JOGOK

1.

A kisebbségi és nyelvi jogok helyzete Szlovákiában
Jogsegélyszolgálat 2009–2011

Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2013

A-károly-király-gyermeeknyaraltatási-akció- 1918-nyarán---1.-osztrák-gyerekek- a-mai-szlovákia-magyarlakta-területein- (A-korabeli-sajtóhírek-alapján)

IlonA Juhász I.

king-karl's-programme-of-children's-holiday-in-summer-1918---1.-

Austrian-children-on-the-territory-of-the-current-slovakia-inhabited---
by-hungarians-(as-reported-in-the-contemporary-press)

94(100)"1914/1918"

355.483(100)"1914/1918"

379.83/.84(=112.2)(437.6)"1918"

keywords: World-War-I,-hinterland,-taking-children-on-holiday,-karl-iv,-Austrian-children,-charity-activities.

Az-első-világháború-idején-a-hátország-lakosságát-az-intenzív-migráció-következtében nagyon-sok-hatás-érte.-A-hadba-vonult-hozzátartozókra-ugyanaz-vonatkozik,-hiszen-a-frontokon-az-o-sztrák-magyar-monarchia-különböző-területéről-származó-bajtársakkal kerültek-kapcsolatba,-s-a-hosszas-együttlét-következtében-az-eltérő-kultúrájú,-nemzetiségű,-vallású-stb.-katonák-akár-akarták,-akár-nem,-bizonyos-mértékig-kölcsönösen hatottak-egymásra--s-nem-csak-a-harc téren,-a-laktanyákban-is.-A-hátország-lakossága-a-háború-során-ugyancsak-gyakran-került-kapcsolatba-a-migrációs-folyamatok-következtében-más-nemzetiségű-és-vallású-emberekkel,-de-olyan-magyarokkal-is,-akik-a-harci-cselekmények-alakulása-miatt-voltak-kénytelenek-elhagyni-lakhelyüket.

A-mai-szlovákia-magyarlakta-területein-a-háború-folyamán-szintén-sokan-megfordultak.-A-legelső-migrációs-hullámot-az-1914-1915-ben-zajló-északkeleti-harci-cselekmények,-a-kárpáti-hadművelet-következtében-megjelent-menekültek-jelentették,-ezek-zöme-elsősorban-galíciai-zsidó-volt.-A-menekülés-története-tudomásunk-szerint-máig-feldolgozatlan,-csupán-töredékes-adatokkal-rendelkezünk-a-korabeli-lapokban-megjelent-híreknek-köszönhetően,-melyek-szerint-a-zsidó-menekültek-ellátásáról-elsősorban-a-zsidó-hitközségek-gondoskodtak,-s-a-híradások-alapján-úgy-tűnik,-hogya-helyi-lakosság-kevésbé-rokonszenvezett-ezekkel-a-menekültekkel.

Időközben-folyamatosan-egyre-több-hadifogyót-is-szállítottak-erre-a-területre,-akik-a-különbélelmezőgazdasági-és-egyéb-munkák-során-közvetlen-kapcsolatba-kerültek-a-lakossággal.-A-frontról-ugyancsak-sok-idegen-sebesült-katona-került-az-itteni-kórházakba.

miután-a-román-hadsereg-hadat-üzent-az-o-sztrák-magyar-monarchiának-és-1916.augusztus-27-én-megtámadta-erdélyt,-a-határ-menti-települések-lakossága-nagy-szám-ban-menekült-el-először-szervezetlenül,-majd-később-a-hatóságok-irányításával.-ekkor-menekültek-tömege-érkezett-az-ország-belsejébe,-egyebek-között-a-mai-szlovákia-területére-is,-s-nem-csupán-a-magyarok-lakta-vidékekre-telepítették-le-őket-ideiglenesen,hanem-több-északabbi,-szlovákok-által-lakott-településre-is-kerültek-erdélyi-családok.

A-menekültek-egy-része-vagy-külön-lakást-kapott,-vagy-pedig-valamelyik-gazdaságba került,-illetve-zömmel-családokhoz-utalták-be-őket.-A-hatóságok-ösztönzésére-és-általában-irányításával-országszerte-(ott-is,-ahová-nem-érkeztek-menekültek)-gyűjtéseket szerveztek-az-erdélyiek-megsegítésére,-s-különféle-jótekonysági-rendezvényeket, melyek-bevételét-szintén-az-erdélyiek-megsegítésére-fordították-(vö.-I.-Juhász-2012;-I.-Juhász-2013).

A-lakosság-áldozatkészségét-ismét¹-erősen-igénybe-vevő-migrációs-hullámot-az-osztrák-gyerekek-tömeges-magyarországi-üdültetése-jelentette-1918-nyarán.-A-nyaral-tatás-a-károly-király-Gyermeknyaraltatási-Akció-keretében-valósult-meg,-s-amint-arra-az-akció-elnevezése-is-utal,-elindítója-az-akkori-uralkodó,-lv.-károly-volt.-Az-eredeti-ter-vek-szerint-az-Adriai-tenger-partjára-20-000-magyarországi-gyerek-ment-volna-nyaralni, míg-magyarországra-100-000-osztrák-gyerek-érkezett-volna,-azonban-ezek-a-számok-a-megvalósítás-során-jelentősen-módosultak.

A-sajtóhíreken-kívül-az-1918-as-gyermeknyaraltatási-akcióval-kapcsolatban-a-mai-szlovákia-területére-vonatkozóan-csak-nagyon-kevés-adatot-találtam,-s-tudomásom-szerint-a-téma-a-mai-napig-sincs-feldolgozva.-A-gyermeknyaraltatási-akcióval-megbízott-kormánybiztos,-vadnay-Tibor²-egy-1927-ben-megjelent-beszámolóban-ugyan-aránylag-részletesen-összefoglalta-a-nyaraltatással-kapcsolatos-eseményeket,-azonban-nem-közl-részletes-adatokat-arra-vonatkozóan,-magyarország-különböző-megyeiben-hány-osztrák-gyerek-nyaralt,-illetve-mely-településekről-és-hány-magyarországi-gyerek-utaz-hatott-a-tengerparti-nyaralásra.-A-pontosság-és-a-hitelesség-szemponjtából-némi-fenn-tartásokkal-kell-kezelnünk-ezt-a-beszámólót,-ugyanis-az-ebben-szereplő-állítások-sok-szor-ellentmondanak-a-korabeli-lapokban-szereplő-híreknek.-bizonyos-szempontból-ért-hető,-hogymivel-ő-volt-megbízva-a-nyaraltatással,-igyekezett-a-valóságnál-ideálisabb-képet-festeni-az-akcióról.-A-téma-tárgyalása-során-a-későbbiekben-több-helyen-is-felhí-vom-majd-a-figyelmet-az-általa-leírtak-és-a-valóság-közötti-különbségekre.-A-hiányos-ságok-és-a-valós-helyzet-részbeni-idealizálása-ellenére-azonban-vadnay-beszámolója-az-egyetlen-forrás,-amelyből-a-nyaraltatással-kapcsolatban-sok-fontos-alapinformáci-ókhöz-juthatunk-(vadnay-1927).

Az-első-világháborúról-összeállított-lexikonban-a-Károly Király Gyermeknyaraltatási Akció címszó-a-magyarországon-nyaraló-ausztriai-gyerekeket-egy-szóval-sem-említi,-csu-pán-a-magyar-gyerekek-tengerparti-nyaralásáról-olvashatunk:-„a-rászoruló-kiskorúak-pihenését,-üdültetését-elősegítő,-az-omm-egészére-kiterjedő-mozgalom.-A-károly-király-hadsegélyző-Alap-finanszírozta.-mo-n-1918.-máj-ban-kezdtek-szervezni-az-első-csopor-tot,-felét-fővárosi,-negyedrésztét-bp-gyárvidéki-(...)-negyedrészt-vidéki-gyerekekből.-A-kiválasztást-bp-en-és-környékén-(a-hozzátartozók-jelentkezése-alapján)-(...)A-kiválasz-tást-orvosi-vizsgálat-előzte-meg.-A-gyerekeket-különvonat-szállította-bp-ről-Triesztbe, onnan-az-izsotriai-üdülőhelyekre-(Abbázia,-Isola,-Iovrana,-Portorose,-volosca)-30-50-fős

1 A-károly-király-gyermeknyaraltatási-akciót-megelőző-évben,-1917-ben-már-volt-egy-hasonló-nyaraltatási-akció.

2 Az-1869-ben-született-vadnay-Tibor-1914-ben-került-a-belügyminisztériumba-a-vármegyei-osztály-éleire.-http://mtdportal.extra.hu/AdATbAnk/mAGyAr%20PolITikAI%20eXIkonn/mPI_1_v.pdf-(letöltve-2014.-január-26.)

csoportokban, -1-1-felügyelőre-bízva-6-héten-át-nyaraltak.-Tengerparti-elhelyezésüket-egy kat.-különítmény-és-egy-önkéntes-hölgybizottság-koordinálta.-Az-első,-júl.-eleji-turnus mintegy-500,-a-második,-júl.-31-i-741-fős-volt.-ezt-követően-hetente,-összesen-6-alkalommal-indítottak-kb.-1600-fős-csoportokat”-(s.zijj-r avasz-2000,-324-325.-p.).-Az-ada tok-sajnos-eléggé-pontatlanok,-s-valótlan-a-második-turnussal-kapcsolatos-információ-is, mert-az-első-turnus-nyaralása-után-a-tervezett-másodikat-már-nem-indították-útnak,³ s amennyiben-hihetünk-a-korabeli-sajtóhíreknek,-a-nyaralást-sem-a-károly-király-hadse gélyző-alap-finanszírozta,-hanem-elsősorban-a-Háborúban Feldúlt Tűzhelyeket Újjáépítő Országos Bizottság⁴,-bár-erről-vadnay-Tibor-egy-szót-sem-ejtett-beszámolójában.

Az-első-világháború-történetét-összefoglaló-kötetekben-sem-említi-a-Károly Király Gyermeknyaraltatási Akciót- (vö.- Galántai- 2001),- s- a- közelmúltban- a- Nemzet és Emlékezet c.-könyvsorozat-első-világháborúval-kapcsolatos-vaskos-kötete-sem-tartal maz-ezzel-kapcsolatos-információkat-(s.zabó-szerk.-2009).

más-forrásokban-is-sok-téves-információ-található-a-gyermeknyaraltatással-kap csolatban.-A-d-ig-tális-Tankönyvtár-honlapján-az-1918-as-gyermeknyaraltatással-kap csolatban-egyebek-közt-azt-írják,-hogy-20-000-gyerek-utazott-Abbáziába-a-tengerpart ra.⁵ Félrevezetőek-a-magyar-Politikai-I-exikonban-vadnay-Tibor-életrajzánál-a-gyermek nyaraltatási-akció-kapcsán-leírt-információk-is,-miszerint-„A-háború-folyamán-a-nagy szabású-magyar-német-csere-gyermeknyaraltatási-akció-lebonyolítását-vezette,-mint kormánybiztos.-Több-mint-százezer-gyermeket-részesítettek-a-szükséges-üdülésben.”⁶

mivel-a-korabeli-lapokban-aránylag-rendszeresen-tudósítottak-a-gyermeknyaraltatási akcióról,-így-e-híreknek-köszönhetően-pontosabb-képet-kaphatunk-róla,-hogyan-zajlott le-ez-a-gyerekek-üdültetése-magyarország-egyes-régióiban.

Az-alábbiakban-az-első-világháborús-hátországi-mindennapok-történetének-kutatá sához-szeretnék-hozzájárulni-azáltal,-hogy-egy-fajta-történeti-néprajzi-megközelítésben

- 3 egy-szóval-sem-említi-a-nyaralással-kapcsolatos-problémákat,-pedig-vadnay-is-ír-róluk,-s-a korbeli-sajtóban-is-több-ezzel-kapcsolatos-tudósítást-olvashatunk.-erről-a-későbbiekben részletesen-szólunk.
- 4 „Az-állam-4-millió-koronáért-szabványházakat,-gazdasági-épületeket-terveztetett,-tégla-vetők et-állítattott-fel,-s-enyit-szánt-az-állatállomány-beszerzésére,-ill.-a-kártalanításra-is.-A Feldúlt-Tűzhelyeket-Újjáépítő-bizottság-a-szabványházak-építésére,-a-gazdasági-és-a-háztar tási-felszerelések-beszerzésére-indított-gyűjtést,-amelynek-eredményeként-1918-márciusá ra-9,5-millió-korona-adomány-gyűlt-össze-(s.zijj-r avasz-2000,-174.-p.).-A-témát-szlovákiai magyar-vonatkozásban-feldolgozó-kézirat-előkészületben-(I.-Juhász-Ilona: Adalékok a kár páti falvak újjáépítése céljával meghirdetett országos akció történetéhez a mai Szlovákia területén).
- 5 1917.-június-15.-Az-1913-ban-létrejött-budapesti-Gyermeküdülöhely-egyesület-átalakulásá val-osztrák-mintára-megalakul-az-mszdP-irányítása-alatt-álló-magyarországi-munkások Gyermekbarát-egyesülete,-mely-gyermekvédelmi,-kulturális,-karitatív,-gyermekegészségi-és propagandatevékenységet-folytatott.-1918-ban-az-egyesületet-bízták-meg-a-károly-király gyermeknyaraltatási-akció-lebonyolításával,-melynek-keretében-20-ezer-gyerek-utazhatott Abbáziába-(opatija),-a-tengerpartra.-<http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/97-056/ch02.html>-(letöltve-2014.-január-26.)
- 6 http://mtdportal.extra.hu/AdATbAnk/mAGyAr%20PolITikaI%20eXikon/mPI_1_v.pdf 455.-p.-(letöltve-2014.-január-26.)

a-korabeli-lapokban-(*Rozsnyói Híradó, Sajó-Vidék, Gömői Újság, Honti Lapok, Szepesi Lapok, Kassai Hírlap, Kassai Újság, Lévai Őrálló, Bars, Csallóközi Lapok, Komáromi Lapok, Komáromi Hírlap*)-megjelent-cikkek-segítségével-rekonstruálom,-hogyan-zajlott ez-az-országos-méretű-akció-a-mai-szlovákia-magyarlakta-régióiban-a-felhívástól-az-osztrák-gyerekek-visszautazásáig.-kitérek-azonban-a-magyarországi-gyerekek-ausztriai-tengerparti-nyaralására-is,-s-a-rendelkezésemre-álló-adatok-alapján-összehasonlítom-a-magyarországi-és-osztrák-gyerekek-nyaralási-körülményeit.

hogy-érzékelte-sük,-milyen-nagy-áldozatot-követelt-a-lakosságtól-a-gyermeknyaral-tatási-akció,-bevezetésképpen-nagy-vonalakban-szükséges-szót-ejteni-az-akkori-háto-rszági-gazdasági-és-szociális-helyzetről,-valamint-arról-is,-hogya-lakosságnak-milyen-háborúval-összefüggő-célokra-kellett-adakoznia-a-háború-kitörésétől-1918-nyaráig.

már-a-háború-első-évében-egyre-gyorsabban-szaporodtak-a-különféle-célú-adako-zással-kapcsolatos-országos-és-helyi-jellegű-kezdemenyezések,-felhívások.⁷ A-fronton-harcoló-katonák,-valamint-a-hadirokkantak,-hadiözvegyek-és-hadiárva-k-stb.-megsegí-tésének-céljából-rendezett-számtalan-gyűjtőakción-túl-egyebek-között-német-és-oszt-rák-példára-magyarországon-is-több-helyen-állítottak-a-„nemzeti-áldozatkészség-szob-ra”-kategóriájába-sorolható-objektumokat,-amelyeknek-az-volt-lényege,-hogya-bizonyos-összeg-fejében-vásárolt-szögekkel-vagy-lemezekkel-beborítsák-ezeket-a-fából-készült-objektumokat,-az-így-befolyt-adományokat-aztán-különféle-jótejkony-célokra-fordították (vö.-I.-Juhász-2010a,-26-44.-p.;-I.-Juhász-2010b,-11-38.-p.).

Az-1914-1915-ben-az-uzsoki-harcok-során-nagy-károkat-szenvedett--több-mint-100-sáros-(itt-15-települést-teljesen-leromboltak),-zemplén,-ung-és-bereg-megyei--fal-vak-újjaépítése-céljából-1915-tavasán-országos-pénzgyűjtő-akciót-hirdetett-meg-az-ennek-szervezésével-megbízott-háborúban-Feldült-Tűzhelyeket-Ujjáépítő-országos-bizottság-r-öviddel-ez-után,-1916-szeptemberétől-az-erdélyi-menekültek-megsegítésé-re-gyűjtött-az-ország,-illetve-szállásolták-el-őket-és-fogadták-be-otthonaikba.-A-hadiköl-csönök-jegyzését-ugyancsak-szorgalmazták-a-lakosság-körében,-gyakran-attól-tették-függővé-a-fronton-harcoló-férj-szabadságolását,-hogya-feleség-jegyzett-e-otthon-hadi-kölcsönt.⁸

1918-ban-az-osztrák-gyerekek-magyarországi-nyaraltatása-idején-a-háború-már-negyedik-éve-zajlott.-ekkor-már-óriási-gondot-jelentett-a-lakosság-élelmiszer-ellátása,-hatalmas-hiányok-mutatkoztak-az-alapvető-szükségleti-cikkek-beszerzésében-is,-szinte-már-mindenből-hiány-volt.-A-nyersanyaghiány-miatt-hadieszközök-készítésére-a-háztar-tási-fémeszközök-összegyűjtésén-túl-már-nagyon-sok-templom-harangját-is-elszállított-

7 A-jótejkony-sági-akciókat-összegző-tanulmány-kézirata-előkészületben.

8 mivel-a-hadiköltségek-egyre-súlyosabb-terhet-jelentettek,-az-állam-a-háborús-kiadásokat-finanszírozó-állami-értékpapírokat-(hadikölcsönkötvényeket)-bocsátott-ki-a-hadiköltségek-előteremtése.-Összesen-8-alkalommal-bocsátottak-ki-ilyen-kötvényeket,-a-legelsőt-1914-november-12-én-hirdették-meg,-a-legutolsót-éppen-a-károly-király-gyermeknyaraltatási-akció-idején,-1918-ban.-A-lakosság-lelkeseése-már-1917-re-teljesen-eltűnt,-így-az-államvezetés-a-honvédséghez-fordult,-hogya-katonák-körében-szorgalmazza-a-kölcsön-jegyzését.-mivel-a-katonák-szabadságolását-legtöbb-esetben-a-hadikölcsön-jegyzésétől-tették-függővé,-a-hon-védek-aránylag-nagy-összegben-jegyezték-(s.zijj-r-avasz-2000,-241-242.-p.).

ták, a nyolcadik-hadikölcshöz éppen 1918-nyarán hirdették meg, s még folytathatnánk a sort. Az osztrák-gyerekek egy olyan országba érkeztek, ahol szinte napirenden voltak a rekvirálások, a lakosság egy része alig jutott élelemhez, nem vagy csak nehezen lehetett alapvető szükségleti-cikkeket (cipő, szappan, ruházat stb.) kapni – s még hosszan sorolhatnánk a mindennapi gondokat.

A gyermeknyaraltatási kezdeményezés hivatalosan azzal a céllal indult, hogy az alultáplált osztrák és magyar – elsősorban városi – gyermekeknek nyaralási lehetőséget biztosítsanak, hogy ez alatt az idő alatt felerősödjének: „a szegényebb néposztályoknak jobb táplálkozásra, friss levegőre, vidámabb életre s a háború miatt fokozottan rászoruló gyermekek a vagyonosabb osztály költségén tengerparton, fenyvesvidéken, falvakban nyaraltassa, hogy testileg-lelkileg megerősödjön, kibővült látókörrel, élénkebb szellemmel, fejlettebb alkalmazkodó-képességgel szállhassanak szembe az élet további viszonyaitól. ezt a mély szociálpolitikai eszmét királyunk egyúttal a nagy politikai tervével egyesítette, hogy a gyermekeknek ilyen nyaraltatása cserében történjék a monarchia két részében: a magyar-gyermekek az osztrák-tengerparton, osztrákok magyar-falvakban legyenek kölcsönösen egymás vendégei, ismerjék meg egymás nyelvét, szokását, életmódját, lelkületét, hazáját, hogy majdan felnőve, a gyermekkori kedves visszaemlékezések, a hála és szeretet érzelmi-kapcsai, minden közjogi formánál és mesterkedésnél szilárdabb szálakkal fűzzék őket egymáshoz: a közös érdekeket az érzelmeik közösségével szentesítve” – foglalta össze 1927-ben megjelent beszámolójában vadnay Tibor, a gyermeknyaraltatási akció magyarországi kormánybiztosa (vadnay 1927, 148. p.). Az akció megvalósításával a *Kaiser Karl's Wohlfahrtswerke, Kinder auf's Land* (rövidítve *Karlswerk*) néven létrehozott új társadalmi szervezetet bízták meg, és ennek élére Ausztriában hussarek és spitzmüller bárót nevezték ki, Magyarországon pedig vadnay kapta ezt a feladatot. (vadnay 1927, 149. p.)

eredetileg 100-000 osztrák-gyerek magyarországi és 20-000 magyar-gyerek ausztriai nyaraltatását tervezték. hogy mi volt az oka a szembetűnő aránytalanságnak az osztrák-gyerekek javára (a tervezett létszámuk ötszöröse volt a magyarokénak), arról a sajtóhírekben nem esett szó, vadnay azonban a következőképpen indokolta beszámolójában: „A magyar-gyerekek száma azért volt kisebb megállapítva az osztrákokénál, mert erre a célra csak a magyar társadalom köréből egybegyűlt adományokat lehetett fordítani, ez pedig jelentősen kisebb volt az osztrák-gyűjtés eredményénél. Továbbá azért is, mert a mi gyermekeinket nem az olcsó családi elhelyezésben terveztük nyaraltatni, hanem penziókban, villákban, szállodákban és a részükre szükséges élelmiszereket készpénzben vásárolni. A „Karlswerk” feladata volt, hogy lakásukat és élelmezésüket biztosítsa. e téren azonban tevékenysége kezdettől fogva teljes csődöt mondott.” (vadnay 1927, 156. p.)

A kormánybiztos az osztrák-gyerekek elhelyezését kizárólag csak tiszta magyar és német nyelvterületre tervezte azzal az indoklással, hogy el akarta kerülni a nemzetiség-súrlódásokat.

Az osztrák-gyerekek elhelyezését szinte az egész magyarországi területre tervezték, a nyaraltatásból kihagyott területeket a szállítási távolságokkal indokolták: „A szállítási távolságok miatt ebből is kihagytam a királyhágón túli részeket. ekként 39 vármegye jött figyelembe, valamivel nagyobb terület, mint a mai csonka Magyarország.” vadnay összesen 1600 településre tervezett gyerekeket küldeni. „ezekben a községekben a

főispánok-útján-fölkértem-a-helyi-társadalom-irányadó-tényezőit:-lelkészeket,-tanítókat, birtokosokat,-megyebizottsági-tagokat-és-egyéb,-az-értelmiségi-osztályhoz-tartozókat--természetesen,-sőt-elsősorban-nőket-is--,-hogy-személyes-összeköttetései,-ismeret-ségeik-révén-igyekezzenek-kellő-számú-megbízható-vendéglátó-családokat-megnyerni..."-(vadnay-1927,-151.-p.)

A-gyermeknyaraltatás-a-sajtóban

I.-osztrák-gyerekek-magyarországon

Az-alábbiakban-a-sajtóhírek-alapján-időrendi-sorrendben-követem-nyomon,-hogyan-zajlott-a-nyaraltatási-akció-meghirdetésétől-egészen-a-gyerekek-hazautaztatásig-a-mai szlovákia-magyarlakta-régióiban;-ahol-szükségesnek-vélem,-idézem-vadnay-beszámolójából-a-vonatkozó-részeket.

A-mindennapi-hatalmas-gondokkal-küzdő-hátországi-lakosság-felé-az-osztrák-gyerekek-nyaraltatásának-tervét-a-lapokban-úgy-igyekeztek-tálalni,-hogy-lehetőleg-minél-nagyobb-mértékben-hassanak-a-lakosság-érzelmeire,-hiszen-tudatában-voltak,-hogy-ismét-nagy-áldozatot-kérnek-tőlük,-a-szülők-nagy-része-saját-családját-sem-tudta-megfelelően-ellátni.

A-nyaraltatás-tervét---néhány-kivételtől-eltekintve---általában-a-lapok-első-oldalán-közölték,-sokszor-terjedelmes,-pátosztól-sem-mentes-cikkekben.-A-nyaraltatási-akció-ötletét-károly-király-jóságos-és-atyáskodó-uralkodó-jótéteményeként-táldták,-aki-szívén-viseli-a-gyerekek-sorsát,-ezért-akar-gondoskodni-nyaraltatásukról-is.-Arról-nem-esett-szó,-hogy-az-egész-akció-elsődleges-kedvezményezettjei-osztrák-gyerekek,-amit-a-fentebb-már-említett-arány-(100-000-osztrák-és-20-000-magyar)-is-bizonyít.-A Lévai Óralóban is-cserenyaraltatásként-mutatják-be-az-akciót,-s-a-tervezett-gyerekszámot-nem-émlítve,-az-alábbi-sorokkal-vezették-be-a-az-üdvözlés-tervét:

A világháború borzalmas veszteségei újra és újra az egyedül enyhet és vigaszt adó reményekre, a jövő nemzedékek zsenge korú sarjadékaira, az annyit nélkülöző gyermekekre irányítják a figyelmet. A kor szavát megértő nagy fejedelmünk is onnan várja az elpusztult erőknél regenerációját, ahonnan minden bajunknak orvoslását reméljük: a testben és lélekben egyaránt erősebb és öntudatosabb utódoktól. Ennél magasabban szárnyaló – mélyebben ható és mélyebbre szántó feladata nem lehet – uralkodóknak és alattvalóknak egyaránt. Mély bölcsesség és fenkölt gondolkodás jellemzi a koronás főt, aki lelkének mélyéből felszállt gyöngyként nyújtja át népeinek a társadalmi erőkészletek felhasználásával megvalósítandó csere-gyermek nyaraltatást.

(...) Semmi kétségünk aziránt, hogy jóságos lelkű, gyermekszerető népünk, ha a jól megválasztott bizalmi személyek a kölcsönös gyermeknyaraltatásnak nagy horderejét vele gondosan megértetik és rámutatnak arra, hogy Ő Felségének ez a nemes gondolata több tízezer magyar gyermeket is hozzájuttat az ausztriai tengerparton és fenyves vidéken való nyaraláshoz, ha tudatba vésik azokat az előnyöket, azt a testet erősítő, lelket üdítő befolyást, melyet a fejlődő szervezetre azon körülmény gyakorol, hogy a gyermeket megszokott életrendjéből időnként kiveszik stb., az ügynek magasatosságához méltó és megértő lelkesedéssel követi a legmagasabb helyről érkező hívószót és tömegesen jelentkeznek a testvérállam jóézésű emberpalántáinak egy szebb s boldogabb jövő elő-

készítéséhez szükséges megerősítésére. Kilátás van egyébként arra is, hogy vármegyénk tehetősebb egyházi és világi előkelőségei csoportosan fogják a gyermekek nyaraltatását elvállalni és így a különböző társadalmi osztályoknak összehangzó áldozatkésztségét mozditja meg a béke és emberszeretet nagy királyának gyönyörű emberi gondolata.⁹

A-Gömöri Újságból-tudomást-szerezhetünk-azonban-az-egy-évvel-korábban-már-megvalósult-gyermeeknyaraltatási-akcióról-is:-1917-ben-már-nyaraltak-németországi-és-osztrák-gyerekek-magyarország-területén.-Az-1918-ban-lv.-k ároly-által-meghirdetett-akció tehát-nem-volt-előzmény-nélküli.

Már az elmúlt év nyarán ismerte meg a külföld, hogy mire képes a vendégszeretet, az ifjúság iránti lelkesedés és áldozatkésztség, amidőn igen jelentékeny számban érkeztek hozzánk német birodalmi és osztrák fiúk és leányok hat heti nyaralásra.

(...) Hogy ne üdvözöltük volna szívesen a német gyermekeket, hiszen valamennyien át vagyunk hatva annak igazságától, hogy minden nemzet jövőjét a gyermekvilága képezi, a gyermekszeretet pedig mindnyájunk kebelében él: szegényben és gazdagban, pórban és nemesben, hatalmasban és gyengében egyaránt. E legendás gyermekszeretetről a múlt évben győződött meg a külföld, s még jobban meg fog győződni az idén, amidőn közel 100 000 ausztriai gyermek élvezi majd nálunk iskolai nagyszünetjét.

Az ifjúsági tanulmányutaknak messze, távoli országokba, nemcsak étikai és erkölcsi becsük van, de kulturális és pedagógiai szempontból is igen magasra értékelhetők, s most, hogy már másodjában vagyunk részesei, hogy idegen nemzetek gyermekei jönnek hozzánk, turistázzakkal, kodákkal, rajztömbbel és naplókka, de egyben a mi gyermekeink közül is sokan rándulnak a tenger mellékre, fölötte érdemes, hogy mi is elmélkedjünk kissé róluk, annál is inkább, mert a régi tapasztalat igazolja, hogy azoknak az eszméknek, melyek az életben győzedelmeskedni akarnak, útjokat az iskolán keresztül kell venniök.¹⁰

A-korbeli-sajtóban-elve-tve-magyar-gyerekek-ország-on-belüli-nyaralás-ával-kapcsolatos utalásokat-és-híreket-is-találni.-A-Kassai Hírlapban-egy-1917-ben-megjelent-felhívásban 2000-budapesti-gyerek-elhelyezését-kérték-a-lakosságtól:

A m. kir. belügyminiszter Budapestről és környékéről 2000 üdülésre szoruló 5-15 éves korú proletár gyermeket kíván elhelyezni augusztus havában vidéki családokhoz. Ezzel is enyhíteni óhajt a háború okozta nyomorúságon és lehetővé kívánja tenni, hogy ily módon egészségüket, fejlődésüket, esetleg egész életre kihatóan biztosítsa. A gyermekeknek értéke a mai viszonyok között sokszorosan nagyobb és még sokkalta fontosabb az, hogy erőteljes, egészséges, munkabíró és munkás generáció nőhessen fel. Eléggé nem méltányolható tehát a belügyminiszter intenciója, melyet városunk közönségének is, mely

9 károly-király-gyermek-nyaraltatása.-Lévai Órálló, 1918.-május-2.-1.-p.

10 A-magyar-nép-szive.-Gömöri Újság, 1918.-július-7.-2.-p.-I ásd-még:-Ausztriai-gyerekek-magyarországi-nyaraltatása-I-II.-rész,-Gömöri Újság, 1918.-május-12.-1.-p.,-valamint-május-19.-1.-p.

*gyermekvédelmi mozgalmakban mindig példaadó módon vette ki részét, felkarolni, támogatni kell.*¹¹

Az-1918-as-károly-király-nyaraltatási-Akció-sikere-érdekében-a-lakosság-lelkesítése-céljából-egyebek-közt-idézték *Német diákok tanulmányútja Magyarországon* címmel-a Prágában-megjelenő-Tanítóképző című-folyóiratban-(az-év,-a-lapszám-és-az-oldalszám-ra-történő-hivatkozás-nélkül)-közzétett,-az-1917-ben-megvalósult-magyarországi-nyaralásról-szóló-beszámolót-is,-amelyben-egyebek-közt-ez-állt:

*(...) Végezetül még azt kell felemlítenünk, hogy az idegen Magyarországon minde-
nütt a legbarátságosabb fogadtatásban részesül. A vendégszeretet egyik legnemesebb
vonása a magyar jellemnek, s úgy a gazdagoktól, mint a szegényektől egyenlő szere-
tetreméltósággal gyakoroltatik, mint valami önként értetődő dolog...*¹²

Több-lapban-is-hivatkoztak-a-magyar-legendás-vitézségére,-a-magyaros-vendégsze-
retetre-és-a-magyarok-nagy-szívére,-mint-például-a-Gömöri Újságban-megjelent,-pátosz-
szal-teli-propagandisztikus-cikkben-is:

*A nagy világháború történetének kétségkívül egyik legszebb napja lesz az, mely a magyar
nép áldott jó szívét fogja ecsetelni. A külföldi írók és lapok most már nem arról zenge-
deznek, hogy mily vitézül és elszántan harcolnak a magyarok, hogy dalolva futnak a hon-
védek rohamra, hanem a magyar nép nagy arany szívét csodálják és magasztalják....*¹³

A-lapok-zömében-már-a-tavaszi-hónapokban-megjelent-az-1918-as-nyaraltatással
kapcsolatos-első-felhívás,-amelyet-általában-módosított-szöveggel-később-is-közöltek.
A-Honti Lapokban közölt-felhívásban-(valószínűleg-pedagógiai-célzattal)-azt-is-megem-
lítték,-hogy-iv.-károly-két-saját,-bécshez-közeli-kastélyát-is-felajánlotta-a-nyaraltatás
céljára.-Felhívták-továbbá-a-főpapok-és-a-főurak-figelmét-is-arra,-hogy-kövessék-a
király-példáját:

11 A-felhívás-ekképpen-folytatódik:-„ez-úton-kéri-fel-a-város-tanácsa-k-assa-város-gyermekked-
velő-és-hazafias-közönségét,-hogy-ilyen-üdülésre-szoruló-gyermeket-augusztus-hónapra-csa-
ládjukba-fogadjanak,-s-tegyék-lehetővé,-hogy-ezek-megerősödve,-egészségüket-helyreállítva
térhessenek-vissza-a-szülei-házhoz.-Aki-a-gyermeket-családjába-szeretettel-fogadja,-istápol-
ja,-megerősíti,-a-hazának-tesz-szolgálatot-s-a-haza-háláját-érdemeli-ki.-minden-egyes-gyer-
mek-után-az-állam-egy-hónapra-25-koronát-térít-meg,-az-országos-közélelmezési-hivatal
pedig-a-gyermekek-érkezésével-egyidejűleg-intézkedik-arról,-hogy-liszt,-cukor-stb.-számukra
beszerezhető-legyen.-Azon-gyermeknevelő-családok,-kik-ebben-a-nemes,-hazafias-munká-
ban-részt-óhajtanak-venni,-forduljanak-e-hő-15-ig-az-állami-gyermekmenhely-igazgatójához,
dr.-máthé-Gábor-igazgató-főorvoshoz.-(sándor-utca-9.-sz.)-ki-ezen-mentési-akció-vezetésével
meg-van-bízva-és-aki-délelőtt-11-órától-1-óráig-ez-ügyben-készségesen-adja-meg-a-kívánt-fel-
világosítást.-budapesti-munkásgyermekek-k-assán.-k-étezer-jön-augusztusban.-k-ik-fogadják
őket? *Kassai Hírlap*, 1917.-július-12.-3.-p.

12 *Kassai Hírlap*, 1917.-július-12.-3.-p.

13 A-magyar-nép-szive.-Gömöri Újság, 1918.-július-7.-1-2.-p.

A királyi gondolat és az apai érzés összeölekezéséből nemes eszme született: nyaralni kell küldeni a szegény gyermekeket. Így akarta ezt Károly, a magyarok királya, a legjobb apa a kettős monarchiában. Királyi szív kell hozzá, megérezni a gyermekek szomorúságát és királyi akarat, segíteni rajtuk. Károly királyban megvan mind a kettő, az ő nemes szándéka eredményezte, hogy anyagi eszközökkel máris bőven rendelkezik az az akció, mely a „Károly király gyermeknyaraltatása” címet viseli. Az akciót Magyarországon a miniszterelnök vezeti, gyakorlati végrehajtója Vadnay Tibor miniszteri tanácsos. A király maga az osztrák főváros közelében két kastélyát ajánlotta föl a nyaralásra a szegény gyermekeknek és személyesen fordult fölhívással a főpapokhoz és főurakhoz, hogy kövessék a fejedelmi példát.¹⁴

A későbbiekben-azonban-egyetlen-hírben-sem-említik,-hogymelyek-voltak-a-király-által felajánlott-kastélyok-és-egyáltalán-nyaraltak-e-ott-gyerekek.¹⁵ Fontos-megemlíteni,-hogya-szlovákok-által-lakott-északabbi-vidékeken-megjelent-lapokból-sem-hiányoztak-a-lelkes-és-bizakodó-hangnemben-megfogalmazott-felhívások.-A-Turóc-vármegyében-megjelenő-Északmagyarország c.-lapban-közzétett-szöveg-például-különösen-nagy-pátosz-szal-íródott:

Ifjú királyunk kezdeményezésére egy új, a jövő nemzedék életére nézve nagy horderejű mozgalom keletkezett a monarchiában. Nyaralni mennek a gyermekek. Az iskolapadok sápadt és vézna kis lakói seregesen húzódnak idegen, még eddig nem látott vidékek felé, ahol a tenger morajlik, a fenyvesek zúgnak, magas bércek tetején nyáron át is vakítóan szikrázik a hó, ahol a mese is másképpen hangzik s mások talán maguk az emberek is. S jönnek a helyükbe éppen olyan csenevész, árva kis jószágok. Mindössze talán kékebb a szemük és szőkebb a hajuk.

Jönnek és mennek. Felpántlikázott, hosszú vonatok viszik és hozzák őket, mint még nem is olyan régen az apáikat vitték és hozták, apáikat, akik már megértették egymást és együtt küzdenek hazájukért s azért a koronás főért, aki jószágosan vigyázz erre a nyüzsgő gyerekhadra s azt akarja, hogy vézna csontjaikat vastag izmok sok-sok csomója fonja körül és sápadt orcáikon az egészség piros rózsái viruljanak.

Ebből a mozgalomból ki kell vennie a részét Turóc vármegye társadalmának is. A terv gyönyörű s bár útjában sok az akadály, bízunk benne, hogy az illetékes körök fáradozásának teljes siker lesz a gyümölcse – bízunk benne, hogy az a szép álom, amit Szent István koronájának viselője az emberi nyomorúság láttán olyan meghatóan álmódott meg, Turóc vármegye területén a maga teljességében valóra válik.¹⁶

szervezési-nehezségek

Az-osztrák-gyerekek-nyaraltatásával-kapcsolatban-megjelent-lelkesítő,-szóvirágos-felhívások-azonban-nem-érték-el-a-várt-eredményt,-ami-a-fentebb-már-ecsetelt-megélheté-

14 A-király-a-szegény-gyermekekért.-Honti Lapok, 1918.-április-6.-2.-p.

15 Feltételezhetjük-ugyanis,-amennyiben-lv.-k ároly-valamelyik-kastélyában-magyarországi-gyerekek-nyaraltak-volna,-a-propaganda-érdekében-az-újságok-bizonyára-a-címlapon-számoltak volna-be-róla.

16 Gyermekek-nyaralása. Északmagyarország, 1918.-június-2.-1.-p.

si-gondok-ismeretében-teljesen-érthető-volt.-vadnay-beszámolójában-egyebek-közt-fel-panaszolta,-milyen-sokat-ártott-az-akciónak,-hogya-meghirdetését-követő-időszakban hatalomra-került-új-Wekerle-kormány-több-tagja-is-helytelenítette-a-gyereknyaraltatás tervét.-ennek-ellenére-azonban--mivel-a-fővédnök-az-uralkodó-volt--nem-merték beszüntetni,-s-nyíltan-sem-léptek-fel-ellené-k-ülön-kihangsúlyozta-azonban,-hogya-katonaság-feltétel-nélkül-támogatta-és-segítette-az-akciót.-(vadnay-1927,-152.-p.)

A-lapokban-megjelent-hírek-alapján-nagyon-úgy-tűnik,-hogya-lakosság-is-sokkal elutasítóbb-volt,-mint-ahogyan-azt-a-korabeli-hivatalos-propaganda-és-vadnay-beszámolója-is-sugallta.-s-okat-elárul-az-is,-hogya-háborús-cenzúra-ellenére-aránylag-sok-kritikus-hangvétel-írás-is-megjelent.-A-Szepesi-Lapokban-például-teljes-terjedelmében közöltek-egy-gyermeknyaraltatás-ellenes-levelet.-A-levél-szerzője-dr.-k-élei-Tibor-képviselő-volt,-aki-nagyon-kritikusan-fogalmazott:

...Meg vagyok győződve, hogy a szepesmegyei társadalom nem fog csillogó frázisoknak jóhiszemű áldozatául esni és saját jól felfogott érdeke ellen cselekedni, hanem egyértelműen állást fog foglalni az ellen, hogy ez az akció a mi megyénkre is kiterjesztessék. Elsősorban elvárhatjuk ezt a megyei társadalmunk hivatott vezetőitől, hogy ők az illetékes tényezőket e tárgyban az itteni helyzet feltárásával és érdekeink szem előtt tartásával világossítsák fel...¹⁷

A-levélírónak-a-magyar-gyermekek-nyaraltatásával-kapcsolatos-megérzései---amire-a-tanulmány-során-mi-is-kitérünk-még---később-sajnos,-beigazolódtak:

Úgy járnánk a gyermeknyaraltatással, mint az élelmiszer és iparcikkek cseréjével, – mi kénytelenek vagyunk élelmiszert adni Ausztriának, de onnan iparcikket egyáltalán nem, vagy képtelen uzsora áron kapunk. Az osztrák gyerekek ide jönnek majd jóllakni, a mieink majd odaát még jobban megtanulnak koplalni.¹⁸

A-felhívás-megjelenése-után-a-Komáromi Hírlap szerzője-a-nyaraltatással-kapcsolatban több-gyakorlati-problémára-is-rámutatott:

...a vezetőség figyelmét két körülményre óhajtánók felhívni az akció sikere érdekében. Az egyik az, hogy Ausztria most megtiltotta a gyógyszereknek Magyarországra való szállítást. Miután pedig ennyi gyermek között a betegség elkerülhetetlen, jó volna előre gondoskodni arról, hogy e gyógyszerekben hiány ne legyen.¹⁹

A másik körülmény a rekvirálás. A magyar nép készséggel adja oda a fölöslegét a rekvirálóknak, mert tudja, hogy evvel a hadi érdekeket szolgálja. Ám ha odaadja fölöslegét, miből fogja vendégeit ellátni? Ausztriával kellene tehát megállapodásra jutni, hogy megfelelő mennyiségű élelmiszert is küldjön a gyermekeivel, mi is küldünk a mieinkkel, vagy

17 beküldetett-a-gyermeknyaraltatási-akció-ellen. Szepesi Lapok, 1918.-május-4.-1.-p.

18 beküldetett-a-gyermeknyaraltatási-akció-ellen. Szepesi Lapok, 1918.-május-4.-1.-p.-A-levelet-teljes-terjedelmében-lásd-a-mellékletben!

19 A-későbbiek-a-szerzőt-igazolták,-nagyon-sok-gyerek-betegedett-meg-a-nyaralás-során,-és-halálesetek-is-voltak.-ebben-az-időben-különösen-sok-áldozatot-követelt-a-spanyolnáthajrá-vány.

*pedig a közéletmezési hivatalnak kell a vendéglátók részére megfelelő élelemről gondoskodni. Ha a két kérdés megoldást nyer, az akció sikerét kellően biztosítva látjuk, s a kitűzött célt elérhetjük...*²⁰

Az-akció-végrehajtásával-megbízott-vadnay-utasításra-a-járási-elöljáróságokon-bizottságokat-hoztak-létre,-amelyek-feladata-volt-a-gyakorlati-megvalósítás-az-adott-helyen,-biztosítaniuk-kellett-az-osztrák-gyermekek-elhelyezését,-fogadását,-ellátását,-valamint-felügyelniük-kellett,-hogyminden-zökkenőmentesen-menjen-végbe-a-nyaralók-érkezéséig-egészen-a-visszatérésükig.-A-nyaraltatási-bizottságok-részére-a-vadnay-által-kiküldött-hivatalos-listán-kellett-beküldeni-az-osztrák-gyerekeket-befogadó-családok-adatait-és-a-nyaraltatás-idejére-befogadott-osztrák-gyerekek-számát.-A-nyomtatványok-fejléce-alá-az-alábbi-propaganda-szöveget-nyomtatatták:-„Azoknak-a-nemesszívű-vendéglátó-családoknak,-akik-szeretett-urunk-királyunk,-a-béke-apostola,-dolgos-ember-megbecsülője,-a-gyermekek-legfőbb-pártfogója-iránt-viseltetett-alattvalói-hűségéből,-valamint-a-velünk-vállvett-küzdő-szövetséges-bajtársaink-iránt-érzett-barátságából-a-magyar-gyermekek-külföldi-nyaralásának-elősegítése-végett-elvállalták,-hogya-idei-nyáron-6-hétre-hattól-tizenkét-éves-vendég-gyermekeket-vesznek-magukhoz,-őket-jó-szívvél-látják-és-magyar-vendégszeretettel-és-magyar-tisztességtudattal-igyekeznek-velük-úgy-bánni,-hogya-magyar-emberről,-a-magyar-hazáról-a-legjobb-emléket-vigyék-magukkal.-A-vendéglátás-fejében-minden-gyermek-után-hat-hétre-60-koronát-kapnak.”²¹

A-lapokban-megjelent-hírek-általában-arról-tanúskodnak,-hogya-befogadó-családok-megnyerése,-a-gyermekek-szálláshelyének-biztosítása-egáltalán-nem-volt-probléma-nélküli,-a-lakosság-érthető-okokból-nem-kapkodott-a-gyermekekért.-maguk-a-nyaraltatási-bizottsági-tagok,-a-városi-és-községi-elöljárók,-valamint-a-tehetősebbek-sem-jártak-előlpéldával,-nem-vállaltak-gyerekeket,-annak-ellenére,-hogytöbb-felhívásban-is-utaltak-rá,-hogytehetősebb-„előkelőségek”-el-fogják-vállalni-a-gyermekek-nyaraltatását,-mint-például-l-éván-is:

*(...) Kiltás van egyébként arra is, hogy vármegyéink tehetősebb egyházi és világi előkelőségei csoportosan fogják a gyermekek nyaraltatását elvállalni és így a különböző társadalmi osztályoknak összehangzó áldozatkészségét mozdítja meg a béke és emberszeretet nagy királyának gyönyörű emberi gondolata.*²²

A-lakosságot-az-sem-ösztönözte-különösebben,-hogya-gyermekek-és-kísérőik-ellátására-a-belügyminisztérium-egy-bizonyos-pénzösszeg-kifizetését-is-megígérte-a-befogadó-családoknak.-A-nyaraltatási-bizottság-kénytelen-volt-erélyesebb-és-direktebb-lépéseket-tenni-az-akció-előrelendítése-érdekében,-maga-a-megyei-főispán-jelölt-ki-felelős-személyeket-a-nyaraltatási-tervben-szereplő-községekben-a-befogadó-családok-biztosítására.-Az-ezzel-kapcsolatban-megjelent-híreknek-köszönhetően-megtudható,-mely-településeknek-kellett-nyaraló-gyerekeket-befogadniuk,-mint-pl.-a-l-évai-járásban:

20 Gyermekek-nyaralása.-*Komáromi Hírlap*, 1918.-május-12.-1-2.-p.

21 www.szolarchiv.hu/id-345-junius.html-(letöltve-2014.-január-12.)

22 károly-király-gyermek-nyaraltatása.-*Lévai Órálló*, 1918.-május-2.-1.-p.

Ezek a német nyelvű gyermekek 6–12 évesek lesznek, nem és valláskülönbség nélkül. A nyaralás július 15 és augusztus 1–10 között kezdődik és hat hétig tart. Minden gyermek után heti 10 K-át összesen tehát 60 K-át fizet a kormánybiztos, a gyermekekkel érkező felügyelőnőkért heti 30 (összesen 180) korona jár az eltartó családnak. Egy-egy családhoz legalább két gyermeket helyeznek el. A megbízható és önként vállalkozó családhoz legalább két gyermeket helyeznek el. A megbízható önként vállalkozó családokat a vármegyei főispán által felkért bizalmi személyek toborozzák, a jelentkezőket névjegyzékbe veszik és munkájuknak eredményét időnkint a gyermekmenhely igazgatóságával közlik. Ezen névjegyzékek összeállításának végső határideje június hó 1 napja. Eddig a főispán a nagy szociális és humanitárius fontosságú, amellet politikai szempontból is kiszámíthatatlan értékű munkának megindítására és vezetésére a következő bizalmi személyeket kérte fel: Zselizen grf. Coudenhove Kunónét, Schöppflin Róbertet, Szedlacsek Jánost és Pásztor Eleket. Csatán Rózenberg Károlynét, Brányik Terézt és Bajnok Jánost. Oroszán: Hartmann Károlynét, Ádám Ágoston és Závodszy Samut. Garamdamásdon: Juhász Józsefet és Vellner Lőrinczet, Nagysallóban: Tonheiser Mihályt, Juhász Pált, Felchtinger Sándornét és dr. Dudich Endrét. Alsószeccsén: Novotny Ödönnét, Patay Károlyt és Székely Bélát. Verebélyen: dr. Oravecz Kálmánnét, Weindarhoffer Idát, Kraffszky Józsefet és dr. Adler Gyulát.²³

A- nyaraló- gyerekek- után- beígért- pénzösszeg- ellenére- is- csak- kevesen- jelentkeztek, ezért- a- bizottságok- kénytelenek- voltak- meghosszabbítani- a- határidőt, -s- egyben- ígért- tettek- az- alapvető- élelmiszerek- kiutalására- is- a- nyaraló- gyerekek- után:

A közéletmezési miniszter közli a főispánnal, hogy az osztrák gyermekek lisztkvótáját a vendéglátó családok részére az új termésből fogják fenntartani, s hogy a cukorral és zsírral való ellátás ügyében is folyamatban vannak a tárgyalások s kilátás van arra, hogy ez a kérdés is kedvező megoldást fog nyerni.

A gyermeknyaraltatás kormánybiztosa a vendéglátó családok gyűjtéseinek határidejét június hó 15-ig meghosszabbította. Felkéri a főispán mindazokat, akik a gyűjtőíveket eredménytelenül visszaküldték, de azt hiszik, hogy a közéletmezési minisztertől kapott garanciák után a gyűjtés kedvezőbb kilátások mellett volna megkísérélhető, hogy forduljanak hozzá gyűjtőívekért.²⁴

Több-lapban-megjelent-sajtóhír-is-beszámolt-róla,-hogya-nehéz-gazdasági-helyzet-ismeretében-a-nyaraltatásért-felelős-bizottságok-tagjai-maguk-is-aggódtak-az-élelmiszerek kiutalása-miatt:

Azután a tárgyalás folyamán több oldalról aggodalom merült fel az iránt, vajjon a kormány fogé kiutalni a gyermekek után természetben lisztet, zsírt és cukrot, elnöklő főispán felolvasta az e tárgyban hozzá intézett sürgönyöket, hogy az élelmezési biztos már a gyermekek megérkezése előtt, természetben ki fogja utalni a gyermekeket tartó családok részére a zsírt, cukrot és lisztet. Ez a kijelentés nagy megnyugtatót okozott.

23 károly-király-gyermek-nyaraltatása.-Lévai Őrálló, 1918.-május-2.-1.-p.

24 károly-király-gyermeknyaraltatása.-Komáromi Hírlap, 1918.-június-2.-5.-p.

Majd hosszabb eszmecsere után kialakult az a vélemény is, hogy a takarót s egyéb háztartáshoz szükséges ágyneműt a közönség kölcsön útján igyekezzék előteremteni, egyes családok pedig a sajátjukat adják által...²⁵

A-kormány-által-gyerekenként-beígért-élelmiszer-járadék-ellenére-sem-jelentkezett-elegendő- család- a- gyerekek- befogadására,- s- a- hírekből- úgy- tűnik,- a- tehetősebb- réteg továbbra-sem-járt-elöl-példával.-A-jelentkezők-között-elsősorban-szegényebb-családok voltak,-akik-a-nyaraló- gyerekekkel- együtt- beígért- élelmiszer- és- más- juttatások- reményében-vállalták-volna-fel-az-elszállásolással-járó-terhet,-abban-bízva,-hogy-ezáltal-saját gyerekeiknek-is-jut- valami.-sok-esetben-olyan- --elsősorban-városi- --szegény-család-is volt- ezek- között,- amelyekben- még- betegek- is- voltak,- s- egyáltalán- nem- rendelkeztek megfelelő-körülményekkel-a-gyerekek-befogadására.-k assán-is-az-ilyen-családok-voltak túlsúlyban:

(...) A családi elhelyezéseket illetően nagyon kevés jobb család vállalt el egy-egy vendégyereket. Kizárólag nagyon szegénysorsú külvárosi családok vállalták el, talán a 20 K heti ellátási pénz és a természetben kiutalandó liszt, cukor és szappan ellenében.

Tény, hogy ezeknél a családoknál az elhelyezendő gyermekek megfelelő és kívánatos ellátása nem látszik biztosítottnak. A jelenlévő tisztí főorvos és Horváth Béla dr. tisztí főispán ráismert az ellátást vállalt családoknál olyanokra, ahol az asszony beteg, vagy a lakásviszonyok egyáltalában nem kielégítendőek...²⁶

mivel-a-befogadó-családok-száma-több-helyen-is-sokkal-alacsonyabb-lelt-a-tervezettnél --elsősorban-városokban,-ahol-erre-lehetőség-adódott-,-kénytelenek-voltak-a-csoportos-elhelyezésben-gondolkodni,-s-különbéle- --elsősorban-oktatási- --intézményekhez kötődő-szálláshelyeket-biztosítani,-mint-például-k-assán-is.-ebben-a-városban-ráadásul a-károly-király-Gyermeknyaraltatási-Akció-keretében-érkező-gyerekeken-túl-máshonnan érkezett-nyaraló-gyerekekről-is-gondoskodni-kellett:

Dr. Máthé Gábor mindent elkövetett, hogy a csoportos elhelyezés sikerüljön. Érintkezésbe lépett az összes intézetek, iskolák, internátusok igazgatóival és vezetőivel, de eredménytelenül. Arra a felszólításra, hogy egy módosabb, vagy jobb körülmények között élő család vegyen egy-egy gyermeket magához, szintén alig akadt jelentkező. A hatóságok egyáltalán nem támogatják az ügyet és nem segítették elő az akció sikerét, ami érthető is, mert hisz városunkban 2-3 ilyen akció helyez el nyaraló gyerekeket és középiskolai hallgatókat, akik lisztet, cukrot, szappant ugyan hoznak magukkal, de például zsírról nekünk kell gondoskodnunk és ilyen arányú vendégfogadtatásra a mi városunk - fájdalom - nincs berendezkedve.²⁷

25 károly-király-gyermek-nyaraltatása.-Lévai Őrálló, 1918.-június-6.-1.-p.

26 Kassai Újság, 1918.-július-27.-2.-p.

27 Az-osztrák-gyermekek-elhelyezése.-A-károly-király-gyermeknyaraltatási-akció-folyamatban. Kassai Hírlap, 1918.-július-27.-2.-p.

A-beszámolóban-nyíltan-beismerik-a-tervezett-akció-megvalósításának-addigi-kudarcát, ezért-a-nagyobb-propaganda-kifejtése-érdekében-egy-öttagú-bizottságot-jelöltek-ki:

Ha nem tudjuk azonban kellőképp elhelyezni és ellátni az érkező gyerekeket, akkor ne habozzunk ezt beismerni és elejét venni egy olyan fiasónak, amelynek a bekövetkezése ilyen körülmények közt holtbizonyos. A tejjel-mézzel folyó kánaán csak az osztrákok fantáziájában él. Mi szegények vagyunk, és hogy milyen szegények, azt csak ilyenkor látjuk, amikor nincs szívünk elhelyezni idegen gyermekeket oda, ahol a mi árva gyermekeinket látjuk el.

Öt tagú bizottságot küldenek ki Varga Kálmán, Tost Barna, Dancsházy Gusztáv, dr. Nagy Géza és Bárdossy Eugénia személyében, akik nagyobb propaganda kifejtésével helyesebb útra remélik vinni az akció sikerét.²⁸

A-fenti-példák-ellentmondanak-a-kormánybiztos-beszámolójában-leírtaknak,-miszerint az-ország-különböző-területeiről-június-végéig-beérkezett-kimutatások-alapján-1600 településről-60-000-család-kötelezte-el-magát-100-000-osztrák-személy-(95-000-gyerek-és-500-felnőtt-kísérő)-nyaraltatásának-biztosítására.-(vadnay-1927,-152.-p.)

egy- későbbi,- a- nyaraló- gyerekek- kassára- érkezéséről- szóló- hírből- egyértelműen kiderül,-hogy-a-helyi-bizottság-fáradozása-ellenére-ebben-a-városban-mégsem-sikerült megoldani,- hogy- családokhoz- kerüljenek- a- gyerekek,- így- elsősorban- csoportosan helyezték-el-őket-a-különböző-oktatási-intézményekhez-tartozó-szálláshelyeken.-ebből, valamint-több-más-hírből-is-fény-derül-arra,-hogy-a-gyerekek-ellátásának-költségeit-nem minden-esetben-a-károly-király-hadsegélyező-Alap-(amint-azt-vadnay-a-beszámolójában leírta)-fedezte,-hanem-elsősorban-a-háborúban-Feldült-Tűzhelyeket-Újjáépítő-országos bizottság,-vagyis-a-lerombolt-kárpáti-falvak-újjáépítésére,-elsősorban-a-lakosság-adozásából-összeegyűjtött-pénzből-finanszírozták:

Folyó hó 4-én a hajnali budapesti személyvonattal 125 bécsi középiskolai növendék és 101 bécsi leány érkezett Kassára. A fiúk a községi közigazgatási tanfolyam internátusában, a leányok pedig a női gazdasági tanintézetben nyernek elhelyezést. Ellátásukról a háborúban feldült tűzhelyeket újjáfelépítő országos bizottság gondoskodik.²⁹

Az-osztrák-gyerekek-fogadása-és-elhelyezése

A-magyarországra-érkező-osztrák-gyerekek-nyaralását--ahogy-azt-vadnay-kormánybiztos-a-beszámolójában-is-leírta--minden-tekintetben-alaposan-előkészítette:„r észletes szabályokat-is-küldtem-a-kísérők-részére,-amelyben-szabatosan-megszabtam-a-tennisz-területeket-a-nyaralás-minden-legkisebb-mozzanatára,-kezdve-a-gyermekekkel-való-megismerkedésen,-folytatva-az-utazáson,-megérkezésen-és-végezve-az-itt-tartózkodáson.-A szabályzatban-a-nap-minden-órájára-be-volt-osztva-tennisz-terület-jelölés-az-ország-területén,-játékaira,-sétájára,-fürdésére,-napfürdőjére.-kitanítottam-őket-az-elsőse-

²⁸ uo.

²⁹ Itt-vannak-az-osztrák-nyaraló-diákok.-Kassai Újság, 1918.-augusztus-8.-2.-p.

gélyre, -a-pedagógiai-és-egészségügyi-fölügyelet-minden-részletére, -a-lakossággal-való érintkezésre, -sőt-e-célból-néhány,-legszükségesebb-magyar-szó-jegyzékét-is-mellékeltem.”-(vadnay-1927,-152-153.-p.)-A-vadnay-által-magyar-nyelven-kidolgozott-szabályzatot-egy-kis-füzet-formájában--*Károly király gyermeknyaraltatása magyar területen lefolyó részének szabályai*--elküldték-a-nyaraltatási-bizottságok-tagjainak-is-(vadnay 1918).-bár-vadnay-nem-említi,-de-a-korabeli-sajtóhírek-tanúsága-szerint-a-szabályzatot eljuttatták- a- nyaraló- gyerekeket- befogadó- családokhoz- is:- „a- gyermeknyaraltatás- kormánybiztosa- egy- igen- tanulságos- utasítást- adott- ki,- hogyan- kell- bánni- a- gyerekekkel. ezt- az- utasítást- osztrák- gyerekeket- elvállaló- szülők- saját- gyermekeikkel- szemben- is haszonnal- vehetik- igénybe.”³⁰ vadnay- egyebek- közt- arra- is- megkérte- a- karlswerket, hogy- a- német- nyelven- is- elkészült- szabályzatot- taníttassa- be- az- osztrák- gyerekek- kísé- rőivel,- erre- azonban- valószínűleg- nem- került- sor,- ugyanis- vadnay- beszámolója- szerint nagyon- sok- kivetnivaló- volt- ezek- viselkedésében:- „a- kísérőknek- fogalmuk- nem- volt- a- tennivalóikról,- és- nemcsak- nemtörődomségükkel,- hanem- követelőzéseikkel- is- sok- kel- lemetlenséget- okoztak- országszerte.”-(vadnay- 1927,-153.-p.)- ezzel- szemben- vadnay elégedetten- konstatálta,- hogy- az- osztrák- gyerekekkel- kapcsolatos- konkrét- szervezési feladatokkal- megbízott- helyi- nyaraltatási- bizottságok- jól- végezték- a- munkájukat:- „ez- az- újonnan- alakított- társadalmi- szerv- kitűnően- működött.- I- elkes- tagjai- a- legnagyobb dicséretre- érdemes- buzgósággal- és- önzetlen,- odaadó- fáradozással- elvégezték- az- ide- küldött- kísérők- dolgát- is,- rendszeresen,- lelkiismeretesen- ellenőrizték- a- gyermekek elhelyezését,- ellátását,- szórakozásait,- egész- életmódjukat,- és- valósággal- becület- beli- kérdésüknek- tekintették,- hogy- a- vendéggyermekek- nálunk- jól- érezzék- magukat.” (vadnay-1927,-153.-p.)

Az- üdülésre- érkező- gyerekek- utaztatásának- megkönnyítése- szempontjából- fontos volt,- hogy- a- céltelepülések- könnyen- megközelíthetők- legyenek:- „csak- azokat- a- közsé- geket- vettem- számba,- amelyek- közvetlen- közelében,- gyalog- könnyen- elérhető- vasúti vagy- hajóállomás- van...”-(vadnay- 1927,-150.-p.)- ezt- a- sajtóhírek- is- alátámasztják,- a befogadó- települések- az- általam- kutatott- területen- is- a- vasúti- pálya- mentén- található- ak.- A- kormánybiztos- a- helyi- nyaraltatási- bizottságok- részére- kiküldött- körlevélben- már azt- is- megírta,- mely- településeket- vette- tervbe- az- adott- megyében.- ennek- alapján- a regionális- lapban- megjelent- első- hírekben- általában- már- azt- is- közölték,- mely- telepü- lésekre- kívánnak- gyerekeket- küldeni.- így- volt- ez- bars- megye- esetében- is:

*...Úgy értesülünk, hogy a gyermeknyaraltatás kormánybiztosa az apostoli király legmaga- sabb kezdeményezéséből eredt és az Ő védnöksége alatt álló tervnek végrehajtása folya- mán törvényhatóságunk területén a következő vasútiállomással bíró, nagyobb községek- ben szeretne legalább 25-25 német nyelvű ausztriai gyermeket nyaralás céljából elhe- lyezni: Csatán, Oroszán, Garamdamásdon, Zselizen, Nagysallóban, Alsószecsen, Zsitvaújfaluban, és Verebélyen.*³¹

vadnay-beszámolója-szerint-a-nyaraló-gyermekek-egy-külön-előkészített,-a-vasúti-szak- emberekkel-kidolgozott-menetrend-szerint-érkeztek.-Az-1918.-július-25-től-augusztus

30 károly-király-gyermeknyaraltatása.-*Komáromi Hírlap*, 1918.-július-28.-6.-p.

31 károly-király-gyermek-nyaraltatása.-*Lévai Őrálló*, 1918.-május-2.-1.-p.

14-ig- terjedő- időszakban- naponta- 2-6- különvonatot- indítottak.- Összesen- 70- ilyen különvonattal-és-9-különhajóval-oldották-meg-a-75-000-személy-utaztatását-(vadnay 1927,-153.-p.).-Arra-nem-ad-magyarázatot,-hogymiért-csökkent-később-az-eredetileg tervezett-100-000-es-létszám-25-000-el.-A-karlsberg-olyan-helyekre-is-küldött-gyerekeket,-ahol-betegség-miatt-nem-fogadhatták-be-őket,-holott-a-kormánybiztos-időben értesítette-az-osztrákokat.-Az-sem-volt-ritkaság,-hogye-gyegy-községbe-kevesebb-vagy pedig-több-gyereket-küldtek,-mint-amiben-előzőleg-megállapodtak,-kísérőkből-azonban mindenhová-többet-küldtek.-Az-emiatt-keletkezett-káoszt-a-helyiek-voltak-kénytelenek hirtelenjében-megoldani.-(vadnay-1927,-153-154.-p.)

A-helyiek-a-nehézségek-és-szervezési-mulasztások-ellenére-is-kénytelenek-voltak biztosítani-az-osztrák-gyermekek-elhelyezését-és-ellátását,-bár-ekkor-már-közben-tudomást-szereztek-a-tengerparti-üdülésre-küldött-magyarországi-gyermekek-mostoha-sorsáról-is.-A-szépességben-például--a-sajtóban-korábban-megjelent-tiltakozó-levél-ellenére³²--1000-gyerek-nyaralását-kellett-megoldani-a-helyieknek.-A-szépesség-a-nyaraltatás-szempontjából-azért-számított-fontos-régióknak,-mivel-ott-a-lakosság-nagy-része beszélt-a-német-nyelvet,-ami-a-vendéglátó-családok-és-a-gyermekek-közi-kommunikáció-szempontjából-nagyon-fontos-volt.-emiatt-a-szépességi-gyermeknyaraltatást-megkülönböztetett-figyelemmel-kísérték-központi-szinten-is,-ahogy-erről-a-Szepesi Lapok budapesti-munkatársa-is-beszámolt,-akároly-király-budapesti-audienciája-során-külön érdeklődött-a-szépességi-helyzetről:

A király legbehatóbban érdeklődött az iránt, hogy hol nyernek elhelyezést a gyerekek, az egyes vármegyékben és városokban hány család jelentkezett már. A kormánybiztos jelentésének megtétele során a felség külön érdeklődött az iránt is, hogy a Szépesség vendéglátó családjai minő érdeklődést tanúsítanak a királytól kiindult akció iránt és szemmeláthatólag jólesett a felségnek, mikor Vadnay kormánybiztos jelentette, hogy Szepesvármegyében az illetékes tényezők tevékenyen közreműködnek a mozgalom sikere érdekében és már eddig is számosan jelentették be, hogy szívesen látják vakációra a gyermekeket.³³

Feltételezhetően-az-uralkodónak-a-szépességi-helyzettel-kapcsolatos-érdeklődése-öszönözhetett,-illetve-kényszeríthette-a-nyaraltatás-végrehajtásával-megbízott-személyeket a-megyéből,-mert-a-Szepesi Lapok két-héttel-később-megjelent-számában-a-családok toborzását-illetően-már-az-alábbi-eredményekről-számoltak-be:

A Károly király gyermeknyaraltatási akció a Szépességben szép eredménnyel folyik, eddig Szepesbélán 206, Késmárkon 120, Szepesszombatban 50, Felkán 7, Leibieon 8, Szepesváralján 25, Szepeshelyen 50, Toporcon 25, Lőcsén 84, Iglón 60, Szepesolasziban 100, Mateócon 15, Tátraalján 14, Prakfalván 25 és Máriahután 25 gyermek elhelyezése van tervbe véve. Az akció érdekében még folyik a munkálkodás, s remélhető, hogy 10000 német gyerek elhelyezése lesz biztosítva a Szépességbe.³⁴

32 beküldetett-a-gyermeknyaraltatási-akció-ellen. Szepesi Lapok, 1918.-május-4.-1.-p.-A-levelet-teljes-terjedelmében-lásd-a-mellékletben!

33 A-király-érdeklődött-a-szepesi-gyermeknyaraltatás-iránt.-I-egmelegebb-köszönetét-küldi-a-vendéglátó-családoknak.-Szepesi Lapok, 1918.-június-1.-1.-p.

34 Szepesi Lapok, 1918.-június-14.-4.-p.

Az-gyerekek-fogadásával-kapcsolatos-külsőségekre-nagy-hangsúlyt-fektettek-az-illeté-
kesek.-A-nyaralókat-a-vonatnál-a-hivatalos-fogadóbizottság-várta.-n-éhány-korabeli-lap-
ban-megemlíttették,-hogya-nyaralókkal-megtanították-a-himnusz,-amelynek-szövegét
az-alábbi-formában-kapták-meg:

*Ischten áhld meg o modjort
Joh kedwel böschägel,
Njujtsch felehje wädö kort,
Ho küsd ellenschägel,
Bolschorsch okit rāgen tǎp,
Horhs rah wig esstendöt,
Megbühnhödte mar eh nǎp
A multot s jöwendöth.³⁵*

A-lapok-egyébként-sok-beszámolóban-is-émlítést-tettek-róla,-hogya-különféle-rendezvé-
nyeken-és-más-alkalmakkal-az-osztrák-gyerekek-elénekeltek-a-magyar-himnusz.

*...Nagyon kellemes meglepetésben volt kedden délután részem, a helybeli áll. fiúiskolá-
ba láttam betódulni a német gyermekeket kísérő tanítójukkal és tanítónőikkel, kíváncsi
voltam, hogy mit akarnak azok ottan. Egyszerre csak fölhangzanak a magyar Hymnus
bűbajos akkordjai. Igazán elérékenyültem és fölötte meghatott, hogy a németek tanul-
ják a magyar nemzeti imát...³⁶*

A-komáromba-érkező-42-gyereket³⁷ a-befogadó-családokon-kívül-a-főispán-és-a-pol-
gármester-is-várta,-s-az-érkező-gyerekek-orvosi-vizsgálaton-is-átestek:

*Fogadtatásukra megjelent az állomáson Dezasse János gróf főispán, F. Szabó Géza pol-
gármester és mindazok, akik vállalkoztak arra, hogy házukba fogadják a kis nyaralókat.
Ez utóbbiak valósággal megrohanták a kis jövevényeket. Ez leánykát, amaz fiút, ez kiseb-
bet, amaz nagybaccskát választott, amint a saját gyermekéhez jobban illett.*

*Az elosztás nem mehetett ám olyan gyorsan, amint azt a szülők szeretnék volna, mert
előbb a kis osztrákoknak orvosi vizíten kellett keresztül esniök. Gaál Zsigmond dr. meg-
vizsgálta őket, s miután valamennyit egészségesnek találta, nekiültek a kis vendégek a
tiszteletükre rendezett oszonnának. Kávét, kalácsot és húst kaptak, amit szemmel lát-
hatóan jó étvágyal fogyasztottak el. Mikor láttak és ettek ők ilyet utoljára?*

*Ozsonna után megtörtént az elosztás, majd felcsatolták a hátizsákjaikat a gyerekek
és boldogan beszélgetve, minden kérdésre szépen felelgetve megindultak befelé, kiki a
maga új mamájával és testvérkéjével.³⁸*

35 A király-érdeklődött-a-szepesi-gyermeknyaraltatás-iránt.-I egmelegebb-köszönetét-küldi-a
vendéglátó-családoknak.-Szepesi Lapok, 1918.-június-1.-1.-p.

36 osztrák-gyermekek-Görmörben.-Görmöri Újság, 1918.-augusztus-18.-2.-p.-I ásd-még:-hogyan
nyaralnak-kassán-az-osztrák-gyerekek?-k észülődés-a-király-születésnapjára.-Kassai Hírlap,
1918.-augusztus-13.-2.-p.

37 megjöttek-az-osztrák-gyerekek.-Komáromi Lapok, 1918.-augusztus-10.-5.-p.

38 osztrák-gyermekek-érkezése.-Komáromi Hírlap, 1918.-augusztus-4.-3.-p.

komárom-vármegyében-a-Komáromi Hírlap tanúsága-szerint-összesen-448-osztrák-gyermek-nyaralt.³⁹ bars-vármegyébe-963-osztrák-gyermek-érkezett,-akik-a-korabeli-tudósítás-szerint-a-vonat-ablakaiból-magyar-nemzetiszínű-zászlókat-lobogtatva-élje-nezték-a-rájuk-váró-küldöttséget,-amely-az-állomáson-a-r-ákóczi-indulóval-fogadta-őket:

Az osztrák gyermekeket szállító külön vonat, amely Párkányánától kezdve minden állomáson hosszabb ideig állt, hogy az egyes községekbe küldött gyermekek rendesen kiszállhassanak, – szerdán délelőtt 11 órakor érkezett Lévára. Amikor a vonat a pályaudvarra tért, a kis fiúk és leányok a kocsi ablakaiból magyar nemzetiszínű zászlócskákat lobogtatva zajos »Éljen«-kiáltásokkal üdvözölték az őket váró küldöttséget, amelyben a várost a főjegyző, dr. Horváth Gyula rendőrkapitány, Bilcsek József kapitány és dr. Gergely Fülöp városi tisztifőorvos képviselték. A helyi bizottság tagjai közül ott voltak: Kherndl Jánosné, Rudnyánszky Olga, Bándy Endre, Deák Adolf, Jaross Ferenc. A lévai uradalom részéről megjelentek: Árvay József, Koczab Frigyes és Offermann Ágoston. A vonattal érkezett meg Harkányi Gyula járási főszolgabíró is, aki Kéméndig utazott le ez érkezőkért.

A zenekar a Rákóczi-indulóval fogadta a többnyire sápadt arcú kis vendégeket és a velük jött két felügyelőnt.⁴⁰

A-lévai-állomásra-érkezett-gyerekek-közül-30-at-helyeztek-el-l éván,-25-öt-külön-kocsikkal-szállítottak-vámosladányba,-a-többi-pedig-rövidesen-különvonat-vitte-tovább-a-környékbeli-vasút-mentén-fekvő-falvakba:

A gyermekek közül 12 leánykát Lászlóművére vittek, 12 fiú a Széchenyi-utcának 9 számú házában, 4 pedig a Stefánia-árvaházban kapott helyet, két leánykát magánosok vettek családjukba. Léván még 25 gyermek szállt le a vonatról, akik azonnal kocsikon mentek ki Vámosladányba. Az állomásról omnibusz vitte a városba az élénken csevegő apróságokat. Helyükre érve és megmosakodva tejet és finom kalácsot kaptak. Léváig hozta a vonat azokat az osztrák gyermekeket is, akik Kálnára, Garamlőkre, vagyis a surányi vasúti vonal mentén fekvő községekbe voltak irányítva. Ezeket rövid idő múlva külön vonat vitte tovább. – Hisszük, hogy vármegyénk lakossága még a mai nehéz viszonyok között is a magyarnak világszerte ismert vendégszeretetét fogja gyakorolni a kis vendégek iránt, hogy azok a nálunk eltöltött hat hét után kedves emlékeket vigyenek tőlünk hazájukba.⁴¹

A-Csallóközi Lapokban-megjelent-hír-szerint-összesen-329-osztrák-gyerek-nyaralt-a-csallóközben,-ebből-114-d-unaszerdahelyen.⁴² A-gyerekek-d-unaszerdahelyre-érkezését-

39 károly-király-gyermeknyaraltatása.-Komáromi Hírlap, 1918.-július-28.-6.-p.

40 osztrák-gyermekek-l éván. Bars, 1918.-augusztus-11.-2.-p.

41 uo.

42 A-többi-gyerek-a-következő-településekre-került:-diósfőrgépatony-50,-egyházgelle-50,-nemesabony-30,-várkony-30,-vásárút-30,-Alsónyárasd-25.-A-kimutatás-kapcsán-felsorolják,-ki-mindenki-segített-befogadó-családokat-biztosítani-az-egyes-községekben:-„ezen-nemes-akcióban-a-járási-hatóságokon-kívül-érdemeket-szerettek-a-következő-bizalmi-férfiak:-d-unaszerdahely:-marcell-mihály,-d-r.-uhrovics-vendel-és-vázsonyi-József-esperes,-d-iósfőrgépatony-Topa József-ref.-lelkész,-egyházgelle-miklós-Imre-plébános,-várkony-huszár-Gyula-plébános, Alsónyárasd-Jóskay-miklós-számtartó-és-dr.-h-egy-Jenő-plébános,-vásárút-Tölgyes-Jenő-plébános.”-károly-király-gyermek-nyaraltatása.-Csallóközi Lapok, 1918.-június-26.-2.-p.

ről-tudósító-rövid-hír-szerzője- említést-tett-a-tengerhez-nyaralásra-küldött-magyar-gyerek-kedvezőtlen-fogadtatásáról-is:

*Őfelsége Károly király gyermeknyaraltatása tárgyában – Dunaszerdahelyre is jut 114 osztrák gyermek, melyek f. hó 8-án d. u. 2 órakor érkeznek meg és a községhezán fog-nak a családok közt szétosztatni. Dacára, hogy magyar gyermekeinket a tengerparton az osztrák testvérek nem valami nagyon szépen kezelik, mi magyarok tartsuk meg azt a régi közmondást, hogy aki megdob kövel, dob vissza kenyérrel.*⁴³

A-gyerekek-Gömör-megyébe-érkezéséről-lelkes-beszámoló-jelent-meg,-ebben-pontosan közölték-azt-is,-összesen-hányan-érkeztek-és-mely-településeken-helyezték-el-őket.-Az érkezéskor- a- gyerekek- virágcsokrot- is- átnyújtottak- vendéglátóiknak- és- énekeltek- is nekik:

Gömörvármegyébe összesen 437 gyermek lett elhelyezve. Ezekből Rimaszombatban van 94, Rimatamásfalván (a Rimaszombat és Vidéke Jótékony nőegylet háztartási iskolájában 59) 61, Gömörsíden 25, Ajnácskőn 22, Málén 25, Sajógömörön 44, Berzétén 30, Rozsnyón 40, Osgyánban 25, Serkén 30, Simonyiban 36 és Sajószentkirályon 5. A községekben is mindenütt igazi magyar vendégszeretettel, lelkesedéssel és zászlókkal fogadták a vendég-gyermekeket.

Rimaszombatba szombaton az esti vonattal érkeztek a német gyermekek kísérelőkkel. Az indóháznál nagyszámú úri közönség gyűlt egybe, hogy minél melegebben üdvözlje az érkezőket. A vonat pontos időben robogott be és felharsant a német gyermekek üdvölgása és éljen! éljen! kiáltása. (...) Miután a gyermekek kiszállottak a kupékból, a kedves szőke fiúk és leányok hamarosan sorfalat képeztek, némelyiknek még a kezében volt a Bécsből hozott hervadó virágcsokor, mellyel – mint mondták, a szép, festői Magyarországot és áldott szívű népét köszönteni óhajtották. Ismeretes a német népdalos volta, tehát a kis németek is 1-2 üdvözlő dalt énekeltek és valóban teljesen megnyerték szívünket.⁴⁴

A-lapok-eltérő-terjedelemben-és-intenzitással-tájékoztatták-a-lakosságot-a-nyaraló-gyerek-mindennapjairól.-általában-igyekeztek-kihangsúlyozni,-mennyire-jól-érzik-magukat,-s-hálásak,-mert-jobb-dolguk-van-a-magyarországi-vendéglátóknál,-mint-odahaza:

...A gyermekek gyakran írnak haza, s mint ahogy volt alkalmunk meggyőződni, a levélírásnál teljesen őrízetlenek, saját maguk ösztönére vannak hagyva, úgy, hogy pressiót senki rájuk nem gyakorol és a kis fiúk, leányok szép, értelmes levelet írnak gyermeki naivitással és őszinteséggel. Nagyon meg vannak elégedve, dicsérik vendéglátóikat s egészen őszintén megírják, hogy jobb dolguk van itten, mint otthon és azok a rémhírek, mikkel egyes rosszlelkű egyének őket otthon ijesztették, teljesen a mesék országába tartoznak. Mindenki barátságos, kedves és előzékeny hozzájuk...⁴⁵

43 megérkeznek-az-osztrák-gyermekek.-Csallóközi Lapok, 1918.-augusztus-7.-2.-p.

44 osztrák-gyermekek-Gömörben.-Gömöri Újság, 1918.-augusztus-18.-2.-p.

45 Az-osztrák-nyaraló-gyermekek. Gömöri Újság, 1918.-augusztus-25.-1-2.-p.

ebben-a-lapban-később-is-tudósítottak-róla,-milyen-jó-dolguk-van-a-gyerekeknek,-s-milyen-finom-ételeket-kapnak-a-vendéglátóiktól:

...A gyermekeket igazán mindenütt a legjobb ellátásban és a leggyengébb bánásmódban részesítik s bármelyikkel is találkozunk az utcán és kérdezősködünk hogylétéről, a legnagyobb bőbeszédűséggel mondja el, hogy ilyen jó fehér kenyeret, annyi jóízű gyümölcsöt, süteményt és egyéb ízletes étkeket, mint Rimaszombatban, még sohasem evett, s megírták haza is szüleiknek és tanítóiknak, hogy nekik nagyon jó dolguk van Magyarországon s nem is bánnák, ha itt hagynák őket, mert itt nem száraz, keserű bácsi hadikenyér van, hanem jó fehér lágy cipó...⁴⁶

A-nyaraltatással-megbízott-kormánybiztos-jelentéseket-is-küldött-károly-királynak,-s-amint-arról-a-Kassai Újság is-tudósított,-az-uralkodó-elsősorban-az-osztrák-gyerekek-magyarországi-nyaralása-iránt-érdeklődött:

A felség egyébként rendszeres jelentést tétet magának az akció minden részletéről. Vadnay Tibor kormánybiztos naponta többször is küld részletes és kimerítő jelentést a király tartózkodási helyére. Őfelségét különösen érdekli az, hogy miként fogadják az osztrák gyerekeket az egyes községekben. Egy-egy jelentés ívekre terjed, a legkisebb részletre is kiterjeszkedik. A felség többször adott kifejezést már megelégedésének és úgy nyilatkozott, hogy rendkívül örül annak, hogy a magyar nép hagyományos vendégszeretetének ismét bizonyosságát adta.⁴⁷

A-Gömöri Újságban-közölték-egy-bécsi-nyaraló-gyerek-levelét-is.-A-level-stílusából-és-tartalmából-egyértelműen-megállapítható,-hogy-nem-egy-gyerek-által-írt-spontán-beszámoló-ról,-hanem-sokkal-inkább-propaganda-célját-szolgáló,-a-helyzetet-idealizáló,-képeletbeli-levelről-van-szó.-r-omantikus-szellemben-mutatja-be-magyarországot,-a-legnagyobb-elismeréssel-írt-a-magyarországi-vendéglátókról,-az-ételekről-stb.-A-Gömöri Újságban-azonban-nem-említik-sem-a-levelíró-gyerek-(siegfried),-sem-pedig-a-címzett(kurt)-családnevét-és-a-lakóhelyüket-sem,-de-annak-a-magyarországi-településnek-a-nevét-sem,-ahol-az-állítólagos-kurt-nevű-gyerek-nyaralt.-A-fogadó-családok-biztosításával-kapcsolatos-nehézségek-ismeretében-hihetetlennek-tűnik-a-levelben-szerepelő-alábbi-állítás-is:

Majdnem minden polgár szeretett volna egy német gyermeket, s ha kérésük teljesíthető nem volt, egészen sértődve érezték magukat.⁴⁸

ekkorra-már-az-egész-országban-elterjedt-a-tengerhez-küldött-magyar-gyerekek-ellenes-fogadtatásának-és-vizontagságos-adriai-nyaraltatásának-a-híre,-számos-lap-beszámolt-róla,-milyen-mostoha-körülmények-várták-őket.-n-em-csodálkozhatunk,-hogy

⁴⁶ osztrák-gyermekek-Gömörben.-Gömöri Újság, 1918.-augusztus-18.-2.-p.

⁴⁷ Kassai Újság, 1918.-augusztus-7.-3.-p.

⁴⁸ egy-bécsi-diák-levele-magyarországról.-Gömöri Újság, 1918.-augusztus-11.-1.-p.

akadt- néhány- magyarországi- település,- ahol- nem- akarták- befogadni- az- odaérkezett valamennyi- osztrák- gyerekeket.- A- *Kassai Hírlap* a- c- inkotán- történt- esetről- számolt- be, ahol- csupán- a- megérkezett- gyerekek- kevesebb- mint- felét- fogadta- be- a- település:

Tegnap a bécsi hajóval nagyobb számú osztrák gyermek érkezett, akiket az osztrák gyermeknyaraltatási akció küldött Budapestre. Cinkotán százhat gyermeket akartak elhelyezni, de a magyarok nem fogadták el. Mindössze ötven gyereket vállaltak. Azért nem fogadták el, mert a környékbeli községekben híre terjedt, hogy a magyar gyermekeknek rossz dolguk van Ausztriában a tengerparton. 92 000 gyermeket akarnak Magyarországon elhelyezni.⁴⁹

A- kritikus- írásokkal- szemben- nagyobb- volt- a- propagandisztikus- tudósítások- száma, hiszen- a- hivatalos- érdek- azt- kívánta,- lehetőleg- ne- keltsenek- a- lapok- gyermeknyaraltatás- elleni- hangulatot.- A- *Komáromi Hírlap* is- a- kritikusabb- lapok- közé- tartozott,- nem- festett- idillikus- képet,- a- gyerekek- komáromba- érkezéséről- tudósító- szerző- nyíltan- megírta véleményét- az- akcióról:

...Megindulunk mi is a karaván után. S míg a felügyelőjük áradozó szavakkal beszél a fogadtatásról, mert mint mondta, sehol sem fogadták ily szívesen, melegen őket, s ígéri, hogy erről jelentést is fog tenni a központnak, addig lelkem ott kalandozik a kék Adria partján, Abbáziában, ahol annyi sok kis magyar éhezik a nemtörődömség és néhány viszkető gomblyukú új nagyság miatt. Mi magyaros vendégszeretettel öleljük szívünkre a kiéhezett magyarfaló palántákat, ahelyett, hogy a magunk éhező gyermekeiről gondoskodnánk. Ebből a nagy áldozatkészségből és vendégszeretetből hány elhagyott magyar gyermeket lehetne felruházni, élelmezni, neveltetni? Az legalább a mienk volna, annak legalább a jövő magyar generáció látna hasznát. De mit törődünk mi ezzel? Nekünk az a fő, hogy jó hírünket vigyék s a vállunkat megveregeesse az osztrák sógor. Egy jó szóért az ingünket is odaadjuk.⁵⁰

A- *Komáromi Hírlap* egyik- rovatában- rendszeresen- különféle- témákban- tájékoztatásban megszólaló- cinikus- képzeletbeli- figura,- *Hidegoldali Seregül Gergő* a- nyaraló- osztrák legénykét- is- kifigurázta:

Hidegoldali Seregül Gergő levele a nimet gyerekekről.

Tisztott szerkesztő úr tudatom, hogy a zannyukom is várta egy kis nimet gyereket. Én ugyan szóvá tettem, hogy mir rendőközik hírem és tuttom nekű, de hogy megláttam az kis tserepárt, lelohatt az indulatom. Merhát ojjan görhes az tsontyaji is zörögnek. Hús se igen több va rajta, mindegy tallón hízott verében. Mikor gyütt, ojjan alázatos vót, karcsak a klastromi barát. Pitisén, tanksén vót minden második szava. De hogy ecscsepet magá-hó gyütt, bezzek kinyítt a szeme. Az szegín Gergő gyerek, má mind a kis onokánk valóságó mostoha gyerek lett mellette. A zebatta nimettye, mikor az gyerekek az talligánn kot-sikáztak, semmi áron nem akart úr lenni, tsak kotsis. Ennyihán napig csak ment ez, de aztán megsokanta a Gergő gyerek a zuraságát, oszt a Dobi sógor legkisebb onokájáó

49 Az-osztrák-gyermekeket-cinkotán-nem-fogadják-el.-*Kassai Hírlap*, 1918.-augusztus-8.-1.-p.

50 osztrák-gyermekek-érkezése.-*Komáromi Hírlap*, 1918.-augusztus-4.-3.-p.

leforgatták a kis nímeket az töltis tetejírű. Eccercsak hozzák ám haza rettentő bőgisse az nímek vendíget, a két imposztor pejg elszélelet az kertek alatt oszt lebujtak az Dobi sűgőrékná az pelva lukba. A zannyuk sopánkodott, hogy hova lettek az gyerekek. Sohse törőgygy velük, mondom a zannyuknak, majd hajtya a hasuk. Ugyis lett. Úgy okonodás tájba csak sompolog a Gergő gyerek hazafelé. Óvatosan gyűtt az kertek alú. Hogy a szí-rűbe eevágtam a zuttyát, megszeppent az Gergő. No, gondúta, mos gyűn a zīgasságtítel. Hát te akasztófa, mondom neki, mit csinátatok a Szepevee, merhogy Szepi a kis nímek neve. Fővágja eere a fejit az Gergő gyerek, látom, hogy tele van elszántcsággó. Mír bán-tottuk aszongya, azér mer ingyér eszik nálunk, mégis aszt akarja, hogy mink legyűnk az lovak. Megbocsájtottam az gyerekeknek, mer szentucscse, ígaza van.

Tisztöletee

Hidegoldali Seregűl Gergő

Gútaji kunmagyar pógár.⁵¹

napirend,-kirándulások,-meghívások

néhány-lapban-részletesen-beszámoltak-a-nyaraló-gyerekek-napirendjéről-is.-A-k assán, a-„közigazgatási-tanfolyam-épületében”-elhelyezett-124-nyaraló-osztrák-fiúval-kapcsolatban-arról-is-írtak,-hogym-, -a-gyermekek-főlött-a-felügyeletet-Aba-János,-a-tanfolyami internátus-gondnoka,-dr.-Péterfi-József-jogakadémiai-titkár-és-dr.-horváth-Fülöp-szat-mári-főgimnáziumi-tanár-végzik”.⁵² ez-a-tény-azt-látszik-bizonyítani- -- amit-fentebb vadnay-kormánybiztos-ekkel-kapcsolatban-már- említett-beszámolójában-,-hogya-gyerekekkel-küldött-osztrák-felügyelők-nem-álltak-a-helyzet-magaslatán,-ha-még-külön helyi-felügyeletre-is-szükség-volt.-(vadnay-1927,-153.-p.).

A-k assán-nyaraló-fiúk-napirendje-a-következőképpen-alakult:

A fiúk reggel 7 órakor kelnek és fél 8-kor reggeliznek, 8-tól 10-ig a magyar nyelvben gyakorolják őket a felügyelők. Egyetlenegy sincs közöttük, aki ne tanulná, s ne akarná szívesen elsajátítani nyelvünket. Tíz órától pedig végzik a levélírást, társalognak, s énekelnek. Az énekoktatást Pacsay Endre kassai állami elemi iskolai tanító végzi. Déli 1 órakor ebédelnek. A pénteki nap kivételével minden nap ebédre és vacsorára is kapnak hűseledet. Ebéd után egyik nap társaskirándulásra mennek felügyelők vezetésével, a másik napon pedig szabadon sétálhatnak a városban, de este 7 órára haza kell menniök, mert fél 8-kor vacsoráznak. Vacsora végeztével 9 óráig az udvaron játszanak, énekelnek s azután lefeksznek.

Tegnap délelőtt fél 11-kor a Szt. Mihály kápolnában misét hallgattak a fiúk s mise végén igen szépen énekeltek a magyar Hymnuszt. Áldhatják is a magyar nemzetet, mely oly meleg testvéri szeretettel öleli keblére ezekben a súlyos időkben is az osztrák gyermekeket.

Holnap reggel különvonaton a Tátrába mennek és este 11 órakor érkeznek vissza. Élmélet visznek magukkal.

51 hidegoldali-seregűl-Gergő-levele-a-nímek-gyerekekrű.-Komáromi Hírlap, 1918.-augusztus-18. 4.-p.

52 hogyan-nyaralnak-k assán-az-osztrák-gyerekek?-k-észülődés-a-király-születésnapjára.-Kassai Hírlap, 1918.-augusztus-13.-2.-p.

*A rendes napi foglalkozások mellett most szorgalmasan készülnek augusztus 17-re, hogy méltóképpen ülhessék meg Őfelsége születésnapját, azért a nemeslelkű, fenkölt gondolkodású s minden szociális kérdés után melegen érdeklődő uralkodót, akinek köszönhetik, hogy a megpróbáltatások eme szörnyű napjaiban ilyen kellemes nyaralásban van részök.*⁵³

vadnay- az- általa- kidolgozott- s- a- helyi- nyaraltatási- bizottságoknak- elküldött Szabályzatban-a-kirándulások-napjait-kedre-és-péntekre-irányozta-elő.-A-lapok-tanúsága-szerint-a-gyerekek-ellátásához-e-kirándulások-alkalmával-a-helyiek-is-hozzájárultak,- az- erre- a- célra- meghirdetett- gyűjtések- során- beérkezett- élelmiszerekkel.- A Rozsnyói Híradóban-megjelent-felhívásban-schmögner-János-helyi-főmegbízott-természetbeni-adományokat-kért-a-lakosságtól:

*Tekintettel arra, hogy az osztrák gyerekek nagy része szegényebb sorsú családoknál van elhelyezve, ellátásuknak megkönnyebbítése végett azon kérelemmel fordulok városunk intelligens közönségéhez, tegye lehetővé, hogy 1-1 nagybbszabású kirándulás rendezésével a gyermekek ellátását liszt, kenyér, 1-1 kanálnyi zsírt, gyümölcsöt, vagy pénzbeli adományok hozzájárulásával megkönnyítsék. Kirándulások kedd és pénteken vannak előirányozva, miknek kellő időben való elkészítésére kérem az adományokat lehetőleg a délelőtti órákban kizárólag az állami elemiiskola irodájába küldeni. Dittel István kanonok plébános szilva és Vargáné Scheffer Aranka alma küldeményét hálás köszönettel vettem. A bizottság nevében: Schmögner János főmegbízott.*⁵⁴

Az-osztrák-gyerekek-különbféle-közelebbi-és-távolabbi-nevezetesebb-helyekre-szervezett kirándulásokon-is-részt-vettek.-A-Sajó-Vidék és-a-Rozsnyói Híradó is-hosszú-és-részletes-beszámolót-közölt-róla,-hogyan-látták-vendégül-a-r-ozsnyón-nyaraló-gyerekeket-a-nevezetességek-megtekintése-után-az-Andrássyak-krasznahorkaváraljai,⁵⁵ majd később-a-betléri-uradalmában,⁵⁶ de-jártak-a-gyerekek-a-dobsinai-barlangnál-és-a-Tátrában-is,-még-a-r-imaszombatban-és-környékén-nyaralók-is.⁵⁷ A-lapok-tanúsága-szerint-néhány-tehetősebb-család-vendégül-látta-egy-egy-ebédre-vagy-pedig-uzsonnára-(ritkán-egész-napra)-a-nyaraló-gyerekeket,-azonban-egyik-vendéglátó-családdal-kapcsolatban-sem-említi,-hogy-ők-maguk-is-elszállásoltak-volna-néhányat:

A kis svábok nagyon megkedvelték Rimaszombat városát és közönségét, mely teljesen kedvükben jár és gyakran kellemes meglepetést rendez részükre. Így – mint értesültünk – a múlt héten dr. Krausz Gyula helybeli ügyvéd és családja a serkei szőlőjébe hívta meg a felügyelő tanítónőket a rájuk bízott fiúkkal és leányokkal, velük együtt a Serkében levő

⁵³ uo.

⁵⁴ Felhívás. Rozsnyói Híradó, 1918.-szeptember-1.-3.-p.

⁵⁵ egy-nap-k-krasznahorkaváralján.-Rozsnyói Híradó, 1918.-szeptember-1.-2.-p.-A-beszámolót-teljes-terjedelmében-lásd-a-mellékletben!

⁵⁶ osztrák-gyerekek-nyaralása.-Rozsnyói Híradó, 1918.-szeptember-8.-2.-p.-A-beszámolót-teljes-terjedelmében-lásd-a-mellékletben!

⁵⁷ osztrák-gyermekek-nálunk.-Gömöri Újság, 1918.-szeptember-8.-2-p.

osztrák gyermekeket és tanítónőjüket. Kis kalandjuk is történt. Ugyanis nem tudták az utat és szépen eltévedtek. A dr. Krausz család kávéval, süteménnyel és gyümölcscsel várta őket, de csak nem jöttek. Végre késő este érkeztek meg, s csak akkor derült ki, hogy más útra tévedtek. Igen kedélyesen mulattak, ettek, ittak, énekeltek és táncoltak ott a gyermekek. Dr. Krausz Gyula kárpótolni akarván a gyermekeket bolyongásukért, egy másik napon újra vendégeinek látta őket. – Kedden reggel a német gyermekek Ronge Ágoston tanító vezetésével több napi tartózkodásra a Tátrába és a dobsinai jégbarlangoz utaztak.⁵⁸

A-r ozsnyó-melletti-berzétén-nyaraló-gyerekek-közül-az-egyik-kislányt-halálos-baleset érte.-r ozsnyón-temették-el,-s-a-hír-szerint-sok-helyi-lakos-is-részt-vett-a-temetésén:

Mély részvéttel és őszinte sajnálattal adjuk, hogy Berzétén egy osztrák vendég leánykát végzetes baleset ért hétfő délután. A faluban tartózkodó gyermekek felügyelőnőjük vezetése alatt kirándulásra mentek a szomszédos hegyekbe, a visszatérés közben egy nagy sebességgel aláguruló kő a leánykát agyonütötte. Temetése tegnap délután volt a városunkban és a szomszéd községekben tartózkodó nyaraló gyermekek és a közönség nagy részvétele mellett. Fájdalmas érzéssel fogadta a szerencsétlenség hírének városunk közönsége is, melynek köréből szintén többen vettek részt a kedves leányka temetésén, ki a véletlen balesetnek lett áldozata.⁵⁹

vadnay-kormánybiztos-beszámolójában-leírta,-hogya-nyaraló-70-000-osztrák-gyerek közül-300-400-betegedett-meg-súlyosabban,-s-„az-elhaltak-száma-70-körül-volt”. (vadnay-1927,-154.-p.),-arról-azonban-nem-tett-említést,-hányan-hunytak-el-valamilyen baleset-következtében.

Arra-vonatkozó-adatot-sem-találtam,-hogya-az-egyházi-méltóságok-vagy-pedig-egyházi-intézmények-vállaltak-volna-nyaraló-gyerekeket,-de-ha-ritkán-is-előfordult,-hogya-uzsonnára-meghívták-az-osztrák-gyerekeket,-mint-például-kassán,-amely-alkalomból-a-püspök-nagy-kísérettel-jelent-meg:

Dr. Fischer Colbrie Ágost v.b.t.t. megyéspüspök tegnap délután a női gazdasági intézetben uzsonnára vendégül látta a Kassán nyaraló osztrák gyermekeket. Az uzsonnán a püspök nagy kísérettel jelent meg. Étkezés alatt és után a szimfonikus zenekar Varga János karmester vezetésével szebbnél szebb magyar dalokat adott elő, végül pedig eljátszotta az osztrák és a magyar himnusz. Egy-két jókedvű osztrák leányka a szép muzsikára nagyszerűen járta el a csárdást. A gyermekek este 8 órakor tértek szállásaikra.⁶⁰

mivel-károly-király-születésnapja-éppen-az-üdülés-idejére-esett-(augusztus-17.),-több-lap-tanúsága-szerint-az-osztrák-gyerekek-és-a-helyiek-közösen-ünnepezték-meg-ezt-a-napot.-A-Gömöri Újság is-beszámolt-egy-r imaszombatban-tartott-közös-istentisztelet-ről:

⁵⁸ uo.

⁵⁹ egy-nyaraló-leányka-szerencsétlensége.-Sajó-Vidék, 1918.-augusztus-22.-2.-p.

⁶⁰ A-püspök-és-az-osztrák-gyermekek.-Kassai Hírlap, 1918.-augusztus-28.-3.-p.

Őfelsége, a király születésnapját városunk közönsége lelkesedéssel ünnepelte meg. A római kath. templomban fényes istentisztelet volt, amelyen a polgári hatóságaink testületileg vettek részt Putnoky Móríczy főispán, dr. Fornet Gyula alispán, Cseh István törvényszéki elnök, Láncczy Kálmán pénzügyigazgató és dr. Kovács László polgármester vezetése alatt.

Az istentiszteletet Széman Endre pápai prelátus végezte fényes segédlettel.

Istentisztelet után igen lélekemelő, bájos jelenetben volt része a közönségnek. Ugyanis az itt nyaraló gyermekek a felügyelő tanítók vezetése mellett elénekelték a magyar Hymnust. Azután Ronge Ágoston bécsi főtanító a gyermeki felfogáshoz mért szép beszédben megmagyarázta a gyermekeknek a nap jelentőségét és megmondotta nekik, hogy jólelkű császáruknak és a magyar királynak köszönhetik, hogy Magyarországon nyaralhatnak. A beszéd végeztével néhány magyar mondattal üdvözölte a derék tantó a hallgatóságot. Az ünnepséget a „Gotterhalte” fejezte be. A szép és lelkes ünnepély mélyen meghatotta a közönséget.⁶¹

A-gyerekek-ellátására-a-nyaralás-idején-is-szerveztek-gyűjtéseket-a-lakosság-körében, pénzbeli-és-természetbeni-adományok-egyaránt-érkeztek.-A-Komáromi Hírlap más-újságokhoz-hasonlóan-közzétette-a-komáromi-adakozók-névsorát-és-az-adományok-össze-gét-is:

A körünkbe érkezett osztrák gyermekek ellátásának javítására a polgármesterhez folytatólag a következő adományok érkeztek be: Németh István ref. püspök, Fiedler János, Stern Bernát 100-100 K, Koczor Gyula, Lengyel Lajos, Steiner Artur 60-60 K, Háber Jenő gyűjtése 159 K (Ehhez hozzájárultak: Hauk János 50 K, Schmidt Ferencné 20 K, Kiss Sándor, Grünberg Eszter, Grünhut Lajos, Goldberg Jakab, Hajmási Lajos, Lówy Ignác 10-10 K, dr. Urbanek Sándor, Martenik Ferenc 4-4, Háber Henrik, Uhrstein Felicia, Uhrstein Miklós, Weszelovszky János 2-2 K, Drehlich János, Lohnert Nándor, Schön József 1-1 koronával). Hálás köszönet a nemesszívű adakozóknak!⁶²

r ozsnyón- az- osztrák- gyerekek- visszautazása- előtti- gyűjtés- során- természetbeni- adományként-az-Andrássyak-betléri-uradalmából-egyebek-közt-2-egész-birkát-ajándékoztak.⁶³

búcsúzás-és-hazautazás

Az-osztrák- gyermekek- hazautazásáról- nem- minden- lap- számolt- be,- s- az- erről- szóló hírek-eltérő-terjedelműek-és-tartalmúak-voltak,-azonban-mindegyik-sikeresnek-ítélte meg-a-gyermeknyaraltatási-akciót,-amelynek-érdekében-a-magyar-illetékes-szervek-és-a-lakosság-minden-tőle-telhetőt-elkövetett.-Több-hír-szerint-visszautazásuk-előtt-a-gyerekeket-megmérték,-amiből-kiderült,-hogyan-súlyban-valamennyien-gyarapodtak:

61 A-király-születésnapja.-Gömöri Újság, 1918.-augusztus-18.-2.-p.

62 Adományok-a-károly-király-gyermeknyaraltatási-akcióra.-Komáromi Hírlap, 1918.-augusztus 18.-5.-p

63 osztrák-gyermekek-elutazása. Rozsnyói Híradó, 1918.-szeptember-15.-3.-p.-A-cikk-teljes-terjedelmében-lásd-a-mellékletben

A városunkban nyaraló osztrák gyermekek f. hó 23-án, hétfőn délelőtt utaznak haza, szüleik körébe. Szombaton este lett 6 hete, hogy megérkeztek. A hazautazás az egész országban folyik s büszke önérzettel mondhatjuk, a Károly király jótékonyági akció »Gyermekeket a vidékre!« hazánkban mindenütt fényesen sikerült. Kerek 80 000 osztrák gyermeket táplált hat héten keresztül a jólelkű, nemes érzésű magyar nép. Jószívvá és nemes megértéssel járult mindenki dicső királyunk nagy horderejű eszméjének megvalósításához, mert érezzük e szavaknak: gyermekboldogság, szüleiboldogság és hazaboldogság mély tartalmát. A gyermekek nagyon jól érezték magukat nálunk, s hogy igazán jó ellátásban és bánásmódban részesültek, arról tanúságot tesz az a körülmény, hogy testsúlyuk mindegyiknek gyarapodott s arczszínük viruló. A gyermekek nem üres kézzel mennek haza, mert vendéglátóik sok ajándékkal látták el őket. – Szerencsés utat kívánunk az apró gyermekseregnek. Sajnálattal említjük fel, hogy vármegyénkben nyaraló német gyermekek között három haláleset volt.⁶⁴

néhány-lapban-arról-is-beszámoltak,-hogya-a-nyaraló-gyerekekkel-a-kísérőik-búcsúzásul kultúrműsort-készítettek-elő,-illetve-megkoszorúzták-a-helyiek-számára-fontos-émlékjelet,-szobrot-is.-e-tekintetben-figyelemre-méltó-a-r-ozsnyón-nyaraló-gyerekek-búcsúünepsége,-amelyről-a-Sajó-Vidék terjedelmes-beszámoló-t-közlött.-Gyerekek-szállásukról mellükre-tűzött-piros-fehér-zöld-színű-szalagokkal-és-tölgylevelekkel-német-nemzeti dalokat-énekelve-négyes-sorokban-a-búcsúúzsónna-helyszínére,-a-Protestáns-egylet kertjébe-vonultak.-Itt-zajlott-le-a-hivatalos-búcsúzás/búcsúztatás,-valamint-itt-adták-elő-a-gyerekek-az-erre-az-alkalomra-betanult-kultúrműsort-is-(tornagyakorlatok,-énekek,szavالاتok),-amit-uzsonna-követett.-ezek-után-a-szövetségesek-zászlói-alatt-énekelve vonultak-át-a-város-főterén-álló-kossuth-szoborhoz,-ahol-elénekeltek-a-kossuth-nótát és-a-magyar-himnusz-t,-majd-megkoszorúzták-a-szobrot.-A-történelem-furcsa-fintora, hogy-az-1848-49-es-magyar-szabadságharc-után-néhány-évtizeddel-osztrák-gyerekek kossuth-nótát-énekeltek-és-a-vezetőjük-„lelkés-beszédet”-mondott,-majd-koszorúzott az-1848-49-es-magyar-forradalom-és-szabadságharc-egyik-vezéralakjának-szobránál. Innen-az-állami-elemi-iskolához-vonultak,-hogya-a-búcsú-befejező-aktusaként-köszönet-és-búcsút-mondjanak-az-iskola-igazgatójának,-s chmögner-Jánosnak-fáradozásáért –aki-a-károly-király-gyermeeknyaraltatás-akció-helyi-bizottságának-főmegbízottjaként-a nyaraltatás-felelőse-volt.⁶⁵

A-r imaszombatban-megjelenő-Gömöri Újságban-közzétették-az-ott-nyaraló-osztrák gyerekek-felügyelőjének-állítólagos-köszönőlevelét-is,-amelyből-megtudható-az-is,-hogya hívták-a-gyerekekkel-küldött-felügyelőket:

A kedves városból való elutazásunk alkalmából szívünk sugallatát követjük, amidőn forró köszönetet mondunk azon jólelkű családoknak, kik hat hétig a legjobb ellátásban és bánásmódban részesítették az itt nyaraló osztrák gyermekeket és irántunk is a legjobb indulattal és barátsággal viseltettek. E helyen búcsúzzunk el Rimaszombat nemes közön-ségétől, mert az idő rövidsége miatt sajnós, nem látogathatjuk meg külön-külön a nagy-érdemű családokat s itt mondunk mindenkinek szívélyes Isten hozzádot. Áldja meg az isten önöket mind a két kezével s tartsanak meg jó emlékezetükben, miként mi is mindig

64 Az-osztrák-gyermekek-hazautazása.-Gömöri Újság, 1918.szeptember-22.-3.-p.

65 osztrák-gyermekek-búcsúja.-Sajó-Vidék, 1918.-szeptember-19.-3.-p.

hálával és szeretettel fogunk a kedves rimaszombatiakra visszaemlékezni. A gyermekek igen jól néznek ki, testsúlyuk gyarapodott, és szüleik bizonyára nagyon fognak örülni. Ismételten köszönjük határtalan jóságukat és ajánljuk magunkat.

Rimaszombat, 1919. szeptember hó 21.

Ronge Ágoston bécsi tanító, Bukowsky Emma, Bukowsky Helén tanítónők, Schörg Anna felügyelőnő.⁶⁶

Az-osztrák-gyerekek-visszautazása-kapcsán-több-lapban-is-utaltak-rá,-hogy-hazautazásukkor-több-élelmiszert,-valamint-lisztet-is-kapnak-ajándékba.-A-lakosság-számára-már elviselhetetlen-élelmiszerhiány-ismeretében-alapos-okunk-van-a-kételkedésre,-különösen-a-Gömöri Újságban-leírtak-kapcsán,-miszerint-„...mozgalom-indult-meg-a-közönség körében,-hogy-minden-gyermeknek-8-kilogramm-kenyér-liszt-adassék-útravalóul-az-ott-honi-táplálkozás-megkönnyítésére”.⁶⁷

A-Kassai Újságban-megjelent-hír-szerint-azonban-a-kormány-szigorúan-megtiltotta-a liszt-kivitelét-az-országból,-csempészésnek-minősül,-ha-valaki-ezt-megszegi:

...Most, hogy Kassán és Abaújban folyik a készülődés az itt nyaraló osztrák gyermekek hazabocsátására, – érdekes kavarodást okozott egy kósza hír a hazatérésükben. Ismeretlen forrásból ugyanis olyan híreket terjesztettek, hogy a hazainduló osztrák gyermekeknek szabad 3-4-5 kiló lisztet vinniök Ausztriába. Mint egy nemzeti ajándéknak akarták feltüntetni ezt a minden gyermeknek kijáró lisztmennyiséget és Kassán is, sőt a vármegye több helyén is sok család a saját szájától vonta volna el a falatot, csak hogy az apró osztrákok magyar liszttel kedveskedhessenek majd a szüleiknek. Elővigyázatosabb családok azonban érdeklődtek az illetékes helyen, lehetséges-e és szabad-e lisztet pakolni a gyermekek batyujába? Az osztrák és magyar határon igen szigorú most a vizsgálat, minden esetben teljesen átkutatják a pakkokat, úgy, hogy az élelmiszereket mindig elkobozzák, sőt büntetik is a küldőket. A gyermekek lisztje egészen bizonyosan a határrendőrség kezébe jut. Szirmay főispáni titkár Vadnay kormánybiztoshoz intézett kérdést a liszt dolgában, mert ide nem érkezett még az apróbb lisztajándékok kivételére engedmény.

Csakhamar megérkezett a válasz is, amely a legerélyesebben tagadó és tiltó. Az osztrák nyaraló gyermekek egy csepp lisztet sem vihetnek ki az országból semmiféle ürügy alatt, – a küldőket kinyomozzák és mint csempészeket büntetik, – a lisztet pedig elkobozza a határrendőrség. A gyermekek csupán 3 napra való élelmiszert vihetnek magukkal, – elkészített, azonnal ehető dolgokat, ezeket a határon sem kobozzák el tőlük.⁶⁸

néhány-hír-azonban-ellentmond-a-fentebb-említett-lisztkiviteli-tilalommal-kapcsolatban közölteknek.- A-Gömöri Újság például arról számolt be,- hogy- az- osztrák- gyerekek nagyobb-mennyiségű-élelmet-s-más-élelmiszereket-is-vittek-magukkal,-és-a-határon ezeket-nem-kobozták-el-tőlük:

66 A-német-gyermekek-és-felügyelőik-búcsúja.-Gömöri Újság, 1918.-szeptember-22.-3.-p.

67 Az-osztrák-gyermekek-nálunk.-Gömöri Újság, 1918.-szeptember-15.-3.-p.

68 nem-szabad-lisztet-küldeni-a-hazatérő-osztrák-gyerekekkel.-Kassai Újság, 1918.-szeptember 17.-2.-p.

Hétfőn délelőtt fél 11 órakor külön vonaton utaztak el az osztrák nyaraló-gyermekek városunkból. Nagy közönség kísérte őket az indóházba és a búcsúzás igazán érzékeny és megható volt. A gyermekek hátizsákja úgy meg volt rakva, hogy alig bírták azokat czipelni, ezen kívül sok katulya és egyéb batyu is volt telve jóízű élelemmel.⁶⁹

A-r imaszombatból- hazaért- osztrák- gyerekek- felügyelője- volt- vendéglátóinak- küldött levelében-is-megírta,-hogya-a-határállomáson-nem-ellenőrizték-a-fináncok-a-vonatot,-így mindent-átvihettek,-ami-náluk-volt:

Levelet kapott a Gömöri Újság Bécsből, Ronge Ágost tanítótól, aki az itt nyaralt gyermekek felügyelője volt s ezeket írja: Szerencsésen hazajöttünk, a gyermekek egész úton eszegették azokat a csemegéket, miket a polgármester úr nagyrabecsült neje nekik útravalóul adott. Hatvannál egy kis kellemetlenség történt, ugyanis ott kellett volna megvacso rázni, de a hadügyminisztérium arról teljesen megfélemedezett. Ez azonban a gyermekeket nem szomorította meg, mert a rimaszombati útravaló csomagokból bőven tellett harapni való és a 26 órai utat vígan élték át. A határállomáson a fináncok kegyesen háttal fordítottak a gyermekvonatnak és nem volt vizitálás. Ez igen humánus eljárás volt. Ezt sohasem felejtjük el a nemes szívű magyaroknak.

A gyermekeket a legnagyobb rendben, egészségben és viruló színben adtuk át boldog szüleiknek. A gyermekek nem tudtak eleget mesélni szüleiknek, hogy mily jó dolguk volt és hogy szerették őket Rimaszombatban. Úgy éreztem, írja Ronge úr, hogy minden szülei szívében megcsendültek a magyar himnusz akkordjai, hogy Isten áldd meg a magyart!⁷⁰

A-fent-leírtak-igazságtartalmát-illetően-(amennyiben-persze-valóban-r onge-ágoston-írta a-levelt)-ismét-csak-okunk-van-a-kételkedésre,-ugyanis-nehéz-elképzelni,-hogya-abbana-az-ínséges-időszakban-a-családok-valóban-nagy-mennyiségű-élelmiszert,-esetleg-még ajándék-lisztet-is-adtak-volna-a-gyerekeknek.-r áadásul-ekkor-már-az-ausztriai-tengerparti-nyaralásra-küldött-magyar-gyerekek-botrányos-fogadtatásával-és-hiányos-élelmiszérével-kapcsolatos-hírek-is-eljutottak-a-lakossághoz,-mint-ahogy-az-is,-hogya-a-tervezett második-turnus-tengeri-nyaralása-elmaradt.-A-Gömöri Újságban-közzétett-hír-szerint-az osztrákok-a-gyerekeket-nyaraltató-családoknak-cigarettát-ígértek:

Az osztrák gyermekek nyaraltatását intéző bécsi bizottság a magyar vendéglátó családoknak ötmillió cigarettát küldött ajándékba a német gyermekek kitűnő ellátásáért. Az ötmillió cigatetta ezernyolcszáz magyar község lakosai között került szétosztásra, éspe dig úgy, hogy minden gyermek után 75 darab cigarettára jár.⁷¹

A-cigaretták-szétosztásával-kapcsolatban-azonban-már-egyetlen-beszámolót-sem-találunk,-ellenben-a-lapokban-számos-olyan-hír-jelent-meg,-melyek-szerint-a-gyerekeket-vállaló-családok-még-a-gyerekek-után-beígért-anyagi-hozzájárulást,-sőt-az-utánuk-járó-élelmiszert-és-lisztet-sem-kapták-meg.

69 elutaztak-a-német-gyermekek.-Gömöri Újság, 1918.-szeptember-29.-3.-p.

70 A-német-gyermekek-szerencsésen-hazaértek.-Gömöri Újság, 1918.-október-6.-3.-p.

71 cigaretták-az-osztrák-gyermekek-nyaraltatásáért.-Gömöri Újság, 1918.-október-6.-3.-p.

A-r osznyón-nyaraló-gyerekek-hazautazását-követően-a-Sajó-Vidékben-megjelent-schmögner-János-nyaraltatási-főmegbízott-köszönőlevele-a-károly-király-gyermeknyaraltatási-akciót-támogatóknak,-amelyben-egyebek-közt-megállapítja,-hogy-„az-itt-nyaraló-gyerekek-eltávoztak,-mint-a-helyi-bizottság-főmegbízottja-megállapítani-kívánom,-hogy-a-gyerekek-itteni-nyaralása,-dacára-annak,-hogy-ez-a-legnagyobb-ellenszenvvel-fogadtatott,-mindvégig-a-legkellemesebben-folyt-le”.⁷² ez-azért-is-figyelemre-méltó,-mert-korábban-az-akcióval-kapcsolatban-megjelent-hírekben-nem-volt-szó-a-lakosság-ellen-szenvéről,-sőt-azt-sugallták,-mintha-a-lakosság-pozitívan-fogadta-volna-a-nyaralás-ötletét.-A-köszönetnyilvánítás-alatt-közölt-kommentárban-a-lap-egyik-munkatársa-szóvá-tette,-hogy-a-családok-még-mindig-nem-kapták-meg-a-beígért-járadékokat:

*Fenti köszönetnyilvánítással kapcsolatban az intéző körökhöz is volna egy szavunk: miután az osztrák gyermekek legnagyobb részben szegénysorsú családoknál voltak elhelyezve, legfőbb ideje, hogy végre kiérdemelt járulékaikhoz jussanak. Minden gyermek után 10 kgr. ingyenszt, 1 kgr. ingyen zsír és 1 kg cukor lett megígérve és jutott 9 kgr. liszt ez is kgr.-ként 65 fillér értéklvonással. Zsírt, cukrot sem kaptak, helyette ígéretet (!) dohány és petróleumra. Bár e helyi bizottság főmegbízottja minden lehetőt elkövetett, hogy a szegény szülők járulékaikhoz már a nyaralás kezdetén jussanak, többszöri sürgetése is hiábavalónak bizonyult! Mai napig sem pénz, sem zsír, sem cukor, sem dohány, sem petróleum! Mondanunk sem kell, hogy ilyenek utána jövőben alig akad valaki, aki jóakarattal mellett is hasonló terhet magára vállaljon.*⁷³

hogy-ez-magyarország-más-helyein-is-előfordult,-azt-a-Jász-n-agykun-szolnok-megyei-lévéltár-honlapján-közzétett-két-korabeli-dokumentum-is-bizonyítja.-Az-egyik-levelet-1918.-szeptember-28-i-kelekezéssel-kunhegyes-főszolgabírója-küldte-Jász-n-agykun-szolnok-megye-főispánjának-(ebben-a-megyében-több-mint-hat-és-fél-ezer-[!!!!]-gyereket-helyeztek-el-25-községben,-csupán-négy-településre-nem-kerültek-nyaralók),-tájékoztatva-őt,-hogy-az-osztrák-gyerekeket-nyaraltató-családok-még-mindig-nem-kapták-meg-a-térítési-díjakat,-sem-pedig-a-többi-megígért-természetbeni-juttatásokat.-A-főispán-1918.-november-11-i-kelekezéssel-elküldött--kétkedésre-alaposan-okot-adó--válaszában-(amelyet-valamennyi-főszolgabírónak-és-polgármesternek-megküldött-a-megyében)-azt-írta,-hogy-a-juttatásokat-már-szeptemberben-kiutalták-minden-településre.⁷⁴ A-kérdés-az,-vajon-hová-kerülhettek-juttatások,-miért-nem-kapták-meg-azok,-akiknek-kijárt?

vadnay-Tibor-kormánybiztos-az-osztrákok-által-ígért-juttatásokkal-kapcsolatban-maga-is-leírta-(vadnay-1927,-155.-p.),-hogy-jóval-kevesebbet-küldtek-a-fejadagként-megígért-élelmiszerekből,-így-nem-jutott-minden-vendéglátó-családnak,-annak-ellenére,-hogy-a-nyaraló-gyerekek-zömét-szegényebb-családok-fogadták-be:

A költségeket a »Karlswerk« 6,2 millió koronában bocsátotta rendelkezésemre. Ebből fedeztem a vendéglátóknak járó tartásdíjakat. A helyi bizottság vagy valamely hivatalos

⁷² Sajó-Vidék, 1918.-szeptember-26.-3.-p.

⁷³ Sajó-Vidék, 1918.-szeptember-26.-3.-p.

⁷⁴ www.szolarchiv.hu/id-345-junius.html-(letöltve-2014.-január-12.)

személy kimutatásokon igazolta, kinél hány gyermek vagy felnőtt, hány napig volt ellátásban. Az összeg megállapítása ezért volt nehézkes, mert a gyermekekkel együtt küldték a számukra járó fejadag szerinti lisztmennyiséget és a »Karlwerk« kéréseimmel szemben is ragaszkodott hozzá, hogy árát vonjuk le a tartásdíjból. A mozgalom megindítása-kor a fejadagoknak megfelelő mennyiségű zsírt és cukrot is ígért a »Karlwerk«, tényleg azonban sokkal kevesebbet küldött, jól elkésve, úgyhogy ebből nem juttathattam minden vendéglátónak, hanem csak oda küldtem, ahol követelték.

kutatásaim-során-azzal-kapcsolatos-adatot,-hog्य-osztrák-oldalról-vállalatok-vagy-pedig egyházi-vagy-tehetős-magánszemélyek,-esetleg-politikusok-adományokkal-támogatták volna-az-osztrák-gyerekek-magyarországi-nyaralását,-nem-találtam.-egyedül-a-Gömöri Hírlapban-olvasható-egy-hír,-amely-osztrák-támogatót-említ,-mégpedig-egy-bécsi-ecet-gyárat,-amely-1-1-liter-„esenczet”-küldött-a-befogadó-családoknak:-„megemlítésre-méltónak-tartjuk,-hogь-a-bécsi-híres-mautner-markhof-sör-és-ecetgyár-minden-család részére,-hol-német-gyermekek-vannak-elhelyezve,-1-üveg-kitűnő-esenczet-küldött-ajándékba-és-belőle-4-lit.-jó-minőségű-ecet-készíthető.”⁷⁵

Fontos-megemlíteni,-hogь-a-korabeli-sajtóban-gyakran-lehetett-olvasni-a-lisztai-nyaralás-ról,-s-1918-ban-a-gyermekegyezmény-idején-napirenden-voltak-a-gabona-rekvirálásáról-szóló-hírek,-illetve-az-osztrákok-gabonára-vonatkozó-követelése-magyarországtól.-A Kassai Hírlapban- Az osztrák sróf címmel is- szó- volt- róla,- Ausztria- azzal- zsarolja magyarországot,-hogь-nem-szállít-szenet,-ha-a-magyarok-nem-küldenek-több-gabonát-és-élelmet:

...Már megint megmozdult az osztrák stróf, már megint ott tartunk, hogь a kedves szomszéd zsarolni akar bennünket. A egyik osztrák miniszter egy körmönfont mondatban bejelentette, hogьha Magyarország nem ad több gabonát és egyéb élelmet Ausztriának, akkor ők viszont nem lesznek abban a helyzetben, hogь nekünk szén szállítsanak...⁷⁶

Irodalom

- A nagy vihar hajótöröttei. Hivatalos feljegyzések, tanulmányok és más írások a háború és a pusztító béke idejéről.- sajtó- alá- rend.:- kádár- béla,- sarbó- vilmos.- bev.:- r ipka- Ferenc, sipőcz-Jenő.-budapest,-Wodianer,-1927.
- Galántai-József-2001.-Magyarország az első világháborúban.-budapest,-korona-kiadó.
- Jászi-oszkár-1918.-epilóg-a-gyermekegyezmény-idején.-Világ, 1918.-augusztus-7.-7.-p.
- Juhász-Ilona,-I.-2010a.-Neveitek e márványlapon... Adalékok a világháborús emlékek etnológiai szempontú értelmezéséhez.-somorja,- Fórum-kisebbségkutató-Intézet.
- Juhász-Ilona,-I.-2010b.-vaskatona,-vaskorona,-vasturul.-A-nemzeti-áldozatkészség-szobrai-az első-világháborúban.-Acta Ethnologica Danubiana 12,-11-38.-p.
- Juhász-Ilona,-I.-2012.-erdélyi-menekültek-kassán-és-környékén-az-első-világháború-idején.-A korabeli-sajtó-tükrében.-In-Tóth-Arnold-(szerk.): Néprajz – muzeológia. Tanulmányok a múzeumi tudományok köréből a 60 éves Viga Gyula tiszteletére. miskolc,-borsod-

⁷⁵ Az-osztrák-nyaraló-gyermekek.-Gömöri Újság, 1918.-augusztus-25.-1-2.-p.

⁷⁶ osztrák-sróf.-Kassai Hírlap, 1918.-augusztus-1.-2.-p.

- Abaúj-zemplén- megyei- múzeumok- Igazgatóság-miskolci- egyetem- bTk
Történettudományi-Intézet,-387–406.-p.
- Juhász- Ilona,- I.- 2013.- brassóból- Ipolyságra.- erdélyi- menekültek- az- első- világháború- idején
Ipolyságon-és-környékén.-*Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 15.-évf.-4.-sz.-3–35.-p.
- sabolcsi- miklós- 1960.- egy- fejezet- József- Attila- életéből.- *Irodalomtörténeti Közlemények*, 54.
525–534.-p.
- sziij- Jolán- r avasz- István- (szerk.)- 2000.- *Magyarország az első világháborúban*. *Lexikon A-Zs*.
budapest,-Petit- r eal- könyvkiadó.
- vadnay- Tibor- 1918.- *Károly Király Gyermeknyaraltatása magyar területen lefolyó részének
Szabályai*.-budapest.
- vadnay-Tibor-1927.-károly-király-Gyermeknyaraltatása.-In-*A nagy vihar hajótöröttei. Hivatalos fel-
jegyzések, tanulmányok és más írások a háború és a pusztító béke idejéről*.-sajtó-alá
rend.-kádár-béla,-sarbó-vilmos.-budapest,-Wodianer,-147–161.-p.

Ilona Juhász I.

KING KARL'S PROGRAMME OF CHILDREN'S HOLIDAY IN SUMMER 1918---1.-Austrian children
on the Territory of the current Slovakia Inhabited by Hungarians (As reported in the
contemporary Press)

A-number-of-scientific-works-have-been-conducted-based-on-the-history-of-World
War-I,-but-we-still-know-little-about-how-people-lived-their-daily-lives-in-wartime
hinterland.-From-the-outbreak-of-the-war-onwards,-the-population-was-required-to
participate-among-others-in-charitable-giving.-After-romania-attacked-hungary
in-1916,-people-had-to-take-in-their-homes-a-large-number-of-refugees-from-the
border-regions-of-Transylvania,-as-well-as-to-provide-charitable-giving-to-help
them.-even-in-the-summer-of-1918,-the-population-had-to-join-the-king's
programme-named-“holiday-of-king-karl”,-during-which-they-had-to-provide
holiday-for-80-000-Austrian-children-in-hungary.-The-present-study,-based-on-the
contemporary-newspapers,-reconstructs-the-holiday-programme-in-several
regions-of-present-south-slovakia-inhabited-by-hungarians.

L. Juhász Ilona

A harmincnégyes kőnél...

Haláljelek és halálhelyjelek
az utak mentén

Fórum Kisebbségkutató Intézet

„salus-animarum-suprema-lex-esto”^{*1}

AnnAbel I A Gecse
„salus-animarum-suprema-lex-esto”

23/28
261.8(437.6)
322(437.6)

keywords: mixture-of-religions, -denominational-conflicts, -work-division-on-small-landscapes, -regulation-at-the-catholic-church.

mács-József-a-balog-völgyi-falvak-központjának-számító-bátkában-töltötte-gyerekkorát.-édesapja-kőműves-volt,-akinek-alakját-az-író-nagy-regényéből,-az-Öröködbe, *Uram* tetralógiából-ismerhetjük-meg.-A-regény-szépirodalmi-értéke-mellett-a-vidék-népéletének-érzékletes-adatgazdag-rajza,-egy-ott-élő-család,-az-író-családja-nézőpontjából, nagyrészt-a-gondolkodó,-a-világot-megfigyelő,-mesterré-lett-falusi-ember,-az-édesapa szemszögéből.-mács-József-regényében-is-szerepelnek-a-balog-völgy-falvainak-nagyobb építkezései,-a-jó-hírű-kőművesmester-munkái.-Pl.-az-uzapanyiti-híd,-(mács-2003,-143. p.)-a-panyiti-református-lelkész-sírkerítése,-(mács-2003,-138.-p.)-a-bátki-templom-javítása,-(mács-2003,-118.-p.)-baradna-tervezése,-építésének-vezetése.- (mács-2003, 280–281.-p.)

Az-uzapanyiti-plébánia-(már-nem-első)-1930-as-évekbeli-újjaépítésére-a-római-katolikus-egyház--saját-belső-forrásai-szerint--pályázatot-írt-ki.-Az-újjaépítés-munkáit mások-mellett-mács-József-édesapja-is-szerette-volna-megpályázni,-ám-nem-szerzett róla-tudomást,-és-ezt-szavá-is-tette.-végül-a-munkák-elvégzésével-egy-nagyobb-vállalatot,-nem-a-közelben-élő-jó-hírű-mestert-bízták-meg.-mács-József-kőművesmester-levele-mellett-(amelyre-a-későbbiekben-pontosabban-is-kitérek)-a-rozsnói-püspöki-levéltár (a-továbbiakban:-r Pkl.)-az-uzapanyiti-plébánia-többszöri-átépítésének-történetéről bőszeges-iratanyagot-őriz.-Az-irategyüttes-gazdag-tárháza-a-balog-völgy-és-szomszédsága-mint-körülhatárolható-kistáj-munkamegosztásának,-felekezeti-vegyességének, amely-az-itteni-falvak-egymásról-alkotott,-ma-is-élő-képét-megerősíti-és-adatokkal támasztja-alá.

A-vidék-népéletének-kutatásával-kapcsolatban-a-néprajzi-és-helytörténeti-irodalom ma-már-számos-eredményt-tarthat-számon.-A-történeti-Gömör-megye-vegyessége-már

*-A-tanulmány-a-magyar-Tudományos-Akadémia-bolyai-János-k-utatási-Ösztöndíja-támogatásával készült.

1 A-lelkek-üdvössége-legyen-a-legfőbb-törvény.-A-cím-fordítását-ezúton-is-köszönöm-d.r.-Gulyás-éva-kolléganőmnek.

a- vidékkel- foglalkozó- legelső- leírásokban- is- határozottan- megfogalmazódott. (csaplovics- 1822;- Fényes- 1851;- borovszky-é.n.)- A 20.- század- második- felében- megerősödött- néprajzi- kutatómunka- ezt- a- vegyességet- még- erősebben- igazolta, mind- a- táj földrajzi- képe,- mind- népének- felekezeti- és- nemzetiségi- összetétele- tekintetében. (ujváry- 1985;- Paládi-kovács- 2001;- keményfi- 1998;- b.- kovács- 1997)- Paládi-kovács Attila- a- vidéket- kontaktzónaként- értelmezte, amely- fogalom- értelmezésében- „...két- egymással- határos- nyelvterület,- népterület- vagy- kulturális- terület- érintkező- övezete, ahol- a- nyelvi,- népi,- kulturális- kölcsönhatások- különösen- erősek.- (...) I- étezenek- kontaktzónák nyelvterületek- és- nyelvjárasterületek- között,- léteznek- eltérő- etnikumok- között- és- népen belüli,- táji- csoportok- között.”- (Paládi-kovács- 1984,- 63.- p.)- A- nyelvi,- etnikai,- kulturális határ- nemegyszer- felekezeti- határ- is- -- erre- többek- között- éppen- a- Felföld- r- ima- és- on- d- a- bodrog- közötti- szakaszát- hozza- fel- példaként.- (Paládi-kovács- 1984,- 66.- p.) Azzal- külön- tanulmányok- foglalkoznak,- hogy- ez- a- sokszínűség- természetes- következményként- vonta- maga- után- a- természetföldrajzi- körülményektől- is- függő- táji- munka- megosztást,- az- árucserét,- (Paládi-kovács- 1966)- a- háziipari- termékek- és- a- szellemi javak- cseréjét,- (Paládi-kovács- 1988,- 2001)- utóbbiak- közé- értve- a- cseregyerek- rendszerben- megvalósuló- nyelv- tanulást- is.² elsőként- ezt- is- Paládi-kovács- Attila- foglalta össze,- beillesztve- ezt- az- önmagában- is- egységnek- számító- kistájat- a- nagytájak- közötti kapcsolatrendszerbe- is.- (Paládi-kovács- 1966)- I- egújabban- s- zabó- I- ászló- hangsúlyozta ennek- a- megosztásnak- a- közigazgatási- rendszert- is- meghatározó- természetességét. „Amikor- Gömör- megye- társadalmával- foglalkozunk,- tudnunk- kell,- hogy- a- medvesalja,- a- r- ima- völgy,- a- balog- völgye- az- ennél- tagoltabb- északi,- középső- és- déli- részekre- osztható- saját- völgy,- vály- völgy- valós- helyzetet- fed.- A- kulturális- csoportok- ilyen- tagolásába- a- néprajztudomány- földrajzból- való- részbeni- származása- is- belejátszik.- Prinz- Gyula- – mások- véleményét- is- képviselve- -- úgy- véli,- hogy- a- magyar- megyerendszer,- a- közigazgatás- keretei- elsősorban- nem- politikai- elhatározás- miatt- alakultak- úgy,- ahogyan- kialakultak,- hanem- természetes- földrajzi- egységek- kaptak- egységes- közigazgatást- (folyó- völgyek,- medencék,- egymást- természetesen- kiegészítő- tájak).”- (s- zabó- 2005,- 36.- p.)

A- vegyesség- nemegyszer- egy- egy- településen- belül- is- jellemző- volt,- akár- nyelvi,- akár- vallási- tekintetben.- Ilyen- település- -- a- mai- napig- is- -- u- z- apanyit,- amely- már- a- 20.- század- legelején- is- református- katolikus- felekezetű- volt.- A- 18.- században- létrehozott- rozsnói- püspökség- azon- plébániái- közé- tartozott,- amelyek- a- református- többségi- környezetben- szórvány- helyzetükkel- katolikus- bástyának- számítottak.³

u- z- apanyit- északi- szomszédja,- n- a- gy- balog- már- a- magyar- nyelvhatár- szélét- jelenti. u- z- apanyit- lakossága- ma- nemzetiségileg- is- kevert,- a- magyar- többség- mellett- jelentős- részt- képviselnek- a- 20.- században- beköltözött- szlovákok,⁴ de- a- népszámlálások- adatai

2 A- nyelv- tanulást- ilyen- formájával- vidékünkön- Paládi-kovács- Attila- foglalkozott.- (Paládi-kovács 1982)

3 <http://lexikon.katolikus.hu/r/rozsny%C3%B3%20p%C3%BCsp%C3%B6k%20A9g.html>

4 simon- Attila- kutatásaiból- tudjuk,- hogy- u- z- apanyit- az- első- világháborút- követően- a- cseh- szlovák- állam- telepítési- terveinek- egyik- célpontja- volt,- a- Gömör- nyugati- részébe- tervezett,- 22- kolóniát- jelentő- telepítési- tömb- részeként.- (simon- 2008,- 182.- p.)- kápolnapusztá- és- mikóháza- majorba- 12- kolonista- települt- 162- hektár- területre.- 1927- ben- a- faluban- iskolájuk- is- nyílt.- (simon- 2008,- 247.- p.)

mögött-„rejtőzködő”,-magyar-anyanyelvű-cigányok-is.-679-fős-lakosságának-2001-ben 63,62%-a-volt-magyar,-21,50%-a-szlovák,-13,11%-a-pedig-cigány-(a-hivatalos-megfogalmazás-szerint-roma,-„rómska”).⁵ A-falu-ma-a-dél-szlovákia-szerte-egyik-leghátrányosabb-helyzetű-rimaszombati-járás-egyik-települése.

1. táblázat.-uzapanyit-lakosságának-vallási-összetétele

Év	Lakosok száma	Róm. kat.	Gör. kat.	Helv. ev.	Ev. ref.	Izr.	Egyéb
1869	936	246		23	648	19	
1881	921	241		18	680	25	
1900	919	243		21	638	17	
1910	826	257	7	15	536	11	
1941	858	438	1	28	381		10
2011	709	505	1	11	77		5

Források -- 1869:-sebők-2005,-69.-p.;-1881:-A-magyar-korona-oroszágaiban-végrehajtott-népszámlálás...-1882,-101.-p.;-1900:-A-magyar-szent-korona-oroszágainak-1900.-évi-népszámlálása 1902,-229.-p.;-1910:-A-magyar-szent-korona-oroszágainak-1910.-évi-népszámlálása-1912,-229. p.;-1941:-Az-1941.-évi-népszámlálás-1990,-530.-p.;-2011:-www.statistics.sk/obce_vz-nabozenskie-vyznanie

A-lakosság-vallási-összetételét-áttekintő-táblázat-adataiból-is-kivehető,-hogy-a-mai-katolikus-többség-fokozatosan-alakult-ki,-ám-a-katolikusok-aránya-az-1941-és-2011-közötti-időszakban-nőtt-legerősebben,-és-ezzel-párhuzamosan-a-reformátusok-többsége-is-fokozatosan-csökkent,-ám-rendkívüli-mértékben-visszaesett-1941-és-2011-között.

A-két-felekezet-egymás-mellett-élésének-mindennapjai-vonatkozásában-is-értékes-adalékokat-találunk-a-püspöki-levéltár-már-említett-anyagában.-Jóllehet,-az-egyházak-tevékenysége-alapvetően-a-lelkiséghez-kötődik,-az-iratanyag-jól-példázza-az-intézményszerűsüléshez-a-felekezetek-esetében-is-szükséges-anyagi,-anyagias-dimenziót.-A-két-felekezet-egymás-mellett-élése-súrlódásokat,-pereskedéssé-fajuló-összetűzéseket,-egymás-bosszantását-is-jelentette.-A-püspöki-levéltár-említett-iratanyaga-nagyjából-a-20.század-első-felét-öleli-fel,-az-1890-es-évekkel-kezdődik,-és--a-levéltári-törvény-értelmében-a-mai-kutatók-számára--1945-ben-ér-véget.-Az-iratok-lényegében-két-„ügy”-miatt-keletkeztek.-Az-egyik-a-két-felekezet-ingatlan-tulajdonai,-a-tulajdonjogok,-a-jogtalan-foglalások-és-a-népi-jogletről-is-sokat-mondó-szokásjog-okán,-az-egymás-rétjét-elfoglaló,-a-másik-kertföldjét-használó,-a-szomszéd-telekre-jogtalanul-építkező-örök-„másik”-jogsértései-miatt.-ezekből-az-iratokból-kibontakozik,-milyennek-látták-és-ítélték-katolikusok-a-reformátusokat,-reformátusok-a-katolikusokat,-milyennek-látták-a-megyei-hivatalosságot,-a-„protestáns-Gömör-megyét”,-a-közelben-lévő-coburg-hercegi-uradalmat.-A-második-típus-a-katolikus-felekezethez-kapcsolódik.-Az-uzapanyiti-római-katolikus-plébánia-soha-nem-tartozott-a-nagy-jövedelműek-közé,-a-plébánosoktól

⁵ <http://app.statistics.sk/mosmis/sk/run.html>

nemegyszer-már-a-pusztá-életben-maradás-is-erőfeszítéseket-kívánt.-minden-ide-helyezett- plébánosnak- azon- a- keskeny- mezsgyén- kellett- egyensúlyoznia,- ami- az- egyházi feletteseknek- való- megfelelés,- a- helybeli- békés- hétköznapi- megőrzése- és- a- hitélet erősítése-között-húzódott.-Az-iratok-azt-jelzik,-mintha-az-uzapanyiti-templom,-de-főleg-a plébánia-épülete-az-egész- említett- időszakban,- mintegy- 50- évig- állandóan- az- össze- omlás- határán- állt- volna.-Többször-is- elkezdtek- felújítási- munkáit,- több- plébános- is- fog- lalkozott- a- mesterek- keresésével,- az- alapanyagok- beszerzésével- és- a- hozzá- való- anya- gi- források- felkutatásával.- ezen- erőfeszítések- nyomai- szép- képet- adnak- a- vidék- más- más- munkákra- specializálódott- falvairól,- az- akkori- építési- gyakorlatról,- a- korszak- árai- ról,- az- elérhető- alapanyagokról,- egy-egy- plébános- életviteléről,- jövedelemforrásairól, leginkább- mégis- arról,- hogyan- tudott- boldogulni- egy- ilyen- nehézségekkel- teli- helyen egy-egy- plébános,- miben- számíthatott- az- egyházmegye- segítségére,- miben- hátráltatta annak- --mint- intézménynek- -- olykor- bürokratikus- ügyrendje.- Az- iratok- szövegéből- gyak- ran- szó- szerint- idézek,- mert- a- levelezések,- jelentések,- utasítások- és- kérések- nyelveze- te- szintén- sok- sajátosságot- mutat.- Az- idézett- szövegrészekben- belül- is- kiemeltem- a- leg- jellegzetesebb- kifejezéseket,- szófordulatokat.- Az- iratokat- időrendbe- rendeztem,- a- szó- szerint- idézett- részeket- mindig- idézőjellel- jelzem.- Az- időrend- az- uzapanyiton- szolgáló plébánosok- sorát- is- kialakítja,- a- vizsgált- korszakban- közülük- az- első- k- útka- s- ándor.

k útka-sándor-plébános-levelei- -- és- uzapanyiti- működése- -- 1906-ban- véget- értek. Az- egyházmegyei- sematizmus- szerint- 1899-ben- került- uzapanyitra.- Az- 1906-os- év- volt az,- amiktől- kezdve- a- parókia,- az- iskola- és- egyéb- ügyek- kapcsán- már- más- plébánosok vagy- adminisztrátorok- leveleztek- a- püspökkel- vagy- a- hivatallal.⁶ Az- iratokból- kiderült, hogy- 1906-tól- Meiszel- György,- 1910-től- Szántó- Ferenc,- 1912-től- Szuhane- József, 1916-1919-között- Horváth- István,- 1919-1930-között- Novák- Erő- volt- az- uzapanyiti plébános.- ezt- követően- 1938-ig- Kocsis- János- volt- a- plébánia,- amikor- az- iratokban szikorszky- István- neve- bukkant- fel- adminisztrátorként.- 1941-től- Berkesi- Miklós- felső- balogi- plébánosként- és- uzapanyiti- adminisztrátorként- levelezett- uzapanyit- kapcsán- -- a sematizmus- szerint.⁷ Az- iratok- -- és- szóbeli- közlés- alapján- -- 1944-ben- Abelovszky József- lett- az- uzapanyiti- plébános.- ő- t- Serke- Ferenc- követte,- majd- Szabó- Pál,- Bednár János,- Majoros- Gábor,- majd- az- 1980-as- években- az- első- szlovák- nemzetiségű- plébá- nos,- Károl- Pindiak.- 1997-ben- ő- t- váltotta- fel- az- osztrák- missziós- I. Orenz- Brecher.⁸

A- község- boldogságos- szűz- tiszteletére- szentelt- temploma,- a- jelenlegi- elődje- -- IIa bálint- szerint- -- már- a- középkorban- létezett.- (IIa- 1969,- 161.- p.)- mostani- temploma 1881-ben,- másik- forrás- szerint- 1872-ben- épült,- a- agyboldogasszony- tiszteletére- szen- telték.⁹

A- plébánia- épülete- a- 20.- század- első- felét- végig- jellemző- nehézségeket- mintegy feledtetve- mára- a- többszöri- bővítésnek- köszönhetően- a- falukép- meghatározó- elemévé vált.

6 schematismus-cleri-dioecesis-r osnaviensis-1913,-128.-,130.-p.

7 schematismus-venerabilis-cleri-dioecesis-r osnaviensis-1942,-47.-p.

8 saját-gyűjtés.-demeter-béla,-uzapanyit-32.-,ref.-,szül.-1938.

9 borovszky-é.n.,-103.-p.,-valamint-<http://lexikon.katolikus.hu/u/uzapanyit.html>

A- felekezeti- pereskedés- és- a- plébániaépület- története- az- uzapanyiti plébánosok-levelei,-jelentései-alapján

1899.-június-6. k útka-sándor-plébános-püspöki-utasításra,-a-plébániaépület-felújítása miatt- utánaajárt- a- szükséges- anyagok- beszerzési- forrásainak- és- a- fuvardíjaknak. I evelében-erről-tudósította-a-püspököt.

„k őbánya-Panyit-határában-van,-a-melyből-egy-öl-kő-az-az-4-köbméter-kő-fejtéséért-3 ft- 50- krjt,- szállításáért- pedig- ölnként- 2- ft- 50- krjt- szoktak- fizetni.- Téglát- itt- mindenki magának-szokott-veretni-és-égettetni,-annyt-a-mennyire-szüksége-van.-A-téglának-ezrit-(a mely-12-col-hosszú,-6-col-széles-és-3-col-vastag)-6-frtért-szokták-itt-vern-i-és-kiégetni,-az égetéshez-szükséges-minden-ezernél-5/4-méter-fa,-amely-beszállítással-együtt-belekerül 2-f-50-krjba,-tehát-a-tégla-az-égetőnél-8-frt-50-krjba-kerül-ezenként-az-ide-szállítás-2-ft, összesen-10-frt-50-krjbe-jön.-meszet-a-szomszéd-faluban-bugyikfalán-égetnek-és-méter mázsáját-házhoz-szállítva-1-frt-20-vagy-30-krjba-kerül.-n-em-fog-e-jönni-ide-a-helyszínre szakértő?-s-ziveskedjék-engem-erről-röviden-értesíteni.-h-a-még-valami-tekintetben-szükséges-volna-egyben-másban-értesítesem-szolgálatukra-állók.-Tessék-figyelmébe-ajánlani a- szakértőnek,- hogy- a- pincében- most- is- 60- ctmter- magasságban- áll- a- víz,- szükséges volna-tehát-betonezés-is.-h-a-épületfát-vagy-más-tárgyat-szállítanak-r- imaszombatból,-a fuvardíj-1-frt-50-krj-a-fuvar.”-(r Pkl .-uzapanyit-2170-921.)

keltezés- nélküli levélben- s-zilvássy- n-ándor- rozsnói- építőmester- készített- költségvetést- az- uzapanyiti- paplak- újjáépítésével- kapcsolatban,- amelyet- a- s-omodiban tartózkodó- egyházmegyei- hivatalnak- címezett.- I eveléből- arra- lehet- következtetni, hogy-korábban-tehetett-egy-összesített-áránjat-a-munkákat-illetően,-a-részletező költségvetéssel-azonban-túllépte-azt.-A-vályogfalakat--terve-alapján--teljesen-le kell-bontani-és-újakat,-téglát-és-vályogot-egyaránt-használó-falakat-kell-felépíteni.-Az épületet-alapozni-is-kell-úgy,-hogy- „...az-új-falak-mészhabarcsba-rakott-kő-alap-és lábazat-falon-nyugodnának,-mert-másként-nem-gondolom-azt-olyan-szilárdan-fel-építhetni,-hogy-azzal-többé-semmi-baj-ne-legyen-és-hogy-azért-jót-állani-is-lehessen. hogy-még-is-mennyire-amennyire-úri-kinézése-is-legyen-az-épületnek,-legalább-belül a-három-szobát,-előtért,-konyhát-és-cselédszobát-stucaturózva-terveztem-és-a-mos-tani-előtérből-a-pincelejáratot-az-udvarra-helyeztem-át”-(r Pkl .-uzapanyit-2170-921.)-megtakarítás--az-építőmester-szerint--a-terméskőnél-várható-esetleg,-mert 53-köbméter-kőnél- „több-lesz-nyerhető”-(r Pkl .-uzapanyit-2170-921.)-A-téglánál viszont-a-k-útka-sándor-plébános-leveleiből-ismert-árhoz-képest-többre-kell-számíta-ni,-mert-„...bizonyosan-téves-információ-folytán-számít-ő-egy-ezer-tégla-kiégetéséhez 5/4-méter-tüzelő-fát”-(r Pkl .-uzapanyit-2170-921.)

1899.-szeptember-1.-k útka-sándor-plébános-azt-kérte-a-rozsnói-püspöktől,-hogy az-uzapanyiti-plébánia-segélykérését-esetleg-továbbítsa-a-„...herczeg-Prímás-ő-emi-mentíájához,-az-egri,-kalocsai,-nagyvárad-érsek-urak-ő-n-agyméltóságát-is-fölkeresvén kérvényileg- (...) egy- kérvényt- Gledura- Géza- ftdő- hársküti- esperes- úr- útján- Gróf Andrassy-d-énes-ő-méltóságához-is-küldtem.-A-környék-beli-urak--kik-reformátusok--kérelmemet-visszautasították”-(r Pkl .-uzapanyit-2170-921.)-ugyanitt-kérte-a-püspök atyai-jó-tanácsát,-miként-vészeltelhetné-át-a-telet,-amely-előtt-a-munkák-már-nem-kez-dődnek-el,-viszont-a-paplak-istállójának-és-kamrájának-fala-kidőlt.-„Istenen-kívül-csak

méltóságod-bölcs-egyházkormányzata-menthet-meg,-hogy-sok-évi-fáradtságom-és-takarékosságom-által-szerzett-marháimat-megtarthassam.”-(r Pkl .-uzapanyit-2170-921.)

1900.-február-6. A „magyar- királyi-vallás-és-k özoktatásügyi-minister”-levélben-értesítette-a-rozsnói-püspököt-arról,-hogy-az-uzapanyiti-paplak-helyreállítására-a-következő-évi-költségvetés-terhére-400-koronát-utalványoztat,-azzal-a-feltétellel,-hogy-ebből-a-paplak-helyreállítását-teljes-mértékben-be-lehet-fejezni.¹⁰

1900.-március-13-án s zilvássy- n ándor- rozsnói-építőmérnök- szakvéleményt- küldött-az-egyházmegyei-hivatalnak-a-felújítás-részleteiről,-amelynek-néhány-részletét-illetően-k útka-s ándor-plébánossal-nem-egyezett-a-véleményük.-A-plébános-szerint-az-épület-alapjai-jók,-ám-a-szakértő-teljesen-másképp-látta,-szerinte-az-épület-alapjait-is-újra kell-építeni.-Az-alapnak-olyan-mélyen-kell-kezdődnie,-ameddig-télen-a-föld-fagya-nem-ér le-„100-110-fm”,-különben-a-fagyás-és-olvadás-helyenként-megemelheti,-deformálhatja-a-falakat.-ugyanez-bekövetkezhet-akkor-is,-ha-az-alap-elég-mélyen,-de-nem-stabil talajon-áll.-emellett-kőlábazatot-is-szükségesnek-tart,-mert-nem-találni-ennek-megfelelő-minőségű-téglát.-Ami-az-épület-belsejét-illeti,-csak-„30-40-krcz-val”-drágább-a-„stucatuor”,-mint-a-gerendás-mennyezet,-ugyanis-a-régi-gerendák-olyan-állapotban-vannak, hogy-azokat-nem-lehet-felhasználni.-o sztotta-viszont-a-plébános-véleményét-a-pince betöltése-tekintetében,-ugyanis-az- -- úgy,-hogy-állandóan-talajvíz-van-benne- -- hasznavehetetlen.-mégis-olcsóbb-megoldásnak-tartaná,-ha-a-pincét-csak-addig-a-szintig-tölténék-fel,-ameddig-a-víz-el-szokta-önteni,-hiszen-a-zöldségnek-egyébként-új-tárhelyet-kell építeni.-Arra,-hogy-a-költségvetés-lényegesen-kevesebb-legyen,-nem-látott-esélyt.-(r Pkl .-uzapanyit-2170-921.)

Az-épület-gondjai-mellett-k útka-plébános-működésének-már-ebben-a-második-évében¹¹ felszínre-kerültek-uzapanyit-vallási-életének- -- a-református-katolikus-kevertségből-adódó- -- problémái-is.

1900.-október-28-án a-plébános-püspöknek-írt-levelet:-„A-rimaszombati-törvényszék-iktató-hivatalában-felkerestük-az-ezen-ügyben-méltóságodnak-szóló-kézbesítését-az-idézésnek,-amelyen-az-van-írva,-hogy-jelenleg-somodiban-tartózkodik.-sodomodiban pedig-azt-írták-rá:-időközben-r ozsnyóra-távozott,-miért-nem-volt-kézbesíthető.-ebből csak- -- ismerve-Gömör- -- k ishont-kálvinista-szellemét- -- azt-lehet-következtetni,- miszerint-a túl-sürgősen-megtartott-tárgyaláson-hozott-végzésnek méltóságodra-vonatkozó-kitétele-egy-kis-rosszakaratú-tévedésen-alapszik.”-(r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)-ugyanitt-számolt-be-a-plébános-arról-is,-hogy-a-temetőre,-annak-használatára-vonatkozó-adatokat-csak-a-canonica-visitatióban-talált.-meghallgatta-az-ügyben-a-falu-két-legidősebb-katolikus-lakosát,-akik-elődeiktől-úgy-tudták,-a-katolikus földesurak-ajándékozták-a-temető-területét-zselléireiknek,-de-azt-a-két-felekezet-emlékeztetük-szerint-mindig-közösen-használta.-A-plébános-a-tagosítási-földkönyvben-is-utánajárt-a-tulajdonjognak,-abban-a-temető-területe-községi-birtokként-szerepelt.-mivel-arról-semmi-nem-győzte-meg,-nem-talált-arra-vonatkozó-írott-bizonyítékot,-hogy-a-temető-tisztán-a-katolikus-egyház-tulajdona-lenne,-„...azért-a-fellebbezést-nem-is-nyújtottam

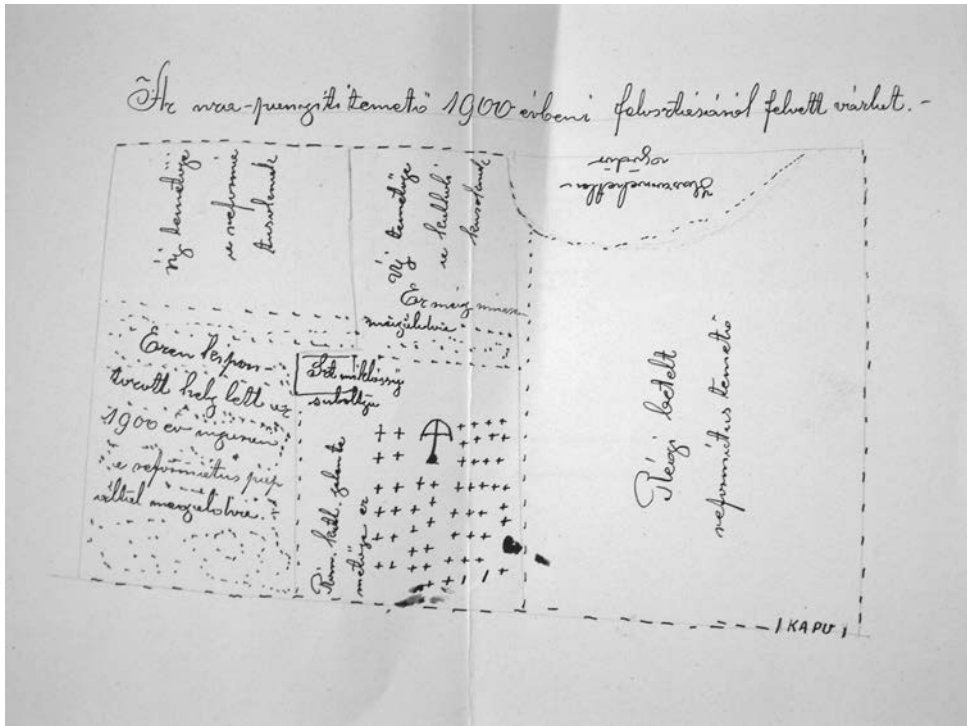
¹⁰ r Pkl .-uzapanyit-2170-921.-70450/99.-minisztériumi-iktatószám.

¹¹ 1899- óta- volt- uzapanyit- plébánosa.- (schematismus- venerabilis- cleri- dioecesis r osnaviensis...-1906,-109.-p.)

be...”-(r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)-ugyanez-az-irat-fényt-derít-arra-is,-mi-tette-aktuálissá,-mi-hozta-felszínre-a-temető-használat-problémáit.

„engedje meg méltóságod,- hogy-e- jelentésemben- egyes- körülményeket- főlemlít-hessek,- melyekből- kifolyólag- kegyes- utasítását- kérni- és- várni- bátorkodom- mielőbb.- A panyiti-kálvinistáknak-arra,-hogy-a-temetőnél-az-átalakítás-alkalmával-becsúszott-telek-könyvi-hiba-kiigazításáért-folyamodjanak-azon-körülmény-adta-meg-az-okot,-hogy-a-nyár-folyamán-a-kálvinista-pap-harangzúgás-mellett-körmenetben-hiveitől-környezve-kiment-a-temetőt-az-ő-módjuk-szerint-megáldani,-amikor-is-szíves-vólt-a-kath.-új-temetőből-is-egy-részt-kikaróztatni,-a-melyet-szintén-benedicált.-nem-lévén-megelégedve-az-ő-benedictiójával-a-karókat-kihányattam,-tettem-ezt-annál-is-inkább,-mivel-a-kálvinista-bíró-arra-figyelmeztetett,-hogy-a-kikarózott-és-megszentelt-új-temetőbe-ők-akarnak-temetkezni,-ne-temessünk-tehát-mi-abbán,-se-ne-használjuk-másképen,-minthogy-pedig-ezzel-temetőnk-folytonossága-meglett-volna-szakítva-és-hiveim-is-méltatlankodtak-a-hatalszűkítés-miatt,-kihányattam-a-karókat,-mire-ők-rögtön-a-jegyzőhöz-fordultak,-aki-is-tudokra-adta,-hogy-az-új-telekkönyv-szerint-kálvinista-temető-nincsen-is,-ebből-csinalták-ők-meg--tudomásom-nélkül--a-kiigazítási-eljárást.

1. kép. k útka-sándor-plébános-szabdkézi-rajza-a-temető-területéről

(r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)

Amint-kegyelmes-uram-az-ide-mellékelt-vázlati-rajzon-látni-méltóztatik-a-katholikusok-az-egész-temető-1/3-részt-bírták-eddig-és-még-ezt-is-more-patria-elvesszék.-ha

most-e végzés-értelmében-el-nem-méretjük-külön-felét-a-temetőnek-úgy-majd-apró-donként-kiturnak.-ezt-jelenteni-szoros-kötelességemnek-ismerem.-midőn-most-ezen-temetői-ügyben-a-törvényszéki-irattárban-a-térképét-és-a-telekknönyvét-a-tagosításnak-néztem,-megfigyeltem-egyszer-s-mind-azt-is,-amire-a-hivek-és-csoltko-egykori-panyiti-most-nyugalmazott--tanító-figyelmeztetett.-Tudniillik,-hogy-a-katholikus-példánykertet-a-református-lelkész-használja.-ezen-figyelmeztetés-alapos-volt-áról-is-meggyőződtem-a-tagosítási-jegyzőkönyvből-illetve-a-telekknönyvből,-de-az-átalakított-telekknönyvben-már-ott-találtam-jegyezve-az-iskola-kertet-illetve-példánykertet-ahol-az-a-természetben-most-használtatik-egy-vizálló-helyen.-megjegyzem,-hogy-azt-a-földet,-mely-a-tagosítási-telekknönyvben-példánykertnek-adtak,-a-tagosítástól-hol-a-kath.-tanítók,-hol-a-református-pap-használta,-aki-most-is-használja.-Továbbá-hogy-az-új-telekknönyvben-ezen-föld-a-bornemissza-István-úr-birtokához-van-írva-és-azzal-egy-telekknönyvi-szám-alatt-van.-ez-is-átalakítási-hiba.-nem-jó-volna-e-nekünk-is-ügyvéd-által-kérelmezni-a-kiigazítást? végre-alázattal-jelentem,-a-mit-elődeim--habár-tudták,-de-a-szomszédoktól-i-félelem-miatt-nem-jelentettek--,hogy-plébánia-és-iskola-belsőségébe-majd-egy-ől-szélességben-beépítkezett-az-egy-oldalon-lakó-két-szomszéd.-erről-meggyőződött-vég-h-ászló-elődöm-is,-ki-mérnökkel-fölmérette-a-belsőséget-és-ott-találta-a-hibás-térfoglalást-a-hol-említ-tem,-de-nem-jelentette,-azért-mivel-az-egyik-szomszéd-azt-ígérte-névleg-keller-József,-hogy-csak-legyen-csendesen,-ő-majd-kárpótlásban-feltartja-a-kerítést--amit-különben-most-már-tudni-sem-akar,-habár-tanúkra-hivatkozva-figyelmeztettem-a-vég-h-ászló-által-eszközöltetett-mérés-eredményére.-Félelem-miatt--mondom--nem-jelentették-azért,-mert-mindkét-szomszédom-rettenetes-bosszúálló.-midőn-e-köteles-jelentésem-et-alázattal-előterjesztem-együttal-bölcs-utasításért-is-esedezem."

1901.-január-23-án szilvássy-nándor-egy-ismeretlen,-az-iratcsomóban-nem-fellelhető-levéltre-9-pontban-válaszolt.-Amint-szövegéből-kitűnik,-a-plébános-jelentése-lehetett-a-levél-előzménye.-Az-is-bizonyos,-hogy-az-épületfelújítás-kapcsán-merültek-fel-problémák,-amelyek-az-ő-munkáját-is-érintették.

1.-Az-egyik-költségvetésbeli-kifogásra-azt-válaszolta,-hogy-nem-8,-hanem-9-ajtó-volt, arról,-hogy-az-istálló-ablaka-a-fallal-együtt-kidőlt-volna,-nem-tudott.

2.-ebben-a-pontban-a-kályhákat-illető-kifogásra-válaszolt.-egy-vaskályhát-már-elbontva-talált,-ennek-költsége-adhatott-okot-a-kifogásra.-„...igaz-ugyan,-hogy-én-a-vaskályha,-cserépkályha-és-takaréktűzhely-elbontásáért-darabonként-1,5-frt-ot-számítok, abból-nem-következik-az,-hogy-a-vaskályha-elbontás-ugyanannyiba-kerül-mint-a-cserépkályha-vagy-a-takaréktűzhely-elbontása.”-(r Pkl.-uzapanyit-2170-921.)

3.-k-költségvetése-a-pincelejárat-elbontására-vonatkozott,-nem-pedig-a-kis-építményére.

4.-[A-szövegben,-bizonyára-tévesztés-miatt-két-3.-pont-szerepel,-ez-a-második.-]ez-egy-falbontásra-vonatkozik,-amelyet-az-építész-szerint-nem-az-ablak-széleig,-hanem-a-másik-oldalig-bontottak-el.-A-plébános-bizonyára-azt-tette-szóvá,-hogy-a-fal-az-ablak-körül-nem-egyenest,-ám-az-építész-ezt-nem-ismerte-el,-erről-nem-is-tudott.

5.-[A-szövegben-4.-]ez-a-vitás-kérdés-a-födém-szerkezet-felületét,-méretét-illetően-alakult-ki,-az-eltérés-annak-a-résznek-az-értelmezéséből-adódott,-ahová-padlásfeljártó-vágtak.-Az-építész-szerint,-mivel-a-nyílás-miatt-ilyenkor-változó-gerendákra-van-szükség,-az-akár-többsé-kerülhet,-mintha-nem-szakadna-meg-a-folytonosság.-„nem-tudom-ha-vajjon-azzal-is-megbizta-volt-e-a-főtiszt.-h-ivatal-a-plébános-urat,-hogy-a-már-szerződésileg

elfogadott-egységárákat-is-kritizálja,-de-ha-megbizta,-úgy-azt-elég-rosszul-tette-akkor-a mikor-a-szerződést-az-ő-meghalgatása-nélkül-köti-meg-vélem-és-ha-nem-bizta,-úgy-nem értem,-hogymiért-avatkozik-bele,-mikor-úgy-sem-ért-hozzá?-(...)én-az-építkezés-folyamán-négyszer-voltam-úza-Panyiton,-benda-főpallérom-háromszor-és-azon-kívül-négy-de többször-két-hetenként-is-hazajött-az-ottani-pallérom-referálni,-tehát-egy-ilyen-kis-fajta építésnél-teljesen-elég-volt-a-felügyeletből-és-ellenőrzésből-és-nem-volt-szükséges-a palléromnak-hazudni-semmit,-mert-én-mindenről-kellőleg-voltam-tájékoztatva.-hiba ugyan,-hogya-az-építkezés-befejezésekor-nem-mentem-el,-de-abbana-időben-ágyban fekvő-beteg-voltam,-és-akkor-már-nem-szerettem-volna-különben-sem-találkozni-a-plébános-úrral.”-(r PKL .uzapanyit-2170-921.)

Az-istálló-gerendáinak-árát-is-kifogásolhatta-a-plébános,-ezt-az-építész-azzal-magyarázta,-hogymiért-...nem-fenyű,-de-vörös-fenyűből-vannak.”-(r PKL .uzapanyit-2170-921.)

6.-(A-szövegben-5.)-Az-éléskamra-kapcsána-az-építész-tévedett,-azt-be-is-ismerte, mondván,-valóban-nem-padozat,-hanem-téglázat-annak-alja.

7.-(A-szövegben-6.)-ebben-a-pontban-az-ajtókra,-kéményajtócskákra-válaszolt,-valóban-kevesebbet-építettek-be,-mert-kettőt-visszavitetett.-hat-új-és-egy-régi-került-a-kéményekbe.

8.-(A-szövegben-7.)-Az-árnyékszékről-is-szót-ejtett,-amely-az-építész-szerint-a-plébános-kérésére-lelt-egyes,-a-másik-helyett-új-pöcegödöröt-építtetett.

A-három-vas-és-egy-cserépkályha-esetét-annyiban-igazította-ki,-hogya-nem-hármat, hanem-négvet-épített.

9.-(A-szövegben-8.)-ezen-a-ponton-szintén-az-építész-tévedett,-saját-bevallása-szerint-is.-A-nem-egyenest-falra-vonatkozóan-azt-írta,-utasította-a-pallért-a-fal-egyenest faragására,-ám-ő-azt-hazudta(?),-hogya-a-plébános-„mentette-fel”-ez-alól,-mondván, ráér,-majd-ha-egy-szoba-lesz-a-kettő.

10.-(A-szövegben-9.)-A-megmaradt-mennyezeti-gerendákat-nem-használta-fel,-mert végeik-korhadtak-voltak,-hanem-maga-hozatott-újakat-azok-helyett.-A-betemetett-pince döngöléséért-azért-nem-tud-jótállni,-mert-minden-föld,-a-döngölés-is-törvényszerűen süppedni-szokott.-ám-a-takarékűzhely,-űsthely-és-sütőkemence-ettől-nem-süppedhetett-meg.

A-plébános-a-régi-ajtók-árát-is-sokallhatta,-mert-az-építész-ezt-is-magyarázta.-4-frtot-számítottak-az-ajtókért,-de-nemcsak-a-javításukért-és-festésükért,-hanem-a-be-vagy visszaállításukért-is,-összesen.-s-zilvássy-szerint-a-plébánosnak-tudnia-kellett-volna, hogya-ez-az-ár-reális.-Az-említett-ajtókat-benda-nevű-pallérja-hozta-rendbe,-de-s-zilvássy levelében-azt-is-elismerte,-hogya-a-felbukkanó-hibák-újából-kijavítása-még-az-ő-kötelessége.-A-kályhák-illetően-két-gyakorlott-pallérját-említette-levelében,-az-egyik-kályhát szlovák-pallérja-(nem-vezetékneként-írta),-a-másikat-benda-rakta,-mindkettőjük-munkájáért-jótáll.-nem-hiszi,-hogya-a-két-egybenyitott-szoba-kifűtésére-is-alkalmas-kályha-nem tudna-kifűteni-egy-kis-szobát.-kifogásolta-azt-is,-hogya-a-plébános--bár-szerinte-ehhez nem-ért--megpróbált-saját-költségvetést-készíteni,-ajánlatokat-tenni-azzal-kapcsolatban,-milyen-anyagot-hol-szerezhetne-be,-mely-munkákat-elég--kőművesek-helyett--napszámosokkal-végeztetni.-ám-ezzel-szemben-nem-akart-érvelni,-mondván,-hogya hozzá-nem-értést-figyelmen-kívül-hagyja.-A-jászol-faanyagát-illetően-azonban-ismét-ellen-tesek-voltak-a-vélemények.-A-plébános-levelében-azt-állította--az-építész-erre-válaszolt--,-hogya-jászol-fái-nem-vörösfenyőből-készültek.-ellenben-s-zilvássy-azzal-értelt,

hogy-a-plébános-ehhez-nem-ért,-tehát-ha-vádaskodik,-előbb-meg-kellett-volna-nézetnie a-jászlát-hozzáértővel,-mert-szerinte-annak-anyaga-„veres-fenyű”-.(r Pkl.-uzapanyit 2170-921.)-mivel-az-átadásnál-nem-volt-jelen,-az-elszámolást-kiegészítette-levelében néhány-tétellel,-a-plébánia-összesen-35,12-frt.-tartozásával.-ennek-nem-a-kiegyenlítését-kérte,-hanem-annak-az-összegnek-a-„jövőírását”,-amelytől-kamatként-elesett, miután-az-építkezés-felénél-a-fizetség-felét-nem-vette-fel,-hanem-saját-pénzét-forgatta. emellett-kérte-a-nem-látható,-egyelőre-nem-jelentkező-károk-esetére-„...a-figyelmemet esetleg-kikerült-hibás-számítás-és-a-még-előfordulható-hiányok-pótlására-100-frt.ot-is levonni-a-leszámolásom-összegéből,-így-azonban-nékem-az-életben-akár-ez,-akár-más ügyből- kifolyólag- az- uzapanyiti- plebános- úrral- érintkeznem- ne- kellesen.”- (r Pkl.-uzapanyit-2170-921.)

1901.-április-18. k útka-sándor-plébános-ekkor-írott-levelének-sorai-azt-sejtetik, hogy-az-egyházmegyei-hivatal,-esetleg-maga-a-püspök-számon-kérte-rajta-a-felújításhoz való-kritikus-hozzáállást,-ugyanis-levelét-azzal-kezdte,-hogy-leszögezte:-„...1901-év-nyarán-eszközölt-építés-mikéntjére-vonatkozó-jelentésem-et-kegyes-főpásztorunk-parancsára-adtam-be.”-(r Pkl.-uzapanyit-2170-921.)-hangsúlyozta,-hogy-jelentését-az-egyházmegye-érdekét-szem-előtt-tartva,-maximálisan-igazságos-megítélésre-törekedve készítette-el,-ezért-semmiképp-nem-hajlandó-azt-visszavonni.-bizonyára-szerepelt-levele-előzményében-az,-hogy-esetleg-felülvizsgálja-az-építkezést-az-állami-építészeti-hivatal,-amelynek-költségét--főleg-ha-nem-ad-helyt-panaszainak--neki-kell-viselnie.-ennél-erősebb-reakciót-váltott-ki-az,-hogy-az-építész-rágalmazással-vádolta-meg.-ez-nagyon-érzékenyen-érintette-a-plébánost,-úgy-értelmezte,-mintha-azzal-vádolnák,-hogy-fölöttesít,-a-püspököt-szándékosan-félrevezeti.-„erre-sem-születésem,-sem-pedig-állásom-nem-képesített--mivel-szüleim-sem-piaczon-nem-űzérkedtek,-sem-én-pallagon-nem-neveltettem,-sem-pedig-mostani-pályámon-nem-vagyok-hivatva-a-pénzspekuláció-által-egyházamat-szipolyozni-és-ügy-élni,-de-sőt-saját-kárommal-is-igyekszem-egyházam-vagyonát-és-érdekeit-védeni--de-csak-becsületes-és-igazságos-úton.”-(r Pkl.-uzapanyit 2170-921.)-Igazát-az-építész-levelében-is-igazolni-látja,-mert-abb-an-előfordulnak-a-tévedés-beismerését-jelentő-fordulatok:-hiba-volt,-tévedtem-stb.-Azt-sem-érti,-hogyan-érvelhet-az-építész-olyan-munka-mellett,-amelynek-végeredményét-személyesen-nem-is-látta.-még-inkább-felháborodott-azon,-hogy-100-frt-engedményt-ajánlott-cserébe-azért, hogy-a-plébánossal-ne-kelljen-találkoznia.-„Új-korában-repedjen-meg-a-csizmám,-[ha--G.A.]-ez-a-jó-olcsó-és-korekt-munka-ismérve.-és-kérdem-valjon-miért-nem-akar-velem-és-akart-velem-találkoznia-szilvássy-úr-az-átadásnál-hisz-meg-is-ígérte,-hogy-eljön.-betegsége-után-még-sántán-nálam-volt!-A-tiszta-szem-a-rágalommal-szembe-mer-állni-és-nem-a-firkálás-betű-mögül-kiabál.-ő-velem-találkoznia-nem-akar-e-miatt,-én-meg-a-vele-való-polémiába-nem-bocsátkozom,-mivel-e-helyt-csak-untatnám-kedves-Titkár-urat.-csodálatosnak-tűnik-föl-elöttem,-hogy-ő-méltósága-szilvássy-úrnak-ezen-építést-azért-adta-elszámolásra,-mivel-kimutattam,-hogy-az-otthon-helyszíni-szemle-nélküli-költség-vetés-haszontalan-kiadásokat-foglal-magában-(miért-bende-itt-volt,-hogy-meggyőződést-szerezzen)--és-drága--mely-okból-ő-méltósága-az-építést-megelőzőleg-meghagyta-nékem-írásilag,-működjem-közre,-hogy-szilvássy-úr-olcsóbban-és-előnyösebben-építhessen,-és-most-még-is-midőn-főpásztorom-parancsára-beadom-jelentésem-et-rámutatva,-hogy-a-munkások-alkalmazásánál,-az-anyagbeszerzésnél-szilvássy-úr-nem-respektálta-a-jó-és-olcsóbb-építést-és-a-kisebb-kiadást--akkor-engem-fenyeget-a

veszély, - hogy- fizetnem- kell- és- s- zilvássy- úr- fedesse- hogy- miért- avatkozom- bele, - ha- az- egységárok- elfogadtattak. - ez- e- az- leszámolás?- »I- eszámoltam- de- ezt- ne- merje- megbi- rálni- senki, - mert- ha- teszi- rágalmaz. «---3- ezer- téglá- maradt, - de- ki- vőlt- számítva- és- most- elmállott- a- téli- fagyon--- fizess- érte- munka- adó! - ez- előny- és- igazság- [?---G.A.] - k- ülönben- én- részemről- jelentésem- igaz- voltának- fentartásával- arra- kérem- méltóságos- főpászto- runkat, - kegyeskedjék- ez- ügyben- bölcs- belátása- szerint- eljárni. - s- zilvássy- úrnak- pedig- nevelés- hiányt- eláruló- rám- vonatkozó- nyers- kifejezéseit- visszautasítom, - mivel- én- oka- nem- vagyok- annak, - hogy- oly- fuser- munka- olya- sokba- került- és- én- legyek- kénytelen- jelentésemben- igazolni, - hogy- biz- ezen- építés- méreg- drága- és- e- mellett- nem- a- legjobb.” (r Pkl .- uzapanyit- 2170-921.) - A- plébános- levele- végén- felsorolta- az- épület- hibáit- -- a- nem- működő- záratokat, - a- nyílással- záródó- ajtót, - a- kamra- és- a- konyha- lesüllyedt- téglá- padlóját, - és- kérte- a- titkárt, - továbbítsa- a- püspöknek- a- garancia- érvényesítésére- vonat- kozó- kérését. - (r Pkl .- uzapanyit- 2170-921.)

1901. április-20. A- plébános- akkor- kapott- az- egyházmegyei- titkártól- levelet, - mikor- saját- előző- levelét- postára- adta, - ezért- néhány- kérdésre- külön- válaszolt. - egyik- a- mara- dék- kb.- 3500- téglára- vonatkozott, - amely- a- plébánia- udvarán- maradt. - A- plébános- nem- s- zilvássy- n- ándornak, - hanem- az- építkezésről- utolsóként- távozó- egyik- pallérnak- állított- ki- igazolást- arról, - hogy- ilyen- mennyiségű- téglá- megmaradt. - Az- csak- később- derült- ki- számára, - hogy- az- egyházmegye- azt- is- kifizette, - célja- pedig- az- volt- vele, - hogy- felhasz- nálja- majd- az- iskolánál. - ám- a- téglát- nem- elég- gondosan- tárolták, - a- tél- és- tavasz- elmúl- tával- tönkrement. - ezért- akkor, - mikor- arra- utasítást- kapott, - már- nem- tudta- eladni, - mert- mindenki, - aki- építkezett, - maga- égett- téglát, - rosszért- nem- adott- ki- pénzt. - s-zeptember- elején- költözött- az- új- épületbe, - ám- az- üstház- és- a- takaréktűzhely- összedőlt, - amelyek- javíttatását- ő- állta, - de- a- nyugtát- betérjesztette, - mert- a- garanciaidőn- belül- az- építőnek- a- költséget- meg- kéne- térítenie. - I- evelében- említette- a- balogi- és- az- uzapanyiti- iskola- ügyét- is, - ugyanis- a- korábbi- halogatások- miatt- az- épületek- egyszerűen- használhatatla- nokká- váltak, - csak- abban- az- állapotban- szembesült- mindenki- azzal, - hogy- a- plébános- korábbi- aggodalma- nem- volt- alaptalan: - nem- volt- hol- tanítani.

1901. augusztus-8. k- útka- s- ándor- plébános- a- garanciaidőn- belül- jelentette- a- felújít- ás- után- jelentkező- hibákat- (ugyanis- a- felújítást- 1900.- szeptember- elején- fejezték- be):

1.- Az- első- szoba- keleti- falán, - a- szögletben- kívülről- és- belülről- egyaránt- látható- repe- dések- keletkeztek.

2.- A- homlokzati- fal- vakolata- egy- láb- magasságban- lehullott.

3.- A- konyha, - kamra- és- istálló- zárai- rosszak, - a- konyha- ajtaja- ujjnyi- széles- réssel- zár.

4.- A- „takarékhely”- s-ütőjének- téglafala- mállik, - a- kemencében- nem- jól- ég- a- tűz.

5.- A- kamra- téglapadlózata- -- a- pincefeltöltés- helyén- -- fél- láb- mélységben- lesüllyedt. - ugyanebből- kifolyólag- a- konyha- padlózata- is- mozog, - ugyanis- nem- érintkezik- az- alatta- lévő- töltéssel.

6.- A- havi- tisztítás- ellenére- a- konyha- kéménye- gyakran- tüzet- fog, - ami- azért- is- veszé- lyes, - mert- a- kémény- a- szénáspadon- van, - bele- van- építve- a- folyógerenda. - A- kéménytűz- től- könnyen- kigyulladhat, - ettől- pedig- az- egész- parókia- könnyen- leég-het. - (r Pkl .- uzapanyit- 2170-921.)

1902. ebben- az- évben- már- egy- megkezdett- peres- eljárásra- utaló- iratok- keletkeztek, - a- templom- telke- és- a- temető- területe- miatt. - A- többszöri- fellebbezést- is- tartalmazó- folya-

matban-mérnökök,-egyéb-szakértők-közreműködésére-is-szükség-volt,-olykor-a-főhatóság-maga-bízott-meg-ügyvédet-az-egyházi-érdekek-képviselésével.

1902.- április- 14-én még- a- plébános- a- püspöknek- írott- levelében- összegezte- a- korábbi- folyamatok- eredményeként- előállt- helyzetet- „hogy- az- uza- panyiti- róm.- kath. egyház- a- túlnyomó- számban- lévő- és- a- katolikusok- iránt- gyűlölettel- eltelelt- kálvinisták- által- még- igen- csekély- ingóságai- ban- is- meglett- valamelyik- elődöm- idejében- károsítva- úgy- mint: -- az- iskola- illetve- példánykert- elvétele, -- a- tanítói- belsőség- a- szomszédok- építkezése- által- megcsorbítatott, -- a- temető- 1/2- helyett- egy- 1/4-re- kibővített- -- dacára- a- törvényszéknek- dr.- s zeless- ügyvéd- úrnál- lévő- végzésének, - melynek- értelmében- a- katolikus- egyházat- a- 1/2- illetve- -- ezen- körülményt- alázattal- jelenteni- kötelességemnek- ismertem, - habár- -- a- mitől- félve- elődeim- -- tudtam, - hogy- darázs- fészekbe- nyúlok.”-(r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)-ugyanaz-az-irat-tájékoztatja-a-püspököt-mint-felettest-a-pereskedés-anyagi-nehézségeiről.-mivel-a-panyiti-templompénztár-akkor-is-szegény-volt,-a-püspöki-titkár-arra-utasította-a-plébánost,-hogy-erre-hivatkozva-kérje-az-ügyvédet:-ne-számítson-fel-sokat.-ezt-k-útka-sándor-meg-is-tette,-ám-ezzel--megítélése-szerint--az-ügy-kevésbé-fontossá-vált,-menete-lelassult.-„...most-egy-év-óta-is-csak-a-per-kezdetén-vagyunk...”-(r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)-ugyanakkor-kérte, egyenlítse-ki-az-egyházmegyei-pénztár-a-mérnöki-díjszámlát.

Továbbá:-„szabadjon-hódelattal-megjegyezni,-hogy-ez-ügy-élére-állítását-elődeim- méltán- tartották- darázs- fészeknek- és- féltve- e- papfalók- közt- békéjüket- némán-nézték-az-egyház-megkárosítását.”-(r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)-beszámolt-arról-is,-hogy-a-plébánia-két-református-szomszédja-és-a-református-lelkész-„gyakran-össze-jönnek,-conspirálnak,-a-hivek-közt-aláírás-végett-ellenem-panaszlevelet-hordának...-(...)-vigasztaló-ezen-dologban-rám-nézve-csak-az,-hogy-hiveim-bizalma-és-jóakaratu- méltánylása- nagyobb, - mint- e- néhány- sértett- ember- izgatása.”-(r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)

1902.-július-7-én-a-plébános-arra-kérte-a-püspököt,-írja-alá-az-ügyvéd-által-kért-meghatalmazásokat,-egyúttal-szavát-tette,-hogy-az-ügy-lassúsága-miatt-egyre-nehezebb-a-helyzete.-A-3-ügyben--a-templom-és-iskola-belsőségének-megcsonkítása,-valamint-a-faiskola-(példánykert)-és-a-temető-kisajátítása--indított-perről-a-falusiak-is-tudtak-és-főleg-az-egyik-szomszéd-„...mint-birtokháborító-bosszúból-valóságos-zendülést-csinált-ellenem...”-(r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)

1902.-augusztus-24. Az-ekkor-kelt-levelében-a-plébános-ismét-azt-kifogásolta,-hogy-noha-minden-irat,-meghatalmazás-és-mérnöki-felmérés-d r.-s zeless-Ödön-rimaszombati-ügyvédnél-van-már,-a-peres-ügy-egy-éve-stagnál.-k-érte,-hogy-a-püspök-mint-hatóság-sürgesse-meg-az-ügyvédet,-egyúttal-arra-is-felhívta-a-figyelmet,-hogy-az-érdekvédelem-hez-szükséges-tanúk-idősek:-ha-sokáig-húzódik-az-ügy,-időközben-meghalhatnak.-ebben-a-levélben-már-megfogalmazta-azt-is,-hogy-d r.-s zeless-nem-feltétlenül-látja-a-katolikus-egyház-ügye-megfelelő-védőjének.-„szabad-legyen-azon-alapos-kétkedésem-nek-kifejezést-adni,-miszerint-én-azt-láttam-s zeless-eme-késedelmeskedésének-oka-abbban-rejlik,-hogy-ő-nem-akar-ügyvédtársának-a-református-egyház-ügyészének-ellen-lásasává-lenni.”-(r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)

később,-látva,-hogy-a-pert-az-ügyvéd-el-sem-kezdte,-csak-hitegette-őket,-bővebben-is-kifejtette.

1903-ban keller-József-és-berki-d emeter-József-ellen-birtokháborítás,-bornemissza István-ellen- a „kath.- példánykert”- visszaszerzése- ügyében- indított- pert- a plébános, főhatósági-jóváhagyással.-ugyaneből-az-iratból-kiderül,-hogya-a-közös-(katolikus-református)- temető- használata,- területi- elosztása- is- még- létező- konfliktusforrás.- ezt- az ügyet-a-plébánosnak-„s zeless-drnál”- kellett-megsűrgenie,-a-püspöki-utasítás-értelmében.- (r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)

1903-július-8-án a-következőkről-számolt-be:- „s zeless-ügyvéd-úr-eme-késedelmezésének-oka- --mely-miatt-az-elévülés-és-következtesen-a-mi-perveszteségünk-szár-mazhat-mint-gyanítani-lehet--nem-más,-mint-azon-körülmény,-hogya-molnár-József-rima szombati-ügyvéd,-ki-a-református-egyháznak-ott-tanács-bírája-még-azon-időtől,-midőn s zeless- patvarkodott-nála,-s zelessnek-igen-jó-barátja,-nehogy-tehát-s zeless-úr-meg-sértse-e-perrel-a-református-egyházat-és-velük-molnárt,-csak-halogatja-a-per-megkezdését.”- (r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)- emiatt-arra-kérte-a-püspököt,-hogya-s zeless-től vegye-el-és-bízza-más-ügyvédre-az-ügyet.

1903.augusztus-1-én aztán-„végre-valahára-k egyelmes-uram-dorgatóriuma-folytán két-év-leteltével-elkészült-d r.s zeless-Ödön-úrnál-az-uza-panyiti-rom.-kath.-egyház-panaszos-beadványa,-habár-a-temető-elkülönítése-iránti-panasz-még-most-sincsen-készen”. (r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)-ebben-a-levélben-a-plébános-(ismét)-pontosan-leírta-az egyháza-kárára-elkövetett-sérelmeket.-keller-és-d emeter-az-egyház-belsőségéből-50 négyszögölet-foglaltak-el,-amely-területen-kutat-ástak,-ráépítették-a-csűr-falát-és-magtáruk,-pincéjük-egy-részét.-Az-1100-négyszögöl-területű-„iskola-illetőleg-iparkertet” (r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)-akkor-már-20-éve-a-református-pap-használta. „Azonban-még-ezzel-sem-elégedtek-meg-a-kálvinista-atyafiak-a-3-hold-és-600-négyszögöl-területű-temetőt-is-össze-vissza-használták-a-3/4-részét-részint-már-betemették részint-pedig-mint-temetőhelyet-szántják-és-vetik,-a-mienkbe-is-hordva-halottjaikat, amiért-midőn-fölszólaltam-predicatoruk-processioval-ment-ki-hogya-mi-temetkezésünkre-szánt-üres-területet-fölszentelje?!”- (r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)- megtudták azonban,-hogya-a-temető-a-telekkönyvi-bejegyzés-szerint-a-katolikus-egyház-tulajdona, ezért-a-lelkész-molnár-József-rimaszombati-ügyvéd,-együttal-ottani-„egyház-tanács-bíró” (r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)-útján-telekkönyvi-kiigazítást-kért.-„ez-ügyben-tartott-törvényes-kiigazításra--ha-mint-méltóztatik-emlékezni--méltóságodat-azért-nem-hívták,-mert-az-idézés-nem-találta-s-omodiban-és-a-tárgyalás-napja-elközelgett.”- (r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)-A-levél-folytatásából-ismerhetjük-meg-az-uzapanyiti-papok-és tanítók-jövedelmeit,-legalábbis-azok-egy-részét.-„A-telekkönyv-értelmében-az-úrbéres birtok-után--mely-a-közösben-van--a-rom.-kath.-lelkész-ügy-mint-az-ev.-ref.-predicator,-a-róm.-kath.-tanítót-ügy-mint-az-ev.-ref.-tanítót-egyenlő-arányban-illetné-a-haszon-élvezet-(a-papot-egy-egy-házhely-után,-a-tanítót-1/2--1/2-házhely-után)-mégis-a-róm. kath.-lelkész-és-tanító-egy-egy-negyed-résszel-kaptak-és-kapnak-kevesebbet-20-év-óta mint-a-ref.-predicator-és-tanító.”- (r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)-A-plébános-akkor-már két-éve-panaszt-tett-az-ügyben-a-közgazgatási-bizottságnál,-azonban-nem-oldódott meg-a-probléma,-mert-az-úrbéresek-névjegyzéke-„a-földművelésügyi-minisztériumnál hevert-és-hever”,-majd-az-erdészeti-ügyosztályhoz-került.- (r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)-s zeless-ügyvéd-az-ügy-intézéséhez-kérte--és-azt-a-kérést-továbbította-a-plébános-a-püspökhöz--a-beadványok-felbélyegzését-és-továbbítását-a-rimaszécsi-királyi járásbíróshoz.- (r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)

1903.-szeptember-30. -k útka-sándor-(ismét)-azzal-a-kéréssel-fordult-a-püspökhöz, hogy-a-földművelésügyi-minisztériumban-sürgesse-meg-az-uzapanyiti-úrbéresek-név-sorának-rendezését,-mert-ennek-hiányában-sem-ő,-sem-a-kántor-nem-fogja-tudni-beszerezni-téli-tüzelőjét--ahogyan-az-a-tavalyi-évben-is-történt.-(r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)

1903.-november-6. október-6-án-a-rimaszécsi-királyi-járásbíró-ság-tárgyalta---d.r.szeless-beadványa-nyomán---a-példánykert-ügyét,-ám-a-plébánost-hivatalosan-a-tárgyalásról-nem-értesítették.-mégis-megjelent-a-tárgyaláson,-levelében-erről-számolt-be-a-püspöknek.

„...megjeleni---habár-megidézve-nem-voltam---szükségesnek-tartottam,-annál-is-inkább---,-mert-sejtettem,-hogy-a-Görmör-megyében-imádkozó-kálvinisták-ellen-sem-a-főjárásbíró---ki-ott-valami-tanácsbírói-címmel-bír---,-sem-az-ügyvéd-urak-véteni-nem-szoktak.”-(r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)-Az-eljárás-során-a-plébánost-rendre-akarták-utasítani-arra-való-hivatkozással,-hogy-az-ügyet-csak-a-püspök-képviselheti.-A-református-fél-azzal-érvelt,-hogy-a-vitás-terület-tulajdonjogát-egy-megyei-bizottságtól-kapták.-erre-a-plébános-ügy-válaszolt,-hogy-ha-csak-a-püspök-képviselheti-az-egyházat,-hogy-történhetett,-hogy-a-püspök-beleegyezése-nélkül-írták-át-a-példánykert-tulajdonjogát.-(Az-1100-négyszögöles-iskolakertert-„cserébe”-a-katolikus-egyház-tulajdont-szerzett-egy-200-négyszögölnyi-vadvizes-helyen.)-erre-a-járásbíró-utasította-a-református-felet,-hogy-a-tagosítási-és-telekkönyvi-átalakítási-iratokat-szerezzék-be,-de-ha-szükséges,-helyszíni-szemlét-tartanak.-A-plébános-elégedett-volt-az-ügyvéd-munkájával-is,-a-tárgyalás-mégsem-végződött-a-katolikus-egyház-számára-kezdve.-A-járásbíró-ugyanis-az-elévülési-törvényre-hivatkozott.-ezért-kútka-sándor-azonnal-írt-Glédura-János-nyugalmozott-pinci-kántortanítónak,-ugyanis-ő-volt-akkor-az-uzapanyiti-kántortanító,-mikor-a-vitás-kertet-még-a-katolikus-egyház-használta.-A-katolikus-egyház-33-évig-nem-követelte-tulajdonát.-ha-1901-ben---amikor-a-plébános-már-egy-éve-foglalkozott-ezzel---az-ügyvéd-megindította-volna-a-peres-eljárást,-még-nem-lehetett-volna-az-elévülésre-hivatkozni.-Tehát-a-példánykertet-d.r.-szeless-időhúzó-hozzáállása-miatt-nem-sikerült-visz-szaszerezni,-így-„...-a-kálvinista-»rape,-cape«¹²elvé-győzni-fog”.-(r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)

Ami-a-szomszédok-foglalását-illetli,-annak-állását-a-plébános-jobbnak-ítélte,-ott-az-elévülés-mint-érv-nem-volt-alkalmazható.-ugyan-a-szomszédok-állították,-hogy-1870-óta-használják-az-elbirtokolt-telekrészt,-de-nem-háborítatlanul,-mert-ezt-az-állapotot-már-a-plébános-elődje,-végh-lászló-is-közigazgatási-bíró-sági-eljárásban-támadta-meg.-A-békés-megosztását-1900-ban-törvényszéki-határozat-fogalmazta-meg.-ezt-a-plébános-csak-teljes-hivatalos-támogatással-látta-kivitelezhetőnek.-„...mielőbb-mérnök-köz-bejöttével-és-okirat-mellett-történne,-mert-ők-csak-kálvinista-ravasz-sággal-arra-számítanak,-hogy-ez-ügy-most-levetessék-a-per-útjáról,-de-ha-én-megkezdéném-az-elválasztást,-akkor-még-erőszakkal-is-megakadályoznának-ebben,-és-ez-is-maradna-az-el-

12 capio---fog,-megfog,-de-kiszemel,-elfoglal-jelentése-is-van.-(Finály-1884,-298.-p.);-rapio---megragad,-rabol,-elragad-(Finály-1884,-1659.-p.)-valószínűleg-innen-ered-a-népnyelvi-„cap-cara,-capcarázik”-kifejezés,-amely-nem-tervezett-rablást-jelent,-hanem-olyan-lopást,-amire-véletlen-alkalom-adódik,-tehát-mintegy-a-„kínálkozó”-lehetőség-megragadását.

évülésig-így.-(r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)-együttal-arra-kérte-püspökét,-tekintélyével sürgesse meg,- hogy- az- úrbéresek- névjegyzékét- megkaphassák- a- földművelésügyi minisztérium- erdészeti- ügyosztályától,- ugyanis- enélkül- nem- lehetséges- jogorvoslatot szerezni- a- katolikus- pap- és- tanító- jövedelmeit- illetően.-(r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)

1904.-július-11.- még- mindig- rendzetlenségről- számolt- be- a- plébános,- a- három ügyből- egy- sem- oldódott- meg,- levelében- a- már- ismert- tényállást- sorolta.

1904.-augusztus-30.- A- plébános- arra- kérte- a- püspököt,- utaltassa- ki- a- helyszíni szemle- díját,- nehogy- ismét- leálljon- az- amúgy- is- nehezen- induló- eljárás.- dr.- s- zeless elköltözött- r- imaszombatból,- ezért- azt- is- kéri,- bízson- meg- a- képviselettel- más- rimaszombati- ügyvédet,- „...lehetőleg- olyat- a- ki- nem- fél- a- gömör- megyei- kálvinista omni-potentiától- mint- s- zeless- és- ügy- biztos- lehet- reményünk- a- sikerben”.-(r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)

1904.-november-15. „Ügy-tudom,- hogy- méltóságod- előtt- sem- ismeretlen- azon- túlkapás,- amely- itt- nálunk- a- »rape,- cape«- elvétől- sem- idegenkedő- kálvinisták- részéről- szegény egyházunkat- birtoklásában- megcsorbította- és- mely- --fájdalom--hiveink- közt- is- pártolásra- akadt.”-k- útka-sándor- ezen- levele- az- akkor- már- sok- éve- tartó- ügy-fordulatait- és- az- akkori- tényállást- összegezte,- a- képviselettel- megbízott- s- zeless- ügyvéddel- kapcsolatban- azonban- egy- korábban- nem- említett- újdonságot- is- tartalmaz.- A- plébános- többször- felhívta- a- figyelmet- arra,- hogy- az- ügyvéd- személyét- nem- gondolja- alkalmasnak- a- katolikus- egyház- képviseletére,- mert- meglátása- szerint- dr.- s- zeless- nem- akart- szembehelyezkedni- kollégájával,- aki- pedig- a- református- egyházat- képviselte.- „...én- s- zeless- t- folyton- sürgettem,- sőt- még- az- egyházhatóságot- is- kértem- s- zeless- sürgetésére,- a- honnét- azt- a- választ- nyertem,- hogy- az- egyháznak- nagyobb- horderejű- egyházi- ügyeknél- s- zelessre- szüksége- van,- tehát- ebbeli- hanyagságáért- a- meghatalmazást- tőle- meg- nem- vonhatja.”- (r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)- A- plébános- --miután- saját- fölöttese- a- fentiek- miatt- nem- állt- mellé-- személyesen- szerezte- vissza- a- per- beterjesztési- iratait,- azokat- maga- bélyegezte- fel- és- terjesztette- be- 1903-ban- --a- temető- ügyének- kivételével.- miután- s- zeless- ügyvéd budapestre- költözött,- a- plébános- jelenlétében- lemondott- az- ügyek- képviseletéről.- ezt- k- útka-sándor- személyesen- jelentette- be- a- püspöknek- s- omódiban.- A- püspök- dr.- r- áróssy Gyula- rimaszombati- ügyvédhez- utasította- a- plébánost,- aki- --noha- elvállalta- az- ügyet-- nemtetszésének- adott- hangot,- amiért- katolikus,- iskolaszéki-tag,- egyházi- ügyek- képviseletében- már- sikeres- ügyvéd- létére- csak- másodikként,- már- késében- keresték- fel.- Felhívta- a- főhatóság-figyelmét- arra,- hogy- az- iskolakert- esetében- fennáll- az- elévülés- veszélye,- ugyanis- 1900-ban- volt- 30- éve- annak,- hogy- a- reformátusok- elkezdtek- használni,- a- jogorvoslat- lehetősége- pedig- 32- év- után- évül- el.- Tehát- ha- nem- lett- volna- az- ügyvédi- időhúzás,- még- éppen- sikerülhetett- volna- visszaszerezni.- A- temető- ügye- más- miatt- ígérkezett- nehéznek. „Ami- illeti- a- temető- kettéválasztását,- e- pertől- s- zeless- is,- r- áróssy- is- fél--a- kálvinista- vár- megye- tekintélye- miatt- és- mindketten- a- békés- megoldásról- beszélnek,- amidőn- temetőnk- közepén- egy- üres- helyet- a- kálvinista- predicator- processio- és- harangzúgás- közt- jelölt- ki- és- áldott- meg- !??!- békés- megoldás- itt- lehetetlen.- Az- ügy- érdemében- tehát- oda- terjed- alá- zatos- kérésem,- méltóztassék- egyházkormányzati- bölcsessége- szerint- intézkedni.”-(r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)

1905.-február-15. A- plébános- levelével- együtt- küldte- vissza- a- 3- meghatalmazást,- ugyanis- r- áróssy- Gyula- nem- vállalta- el- a- katolikus- egyház- képviseletét,- arra- hivatkozva,- hogy- nem- akarja- szakmáját- elaprózni,- vagy- minden- egyházi- ügygel- bízzák- meg,- vagy

nem-vállal-apró-kis-külön-ügyeket. A-plébános-arra-kérte-a-püspököt,-az-uzapanyiti-katolikus- egyház- ügyeinek- kereshessen- új- ügyvédet,- de- előre- figyelmeztetett- katolikus r imaszombatban-nincs,-református-pedig-elvből-nem-vállalja-el-az-egyház-ügyeit.

1905.-augusztus-22. A-református-egyház-„határmegállapítási-keresetet”-(r Pkl . uzapanyit-1904-1908.)-indított-a-katolikus-plébános-réthasználata-ellen.-Ismét-összegezte-a-már-évek-óta-tartó-ellenségeskedés-okait:-a-katolikus-egyház-belsőségét-a-két szomszéd-45-négyszögöllel-megcsonkította,-az-iskolakeretet-a-reformátusok-nem-rendeltetésszerűen-már-30-évnél-hosszabb-idő-óta-használja,-az-eredetileg,-telekkönyvileg is-katolikus-egyházi-tulajdonú-temetőt-1/6-részben-reformátusok-használják.-Az-úrbéres-papi-és-tanítói-illetőség-1/6-részből-sérült.-A-református-egyház-által-kezdemé-nyezett-ügy-tárgya-a-l ácz-dűlőben-lévő-rét-volt.-Telekkönyvileg-694-négyszögöl-terüle-tűnek-kéne-lennie,-ehelyett-egyik-évben-250,-másikban-300-négyszögöl-takarmányát engedték-át-a-katolikus-plébánosnak.-ezért-szólította-fel-a-plébános-a-református-kurá-tort-arra,-hogy-mérnökkel-méressék-ki-a-területet,-amit-meg-is-tettek,-s ipos-béla-rima-szombati-államépítészeti-mérnök-1904.-április-24-én,-vasárnap-végezte-el-ezt-a-mun-kát.-A-plébános-nagyjából-megfelelőnek-látta,-ezért-határbarázdákkal-is-megjelöltette a-„fölhancsikolt”-területet,-és-használni-kezdte.-Az-1904-es-évben-háborítatlanul-hasz-nálta-is,-ám-a-szokatlanul-jó-termés-ismét-felszínre-hozta-a-viszálykodást.-„...midőn-szo-kottnál-bővebb-termés-látszott-a-réten,-a-kapzsi-paraszt-ref.-kurator-és-lel-kész-sanda-szemmel-nézték,-a-miért-is-új-ból-folyó-év-május-hó-2án-a-rimaszombati kalv.-vallású-városi-mérnököt-hozatták-ki-és-ismét--a-nélkül,-hogy-erről-értesítettek volna,-fölmérették--aki-is-minden-földkönyv-és-térkép-nélkül-csak-az-ő-mondásuk-és kívánságuk-szerint-kimért-egyházunknak-694-négyszögöl-helyett-440-négyszögöllet. ezen-önkéntes-károsítás-ügyében-én-a-közigazgatósági-főszolgabíró-sághoz-fordultam, a-mezsgye-hatósági-kiigazítása-végett,-ki-is-május-hó-30-án-balgha-k-álmán-szakértő állami-mérnökkel-a-helyszínén-megjelent-a-városi-mérnök-felmérését-semmisnek-mon-dotta-ki-és-a-költségekben-a-ref.-lelkész-elmarasztalta.-én-tehát-ez-ideig-ezen-az-ala-pon-mai-napig-használok-a-rétet.”-ezért-ismét-ügyvédi-meghatalmazásért-folyamodott a-püspökhöz.-(r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)

1906.-d.r.-k rausz-Gyula-ügyvéd-leveleiben-arról-értesíttette-a-püspököt,-hogy-a-rima-szécsi-kir.-járásbíróság-ítéletét-megfellebbezi,-ebből-következtethetünk-arra,-hogy-a-per első-fordulója-nem-a-katolikus-egyház-javára-dőlt-el.-A-perben-álló-felek-a-temető-és-a kert-területének-kimérése-és-hitelesítése-céljából-mérnököt-fogadtak,-ám-a-bíróság-füg-getlen-szakértővel-mérette-fel-a-területeket,-emőky-Adolf-„vasúti-osztály-mérnök”-kel, aki-a-helyszínen-is-szemlét-tartott.-(r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)

1906-ban készült--a-plébánia-átadása-miatt--az-jegyzőkönyv-is,-amely-annak-ellá-tottságáról,-falubeli-helyzetéről-akkor-aktuális-képet-ad.-(r Pkl .-uzapanyit-677-1907.) k útka-sándor-plébánost-ekkor-váltotta-fel-meiszel-György.-Az-uzapanyiti-római-katolikus egyház-ingóságai-ebben-az-időben-a-következő-tételekből-álltak:

„96,97.-hrsz.-alatti-beltelek,-melynek-egy-részeckéje-per-alatt--igen-jó-l.-osztályú templomi-beltelek

Tuboka-szilfa-rét-479-hrsz.

l ácz-rét-640-hrsz.-Per-alatt-van

képszerdülő-szántó-föld--k álvinisták-használják

balogjáró-szántó-föld-3-vékás--jó-minőség

Új-temető-szántóföld-3-vékás-per-alatt--közepes.”

ugyanaz-a-leltár-felsorolta-az-ingóságokat,-tulajdonképpen-a-templom-belső-berendezését-is.-A-szoborszekrények,-gyertyatartók,-corporálék-sorában-érdekesség-a-„rava-tal- két- alvánnyal,- fakoponyával”,- bizonyára- az- egykori- temetések- kellékei.- (r Pkl . uzapanyit-677-1907.)

ezek-a-templomon-belül,-a-szertartások-során-használt-tárgyak-uzapanyiton-is-a-val-lásgyakorlás- belső- világához- tartoztak,- tartoznak- ma- is.- A- plébánia- ingatlan- vagyona- kapcsán-azonban---mint-az-eddigiekből-is-kiderült--korántsem-volt-ilyen-egyértelmű-és- tisztázott-a-helyzet,-katolikusok-és-reformátusok-között-maga-a-vallásgyakorlás-is-okoz- hatott-konfliktusokat.-k útka-sándor-plébános--amint-az-irat-jelzi,-a-2571/906.-sz.-egy- házmegyei-utasításra---1906-augusztusában,-az-iratok-szerint-uzapanyiti-plébánosként- utoljára,-jelentést-tett-a-plébánia-előző-évi-176-korona-71-filléres-tulkiadásról.- (r Pkl . uzapanyit-677-1907.)-A-tulkiadás-oka-a-kevés-jövedelem,-„...az,-hogya-uzapanyiti-temp- lomnak-összes-és-kizárólagos-jövedelme-egyedül-a-perselypénz-volt,-amely-évente-35- 45-koronát-tett-ki,-melynek-ellenében-csak-a-rendes-kiadások---melyek-mellőzhetetlen- nek-és-az-egy.-megyei-hatóság-által-mindig-méltányosan-elfogadtattak---a-60-koronát- meghaladták,-nem-számítva-a-rendkívüli-kiadásokat(...)mivel-tehát-7-évi-uzapanyiti-lel- késkészedésem-alatt-mindég-csak-deficit-volt,-ez-lassan-kinőtte-magát-a-fenti-kérdéses- összegre”.-A-plébános-javaslatot-tett-a-tulkiadások-megszüntetésére,-mérséklésére,-„...a- templom-jövedelmét-fokozni-kell,-amit-én-azzal-akartam-elérni,-hogya-reformátusok-által- elfoglalt- l ácz-dűlői- rét,- mely-jelenleg-per-tárgyát-képezi,- valamint-az-új-temetőt,- mely- szintén-részben-per-alá-kerülend---levén-erre-meghatalmazása-a-megbízott-dr.-k-rausz- Gyula-rimaszombati-ügyvédnek---az-elsőt-mert-mint-legutóbb-megtudtam,-e-templom- réjtjének-van-telekkönyvileg-bekebelezve,-mint-a-temető-az-egyház-részére---évente- haszonbérileg-értékesíteni-lehetne,-ami-évenként-60-70-koronával-növelné-a-templom- pénz-tár-jövedelmét,-mely-bevétellel-meg-lenne-szüntetve-a-templompénztár-tulkiadása, sőt-jövedelme-volna-a-templomnak.”-(r Pkl . uzapanyit-677-1907.)

k útka-plébános---h-arkácsra-helyezése-előtt---ugyanebben-az-iratban-segélyért-folyamodott-az-egyházmegyei-hatósághoz,-mert-az-uzapanyiti-plébánia-épület-javításai-saját-tartalékait-is-számolatlanul-felemésztették.

1907-februárjában már-meisszel-György-plébános-kérte-a-főhatósági-segítséget-az-orgona-javíttatásához.-(r Pkl . uzapanyit-4753-1907.)-„Az-elszörtan-élő-maroknyi-hívők-már-eddig-200-kor.-t-adtak-össze...”,-a-plébános-a-templom-kegyesalapítványi-pénztár-ban-elhelyezett-forgótőkéje-terhére-kérte-a-kiutalást.

1907.-február-19. k útka-sándor---már-h-arkácsról---még-egyszer-összegezte-a-„darázs-fészekbe-nyúlás”-történetét.-Törekvései---hogya-katolikus-egyház-érdekeit-a-helyi-ügyekben-is-megvédje---sikertelenségét-leginkább-az-magyarázza,-hogya-nem-talált-megfelelő-jogi-segítséget,-az-ügyet-valóban-segítő-ügyvédet.-Az-ügy-száma-utol-só-szakaszában,-ahogya-arról-ebben-a-levélben-beszámolt,-helyben-tájékozódva-k-rausz-Gyula-rimaszombati-ügyvédet-bízta-meg-a-képvisellel.-A-többi-adat-mellett-arra-is-fel-hívta-a-figyelmét,-aminek-ekkorra---valószínűleg-az-igazságkeresés-szándékától-hajtva---maga-járt-utána:-az-egyház-telkéből-foglaló-keller-és-berki-d-emeter-családokkal-szembeni-pert-nem-lehetett-volna-elévülésre-hivatkozva-megszüntetni.-ekkorra-k útka-sándor,-az-idős-tanúk-vallomása-mellé-megszerezte-elődei-írást-nyilatkozatát-a-kér-déses-telek-használatát-illetően.-egyik-elődje,-végh-l-ászló-már-1891-ben-pert-indított

a- közigazgatási- szolgabírószágon- a- jogtalan- telekhasználat- ügyében.- ez- volt- tehát- az oka- annak,- hogy- az- 1870-ben- bekövetkezett- foglalás- és- k- útka- sándor- első,- 1900-as intézkedései- között- eltelt- időszak- használatát- egyáltalán- nem- lehet- „háborítatlan” használatnak- nevezni.- Az- ügyben- 1891-ben- ítélet- nem- született- a- per- indítója,- végül- az- írászóló- halála- miatt,- de- d- raskóczy- l- írászóló- főszolgabíró- a- helyszíni- szemlét- maga- tartotta- meg.- (r Pkl .- uzapanyit- 1904-1908.)- Az,- hogy- k- rausz- Gyula- sem- képviselte- hatékonyan- az- egyházi- érdeket,- abból- derült- ki,- hogy- a- plébános- tanácsa- ellenére- nem- idéztette- meg- a- többi- tanú- mellé- d- raskóczy- l- írászóló- főszolgabírót,- sőt- megengedte,- hogy- a- két- foglaló,- a- berki- d- emeter- és- a- k- keller- család- feje- egymás- tanúi- legyenek.- mellettük olyan- tanúk- vallomását- vették- figyelembe,- akik- még- nem- voltak- 60- évesek,- tehát- állításuk- -- miszerint- úgy- ismerték- a- határt,- ahogy- akkor,- a- per- idején- volt- -- nem- lehet- valós.- miután- a- plébánost- harkácsra- helyezték,- hivatalból- már- nem- értesülhetett- az- ügy- menetéről,- ezért- arra- kérte- k- rausz- Gyula- ügyvédet,- hogy- mindig- idéztesse- be- őt- is- tanúként.- ám- erre- soha- nem- került- sor,- a- pert- elvesztették.- végül- a- plébánost- -- alap- talan- jogi- felterjesztésekkel- vádolva- -- az- egyházi- főhatóság- elmarasztalta,- a- perköltsé- geket- is- rá- hárította.- A- plébános- vétlenségét- azzal- igyekezett- alátámasztani,- hogy- min- den- lépésről- levelezést- folytatott- az- egyházi- főhatósággal,- sőt- a- per- első- lépéseit- sem- önszántából,- hanem- felsőbb- utasításra- tette- meg.- (r Pkl .- uzapanyit- 1904-1908.) (ennek- köszönhető,- hogy- erről- az- ügyről- iratok- maradtak- fenn.)

1907. április-28-án püspökének- írott- leveléből- kiderült,- hogy- felettese- arra- kötelezte, vállalon- saját- jövedelme- terhére- fizetési- kötelezettséget- a- perrel- járó- költségek- megtéríté- sére.- ezt- a- kötelezvényt- k- útka- sándor- mellékelte- is- leveléhez.- (r Pkl .- uzapanyit- 1904-1908.)- vállalását- megelőzte- egy- -- bizonyára- -- hosszabb- egyeztetés,- amely- folyamatból- egyetlen- levél- maradt.- ebben- a- plébános- már- visszautalt- arra,- hogy- püspöke- várja- arra- vonatkozó- válaszát,- „milyen- összeget- ajánl- fel”- a- perköltségekre.- (r Pkl .- uzapanyit- 1904-1908.)- A- plébános- ugyanebben- a- levélben- vázolta- nehéz- helyzetét- és- utalt- az- erején- felüli- igyekezetre- -- ami- a- per- sikerre- vitelét- illeti.- Jövedelmét- 3/4- részben- elvitte- 5- holdas- föld- jének- művelése- és- 2- cselédje- bére,- ám- a- teherviselés- alól- ez- nem- mentette- fel.

Az- iratcsomó- időben- utolsó,- **1908-februárjában** kelt- leveléből- derül- ki,- hogy- a- l- ácz- dúlőbeli- rét- ügye- eldőlt,- méghozzá- a- katolikus- egyház- javára.- k- útka- sándor- erre- hivat- kozva- kérte,- mentesítsék- őt- a- pénzbeli- teherviselés- alól,- hiszen- ez- a- rét- lényegesen- nagyobb- jövedelmet- biztosít- az- egyháznak,- tehát- a- per- költségei- -- amelyet- az- ő- kitar- tásának- köszönhetően- a- katolikus- egyház- megnyert- -- abból- megtérülnek.- (r Pkl .- uzapanyit- 1904-1908.)

1908. A- plébánia- és- a- plébános- jövedelme- bizonyára- nem- lehetett- megnyugtató- k- útka- sándor- plébános- távozása- után- sem,- mert- meiszel- plébános- 1908-ban- birtok- gyarapítási,- jövedelemszerzési- javaslattal- kereste- meg- az- egyházmegyei- főhatóságot. (r Pkl .- uzapanyit- 2169-1908.)- „A- ferde- cseléd- viszonyok- és- helybeli- nép- raf- fi- n- é- ri- á- j- a- folytán- az- utóbbi- két- évben- uzapanyiton- két- uri- birtok- lett- eladóvá:- u.m.- a- szentmiklóssy- és- néhai- bornemissza- István- féle.”¹³ A- plébános- azt- terjesztette- elő,- hogy- a- bornemissza- féle- úrilak- és- a- hozzá- tartozó- 6-7- kat.- hold- belsőség- megvásárlásával- oldják- meg- a- plébániaépület- már- régen- húzódó- gondjait.- egyidejűleg- az- akkori- plébá-

13 A-két-család-úrilakjait-Tököly-Gábor-is- említi- gőmöri- kastélyokról,- kúriákról- szóló- munkájá- ban.- (Tököly-2003-II.,-128-129.-p.)

niát-iskolává-és-tanítólakássá,-az-iskolát-harangozólakássá-lehetne-alakítani--szólt-a-javaslat.-A-plébános-2-kat.-holdas-rétjének-jövedelmét-pedig-a-templom-kiadásaira-ajánlotta--ám-javaslataira-nem-kapott-főhatósági-engedélyt.

1908-áprilisában meiszel-György-is-levelezésre-kényszerült-a-templom--már-előd-jével-is-pereskedő--szomszédai-miatt.-(r Pkl .-uzapanyit-1904-1908.)-A-berki-d-emeter-családdal-folytatott-per-tárgya-a-kerítés-helye-és-a-berki-d-emeterék-által-követelt,-a-két-telek-szomszéd-ságából-adódó-terület-volt.-Amikor-a-plébános-kerítést-akart-húzatni-a-templomkert-és-a-berki-d-emeter-telek-közé,-a-szomszédok-azt-megakadályozták,-és-állították,-végzésük-van-arról,-hogy-a-faltól-1-őlnyi-területet-használhatnak.-A-plébános-ennek-a-végzésnek-a-másolatát-kérte,-egyúttal-tanácsért-is-fordult-a-főhatósághoz.ugyanis-ha-a-szomszédok-igényéhez-igazodna,-„az-eddig-egyházi-területből-30-folyó-méter-hosszban-egy-oszlop-szélességnyi-terület(...)veszne-el”-A-kért-végzés-döntené-el,-igazat-állítanak-e-a-szomszédok.-„...és-ha-nem-igaz,-elálljak-e-akkor-a-r e f o r m á t u s b é k e - k e d v é é r t - a t t ó l , - h o g y - a z - o s z l o p - k ü l s ő , - a - h á z - f e l é - e s ő - o l d a l á n - l e g y e n - a - k e r í t é s . . . ”

meiszel-György-levelezése- ezzel -véget-ért,-1911-ben-szántó-Ferenc-(a-levelezések-alapján-már-1910-ben-is),-1912-ben-s-zuhane-k-József-volt-az-uzapanyiti-plébános.¹⁴

1910.augusztus-2. szántó-Ferenc-levelében-nagy-csapásról-számolt-be:-megrepedt-a-templom-kisebbik-harangja.-meghirdette-az-adománygyűjtést,-de-nem-sok-eredménye-lett,-mert-három-héttel-korábban-a-templom-külső-falának-helyreállítására-gyűjtött,hívei-nem-képesek-többet-adni.-„Alázattal-esedezem-tehát-méltóságos-és-Főtisztelendő-Püspök-Úrhoz,-mint-kegyes-Főpásztorunkhoz,-hogy-engem-e-tanács-talan-helyzetemből-kiszabadítani-és-az-egyház-megye-költségén-a-harang-átöntését-elrendelni-méltóztassék...-(...)mindent-megteszek-e-szomorú-viszonyú-egyház-köz-ség-ben,-ami-erőmtől-s-tehetségemtől-kitelik,-a-templom-falának-helyreállításához-is-járultam-a-magam-költségén,-a-plébániai-épületet,-kutat,-pinczét-javítottam-a-saját-fizetésemből,most-azonban-már-tehetetlenül-állok-az-újabb-költség-felmerülésénél.”-(r Pkl .-uzapanyit-931-912.)-ugyanitt--mint-korábban-k-útka-sándor-is-utalt-rá--s-zántó-Ferenc-is-leírta,-hogy-a-plébánia-évi-rendes-jövedelme-nem-fedezi-a-költségeket.-(r Pkl .-uzapanyit-931-912.)-A-harang-újraöntésére-vonatkozóan-a-temesvári-n-ovotny-cég-költségterveit-mellékelte.-n-ovotny-Antal-1912.-március-8-án-kelt-leveléből-lehet-tudni,-hogy-a-harang-újraöntésével-(vagy-másik-harang-öntésével)-az-ő-cég-üket-bízták-meg,-ugyanis-ebben-a-levelben-jelezték,-hogy-a-hozzájuk-r-ozsnyórl-beérkezett-38-koronával-az-uzapanyiti-római-katolikus-egyház-köz-ség-számláját-egyenlítették-ki.-(r Pkl .-uzapanyit-931-912.)-ugyanakkor-a-püspöki-hivatal-plébánosnak-írott-válaszlevelében-250-korona-kiutalását-említi-új-harang-öntésére.-(r Pkl .-uzapanyit-931-912.)

1911.május-8-án szántó-Ferenc-plébános-a-plébániakerítés-árának-kiegészítésért-folyamodott-a-püspökhöz.-A-90-folyó-méter-hosszú-kerítés-elkészítése-kapcsán-403,40-koronás-költségvetést-mellékel-leveléhez,-amelyben-a-következő-tételek-szerepeltek:1000-db-léc,-180-fméter-„zárléc”,-60-db-deszka,-léc-és-deszkafuvar,-30-db-2,5-m-hosszú-tölgya-oszlop,-oszlopok-fuvarozása,-200-db-tégla-a-kapupillérekhez,-falazás-ára-a-pilléreknél,-asztalosok-és-napszámosok-munkadíja,-cement,-vasalás-a-kapukra,összesen-8-csomag-sodronyszög.-A-levelből-derül-ki,-hogy-ez-az-összeg-már-kedvezmé-

14 schematismus-cleri-dieccesis-r-osnaviensis...-1913,-128,-130.-p.

nyes-volt.-Amint-a-plébános-írta:-„megkíséreltem-minden-lehetőt,-folyamodtam-c-oburg kir.-herczeg-úrhoz¹⁵ engedményért-s-csak-így-lehetséges-a-mai-magas-faarak-és-drága munkabér-mellett,-hog-90-folyóméter-léczkerítést-403-koronából-elkészíttethetek.” (r Pkl.-uzapanyit-2773-1911.)-A-plébános-leveléhez-a-takarékkönyvet-is-csatolta,-amely 220-koronát-ért.-„Az-összeget-a-bolgár-király-ő-Felsége-adományozta-az-uzapanyiti-iskola és-plébániai-épület-céljára.”-(r Pkl.-uzapanyit-2773-1911.)-Az-iskola-és-a-plébánia-azonos-épület-volt,-két-bejárattal,-kerítéséből-25-méter-és-kapu-tartozott-az-iskolához.-A-plébános-a-hiányzó-összeg-kiutalását-az-egyházmegyei-alapból-kérte.-h-ívei-adakozására nem-számíthatott,-ezért-kérte-a-püspököt,-vegye-figyelembe-„azon-szegénységet,-melyben-kevés-számú-és-szétszórt-híveim-vannak,-akik-vagy-cseléd-vagy-czigánysorban-élnek, az-a-nehány-balogi-iparos-pedig-a-folyó-nyáron-építendő-felsőbalogi-iskola-költségeivel vannak-túlterhelve...[és--G.A.]...vegye-atyai-jóindulatába-ezt-az-elhagyatott-és-oly-hosszú időn-át-mostoha-gyermekeként-szereplő-plébániát.”-(r Pkl.-uzapanyit-2773-1911.)-Arról sajnos-nem-szólnak-az-iratok,-hog-és-hol-készült-el-végül-a-kerítés.

1916.-augusztus-18.-h-orvath-I-ászló-plébános-elődeihez-(és,-mint-később-kiderül, utódaihoz-is)-hasonló-panaszos-levelet-fogalmazott-püspökének-Felsőbalogról.-Arról számolt-be,-hog-az-uzapanyiti-templom-és-plébánia-tetőzete-visszafordíthatatlan-rossz állapotban-van.-egy-helyi-ácsmester-véleményét-is-kikérte,-aki-szerint-még-az-őszi-eső-zések-előtt-zsindelyezni-kell-az-egészet,-hog-a-falak-meg-ne-repedezzenek.-A-plébánia-épület-esetében-már-el-is-késtek,-annak-falai-már-plafonig-repedezettek,-a-templom-méi-még-épek-voltak.-„Patrónus-nincsen,-a-nép-koldusszegény,-a-templompénztár üres...”-(r Pkl.-uzapanyit-2170-921.)

1919.-július-30-án-ismét-új-plébános,-n-ovák-ernő-írt-a-továbbra-sem-áldásos-hely-zetről.-d-r.-s-ashegyi-Aladár-szentszéki-jegyzőnek-is-megmutatta-a-plébánia-épület-állapotát:-teteje-teljesen-rossz,-az-esővíz-becsorog,-az-egyik-oldalfal-a-kidőlés-határán-áll, az-ablakok,-ajtók-rosszak,-az-istálló-teteje-beszakadt.-A-szentszéki-jegyző-utasítására-a-plébános-felmérette-egy-áccsal-a-javítást,-aki-szerint-a-tetőn-a-fazsindelyeket-kicserélni-nincs-értelme,-azt-javítani-nem-lehet,-csak-újat-csinálni.-„h-a-tehát-az-épület-továbbra-is-így-marad,-csakhamar-teljesen-hasznavehetetlenné-fog-válni.”-(r Pkl.-uzapanyit-2170-921.)-k-költségvetést-is-csatolt,-amelybe-belefoglalták-a-plébániával-egy-épületben lévő-iskola-tetejét-és-a-folyosót-is.

1919.-október-7. r-imaszombatból-olvashatatlan-aláírású-műszaki-főtanácsos-tett-javaslatot-balás-I-ajos-püspök-úrnak.-A-szakértő-megvizsgálta-az-egy-tető-alatt-lévő-iskola-és-plébánia-épületét,-ezt-követően-tett-ajánlatot-a-munkákra.-A-zsindelyfedést-azonnal-cserélni-kell,-különb-en-a-tető-és-a-mennyezet-hamar-tönkremegy.-A-falak-repedezettek,-a-vakolat-lemállott.-„A-paplak-épületéhez-simuló-fatartó-elkorhadt,-az-istálló-mennyezet-deszkái-hiányosak,-a-sertésól-a-kifutóval-együtt-jóformán-hasznavehetetlen-és-a-pincze-az-év-legnagyobb-részében-állandóan-talajvízzel-telik-meg.-Az-idő-előrehaladottságára-való-tekintettel-javaslom,-hog-csak-a-legszükségesebb-munka-végeztés-el-és-hog-a-beküldött-vitkő-József-féle-költségvetés-mellőzésével-a-paplak-iskola-épület,-a-fatartó,-istálló-és-sertésól-helyreállításával-varga-I-ajos-rimaszombati-ács-

¹⁵ A-c-oburg,-k-koháry-c-oburg-család-történetéről,-balogi-uradalmukról-legutóbb-szabó-I-ászló-közölt-részletes-leírást-az-uradalom-főerdésze-fiának,-s-zepesházy-k-álmánnak-a-visszaemlékezései-alapján.-s(zabó-2005,-41-49.-p.)

mester-bizassék-meg,-ki-az-ide-csatolt-költségvetés-szerint-a-munkát-16-347.18-kor., illetve-a-fuvarok-betudásával-16-500-kor.-összegért-hajlandó-négy-hét-alatt-elkészíteni.”-(r Pkl.-uzapanyit-2170-921.)-ez-a-mester-tehát-olcsóbban-dolgozhatott.-A-további munkákat--a-templom-zsindelyfedésének-megújítását,-ereszcsatornák-és-lefolyócsövek-javítását,-részben-cseréjét,-a-falak-újravakolását--a-következő-év-tavaszára-javasolta.-A-plébánostól-úgy-értesült,-hogy-a-zsindelynek-való-fa-kiutalását-a-hercegi-uraldomtól-kérték,-ezt-a-zsindelyt-a-télen-készítik-el.

2. kép.-vitkó-József-felsőbalogi-ács-költségvetése

Költségvetés.

A uzapanyiti rom. kath. plébánia tetőzetének valamint a folyosó és fa lácto befedéséről.

Tárgy	Méretek			Egyes ár		Egyes összeg		Munkák összege	
	Folyóméter	Négyzet méter	Köbméter	K	f	korona	f	korona	f
1. Bontás									
1. 471 ² m. tetőlebontása	471	0 80		-	80	37 6 80			
2. 35 ² m. fatartó tetőlebontása	35	50		-	80	2 8 00		404 80	
2. Ács munka									
3. fűtőület fedése fa szindel	471			-	5	2 355 -			
4. fatartó fedése " " páris	35			-	5	1 75 -			
5. Folyosó újgerendákkal	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ésdeszkával való ellátás	21	-	-	-	20	4 00 -		2950 80	
3. Anyag szükséglet									
6. 4000 db fa szindel				250	-	10000 -			
7. 15 csomag léc 2 öles				24		360 -			
8. 6 db 7/8 os tölgy talpa a folyosóra	22			-	10	2 00 -			
9. 7 db 3/4 " a folyosóra	233			-	10	2 33 -			
10. 20 db 3/4 es deszk a folyosóra	190					168 -			
11. 10 db 1/2 es deszk, ezen deszkos	4					168 -			
12. Szindel szeg 80 kgp				8	-	640 -			
13. Léc szeg 7 kgp				8	-	56 -		11830 -	
4. Fuvar									
A anyag fuvarozására a köthörseget terheli.									
Összesen 15184 80									
Felsőbalog, 1919. július 29-én									
Vitkó József									

(r Pkl.-uzapanyit-2170-921.)

1920-október-23. Aláírás-nélküli, írógéppel írott levélben értesítették az uzapanyiti plébánost az egész egyházmegye nehéz gazdasági helyzetéről. Az elmúlt évben az egyházmegyei alapok az uzapanyiti plébánia felújítási munkáira 11 000 koronát áldoztak. Hadikölcsönök címén megcsappantak az alapítványi tőkék, ezért nemhogy segíteni tudnának a plébániáknak, hanem a templompénztárakat is bevonni tervezik a kárrendezésbe. Tehát a tervezett és szükséges munkákat sürgősségük ellenére sem lehet elkezdeni. (r Pkl .uzapanyit-2170-921.)

1921-augusztus-21. --n ovák-ernő plébános egy „esperes Úrnak” címzett levelében olyan állapotokra panaszkodott a templommal, plébániával, iskolával kapcsolatban, amelyek a 20. század legelső éveiben hasonló problémákként jelentkeztek. A plébániaépület ajtóit, ablakai rosszak, a kályha ugyancsak: nem fűt. Az istálló teteje beszakadt, de még nagyobb bajok vannak az iskolában, ahol az ablaktokok is hiányoznak. emiatt a tanítás is szünetel. „ugyancsak rossz a templom tetőzet, annyira, hogy a bolthajtáson keresztül becsorog az eső. Attól lehet tartani, ha ősszel megindul az esőzés, beszakad a bolthajtás. A vízlevezető csatornák is teljesen rosszak s ha eső van a víz a falakon fut le és már teljesen tönkretette azokat.” (r Pkl .uzapanyit-2170-921.) A plébános sürgősen kérte az esperes segítségét, mert ha a tél abban az állapotban éri az épületeket, végérvényesen tönkremennek. hivatkozott arra, hogy halála előtt a megyéspüspök is tervezte a felújítást, de miután meghalt, bizonytalanná vált a felsőbb szándék.¹⁶

1923-május-12. vitkó József ácsmester költségvetést készített a templom és plébániaépület szükséges munkáiról. bizonyára kifogásolhatott benne valamit az egyházmegyei főhatóság, mert ebben a levelében néhány tételt megmagyarázott. elsőként azt, hogy a templomtetőn részleges javítást lehetetlen végezni. nem is csak a zsindelek miatt, hanem mert a kötőgerendák és szarufák közül is többet újra kell cserélni. Az ép-részeket kisebb hiányok pótlására tervezte használni, hogy takarékosabb legyen a költségvetés. Talán a tetőfelület nagyságát is soknak találta a főhatóság, mert ehhez is fűzött magyarázatot az ácsmester. „Igaz ugyan hogy a templom tető csak 520-2 méter, de tekintve hogy a kiugrások 25 háromszögű lappal vannak fedve és ezek töréseinek fedésénél sok zsindelel faragódik el, így kénytelen voltam ezen elfaragandó zsindelelre rászámítani.” (r Pkl .uzapanyit-2170-921.) megírta az aktuális árakat is. A rimaszombati fakereskedésben az első osztályú zsindelel ára 240 korona volt ezrenként, ám ő ezt kedvezményesebben, ezrenként 160 koronáért is be tudná szerezni, ha két héten belül megkapja a munkát. „A zsindelel abban az esetben magam fogom első osztályú fából készíttetni, ez azonban később lehetetlen, ha a kaszálás ideje elérkezik, mert ezen emberek mezei munkával lesznek elfoglalva. A fuvar szintén nem fog jönni számításba, mert ezt elvégzik maguk a hívek.” (r Pkl .uzapanyit-2170-921.) ezeket a kedvezményes árakat beszámítva a tető teljes rendbetételéért a mester 14 365 korona 50 fillért tervezett.

¹⁶ sipeki balás I ajost 1905-ben szentelték rozsnói püspökké. 1920-ban halt meg, de csak 1925-ben lett az egyházmegyének püspöke csárszky József/Jozef c árszky, majd bubnics mihály személyében. (schematismus cleri diecesis r osnaviensis... 1913, 5. p. és <http://www.burv.sk/category/biskupi/> - 1920 és 1925 között. Podraczky István káptalani helynökként igazgatta az egyházmegyéet. (<http://lexikon.katolikus.hu/r/rozsny%C3%B3i%20p%C3%BCsp%C3%B6k%C3%A9g.html>)

1923. május-26-án-a-káptalani-helynök-az-egyházmegyei-alap-terhére-engedélyezte-a-tatarozást,-azzal-a-kikötéssel,-hogya-további-fenntartás-kötelessége-nem-terheli. utasította-a-plébánost,-hogya-újra-folyamodjon-segítségért-coburg-Fülöp-herceghez.-Az előzmények-ellenére-mégis-vitkó-Józsefet-bízták-meg-a-munkákkal,-bár-a-mester-a-költségvetést-kiegészítő-levelében-kisebb-összegért-vállalta-a-munkát,-mint-eredetileg--és mint-a-másik-mester.-(r Pkl .-uzapanyit-2170-921.)

1923. augusztus-1. vitkó-József-ezen-a-napon-kiállított-egy-elismervényt-arról,-hogya-fedési-munkálatokért-járó-összeg-felét-felvette.-(r Pkl .-uzapanyit-2170-921.)

1923. szeptember-1.-A-káptalani-helynök-arra-kérte-a-plébánost,-hogya-mielőtt-vitkó József-ácsmesternek-a munkadíj- második- felét- is- kifizetnék,- tegyen- jelentést- arról, hogya-a-mester-a-munkákat-kifogástalanul-elvégezte,-továbbá-hogya-egyéves-garanciát vállal-azokra.-értesítette-a-plébánost-arról-is,-hogya-amennyiben-megérkezik-coburg Fülöp-herceg-ígért-támogatása,-„ugy-az-az-egyházmegyei-alapnak-lesz-tulajdona”.-(r Pkl .-uzapanyit-2170-921.)

1923. november-7.-n-ovák-ernő-plébános-levelében-arról-értesítette-felettesét,-hogya-„coburg-Jozsaias-herceg”-által-ígért-segély-még-nem-érkezett-meg,-szepesházy-erdő-tanácsos-még-nem-kapott-utasítást-a-kiutalásra.-(r Pkl .-uzapanyit-2170-921.)

1926. március-30.-n-ovák-ernő-plébános-a-20.-század-első-éveihez-hasonló-állapotokról-adott-számot-felettesének.-„Az-uzapanyiti-plébániának-kegyura-nincs.-A-hívek-volnának-kötelesek-a-plébánián-végbemenő-javításokat-elvégezni.-ez-azonban-még-nem fordult-elő,-mivel-a-hívek-kivétel-nélkül-szegény-cigányokból-és-cselédek-ből-állnak,-kik magukat-is-alig-bírnák-eltartani.-A-szükséges-javításokat-azért-az-egyházmegyei-hatóság szokta-eszközölni-különféle-alapokból.-A-plébánialak-előtti-kerítés-és-kapuk-teljesen rosszak,-űgyszintén-az-udvaron-levő-kiskertnek-a-kerítése-is.-Azonkívül-az-istálló-nak-a mennyezete-is-folyton-beszakadozik,-űgy-hogya-veszélyes-reá-menni.-eddig-elé-javígtatuk-az-egyes-hibákat,-de-mivel-az-egész-mennyezet-rossz,-most-tehát-már-nem-tudjuk. r-össz-az-istálló-ajtó-is,-mely-talán-már-ezer-darabból-is-áll.-mivel-se-kerítés,-se-kapuk nincsenek,-e-télen-is-a-fém-nagyrészét-ellopták,-veteményezni-nem-lehet,-mert-szabadon-jár-ke-l-mindenféle-állat-az-udvaron-és-a-kertben.”-(r Pkl .-uzapanyit-2170-921.)

1930. június-12. mács-József-bátki-kőművesmester-levelet-írt-a-főhatóságnak, amelyben-azt-nehezmenyezte,-hogya-az-uzapanyiti-templom-és-torony-felújításának-munkáit-nem-hirdették-meg,-arra-semmiféle-pályázatot-nem-írtak-ki.-I-evelében-intézkedésre-kérte-a-főhatóságot,-együttal-felhívta-a-figyelmét-arra,-hogya-több-a-pályázó,-az egyház-pénzt-is-megtakaríthat.-(r Pkl .-uzapanyit-2347-930.)

1930. június-20. n-ovák-ernő-plébános-magyarázatot-adott-mács-József-és-más-kőművesek-mellőzésére.-I-evelében-azt-írta,-azért-a-losonci-„(„lučeneci”)-szakall-építész ajánlatát-fogadták-el,-mert-az-volt-a-legolcsóbb.-mégpedig-amiatt,-mert-ő-építette-az-uzapanyiti-(akkor-új)-szlovák-iskolát-is,-és-az-ott,-de-a-templomhoz-is-szükséges-állványok,-állások-így-éppen-kéznél-voltak,-tehát-beszerezésük-és-állításuk-nem-jelentett külön-költséget.-Az-építésznek-az-iskolán-végzett-munkáival-egyébként-is-elégedettek voltak.-A-költségmegtakarítás-azért-is-döntő-szempont-volt,-mert-további-munkákhoz-is pénzre-volt-szüksége-a-plébániának,-pl.-tervezték-a-főoltár-felújítását,-valamint-villámhárító-felszerelését-a-templomra,-mert-a-közelben-épült--és-villámhárítóval-is-ellátott--iskola-szomszédságában-a-templomtorony-még-nagyobb-veszélybe-került,-a-közel-múltban-is-érte-villámcsapás.-(r Pkl .-uzapanyit-2347-930.)

1941. június-25-én kelt-utasításra-kocsis-János-nyugalmazott-plébános-jelentette,-hogy kiköltözött- az- uzapanyiti- plébániáról.- I evelében- keserű- tapasztalatokról- számolt- be. „...egész-életemben-nem-betegeskedtem-annyit,-nem-koplaltam-annyit,-nem-nélkülöztem annyira-a-rendes-és-nívósabb-társas-életet,-mint-épen-uzapanyiton.-ez-az-a-hely,-ahol-nem-csak-a-nyirkos,-dohos,-egerekkel-teli-plebánián-való-teljesen-egyedüli-életem-vált-immár valóban-elviselhetetlenné,-hanem-ahol-még-a-templomban-sem-találtam,-jóformán-semmi örömet.-h-iszen-a-szlovákok-nem-értenek-magyarúl,-a-magyarok-nem-értenek-szlovákúl,-a filiákból-való-hívek-a-templomot-egáltalán-nem-látogatják.”-(r Pkl .-uzapanyit-3106-941.)

1941. június-28-án-ismét-új-plébános,-berkesi-miklós-írt-levelet,-aki-arra-panaszzkodott, hogy-nem-szerencsés-rá-nézve,-ha-a-nyugalmazott-plébános-(kocsis-János)-a-plébánián-tartózkodik.-ő-emiatt-is-kénytelen-Felsőbalogon-lakni,-az-iskola-épületében.-(r Pkl .-uzapanyit 3106-941.)

A-két-utóbbi-levélből-kiolvasható,-hogy-a-plébánia-épületének-állapota-1941-ben-sem volt-megnyugtató.

1941. szeptember-16. mázik-I ászló-rimaszécsi-alesperes-jelentésében--a-személyi gondok-mellett--arról-számolt-be,-hogy-az-uzapanyiti-plébánia-épülete-lakhatatlan,-és-a hívek-lelki-életének-sem-használ,-ha-a-plébános-nem-teljesíti-a-kötelességét,-mert-nem-él ott.-(r Pkl .-uzapanyit-3106-941.)

1942. május-24-én a-minisztériumból-érkezett-válasz-egy-püspökségi-levéltre.-Az-uzapanyiti-plébánia-felújításának-ügye-a-vallás-és-közoktatásügyi-minisztériumba-is-eljutott, bubnics-mihály-rozsnói-püspök-ebben-a-levéiben-ígéretet-kapott,-hogy-a-minisztérium hivatalból-intézkedni-fog-a-helyreállítást-illetően,-„műszaki-közegével”-felülvizsgáztatja-az épület-állapotát,-tervet-készített,-majd-beilleszti-a-munkákat-saját-költségvetésébe.-(r Pkl .-uzapanyit-3302-942.)

1942. augusztus-9. dr.-Jalovszky-miniszteri-tanácsos-a-plébánost-arról-értesítette, hogy-öt-vállalkozótól-kért-ajánlatot-a-munkákra,-az-egyházközségtől-pedig,-267-kézi-és-80 ígásnapszámra”-van-szükség.-k-érte-a-plébánost,-hogy-az-egyháztanáccsal-hozasson-ezt illetően-határozatot-vagy-erről,-vagy-a-munkák-megváltásáról-2160-pengőért.-(r Pkl .-uzapanyit-3302-942.)

1943. január-19-én a-püspök-levéiben-utasította-a-plébánost-ennek-intézésére,-ugyanis-az-még-addig-nem-történt-meg,-ugyanakkor-engedélyezte-száma-ra,-hogy-a-lakhatatlan uzapanyiti-plébánia-helyett-Felsőbalogra-tegye-át-lakhelyét.-(r Pkl .-uzapanyit-263-943.)

1943. április-20. Az-új-helyen-nehezen-eligazodó-berkesi-miklós-adminisztrátor,-felsőbalogi-plébános-segítségére-az-egyházmegyei-főhatóság-összegzést-készített-az-uzapanyiti-felújítási-munkálatok-történetéről-és-akkori-állásáról.-eszerint-az-1943-ig-húzódó-munkák-1930-ban-kezdődtek,-kegyesalapítványi-kölcsön-segítségével,-amelynek-törlesztését-a hívek-vállalták.-ám-a-törlesztésnél-különváltak-a-magyar-és-szlovák-hívek.-A-szlovák-hívek törlesztésüket-1938-ra-rendezték,-a-magyar-hívek--1943-ban--még-nem.-Tőketartozásuk még-a-levél-keltakor-is-1070-Ft-volt.-ennek-rendezését-kérte-a-püspök-az-uzapanyiti-teen-dökkal-is-megbízott-balogi-plébánostól.-(r Pkl .-uzapanyit-1394-943.)-még-n-ovák-ernő-plébános-1935-ben-is-tett-jelentést-erről,-eszerint-34-szlovák-hívő-összesen-4864-koronát fizetett-ki.-(r Pkl .-uzapanyit-1394-943.)

1943. július-23.-Az-uzapanyiti-plébánia-az-ekkor-már-csaknem-40-éve-tartó-huzavona után-még-mindig-nem-lehetett-igazán-rendezett.-A-rozsnói-püspök-ekkor-írott-levéiben válaszolt-plébánosa-helyzetjelentésére,-amelyből-kiderül,-ő-is-nehéznek-ítélte-az-ottani

munkát,- mégis:- arra- kérte- berkesi- miklóst,- ne- nevezze- uzapanyitot- „heccplébániának”. (r Pkl .-uzapanyit-2170-921.)

1944.február-21. A-miniszter--kedves-barátjának-szólítva-a-püspököt--levélben-számolt-be-uzapanyiti-kudarcáról.-„uzapanyit-azok-közé-a-plébániák-közé-tartozik,-amelyeket a-csehek-teljesen-leromlott-állapotban-hagytak-vissza.-A-visszacsatolás-után-a-vallásalap kegyúri-kötelezettségeinek-eleget-teendő,-elkészítette-a-helyreállítási-terveket.-(...)a-munkát-azonban-addig-nem-engedte-megkezdeni,-amíg-a-267-kézi-és-80-igás-napszámnak, illetőleg-ezen-napszámok-váltságaként-fizetendő-2160-pengőnek-elvállalására-nem-nyilatkozik.-Az-egyházközség-erre-a-jogosan-követelt-csekély-áldozatra-nem-volt-hajlandó,-ezért az-építkezés-a-mai-napig-nem-indult-meg.”-(r Pkl .-uzapanyit-263-943.)

1944.március-15. kilenc-uzapanyiti-katolikus-hívő-kötelezvényt-küldött-a-püspökség-re,-miszerint-a-„2160-pengő-összeget-összes-ingó-és-ingatlan-vagyonunkkal-garantáljuk és-azt-bármikor-készpénzben-kifizetjük”-(r Pkl .-uzapanyit-263-943.)-együttal-kérték-is, hogy-amennyiben-a-háborús-helyzet-engedi,-minél-előbb-kezdődjék-a-felújítás.-A-püspök továbbította-a-kérést-a-minisztériumba.-A-felajánlást-azonban-megelőzte-egy--bizonyára--nem-egyszerű-egyeztetés-a-hívek-között-erről-Abelovszky-József,-plébános-számolt-be. „...az-1944.-márc.-5-én-uzapanyiton-megtartott-egyházi-tanácsgyűlésen-a-szlovák-hívek képviselői-csak-abbban-az-esetben-mutakoztak-hajlandóknak-a-plébániái-épület-költségeinek-hozzájárulásához,-hogy-ha-a-magyarok-írásban-adják-nekik,-hogy-ezután-az-istentisztelet-feles-lesz,-azaz-egyszer-magyar,-egyszer-szlovák.-(...)erre-a-magyar-képviselők,-akik-a-feles-istentiszteletről-hallani-sem-akartak,-kötelezték-magukat-az-összeg-összeadására-és a-mellékelt-kötelezvény-3-példányban-való-aláírására.”-(r Pkl .-uzapanyit-263-943.)

3. kép.-Az-uzapanyiti-plébánia-épülete-ma

(A-szerző-felvétele)

Az- uzapanyiti- plébánia- és- vagyona/vagyontalansága- az- 1950-es- évektől,- a csehszlovák-államosítás-után-nem-képezhetette-többé-felekezeti-vita-tárgyát.-A-rét,-a-gyümölcsös,-a-kertföld-ettől-kezdve-nem-szolgálhattak-a-plébánosok-jövedelméül.-Az-eddigiekben-sorolt-gondok-a-szocializmus-egyházellenes-korából-nézve-valóban-apró-bosszúságoknak-tűnhetnek.-A-nehézségek-ellenére-a-templom-is,-a-sokszor-javított-plébánia-épület-is- megmaradt,- a- hitéletet- és- a- vallásgyakorlást- sem- a- katolikusok,- sem- a- reformátusok- körében- nem- tudta- teljesen- megszüntetni- a- korszellem.- 1989- után- az- egyházak- --ha-nem-is- teljes- mértékben,- legalább- részben- --visszaszerezhették- egykori- tulajdonjogukat,- amely- folyamat- sok- esetben- könnyebb- volt- a- hívek- visszatérítésénél- a- templomokba.- uzapanyiton- 1989- ben- egy- szlovák- plébános,- karol- Pindiak- látott- hozzá- a- plébánia-épület- legújabb- kori- felújításához.- A- munkát- nem- fejezte- be,- máshová- helyezték,- de- az- őt- felváltó- ausztriai- missziós- papok- és- nővérek- az- épületet- eredeti- méretének-többszörösére-bővítették,- a- templomot-több-részletben-teljesen-felújították,- a- katolikus- egyház- ingatlanainak- számát- a- falun- belül- több- házzal- is- gyarapították.- A- hitélet- annyiban- nagyon- hasonlít- a- két- világháború- közötti- állapotra,- hogy- magyar- és- szlovák- misére- egyaránt- van- igény.- A- református- vallásgyakorlók- száma- erősebben- csökkent.- Az,- hogy- a- katolikusoké- nem,- azzal- is- összefügg,- hogy- nem- egyetlen- plébános,- hanem- több- egyházi- személy- is- nap- mint- nap- munkálkodik- életben- tartásán.- különösen- a- gyerekekre- fordítanak- nagy- figyelmet.- Tehát- az- egyház- működésének- „földi”- körülményei- korábban- soha- nem- tapasztalt- módon- rendeződtek.- mégis- --most- talán- nem- a- rendezetlenség,- hanem- éppen- a- rendezettség- és- számos- lehetőség- miatt- --uzapanyiti- képviselőinek- továbbra- is- azon- kell- munkálkodniuk,- amit- az- 1940-es- években- az- elkeseredett- berkesi- miklós- plébánosnak- biztatásul- írt- püspöke:- „salus- animarum- suprema- lex- esto.”-(r Pkl.-uzapanyit-2347-943.)

Irodalom

- A Magyar Korona Országaiban az 1881. év elején végrehajtott népszámlálás főbb eredményei megyék és községek szerint részletezve. II. kötet.* budapest,-Az-országos-magyar-kir. statisztikai-hivatal,-1882.
- A Magyar Szent Korona Országainak 1900. évi népszámlálása. Első rész. A népesség általános leírása községekenként.* magyar- statisztikai- közlemények.- Új- sorozat,- 1.- kötet. budapest,-A-magyar-kir.-k-özponti-statisztikai-hivatal,-1902.
- A Magyar Szent Korona Országainak 1910. évi népszámlálása. Első rész. A népesség főbb adatai községek és népesebb puszták, telepek szerint.* magyar-statisztikai-k-özlemények. Új-sorozat,-42.-kötet.-budapest,-A-magyar-kir.-k-özponti-statisztikai-hivatal,-1912.
- Az 1941. évi népszámlálás. Demográfiai adatok községekenként. (Országhatáron kívüli terület).* kézirat.-budapest,-k-özponti-statisztikai-hivatal,-1990.
- dr.-borovszky-samu-(szerk.)-é.n.-Gömör-Kishont vármegye. *Magyarország vármegyéi és városai.* magyarország-monográfiája.-budapest,-Apollo-Irodalmi-Társaság.
- csaplovics- János- 1822.- ethnographiai- értekezés- magyarországról.- *Tudományos Gyűjtemény,* 3-4.-sz.
- Fényes-elek-1851. *Magyarország geographiai szótára.*-Pest.
- dr.-Finály-henrik-1884.-*A latin nyelv szótára a kútfőkből a legjobb és legújabb szótárirodalomra támaszkodva.*
- Ila-bálint-1969.-Gömör megye IV. *A települések története 1773-ig.*-budapest,-Akadémiai-kiadó.

- keményfi-r őbert-1998.-A történeti Gömör és Kis-Hont vármegye etnikai rajza. A vegyes etnicitás és az etnikai határ kérdése. Gömör- néprajza- I.- debrecen,- kossuth- I ajos Tudományegyetem-néprajzi-Tanszéke.
- b.-kovács-István-1997.-Gömörország. Tények és képek az egykori Gömör-Kishont vármegyéről. Pozsony,-kalligram-könyvkiadó.
- mács-József-2003.-Öröködbe, Uram... budapest,-Püski-kiadó.
- Paládi-kovács- Attila- 1966.- Gömöri- magyar- vándorárusok- az- Alföldön.- *Ethnographia*,- 2. 295–296.-p.
- Paládi-kovács-Attila-1982.-cseregyermek.-Kortárs,-2.-312–316.-p.
- Paládi-kovács- Attila- 1984.-k kulturális- határok-és-kontaktzónák-észak-magyarországon.-In-kunt ernő-szabadfalvi- József-viga- Gyula- (szerk.):- *Interetnikus kapcsolatok Északkelet-Magyarországon*.-miskolc,-herman-ottó-múzeum,-61–73.-p.
- Paládi-kovács- Attila- 1988.-Életmód, foglalkozás, nemzetiség.-Gömör- néprajza- 14.- debrecen, kossuth-I ajos-Tudományegyetem-néprajzi-Tanszék.
- Paládi-kovács- Attila-2001.-Tájak,-népcsoportok-és-gazdasági-szakosodás-Gömörben.-In-ujváry zoltán- (szerk.):- *A gömöri magyarság néprajza I.* debrecen,- debreceni- egyetem néprajzi-Tanszék,-251–294.-p.
- sebők-I ászló-(összeáll.)-2005.-Az 1869. évi népszámlálás vallási adatai.-budapest,-TI A-Teleki I ászló-Intézet.-ksh-népszámlálás.-ksh-I evéltár.
- simon- Attila- 2008.-Telepesek és telepes falvak Dél-Szlovákiában a két világháború között. somorja,-Fórum-kisebbségkutató-Intézet.-/n ostra-Tempora,-15./
- szabó-I ászló- 2005.-Gömör és Kishont vármegye paraszti társadalma.- debrecen,- debreceni egyetem.
- Schematismus venerabilis cleri dioecesis Rosnaviensis*.-Pro-anno-lesu-christi-mc mvl.-r osnaviae, Typis-Typographiae,-„sajó-vidék-1905”.
- Schematismus cleri dioecesis Rosnaviensis*.-Pro-anno-lesu-christi-mc mXIII.-r osnaviae,-Typis Typographiae,-„sajó-vidék-1913”.
- Schematismus venerabilis cleri dioecesis Rosnaviensis*.-Anno-domini-Jesu-christi-mc mXII.-r osnaviae,-Typis-sajó-vidék.
- Tököly-Gábor-2003.-Kastélyok, kúriák, udvarházak Gömörben I–II. somorja,-méry-r atio.
- ujváry-zoltán- 1985.-A gömöri-népélet-kutatása.-In-ujváry-zoltán- (szerk.):- *Gömör Néprajza I.* debrecen,-kossuth-I ajos-Tudományegyetem,-5–27.-p.

Internetes-források

- biskupi-v-r ožňavskéj-dieceze.-r ozsnyói-Püspökség-honlapja-<http://www.burv.sk/category/biskupi/>.- (2014.-február-16-i-letöltés.)
- r ozsnyói-püspökség.-In:- magyar-katolikus-I exikon.- <http://lexikon.katolikus.hu/r/rozsny%3b3i%20p%3bcsp%3bb6ks%3bA9g.html>-(2014.-február-16-i-letöltés.)
- szlovák-statisztikai-hivatal-honlapja.-<http://app.statistics.sk/mosmis/sk/run.html>.- (2014.-február-16-i-letöltés.)
- szlovák-statisztikai-hivatal-honlapja.-www.statistics.sk/obce_vz_nabozenske_vyznanie.- (2012. december-5-i-letöltés.)

Annabella Gecse

„SAl us AnImAr um suPr emA l eX esTo ”

uzapanyit-(uzovská-Panica)-is-a-municipality-with-a-population-of-679-inhabitants in-the-r imaszombat-(r imavská-sobota)-district-and-the-balog-valley,-near-the slovak-hungarian-language-border.-Its-inhabitants-are-mixed-both-from-the-point of-view-of-ethnicity-and-religion.-At-the-first-half-of-the-20th-century,-the-mixture of-the-r eformed-and-r oman-catholic-religion-led-to-the-lively-correspondence-of the-catholic-priests-serving-in-uzapanyit-and-the-episcopal-authority-in-r ozsnýó (r ožňava).-The-documents,-in-fact,-were-written-because-of-two-distinct-cases. one-for-property-ownership-issues-of-the-two-denominations,-for-occupying-each other's meadows,-for-using-the-land-of-the-gardens-of-the-other,-for-illegal construction-on-the-neighbour's property,-eternally-violating-the-rights-of-the "other".-These-records-show-how-the-catholic-and-the-r eformed-saw-and-judged each-other,-themselves-and-the-authorities-(that-of-the-church-and-public).-The second-document-is-related-to-the-daily-life-of-the-low-income-catholic denomination,-how-they-maintained-their-parish.-These-efforts-give-an-interesting picture-about-work-distribution-on-the-small-landscape,-everyday-life-during-this era,-but-most-of-all-on-how-a-priest-could-get-by-in-an-environment-full-of difficulties,-how-he-could-rely-on-the-support-of-the-diocese-and-how-the sometimes-bureaucratic-procedures-hindered-his-institutional-work.

Kerényi Éva

Gömöri-fürdőélet-a-19.-században-II.

Éva Kerényi
spa-life-in-Gömör/Gemer-in-the-19th-century-II.

615.838(437.6)"18"
930.85(437.6)"18"
711.455(437.6)"18"

keywords:-Gömör-kishont-(Gemer-malý-hont),-spas,-balneology,-cultural-history-of-the-19th-century,-news-papers-on-spas,-spa-leaflets-and-guides,-advertisements.

Fürdők-a-korabeli-magyar-balneológiai-szakirodalom-tükrében

A fürdőélet- és kultúra- fejlődésével,- kiteljesedésével- párhuzamosan- megjelentek- a magyarországi-forrásokról-és-vizekről-keletkezett-első-összefoglaló-munkák.-A-monarchiabeli-magyarország-ásványvizeinek-és-gyógyhelyeinek-irodalma-igen-gazdag-és-sok-rétű.-A-legtöbb-országos-fürdészeti-jellegű-munka-kétségtől-a-19.-század-szüleménye, de-az-első-balneológiai-szakirodalom-felbukkanása-már-századokkal-korábbra-vissza-vezethető.-mivel-Gömör-fürdőit-bemutató-kötet-sajnos-mind-ez-ideig-nem-látott-napvilágot,-így-a-történelmi-magyarország-területén-megjelent-korabeli-dokumentumokhoz nyúlva-teszünk-kísérletet-e-vármegye-méltatlanul-elfeledett-fürdőinek-bemutatására, bizonyítva-azon-tényt,-hogy-megyebeli-ásványos-vizeink-és-fürdőink-jelentékeny-voltuk miatt-már-az-első-országos-jellegű-balneológiai-munkákban-is-prezentálásra-kerültek.

eddig- ismereteink- szerint- magyarország- első,- forrásokat- és- fürdőket- ismertető munkájának-Wernher-György¹ *De admirandis Hungariae aquis hypomnemaiton* (1549) című,-bázelen-kiadott-latin-nyelvű-munkája-tekinthető,-melyet-Herberstein-Zsigmond báró-ösztönzésére-írt,-s-amely-később-többszöri-kiadást-is-megért.² A-mű-csupán-részben-mutatja-be-magyarország-ásvány-és-gyógyvizeit,-elsősorban-a-nevesebb-fürdőhelyekre-fókuszálva,-közülük-kiemelten-a-budai-és-a-felvidéki-(szepesi-és-liptói)-források-

- 1 Wernher-György-(1497?-Paczków--1567,-eperjes):-német-humanista-és-költő.-A-krakkói-egyetemen-végzett-1519-ben,-ezután-kassán-és-eperjesen-tanított.-mint- királyi-tanácsos 1535-1540- között- többször- volt- diplomáciai- küldetésben- Lengyelországban- és csehországban.- 1540-től-sárosi-várkapitány-és-a-szepesi-kamara-intézője-lelt.-ásványtani munkái- mellett- a- legrégibb- Tátra-leírás- szerzőjeként- is- ismert.- (<http://www.fsz.bme.hu/mtsz/mhk/csarnok/w/wernher.htm>)
- 2 1551-ben- bécsben,- 1563-ban,- 1591-ben- és- 1595-ben- kölnben,- továbbá- 1600-ban Frankfurtban-jelent-meg-.(dr.-d obos-Irma:-Georgius-Wernher-magyarország-csodálatos-vizeiről.-*Bányászattörténeti Közlemények* XI. 6.-évf.-2011,-3.-p.

kat-tárgyalva,-míg-a-dunántúli,-dél-magyarországi-és-erdélyi-források-jóformán-teljesen kimaradtak-a-műből.-k-étségtelen,-hogya-Wernher-füzetnyi-terjedelmű-munkája-jelentős földrajzi-és-általános-gyógyászati-leírást-tartalmazott,-az-ivókúra-magyarországi-gyakorlatára-is-utalt,-de-az-egyes-fürdők-leírása-még-nagyon-hézagosnak-bizonyult,-gömöri-forrásokról-pedig-említés-sincs-benne.-Pozitívumként-könyvelendő-el-viszont,-hogya-mű-megjelenése-után-a-nemzetközi-szakirodalom-is-felfigyelt-a-magyarországi-forrásokra.-(k-ósa-1999,-9.-p.)-Wernher-tanulmányát-később-1713-ban-teljességében-átvette-csiba-István-mihály-Dissertatio historico-physica de admirandis Hungariae aquis c., nagyszombatban-megjelent-művében.³

A-törökvilág-elmúltával-a-18.-századtól-kezdve-erősen-megszaporodott-a-magyarországi-gyógy-és-ásványvizekkel-foglalkozó-írásk-száma.-ebben-egyrészt-közrejátszott-a-természettudományok-iránti-érdeklődés,-másrészt-a-természet-és-az-utazás-iránti vágyakozás,-nem-utolsósorban-pedig-a-mária-Terézia-által-1762.-december-29-én-elrendelt-első-fölhívás-a-habsburg-birodalom-területén-belül-található-ásványtartalmú vizek-összeírására-és-vegyelemzésére,-ami-a-balneológia-egyfajta-kezdetének-tekinthető.-h-ozzá-kell-tennünk,-hogya-magyar-helytartótanács-néhány-hét-tel-később-rendellett-elő-síttette-meg-az-utastást,-a-megyei-orvosokat-kötelezve-saját-működési-területük-gyógyvizeinek-elemzésére.-(k-ósa-1999,-10-11.-p.)

Az-első-ilyen-jellegű,-ásványvizet-összegző-munka-h-einrich-c-rantz-nak⁴-tulajdonítható,-aki-a-királynő-megbízásából-1777-ben-jelentette-meg-bécsben-az-ausztriai-császárság-birodalmán-belüli-ásványos-vizeket-összeíró-Gesundbrunnen der Oesterreichischen Monarchie c.-írását,-amely-656-forrást-tárgyal-hasábjain,-közöttük-a-vizsgálattunk-tárgyát-képező-Gömör-kishont-vármegye-vizeit-is-görccs-alá-véve.⁵ mivel-a-magyarok,-szlávok-és-ruszinok-lakta-települések-több-név-alatt-is-szerepelnek-a-kötetben,-ill.-a-rossz-földrajzi-hely-és-névhasználat-következtében-e-munka-pontossága-hagy-némi-kívánnivalót-maga-után;-példaként-említendő-a-kishonti-kerületi-Telgárt-ásványvize,-mely-komárom-vármegyén-belül-szerepel.-(c-rantz-1777,-163.-p.)-c-rantz-csak-magyarország-területére-vonatkozó-munkái-közül-az-először-1773-ben-latinul-Aquarum medicatarum Regni Hungariae nomenclator,-majd-1777-ben-németül-Des Königreichs Ungern Gesundbrunnen und Bader⁶-megjelent-írásai-számítanak-a-magyarországi-ásványvizekről-szóló-névjegyzékek-legelső-gyűjtésének-és-összeírásának-vármegyék-szerinti-felbontásban.-kishontra-vonatkozóan-a-latin-nyelvű-munkában-r-imabrezó-(bresoviensis), Tiszolc-(Taxovia),-Telgárt-(Telgart)-neve-köszön-vissza-savanyúvízként,-míg-a-Gömörre-vonatkozó-forrásnál-nincs-helység-név-említve;-a-német-nyelvű-munkában-kishontot-ille-

3 <http://www.fsz.bme.hu/mts/mhk/csarnok/w/wernher.htm>

4 heinrich-Johann-nepomuk-von-c-rantz-(1722,-r-oodt-sur-eisch---1799,-Judenburg):-orvosi-diplomáját-a-bécsi-egyetemen-szerezte-1750-ben,-bécsben-1756-és-1774-között-fiziológiát-és-orvostant-oktatott.-munkássága-kiterjedt-a-botanika,-a-kémia-és-az-ásványvíz-területére. (<http://www.encyclo.co.uk/define/h/einrich%20Johann%20n%20epomuk%20von%20c%20rantz>)

5 Tognio-I-ajos-pontosítja-az-adatot,-miszerint-a-osztrák-birodalmon-belül-„magyar-Tót-és-horvátországban”-c-rantz-210-helyiséget-jelöl-forrás-lelőhelyként.-(Tognio-1843,-19.-p.)-Incze-György-szerint-a-szerző-408-magyarországi-és-erdélyi-vizet-sorol-fel-könyvében.-(Incze-1927,-17.-p.)

6 Az-írás-a-Gesundbrunnen der oesterreichischen Monarchie c.-kötet-egy-fejezetét-képezi.

tően- szintén- Telgárt- (Telgar),- Jelene- (Jelenowo),- Pongyelok- (Pondeleck),- r imabrezó (r ima-brezó),- Tiszolc- (Teisholz)- savanyúforrások- nevei- kerülnek- bemutatásra,- megiegyezve- c rantz- nevét- mint- vizüket- megvizsgáló- orvosét,- valamint- vieteris- Jonathan- nevét mint- az- ásványvízről- jelentést- tevő- személyt.- (c rantz- 1777,- 163–167.-p.)- c rantz- leírásai tehát- nem- saját- elemzéseire- támaszkodnak,- hanem- korabeli- magyar- orvosok- leírását- és véleményét- foglalja- össze,- amiket- levelezés- útján- gyűjtött- egybe.

mária- Teréziát- követően- fia,- II.- József- rendelte- el- magyarország- helyhatóságainak- is a- kerületeikhez- tartozó- ásványos- vizek- vizsgálatát,- az- ő- uralkodása- idején- vált- igazán- a fürdők,- források- és- ásványvíz- kereskedelem- állami- ügygé- a- birodalomban,- Józsefet követően- pedig- I.- Ferenc- iktatta- be- a- helyhatóságok- és- az- orvosok- részére- az- ország- ásványvizeinek- ápolását- és- a- fürdőhelyek- kiépítését.⁷ Az- első,- magyar- nyelven- írt- országos- fürdőösszeírások- csupán- a- 18.- század- végén- születtek,- ekkor- már- minden- vármegyének- saját- orvosai- voltak.- (I a- l angue- 1783,- 1.-p.)- Ilyen- munkának- számít- I a- l angue János- varasdi- orvos- összegző- kötete- *A Magyar országi orvos vizekről, és a betegségekben azokkal való élésnek szabott modjairól a szegényeknek kedvéért* címen,- amely- 1783- ban- jelent- meg- n- agykárolyban.- munkáját- két- nagy- fejezetre- különíti- el: savanyúvizekre,- melyeket- orvosi- vizeknek- is- nevez,- illetve- hév- és- fürdővizekre.- I a l angue- azon- kívül,- hogy- ismerteti- e- két- víz- ivásra- és- használatra- való- alkalmatosságát, tárolását,- orvosi- hasznosságát,- kezelését,- tanulmánya- első- részében- 21- magyarországi- vármegye- savanyúvizét- veszi- górcső- alá- (köztük- a- kishonti- kerületből- Jelene, r imabrezó,- Tiszolc,- Pongyelok- vizeit),- a- második- fejezetben- pedig- a- fürdőzéssel- kapcsolatos- tanácsok- mellett- ugyancsak- 21- vármegye- közül- taglalja- n- agy- és- k- is- h- ont- vármegyét- -- ezúttal- azonban- a- kishonti- kerületből- egyetlen- fürdőt- sem- jegyez- fel.- (I a l angue- 1783,- 63.-p.)

Az- elkövetkező- években- sorra- jelentek- meg- bécsi- nyomdák- a- forrás- és- fürdő- összeírások,- többnyire- csupán- a- vizek- vegytani- elemzésére- szorítkozva,- mint- a- I eopold Fleckes- által- 1834- ben- írt- *Der ärztliche Wegweiser nach dem Heilquellen*,- vagy- az 1837- ből- származó- *Die berühmtesten und besuchtesten Bäder von Ungarn* zipser András- tollából,- ezek- hasábjain- azonban- egyikük- sem- foglalkozott- gömöri- ásványos vizekkel.- A- 19.- század- első- felében- bécs- mellett- Pest- is- produkált- országos- jellegű, egyebek- közt- fürdőket- és- ásványvizeket- is- ismertető- műveket- -- bár- ezek- még- általános földrajzi- leíró- jelleggel- bírtak,- nem- kimondottan- csak- fürdőösszeírásra- specializálódtak --,- közülük- Johann- csaplovics- 1829- ben- napvilágot- látott- *Gemälde von Ungern* és Fényes- elek- 1837.- évi- *Magyar országnak, 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statistikai és geographiai tekintetben* c.- kötete- méltó- említésre.- míg- előbbi 31- általánosan- ismert- magyar- fürdőt- vonultat- fel- lapjain,- (c saplovics- 1829,- 87–100.-p.) a- másik- már- vármegyék- szerint- haladva- szemlélteti- az- ásványos- vizeket,- Gömör- kishont- esetében- 26- forrást- jelölve- meg- minőségileg.⁸ említésre- méltó,- bár- kevésbé

7 egészségügyi- és- fürdőügyi- rendeletek- jelentek- meg- a- következő- években:- 1794,- 1796, 1805,- 1812,- 1814,- 1815,- 1823.- (Tognio- 1843,- 16–17.-p.)

8 A- források- a- következők:- Ajnácskő,- s- síd,- várgede,- Po- c- sevicze,- k- isfalud,- s- zútor,- c- zakó, r imabrezó,- Tiszolc,- s- zuha,- Pongyelok,- mastinec,- Jelene,- r- atkó- s- zuha,- Telgárt,- r- ozsnyó, baraca,- k- irályi,- l- évárt,- k- un- Taplóca,- Jolsva,- sumjác,- Polomka,- r- ónapatak,- o- sgyán,- k- okova. (Fényes- 1837,- 129–130.-p.)

ismert-mű-az-1834-ben-kassán-kiadott-*Ausführliche Beschreibung sämtlicher Mineral-Bader, Gesundbrunnen und Heilquellen des Königreiches Ungarn, Croatien, Slavonien und Siebenbürgen* c.,-ismeretlen-szerkesztő-által-magyarország-ásványos-vizeit-és-fürdőit-ábécérendben-összefoglaló-munka,-melyben-szintén-fellelünk-gömöri-forrásokat-is. A-mintegy-275-ásványos-vizet-felvonultató-könyvecske-a-források-környezetére,-vegy-elemzésére,- gyógyhatásaira,- a-fürdők-felszereltségére-és-szolgáltatásaira-fókuszál.⁹ Gömörből-8-ásványos-vizet-említ-meg-egy-rövid-gondolat-erejéig,-valamennyit-a-savanyúvizek-csoportjába-sorolva:- Ajnácskő,- Jelene,- I ukovistye,¹⁰ r ima-brezovó,- Telgárt, Tiszolc-és-várgede,-közülük-részletesen-azonban-csak-Jelene,-r ima-brezovo,-Telgárt-és Tiszolc-forrásokkal-foglalkozik,-azoknak-is-csupán-elhelyezkedésükre,-elemzésére-és használatára-szorítkozva.

A-reformkorból-az-első-ismert-országos-ásványvíz-összeírás-k itaibel-Pál-nevéhez köthető,-melyet-halála-után,-1829-ben-*Hydrographica Hungariae* címmel-Pesten-jelentettek-meg.-k itaibel-kora-az-analitikai-kémia-fejlődésének-időszakával-egyezett-meg, amikor-is-kezdetét-vette-az-ásványos-vizek-tudományos-vizsgálata,- meghaladva-a korábbi,-csak-külső-sajátságok-(íz,- szín,- szag)-alapján-végzett-elemzéseket.-(Incze 1927,-16.-p.)-A-bécsi-kormány-és-Waldstein-báró-támogatásával-k itaibel-1794-ben-kelt útra-a-hazai-ásványos-vizek-tanulmányozására,- melynek-csaknem-20-évet-szentelt, mintegy-30-vármegyét-bejárva,- végül-1812-ben-kérte-fel-a-helytartótanács-a *Hydrographica* megírására,-aminek-szerzőnk-a-forrásadatok-teljességének-hiányára-és az-adatok-rendezetlenségére-hivatkozva-nem-tudott-eleget-tenni.-(Incze-1927,-21.-p.) A-17-évvel-később-mégis-napvilágot-látott-kötet-tartalmazta-k itaibel-kéziratban-megmaradt-vízirati-munkáit,-szám-szerint-161-ásványos-víz-leírásával.-(Tognio-1843,-18.-p.) k itaibel-a-forrásoknak-nem-csupán-egyszerű-elemzését-adta,-hanem-a-vidéket-is-leírta,-ahol-a-vizet-fellelte,-feltérképezte-az-ásványvíz-keletkezését,-a-helyi-viszonyokat,-a forrás-kezelését,-és-csak-ezután-tért-rá-a-víz-fizikai-és-kémiai-vizsgálatára.-k itaibel-ezen iratainak-schuster-János-általi-kiadásával-magyarország-ásványos-vizei-iránt-egyre nagyobb-érdeklődés-mutatkozott.-I atinul-írt-kétkötetes-munkájában-Gömör-ásványos vizei-közül-a-rozsnyói,-a-tapolcai,-a-jolsvai,-a-telgárti,-a-lévárti,-a-héti,-a-királyi,-a-várgedei,-az-ajnácskői,-a-sídi,-a-szűtori-és-a-cakói-ásványvizeket-vizsgálta-meg-kémiai-szempontról,-ugyanakkor-azt-is-megjegyezte,-e-gömöri-források-elemzését-1813-ban-tett látogatása-során-rögzítette,-s-előtte-ezeket-Pillmann-István-vizsgálta-meg-1795-ben. (k itaibel-1829,-311-316.-p.)

A-kor-előrehaladtával--eltekintve-egyes-szaktudósok-munkáitól,-melyekben-a-tevékenységi-körükbe-eső-ásványvizek-és-gyógyhelyek-természetét,-hatásuk-körüli-észleléseiket-monografikus-vagy-gyűjtőmunkákban-közltek-egy-egy-vidék-forrásaival-foglalt

9 „A-források-vegyi-elemzései-scholz,-I übeck,-k itaibel,-kranz,-Josa,-Weltsch,-Petrovics, Phisterer,-stabler,-Fischer,-I enhossek-orvosok-adatai-alapján-közlendők.”-(*Ausführliche Beschreibung...*)

10 A-valamennyi,-jelen-tárgyalt-munkában-I ukovistye-forrása-először-jelenik-meg,-annak-ellenére,-hogy-a-tanulmány-egy-közfürdőjét-(badeanstalt)-is-megemlíti-a-hasábokon. (*Ausführliche Beschreibung...* 1834,-112.-p.)

kozva -- az ország-kormány-a az-1840-es-években-megbízta-Tognio-I ajos¹¹ budapesti egyetemi-orvostanárt,-hogy-magyarország-fürdőit-beutazva-a-gyógyvizeket-elemezze-és a- gyógyhelyekről- ismertető- munkát- írjon.¹² A- magyar- balneológia- történetében- mér-földkönek-számított-Tognio-1843-ban-írt,-bár-csak-füzetnyi-terjedelmű,-de-magyar-nyelvű-dolgozata-Néhány szó Magyarhon ásványvizeiről címmel.-Tognio,-aki-a-hazai-vizek tanulmányozásával-11-évet-töltött-el,-magyarországon-492-vizet,-erdélyben-pedig-27 ásványos- forrást- vizsgált- meg- összesen,- a- magyar- ásványvízvizsgálat- történetére- is kitérve.- k ö t e t é b e n - a - m a g y a r - v i z e k e t - v a s a s , - k é n e s , - é g v é n y e s , - k o n y h a s ó s , - c s o d a - é s k e s e r s ó s , - t i m s ó s - t i m g á l i c z o s , - c e m e n t , - g y a n t á s , - i b l a n y o s - é s - s a v a n y ú v i z e k r e - o s z t o t t a - f e l --gömöri-fürdőink-közül-azonban-csupán-várgedét-említi-meg-mint-vasas-földes-vizet, melyet-nehezen-emészthetőnek-jellemez.-(Tognio-1843,-28.-p.)-A-hazai-ásványos-vizeket-összefoglaló,-nagyobb-volumenű-tanulmányra-nem-kellett-sokáig-várni,-1845-ben-a magyar-Tudományos-Akadémia-pályadíjat-tűzött-ki-a-magyarországi-gyógyvizekről-írandó-legjelesebb-fürdőgyógytani-munkára,-mely-dr.-Török-József¹³ debreceni-tanár-fürdőgyógyászati-munkájának-lelt-odaítélva.-(vida-1992,-19.-p.)-Török-magyarországon-elsőként-írta-össze-a-hazai-ásványos-vizek-kémiai-fizikai-alapon-való-beosztását,-immár-terjedelmesebb,- tudományos- alapon,- számba- véve- az- addig- megjelent- szakirodalmat, kiegészítve- azt- a- helyszíneken- szerzett- saját- tapasztalataival- és- a- megyei- orvosoktól levelezés-útján-nyert-ismeretekkel.-A-szerző-A két magyarhaza első rangú gyógyvizei és fürdő-intézetei címen-1848-ban-napvilágot-látott,-112-fürdőhelyet-és-gyógyvizet-bemutató-kötetét-1859-ben-a-második-kiadás-követe,-utóbbiban-már-130-fürdőt-és-ásványvizet-ismertette,-gömöri-források-közül-azonban-mindkét-esetben-egyedül-az-ajnácskői fürdő-vizét-jellemezte-annak-gyógyjavallataival-együtt,-marikovszky-György-elemzéseire hivatkozva.-(Török-1848,-93.-p.)

A-19.-században-a-polgárosulással-járó-differenciált-munkamegosztás-következményeként-fokozatosan-kialakult-a-„szabadidő”,-mely-az-utazás-divatjával-karöltve-a-pihenést-és-a-kikapcsolódást-tesztelte-meg,-meghonosítva-ezzel-a-nyaralást,-mely-egy-et jelentett-a-fürdők-látogatásával.-(k ó s a - 1 9 9 9 , 2 1 . - p .) - A - r e f o r m k o r b a n - d i v a t o s s á - v á l t - f ü r -

11 Tognio-I ajos-(1798,- bécs- -- 1854,- Pest):- édesapja-Trencsén-vármegye-orvosa-volt,-maga 1820-ban-szerzett-orvosi-oklevelet-a-bécsi-egyetemen.-1824-ben-a-pesti-egyetemre-került, ahol-patológiát-és-farmakológiát-oktatott.-A-hazai-ásványos-vizek-terén-kifejtett-ténykedéséért-a-Ferenc-József-rend-tulajdonosaként-tarthatjuk-számon.-(<http://baratikor.sote.hu/gallery/eng/page.php?id=165>)

12 Tátra-vidék,-18.-szám,-1883.-szeptember-9.

13 Török-József-(1813,-Alsóvárad--1894,-debrecen):-1842-ben-szerzte-meg-orvosi-oklevelét a-pesti-orvosi-karon,-1843-ban-sebész-és-szülész-mester-lelt.-1842-1843-ban-berlinben, Párizsban-és-bécsben-képezte-tovább-magát.-1843-1845-ben-debrecenben-gyakorló orvosként-működött.-1848-ban-a-debreceni-református-főiskolán-természet-és-vegytant tanított,-1848-decembere-és-1849-áprilisa-között-a-debreceni-tábori-kórházak-főorvosaként tevékenykedett.-1849-őszén-visszatért-tanári-állásába.-1861-1874-közt-a-debreceni-jog-akadémián-a-törvényszéki-orvostan-és-közegészségtan-tanáráként-működött.-b u g á t - P á l l a l összegyűjtötte-az-orvosi-és-természettudományi-műszavakat-és-vegytani-kifejezéseket-is. (<http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tkt/magyar-orvoseletrajzi/ch03s26.html>)

dők-iránti-élénk-érdeklődés-bizonyítéka-a-I-engyel-dániel¹⁴ pesti-orvos-szerkesztésében 1842-ben-budán-megjelent-*Fürdők használata s gyógyereje* c.-könyv,-mely-a-fürdőzés-általános-történetét-áttekintve-az-egyes-fürdők-típusaira-is-kitér,-valamint-a-*Fürdői zsebkönyv* elnevezésű- kötet,- melyben- szerzőnk- a- magyar,- erdély,- horvát-Tótország,- a- szerb vajdaság,-a-Temesi-bánság,-s-a-határőrvidék-ásványvizeit-és-fürdőintézetének-ismertetését-tárgyalja.-s-zámunkra-külön-kiemelendő,-hogya-1853-ban-Pesten-megjelent-részletes-összefoglaló-balneológiai-munkát-a-gömöri-nemes-Andrássy-manó-grófnak-ajánlja-a-szerző,-ebből-feltételezhetjük-a-gróf-mecénás-szerepét.-A-főleg-fürdőzőközönség-száma-kevesbé-orvosok-részére-íródott-könyv-két-részre-tagolódik:-első-része-általános-értekezlet-foglal-magába-a-fürdőről,-azok-gyógyerejéről-s-felhasználási-módjáról,-felsorolva-a-16.-századtól-a-19.-század-közepéig-megjelent-gyógyvizeket-taglaló-szakirodalmat,-egy-rövid-fürdőtörténeti-áttekintés-után-pedig-átter-a-gyógyvizek-alkotóelemei-szerinti-felosztására,-a-vizek-hévmérsékletének-ismertetésére,-a-gyógyvizek-alkalmazásának-módjaira,-valamint-különböző-betegségek-elleni-javasataira,-nem-utolsósorban-pedig-a-fürdőzőket-és-források-vizeket-fogyasztókat-megillető-szabályokra.-A-kötet-második-része-az-egyes-gyógyforrásokat-s-fürdőket-tárgyalja,-valamennyi-vármegye-gyógyvizeinek-ismertetése-előtt-annak-természeti-viszonyaira-is-kitér.-Az-egyes-források-fürdők-leírásánál-szerzőnk-igyekezett-a-víz-vegyelemzése-és-gyógyerejének-leírása-mellett-a-helyviszonyokkal-is-megismertetni-az-olvasót,-míg-a-vegyileg-még-nem-analizált-forrásokat-csupán-névlegesen-említi-meg.-A-bemutatott-502-fürdőn-és-említett-206-forráson-belül-Gömör-megyét-tekintve-22-ásványos-víz-jellemez-(Ajnácskő,-baracz,-czakó,-Gortva-kisfalud,-hét,-Jelen,-Jolsva,-királyi,-Kun-Taplócza,-I-évár,-masztinecz,-Pocsevicze,-Pongyelok,-r-átkó-szuha,-r-ima-brezó,-r-osnyóbánya,-s-íd,-s-zuha,-s-zutor,-Telgárt,-Tiszolcz,-várgede),-további-9-forrást-(k-okova,-o-sgán,-Polonka,-r-ónapatak,-s-umjác,-h-elpa,-n-agy-r-őcze,-o-ktina,-Pogony)-pedig-név-szerint-említ.-A-kötet-értékes-részét-képezi-a-fürdőtannal-foglalkozó-szakirodalom,-a-gyógyvizeinket-tárgyaló-összefoglaló-munkák-és-folyóiratok-felsorakoztatása-a-16.-századtól-kezdvé.-I-engyel-1853,-207-221.-p.)-A-kötet-német-nyelvű-változata-egy-évvél-később-látott-napvilágot-*Das Heilquellen und Bader Ungarns* címen-ugyancsak-Pesten,-a-források-vegytani-elemzését-szintén-marikovszky-vizsgálatai-alapján-közzölve.-I-engyel-1854,-193-204.-p.)

hazai-fürdőügyünkkel-kepcsolatosan-a-19.-század-derekáról-tanulságos-számunk-ra-Wachtel-dávid¹⁵ *Ungarns kurorte und mineralquellen* című-fürdészeti-munkája,

14 I-engyel-dániel-(1815,-kolozsvár--1884,-Pozsony):-1842-ben-avatták-orvosdoktorrá-a-pesti-egyetemen.-kolozsvárott-városi-orvos-és-kollégiumi-természettantanár-lelt,-de-fogorvosi-gyakorlatot-is-folytatott.-Az-1848-1849-es-szabadságharc-alatt-bem-honvédseregében-törzsorvosként-szolgált,-majd-Törökországba-emigrált-vele.-A-török-hadsereg-polgári-orvosaként-ténykedett,-de-1851-ben-hazatért.-1852-ben-zaránd-vármegyében-tiszti-főorvossá-nevezték-ki,-majd-1853-tól-a-pesti-r-ókus-k-órház-segédorvosa,-rövid-ideig-pedig-s-emma-Weiss-Ignác-munkatársa-lelt.-1854-től-a-nagykőrösi-ref.-gimnázium-tanára,-1875-és-1878-között-a-fehértemplomi-gimnázium-igazgatójának-nevezték-ki.-s-zámos-orvosi-ismertterjesztő-és-felvilágosító-munkát-írt,-az-első-fogorvosi-munka-szerzőjeként-is-ismert,-de-műfordítással,-versírással,-valamint-operaszövegkönyv-írással-is-foglalkozott.-(<http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tkt/magyar-orvoseletrajzi/ch03s16.html>)

15 Wachtel-dávid-(1807,-n-agykanizsa--1872,-buda):-1833-ban-szerezte-meg-orvosi-oklevelét-a-pesti-orvosi-karon.-1834-től-Temesvárott-kincstári-orvosként-működött,-majd-1840-ben-megalapította-a-Temesvári-orvosegyesületet,-javasolta-az-országos-orvos-gyógyszerész-tár-

melyet-1859-ben-sopronban-adtak-ki.-A-műben-szerzőnk-a-hazai-fürdőhelyek-adottságainak- kihasználatlanságára- és- elhanyagoltságára- hívta- föl- a- figyelmet.- Wachtel 1857-1858-ban- --bach- belügyminiszter- parancsára,- aki- távlati- fejlesztés- céljából 1857-ben-elrendelte-a-habsburg-birodalom-összes-fürdőhelye-állapotának-felmérését --a-kormány-költségén-utazta-be-a-magyar-fürdőket,-s-kötetében-összesen-489-ásványos-forrást-közl.-Gömörből-22-forrást-idéz-az-alábbi-felosztásban:-földes-savanyúvizek-(r atkó-s zuha,-Tiszolc),-földes-vasas-savanyúvizek-(Ajnácskő,-baraca,-c akó,-Gortvakisfalu,-Jelene,-c sevice,-r ima-brezó,-síd,-Telgárt,-vágede),-sósavas-égyényes-földes-savanyúvizek- (s zuha,- s zútor),- ammónium-klorid- tartalmú- földes- savanyúvizek (mastinyec,-Pongyelok),-szulfátos-vizek-(r ozsnyó)-és-meszes-hévizek-(Jolsva,-királyi, k untapolca,-l évárt,-n agyrőce),-tartalmazva- a- forrás- elhelyezkedését,- elemzését- és- annak-főbb-tulajdonságait,-elődeihez-hasonlóan-marikovszky-feljegyzéseire-hivatkozva. (Wachtel- 1859,- 196-219.- p.)- A- kötetben- külön- említésre- kerül- Polomka,- kokova, s umjacz- és- o chtina- forrásvíze,- melyek- hiányos- vegyelemzésük- folytán- nem- kerültek bemutatásra.-A-könyv-újdomsága,-hogy-Wachtel-elsőként-térképezi-fel-munkájában-az egyes-fürdőhelyek-korabeli-infrastruktúráját-és-működését,-számunkra-sajnos-negatív példaként-vágedét-és-Ajnácskőt-kiemelve,-ahol-visszafelföldést-tapasztalt-vizsgálatai során,-de-terítékre-kerül-r ozsnyó,-l évárt-és-n agyrőce-fürdőtelepe-is.-Wachtel-mellett-a kiegészítés-előtti-passzív-ellenállás-idejéből-az-1862.-évi-bécsi-kiadású,-lexikonszerű hárdtl-féle-munka,-a-*Die Heilquellen und Kurorte des oesterreichischen Kaiserstaates* ígéretes-megyeinkre-vonatkozóan,-hasábjain-ugyanis-40-gömöri-ásványos-lelőhelyet említ,-mind-vegylet-és-gyógyhatásukat-elemezve,-mind-az-adott-forrás-fürdőhely-leírását-és-jelenlegi-állapotát-ismertetve.

Az-ország-1867-es-önállóságának-helyreálltával-bekövetkezett-kedvezőbb-viszonyok hatása-alatt,-főleg-a-közlekedési-eszközök-tökéletesedése-folytán,-emelkedett-fürdőink jelentősége-is,-ezzel-pedig-értelemszerűen-együtt-járt-a-balneológiai-szakirodalom-számának-növekedése.-Gömör-fürdőészetére-vonatkozóan-értékesek-számunkra-a-19.-század-70-es-éveiben-készült-országos-jellegű-ásványvízforrás-elemzések-és-összegző munkák,-melyekből-jelen-dolgozatban-ízelítőt-adunk.-bernáth-József¹⁶ *Die Mineralwasser Ungarns* c.,-német-nyelven-kiadott-brosúrájában-összesen-100-magyarország-szerte-híres-ásványos-víz-emel-ki-és-mutat-be--a-szerző-által-ismert-1600-magyar forráshely-közl,-rámutatva-nem-csupán-a-vizek-vegyelemzésére,-hanem-a-fürdőtelepek-felszereltségére-is.-Gömörre-vonatkozóan-Ajnácskő,-csíz-és-vágede-kerülnek bemutatásra,-mellékletében-a-többi-97-neves-fürdőhely-térképábrázolásával.¹⁷ A-másik,

saság-megszervezését.-1859-ben-a-soproni-helytartóság-egészségügyi-osztályának-a-vezetője-lelt,-1861-ben-h-eves-vármegye-főorvosa,-1862-től-a-pesti-orvosi-karon-az-általános-kórtan-és-gyógyászat-tanáráként-tevékenykedett.-(<http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tkt/magyar-orvoseletrajzi/ch03s29.html>)

16 bernáth-József-(1833-1893):-kémia-szakos-tanár,-1879-ben-mutatta-be-a-magyarhoni Földtani-Társulatnak-saját-összeállítású-magyarország-ásványvíztani-térképét.-(*dobos-Irma: A-kárpát-medence-ásványvizeinek-története.-Ásványvíz, üdítőital, gyümölcsle,*-7.-évf.-*(2006)* 3.-sz.-http://www.italipar.hu/archivum/2006_3/63_64.pdf)

17 Itt-bernáth-megemlíti,-hogy-magyarország-fürdőtérképe-még-az-idő-tájt-nem-látott-napvilágot,-azonban-dr.-holzer-1878-ban-kiadott-fürdőtérképe,-mely-közép-európa-fürdőit-szemlélteti,-feltérképezi-magyarország-fürdőit-is.-(*bernath-1878,-61.-p.*)

hasznosító-jellegű-összegző-balneológiai-munka-az-egy-évvél-később,-1879-ben-megjelent *Magyarország ismertebb ásványvizei természettudományi és gyógyászati tekintetben* c.- kötet,- melyben- bernáth- hazai- ásványvizeinkre- vonatkozó- természettudományi- és gyógyászati- adatokat- bocsát- közre,- vegyelemzéseit-tekintve- pedig- --bunsen-és-Than-dolgozataira- támaszkodva- -- az- első- ilyen- irányban- feldolgozott- műnek- tekinthető.- A munka-bevezető-része-kitér-az-ásványvizek-eredetére-és-kialakulására,-az-ásványvizek természettani-tulajdonságaira- („érzékek,-fajsúly-és-hőmérséklet”),-az-ásványvizek-vegy-elemzésének- összeállítására,- a- forráskezelés- alapmozzanataira,- ugyanakkor- kitér- a hazai-balneológia-hiányosságaira-is.-bernáth-406-helységet-jelöl-meg-magyarországon ásványvízlelőhelyként,- melyek- közül- 164- forrást- talál- fürdésre- is- alkalmasnak- -- „az összeírás-a-magyar-királyi-belügyminisztérium-1874.-évi-rendelete-alapján-bocsátatott ki-a-hazai-törvényhatóságokhoz”.- (bernáth-1879,-19.-p.)-A-kötetben-szereplő-34-fürdő bemutatásában- szerzőnk- Gömörből- egyedül- Ajnácskőről- készített- egy- részletesebb elemzést- és- leírást,- melynek- enyhén- kénes- tartalmú- forrását- előpatak- ásványos- vízével- hasonlított- össze,- míg- a- többi- 19- gömöri- forrásról,- melyeket- kevésbé- ismert- ásványos- vizekként- jegyez- fel,- csupán- egy-egy- gondolat- erejéig- emlékezik- meg- baraca (savanyúvíz),- c- szí- (jód- és- brómtartalmú- sósvíz,- mely- csekély- mennyiségben- szállítatik),-Gortva-(k-isfalud- -- vasas-savanyúvíz),-Jelene-(hideg-savanyúvíz),-Jolsva-(földes-forrásvíz,- mely- kis- fürdőépületben- használtatik),- k- kova- (két- vasas- savanyúvízforrás),- l- évárt- (földes-vízzel,- mely- egy- látogatott- kis-fürdőintézetben- gyógycélokra- alkalmaztatik),- masztinecz- (vasas- savanyúvíz),- o- sgyán- (savanyúvíz),- Pálfalva- (savanyúvíz),- Pongyelok- (savanyúvíz),- Putnok- (ismeretlen- vegykutató- ásványvíz,- mely- helyben,- 16 káddal- bíró- fürdőépületben- használtatik),- r- imabrezó- (vasas- savanyúvíz),- r- ozsnyó (vasas-ásványvíz,- mely- 16- kádat- tartalmazó- fürdőházban- gyógycélokra- használtatik),- nagy-őce- (vasas- ásványvíz,- mely- 5- káddal- bíró- fürdőépületben- alkalmaztatik),- nagy-szuha-(savanyúvíz),-Tiszolc-(vasas-savanyúvíz),-v-árgede-(vasas-savanyúvíz-kis-fürdőintézet)-és-Fazekaszsaluzsány-(savanyúvíz).-(bernáth-1879,-128-141.-p.)

ásványvíztani-és-fürdészeti-szempontról-igen-jelentős- c- hyzer- kornél¹⁸ és- boleman István¹⁹ munkássága,-akikre-fürdőorvosi-minősítésük-nél-fogva-hivatalosan-is-a-magyar balneológia-úttörőiként- tekinthetünk.-mindketten-az-1860-as-években-kezdtek-pálya-

18 c- hyzer- kornél- (1836,-bártfa- -- 1909,-budapest):-a- pesti- orvosi- karon- orvosi,- szülészmesteri, bécsben-tervezetrajz-tanári-oklevelet-szerzett.-1861-től-bártfán-fürdőorvos-és-városi-főorvos lett,- majd- 1869-től- zemplén- vármegye- főorvosa,- 1868-tól- a- pesti- egyetem- magántanára. 1892-től-a-belügyminisztérium-egészségügyi-ügysztyálynak-a-vezetője,-jelentős-szerepe-volt az-egészségügyi-főhatóságok-megszervezésében,-az-országos-betegápolási-Alap-létrehozásában,-a-fürdőügy-fejlesztésében,-a-balneológiai-irodalom-megszervezésében.-r- észt-vett-a-*Fürdői Lapok* c.-balneológiai-folyóirat-megindításában.-ugyanakkor-nemzetközileg-elismert-zoológusként-is- hírnevet-szerzett,- észak-magyarország-flórájára- vonatkozó- kutatásai- máig- alapvető jelentőségűek.- Tiszteletére- 1910-ben- megalapították- a- c- hyzer- kornél-emlékérmet.- (http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tkt/magyar-orvoseletrajzi/ch03s04.html)

19 boleman-István-(1843,-l-éva- -- 1905,-s-elmecbánya):-v-ihnye-fürdőorvosaként,-bars-megye, selmecbánya-és-bélabánya-városok-orvosaként-szerzett-hírnevet.- 1875-től-lett-v-ihnye-fürdőorvosa.-n- agyon-sokat-tett-a-magyarországi-fürdők-kiemelkedő-adottságainak-széles-körű ismertetéséért,-fürdőtana-évtizedekig-alapmunkának-számított.- (k- ósa-1999,-30.-p.)

futásukat,- gazdag- tapasztalataikat- tanulmányokban,- kézikönyvekben- adták- közre. Fürdőösszeírásaik- még- a- tudományos,- szakmai- jelleget- öltötték- magukra,- elődeikhez hasonlóan- bemutatva- a- források- minőségi- mennyiségi- vegyelemzését- és- gyógyhatását, emellett- azonban- a- fürdőkomplexumok- környezetére,- felszereltségére- és- állapotára már- nagyobb- hangsúlyt- fektettek,- a- tömegeknek- szánt- fürdőket- popularizáló- képes albumoktól- -- melyeket- később- szintén- górcső- alá- veszünk- -- azonban- nyelvezetükben és- kivitelezésükben- eltértek.

bártfai- orvosként- c- hyzer- főleg- zemplén- és- sáros- megye- fürdőit- vette- górcső- alá, amolyan- megyei- fürdőmonográfia- tekintetében- példaértékű- számunkra- a *Zemplénmegye ásványvizeit*- bemutató- füzetecske- 1882-ből.- (Preysz- 1896,- 8.- p.)- Az 1885-ben- megjelent- *Magyarország gyógyhelyei és ásványvizei* című- magyar,- német- és francia- nyelven- írt- munkájában- hazánk- azon- gyógyhelyei- és- ásványvizei- kerülnek- bemutatásra,- amelyek- berendezésüknél- és- kezelésüknél- fogva- nemcsak- az- őket- környező vidék,- hanem- a- külföld- szempontjából- is- figyelemre- s- bővebb- ismertetésre- méltóak. c- hyzer- művében- ábécérendben- ismerteti- magyarország- 190- forrását- -- rendhagyó módon- térképmelléklettel- együtt- -- , melyeket- minőségük- szerint- három- osztályba- sorolva- mutat- be.- A- könyvben- n- agyrőczen- és- Jolsván- kívül- valamennyi- gömöri- ásványos- víz és- fürdő- szerepel:- c- sítz- a- konyhasós- vizek,- a- rozsnyói- püspöki- uradalom- kútját- a- vasgálicos- vizek,- a- rozsnyói- markó- kút- és- várgede- vizét- a- vasas- savanyúvizek,- az- ajnácskői- kovács- forrást- a- földes- vasas- savanyúvizek,- az- ajnácskői- kemény- forrást- a- hideg kénes- égvényes- vizek- a- dobsinai- nyaralótelepet- pedig- az- éghajlati- gyógyhelyek- kategóriájába- sorolta.- (c- hyzer- 1885a,- 12- 33.- p.)- A- nagyszabású- kötet- megjelenése- után- szerzőnk- megbízatást- és- anyagi- támogatást- kapott- Trefort- ágoston- vallás- és- közoktatás- ügyi- minisztertől- a- mű- német- nyelven- való- megírására,- mely- 1887-ben- jelent- meg stuttgartban- *Die namhafteren Kurorte und Heilquellen Ungarns und Seiner Nebenländer* címen.- (Preysz- 1909,- 11.- p.)- Az- eszme- elsősorban- onnan- indult- ki,- hogy a- korabeli- hazai- orvosi- irodalmunk- csekély- volta- mellett- orvosaink- zöme- német- nyelvű orvosi- műveket- használt- gyakorlatában,- honi- fürdővendégeink- nagy- része- pedig- c- hyzer- szerint- -- bécsi,- lengyel,- porosz,- szerb- és- román- orvosok- tanácsára- fordult- hozzánk,- akik- úgyszintén- német- irodalomból- merítették- ismereteiket.- (c- hyzer- 1885b.)- Tán ilyen- mozgatórugók- is- közrejátszottak- abban,- hogy- c- hyzer- kornél- a- magyar- királyi Természettudományi- Társulat- estélyén- 1886.- február- 19-én- tartott- előadásában- A *magyar fürdőről* címmel- egy- képzeletbeli- magyarországi- fürdőkörutazásra- invitálta- a hallgatóságot,- végigkalauzolta- a- legismertebb- magyar- fürdőkön- és- földrajzi- tájakon, melyen- Gömörre- nézve- három- fürdőbe- „látogatott- el”:- Ajnácskőre,- c- sítzbe- és- d- obsinára. „A- gánóczi- fürdőtől- délre,- igen- szép- és- jó- hegyi- úton- 30- kilométernyire- fekszik- egy- világra- szóló- nevezetesség,- a- dobsinai- jégbarlang,- melyet- azért- is- meg- kell- említenem,- mert tulajdonosa,- az- intelligens- d- obsina- város,- bejáratánál- szép- nyaraló- telepet- építtetett, mely- 730- méternyi- magasban,- balzsamos- illatú- fenyvesek- közt,- máris- éghajlati- gyógyhelyként- kezd- szerepelni.- (...) k- assáról- vissza- budapestre- a- vasút- mentében- több- fürdőre- akadunk,- de- csak- egy- helyütt,- Parádon- fogunk- megállapodni,- mert- a- szép- fekvésű- és- kitűnő- vasas- savanyúvizű- Ajnácskő,- ahová- miskolczi- ról- könnyen- eljuthatni- még sokkal- kisebb- és- kezdetlegesebb,- sem- hogy- itt- vázolható- lenne.- (...) k- onyhasós- vizeink közül- az- ismertebbek- közé- tartozik- a- csízi- jódvíz,- melyre- talán- még- szebb- jövő- vár.” (c- hyzer- 1886,- 51.,- 59.,- 70.- p.)- c- hyzer- ismertetésének- okai- hazai- fürdőink- népszerűsi-

tésében, „felfedezésében”-rejtettek, ugyanakkor rámutatott a fürdők és nyaralóhelyek nemcsak közegészségügyiileg fontos szerepére, hanem mint nemzetgazdasági szempontból fontos tényezőre is, mely a fürdőzésre és nyaralásra fordított összköltség beföldön való megtartásában rejtett. Tán hasonló – fürdőnépszerűsítő – küldetésstudatában tartotta meg a hyzer az országos balneológiai kongresszuson 1890. október 25-én tartott előadását, melyen néhány újabb, újonnan alakult fürdőt mutatott be, melyekben előzőleg személyes látogatást tett. beszámolójában a korábban nagy reményeket keltő gömöri csízfürdő is terítékre került, melyről – bemutatva az új fürdőtelepet és a víz vegyi elemzését – elismerőleg nyilatkozott: „Az ásványvíz, mely már eddig is mint gyógyvíz előnyösen volt ismervé, az újabb korrekt kezelés mellett bizonyosan nagy lendületet fog kapni, s a hasonló halli vizet hazánkban ki fogja szorítani.” (c hyzer 1891, 3. p.)

c hyzer műveire a későbbiekben még többször visszatérünk, a magyar balneológiai szakirodalom jeles képviselőinek sorát boleman Istvánnal folytatjuk, aki további országos fürdőösszeírásokkal és ásványos források ismertetőivel gyarapította magyarországi fürdőirodalmát. magyarországi gyógyforrásainak sokszínűségéről árulkodik, hogy boleman 1884-ben kiadott monarchiabeli fürdőtani kötetében, mely *A fürdőtan kézikönyve* címen jelent meg, „hidegvízgyógyintézeteket, tiszta hévízü fürdővizeket, földes és meszes ásványvizeket, kénes vizeket, égvényes [értsd: lúgos] vizeket, vasas vizeket, keserű vizeket, konyhasós vizeket, tengeri fürdőket, mesterséges módon készült gőz-, gáz- és lápfürdőket”, valamint „éghajlati gyógykezelő telepeket” különböztetett meg, kategorizálva a vizsgált hazai fürdőket. (boleman 1884, 11. p.) elemzése alapján Gömör megye jelen munkában tárgyalt fürdői közül valamennyi a vasas savanyú ásványvizek kategóriájába sorolható, két kivételtől eltekintve – az egyik csízfürdő, melyet értelemszerűen a konyhasós vizekhez, a másik pedig d obsina, melyet a klimatikus gyógyhelyek csoportjába sorolt. A vihnyei fürdőorvosként működő boleman Török és Than kategorizálásából kiindulva mind 1887-es *Fürdőtan. Kiváló tekintettel a magyarhoni gyógyhelyekre* c. könyvében (mely a három évvel korábban megjelent kötet bővített változataként jelent meg 122 fürdőt ismertetve), mind pedig 1896-ban írt millenniumi balneológiai kötetében hazai fürdőinket két osztályba sorolta: mélyen fekvő, hegyi klimatikus gyógyhelyekre és vízgyógyintézetekre (esetünkben ide került d obsina), valamint ásványos vizeinket hévizekre és hideg ásványos vizekre (Ajnácskő, csíz, l évárt, n agyrőcze, r ozsnyó, várgede). (boleman 1887, boleman 1896) mindkét szakkönyv a korabeli magyarországi balneológiai irodalom fő forrásának számított, azért is, mivel elsősorban a hazai fürdőket és a monarchia más tartományainak fürdőit állította párhuzamba egymással, rámutatva a hazaiak előnyeire.

Az általános, fürdőket és forrásokat tudományos alapon összefoglaló kötetek mellett nem kerülheti el figyelmünket az ún. „panaszirodalom” megjelenése sem, mely szintén a fürdőkultúra térnyerésével szaporodott el s a hazai fürdők hiányosságára mutatott rá. A korabeli fürdőélet és ásványvíz-kitermelés problémáira már Török József is felhívta a figyelmet fent nevezett művében. (k ósa 1999, 39. p.) később a fogyatékoságok kiküszöbölésére sorra láttak napvilágot a különféle „útmutatók”, mint például c hyzer k ornél 1882-ben megjelent előadásfüzete *Magyarország gyógyvizeiről azok értékeiről s értékesítéséről* címmel (előadása a magyar orvosok és természetvizsgálók vándorgyűléseinek keretében, központi választmányának XXII. debreceni nagygyűlésén hangzott el). beszédében c hyzer kimondta: bármennyire rendkívüli is hazánk ásvány-

vizeinek-értéke,-értékesítésük-rendkívül-csekély.-ennek-okait-c hyzer-elsősorban-a-fürdőtulajdonosokban-látta,-akik-fürdőjüket-a-kor-igényeinek-nem-megfelelően-rendezi be,-nem-vagy-ritkán-működnek-együtt-a-balneológia-hazai-helyzetét-felkaroló-intézményekkel,²⁰ nem-fektetnek-elég-tőkét-a-természeti-kincseik-kiaknázásába,-drágán-kínálják-szolgáltatásaikat,-hiányzik-a-gyógyhelyek-klimatikus-viszonyainak-az-ismertetése,-a vasutak-nem-kínálnak-elég-kedvezményes-fürdőjegyet,-hiányosak-a-gyógyeszközök-és a-gyógyvízelemzések-újkor-elemezései.-ugyanakkor-arra-is-felhívta-a-figyelmet,-hogy a-gyógyvizek-és-helyek-felvirágoztatása-a-fürdők-tulajdonosain-kívül-nagyban-függ-az orvosok,-a-kormány²¹ és-a-hazai-fürdőközönség-álláspontjától-is.-(c hyzer-1882,-20.-p.)

A-balneológia-másik-jeles-képviselője,-bókai-árpád²² a-Hazai és külföldi ásványvizek és fürdők összehasonlítása c.,-1895-ben-megjelent-kötetében-szintúgy-sajnálattal-fejti ki,-hogy-a-magyar-fürdőket-még-mindig-háttérbe-szorítják-a-külföldiek,-de-pozitívként mutat-rá-a-hazaiak-látogatottságának-emelkedésére-az-utóbbi-években,-mind-pedig-az országos-balneológiai-egyesület-és-a-fürdőügyi-kongresszusok-szabályozásaira.-(bókai 1895,-3.-p.)-bókai-a-hazai- --főleg-vidéki- --fürdők-népszerűtlenségének-okát-azonban több-szintéren-is-keresi,-nemcsak-a-forrás-és-fürdőtulajdonosokban,-akik-azt-a-pillanathaszon-reményében-gyakran-bérbe-adják-és-nem-fejlesztik,-nem-szállítják-vizét a-hazai-nagyobb-piacokra,-nem-beszélve-a-kivitelről,-hanem-bűnbakként-kezelem-a-fürdőorvost-is,-aki-a-hazai-ásványvíz-helyett-a-külföldit-ajánlja-páciensének-és-a-kereskedőt,-akinek-boltjában-nagyobb-kínálat-rejtőzik-külföldi-ásványvízben,-mint-hazaiban.

20 c hyzer-itt-c-sízt-is-mint-együttműködésre-képtelen-intézményt-említi.-k-örlevélben-megkeresete-több-magyar-ásványvízforrás-és-fürdő-igazgatóságát,-így-c-sízt-is,-hogy-saját-érdeklükben-válaszoljanak-az-általa-feltett-kérdésekre,-melyben-a-fürdőügy-előrehaladása-végett-a-következőkre-volt-kíváncsi:-„k-épez-e-ásványvíze-kereskedelmi-cikket?-1881-ben-hány-üveggel-küldetett-szét?-van-e-elemezve,-mikor,-ki-által-s-elemezésének-eredménye?-h-a-a-forrás-bérben-van,-mily-bért-fizetnek-érte?-h-asználtatik-e-fürdőknek?-milyen-a-forrás-bősége,-hány-fürdőt-szolgáltathat-naponkint?-hány-volt-a-fürdővendég-az-utóbbi-5-év-alatt-átlag,-s-hány-1881-ben?-mily-nagy-a-fürdő,-hány-házzal-és-szobával-rendelkezik?-van-e-meteorologicus-állomása?-van-e-postája,-távirdája?-van-e-leszállított-áru-fürdői-jegy-a-vasúton-oda?-h-a-a-fürdő-bérben-van,-mily-n-bért-fizet-érte?-mily-összeg-jött-be-1881-ben-a-gyógydijból?”-sajnos-c-síz-is-az-egyike-volt-azon-hazai-fürdőknek,-melyek-válaszra-sem-méltatták-az-orvost.-(c hyzer-1882, 8-9.-p.)

21 A-kormány-a-fürdők-re-vonatkozóan-egyedül-az-1876.-évi-törvényt-adta-ki- --a-közegészségügyi- Xlv.- t.c.- 100-108- paragrafusa- a- gyógyfürdők-re- és- ásványvizekre- vonatkozik. megemlíten-d-még-Tisza-k-álmán-miniszterelnök-és-belügyminiszter-jelentése-az-ország-közegészségi-viszonyaira-vonatkozólag-az-1877.-évi-második-felére-és-az-1878.-évre.-(c hyzer 1882,-12.-p.)

22 bókai-árpád-(1856,-Pest- --1919,-budapest):-orvosi-családba-született,-apja-bókay-János-(1822-1884)-orvosdoktor.-1879-ben-szerzte-meg-orvosi-oklevelét-a-budapesti-orvosi-karon.-balogh-kálmán-munkatársaként-részt-vett-az-Orvosi Műszótár készítésében. 1883-1890-közt-az-általános-kórtan-és-gyógyszertan-tanára-k-olozsvárott,-1890-1919-közt a-gyógyszertan-tanára-a-budapesti-orvosi-karon.-1890-ben-a-Magyar Orvosi Archeologica c. lap-egyik-alapítója,-k-orányi-Frigyessel-és-k-éthly-k-árollyal-együtt-kiadta-a-Belgyógyászat c. könyvsorozatot.-életannal,-kórbonctannal,-gyógyszertannal-és-belgyógyászattal-foglalkozott. (<http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tkt/magyar-orvoseletrajzi/ch03s03.html>)

sajnos-e-negatív-példákat-majd-r imaszombat,-ill.-Gömör-esetében-is-tapasztalni-fogjuk.-Pedig-bókaí-szerint-a-csizi-fürdő-konyhasós-jellegét-tekintve-olyan-külföldi-neves-fürdőket-helyettesíthetne,-mint-halle,-baden-baden,-Wiesbaden,-dürkheim,-Ischl,kreuznach,-homburg,-Gmunden,-vagy-a-hazai-nagy-fürdők-közül-herkulesfürdő-és-szobránc.-(bókaí-1895,-33.-p.)-ugyanúgy-rámutat,-hogya-külföldi-vasas-savanyúvízű-fürdőkéhez--mint-Pyrmont,-st.-moricz,-schwalbach,-marienbad-vagy-Franzesbad--hasonló-vasas-jelleggel-bírnak-magyar-fürdőink--mint-koritnyica,-borszék,-lubló,szliács,-Tusnád,-buziás--vizei-is,-és-nem-utolsósorban-Ajnácskő,-l évárt,-r ozsnyó-és-várgede.-Úgy-véli,-akiépítetlen-magaslati-klimatikus-gyógyhely,-d obsina-is-tökéletesen-helyettesíthető- lenne-a-felkapott-tátrai-fürdőkkel--ha-nem-hiányzana-az-adott-fürdő-hely-széles-körű-propagálása-a-közönség-felé.

ugyan ezzel a problémával szembesíti az olvasót hankó vilmos²³ vegyész is, az erdélyi kárpát-egyesület kiadásában megjelent *Erdélyi fürdők. Ásványvizek* c. könyvecskéjében, melyben először a hazai-fürdőket-és-ásványos-vizeket-helyezi-párhuzamba-a-külföldiekkel,-majd-részletesebben-bemutatja-erdélyország-neves-fürdőhelyeit. hankó-rácáfolni-igyekszik-azon-téves,-viszont-a-köztudatba-mélyen-belevésődött-véleményre,-amely-szerint-a-magyar-fürdők-inkább-mulató,-mint-gyógyító-helyek,-a-tulajdonos-pedig-inkább-prédaként-kezele-a-vendéget,-kényelmet-nem-nyújt,-s-egyedüli-célja-a-minimális-befektetés-utáni-nagy-jövedelem-kierőszakolása.-hankó-felhívja-az-olvasó-közönség-figyelmét,-hogya-karlsbadot-kivéve-minden-külföldivel-szemben-lehet-egy-magyar-fürdőt-állítani,-melynek-gyógyító-hatása-egyenrangú-azokéval--bár-hozzáteszi,-nincs-két-fürdő,-melynek-gyógyító-tényezői-teljesen-egyformák-volnának,-azonban-ugyanaz-a-betegség-meggyógyulhat-több-fürdő-gyógyító-tényezőinek-hatására-is.(hankó-é.n.,-6.-p.)-Ilyen-megközelítésben-példázza-csíz,-mely-tökéletes-helyettesítője-a-darkauí-és-a-halli-forrásoknak,-Ajnácskőt,-mely-a-spaaí-(Pouhon)-forrás-megfelelőjének-felel-meg,-r ozsnyót,-mely-a-charlottenbrunni-forrás-vizével-kelhet-versenyre,-valamint-a-dobsinai-fürdőtelepet,-mely-r eichenauval-vetekszik.-(hankó-é.n.,-8-14.-p.)-A-külföldi-fürdőket-és-ásványos-vizeket--mintegy-a-hazaiakkal-való-összehasonlítás-képp-és-nem-utolsósorban-egy fajta-provokációként,-miszerint-nem-minden-kényelmesebb,-megbízhatóbb-és-jó,-ami-idegen--vonultatja-fel-hankó-*Külföldi fürdők, gyógyító helyek és ásványvizek* c.,-1895-ben-megjelent-brosúrájában-is.-e-füzetben-egyedül-csíz-fürdő-kerül-összehasonlításra-a-hideg,-jód-és-brómtartalmú-sós-ásványos-vizek-kategóriáján-belül-kreuznach,-hall-(Felső-Ausztria),-Adelhaidquelle,-hall-(Tirol)-és-Felső-bajom(bázna)-fürdővizével-párhuzamban,-mely-elemzésre-egy-külön-fejezetben-még-visszatérünk.

A-19.-század-második-felében-a-modern-polgári-közigazgatás-kiépülésével-együtt-járt-a-fürdőügy-hiányainak-központi-szabályozása,-mindemellett-a-magyar-fürdők-helyzetének-javítása-érdekében-további-szakmai-tanulmányok-és-értekezések-születtek-a

23 hankó vilmos-(1854,-Parajd--1923,-budapest):-vegyészdiplomáját-az-1872-ben-alapított-kolozsvári-tudományegyetemen-szerezte-meg,-1877-től-d éván-tanított,-1885-től-a-budapesti-II.-kerületi-főreáliskola-tanára,-később-igazgatója-lelt.-n agyszámú-forrás-vizsgálatát-készítette-el,-különösen-az-erdélyi-fürdők-iránt-érdeklődött.-(kósa-1999,-37.-p.)

kor- orvosai- által.- Preysz- kornél²⁴ *A fürdőismertetések kellékei* című- munkájában- a magyar-fürdők- hatékony- propagálása- végett- a- vizsgálatokat- az- alábbi- területekre- javasolta- kiterjeszteni:- levegő,- meteorológia,- ivóvíz,- közegészségügyi- viszonyok,- gyógyeredmények,- összehasonlító- tanulmányok,- erdők,- víz- közelsége,- közlekedési- viszonyok, szállás- és- étkezés,- az- idény- hossza,- gyógyszerközök,- orvos- és- gyógyszer-tár,- (Preysz 1895,- 20.- p.)- fürdő-története,- szórakozási- lehetőségek- és- kirándulások.- A- továbbiakban- c hyzer- kornél- fejti- ki- véleményét,- aki- az- 1890- ben- megjelent- *Fürdőink múltjáról, jelenéről és fejlődésük eszközeiről* szóló- értekezésében- arra- jut,- a- hazai- fürdők- haladásának- egyik- legnagyobb- gátja- az,- hogy- a- fürdőket- sokan- egyes- társadalmi- osztályok nyári- találkozó- és- mulatóhelyének- tekintik.- (Preysz- 1896,- 26.- p.)- magyarázata- szerint a- régmúltban- hazai- fürdők- hiány- mutatkozott,- ezért- az- 1840- es- évek- úri- társadalmi külföldi- fürdőkben- elégtette- ki- igényeit:- „így- a- lassan- kiépülő- honi- fürdőinknek- nem maradt- közönsége,- aki- a- befektetett- tőke- kamatait- megfizette- volna,- s- ennek- következményeként- lettek- a- magyar- fürdők- hiányosan- felszerelvek,- kiépítetlenek,- korszerűtlenek,- s- főleg- népszerűtlenek- a- külföldiekkel- szemben.”- c hyzer- a- penziórendszer- bevezetésével,- a- fürdői- vendéglősök- egzisztenciájának- biztosításával,- a- hamis- fürdőpropaganda- elhárításával- és- mértékletesen- kiadott- fürdőkalauzok- terjesztésével- vélte- megoldhatónak- a- hazai- fürdőipar- pangását.- (Preysz- 1896,- 25.- p.)- Preysz- kornél *Fürdőügyünk haladása 1893-ban* c.- statisztikai-összegző- tanulmányát- sem- hagyhatjuk figyelmen- kívül,- nem- csupán- azért,- mert- az- értekezés- közli- azokat- a- belügyminiszteri rendeleteket,- melyek- a- kiegyezés- korszakában- a- fürdőügyre- vonatkozóan- megjelentek, hanem- azért- is,- mert- fürdőstatisztikájában- valamennyi- gömöri- fürdővel- foglalkozik.- A fürdők- 1893.- évi- vendégforgalmát,- szobáinak- számát- s- gyógydíj- címen- befolyt- összegét kimutató- táblázatban- Ajnácskő,- csíz,- l évárt,- n agyrőce,- r ozsnyó- és- várgede- is- nagyító alá- kerül.- érdekes- információértékkel- bír- számunkra- egy- összegzés,- melyet- Preysz- a nevezett- évad- állandó- vendégeink- száma- szerint- állított- össze,- ebben- ugyanis- 130 hazai- fürdő- közül- csíz- a- 46.- helyen- szerepelt- 390- fős- állandó- vendégével,- míg- l évárt- a 116.- helyen- (40- fő),- r ozsnyó- pedig- a- 117.- helyen- (33- fő).- (Összehasonlítóképp- az- 1. helyen- Tencsén- Teplitz- állt- 4885- fővel).- (Preysz- 1894,- 37- 41.- p.)- hasonló- értékekkel bír- Ajnácskő- és- csíz- vendégforgalmának- kimutatása- is- az- 1876- 1893- közötti- időszakban,- mely- az- egyes- fürdőtulajdonosok- telephelyükhöz- való- viszonyáról- is- árulkodik, minderre- részletesen- még- a- későbbiekben- visszatérünk.- ugyancsak- csíz- egyedüli országos- szerepe- mutatkozik- meg- h ankó- vilmos- *Fürdőink. Ásványvizeink* címet- viselő, 1902- ben- megjelent- tudományos- tájékoztató- könyvében,- valamint- *Magyarország fürdői és ásványvizei* című,- 1906- os- munkájában.- míg- az- elsőben- 116,- a- másodikban- 114 magyarországi- fürdő- bemutatása- közül- jut- Gömörből- egyedüli- szerephez- csíz,- a- fürdő

24 Preysz- kornél- (1859,- Pest- -- 1914,- k olozsvár):- 1888- ban- szerzett- orvosdoktori- oklevelet budapesten.- 1891- től- a- kolozsvári- orvosi- karon- az- élet- és- szövet- tanárként- működött. 1893- től- a- belügyminisztériumban- a- fürdőügyek- referensének- nevezik- ki,- mindemellett- a balaton- Fürdőigazgatóság- első- igazgatója- (1892),- 1893- től- pedig- a- fürdőügyek- országos közegészségügyi- felügyelői- posztját- is- betöltötte.- Fürdőüggyel- kapcsolatos- írásai- hazai- szak- és- napilapokban- jelentek- meg.- (<http://www.tankonyvtar.hu/en/tartalom/tkt/magyar-orvo-seletrajzi/ch03s22.html>)

megközelíthetőségére, -éghajlatára, -a víz-elemzésére és -gyógyhatásaira, -a fürdő-berendezésére és -szolgáltatásai- árára- kitérve. - mindkét- ismertető- könyv, - nem- meglepően, elsősorban- a hazai- legismertebb- fürdővizek- népszerűsítésére- helyezi- a hangsúlyt, -s- tartalmilag- és- szerkezetében- hasonlít- a- szerző- által- már- korábban- megjelent- *Erdélyi fürdők*. Ásványvizek c.- művére- -- ugyanúgy- lajstromba- véve- a- külföldi- fürdők, - gyógyító helyek- és- ásványvizek- jegyzékét- s- ezekkel- a- gyógyhatásban- egyenértékű- hazaiakat- felvonultatva. - hankó- kötete, -rendhagyó- módon, -a- gyakoribb- betegségek- listájára- is- hangsúlyt- helyez, - párosítva- azokkal- a- magyar- fürdőkkel- és- ásványos- vizekkel, - melyek- e betegségek- gyógyítására- leginkább- megfelelőek. - Gömőri- fürdőink- közül- csíz- és- dobsina- kap- szerepet- a- listán: - a- csízi- forrásvizet- a- bőrbetegségek, - csontbántalmak, görvély-, szifilisz- és- tuberkulózis- kezelésére, -a- dobsinai- nyaralótelepet- nehéz- betegségek- utáni- lábadozásra- ajánlja- a- szerző. - (hankó-1902, -15-25.-p.)

A-magyarországi-ásványvizek-és-fürdők-bemutatóját-nem-csak-könyvek-és-kiadványok-szolgálták, -a- hazai- és- nemzetközi- kiállításokon- való- propagálásuk- is- ide- sorolható. - n- a- nyilvánosságot- adtak- fürdőhelyeinknek- és- forrásainknak- az- 1893-as- bécsi- élelmiszer-ipari, -az- 1894-es- budapesti- nemzetközi- higiénikus-kongresszus, -az- 1897-es- brüsszeli, -majd- az- 1900-as- párizsi- világkiállítás. - (kósa-1999, -42.-p.) -Gömörre- nézve- két- országos- kiállítást- kell- megemlítenünk, -melyek- alkalmából- különféle- balneológiai- munkák- láttak- napvilágot. -Az- 1885-i- budapesti- általános- kiállításra- -- az- országos- egészségügyi- szakbizottság- megbízásából- -- írta- meg- chyzer- kornél- a- már- említett *Magyarország gyógyhelyei és ásványvizei* c.- tanulmányát, -a- millenniumi- kiállításra- pedig- boleman- István- jelentetett- meg- átfogó- elemzést- *Magyar fürdők és ásványos vizek* címen. -Az- 1885.- évi- általános- mezőgazdasági- kiállítás-hoz- készült- el- bernáth- József- szerkesztésében- a- német- nyelven- kiadott- *Die Mineralwasser und Badeorte Ungarns auf der 1885er allgemeinen Landes-Ausstellung in Budapest* c.- rövid- brosúra, -melyben- az- egészségügyi- pavilonban- bemutatott- magyar- ásványos- vizeket- és- fürdőket- ismerteti- a- szerző, -szám- szerint- 105- forrást- -- gömőri- fürdőink- közül- csíz- és- várgede- forrásvizét- láthatta- kiállítva- a- közönség, -a- kiállítás- katalógusában- azonban- Ajnácskő- is- szerepel.²⁵ Az- ezredéves- kiállítás- emlékére- állított- fürdőpavilonban- egyedül- csíz- képviselte- Gömört, -de- az- 1896.- évi- fürdőmonográfiában- boleman- az- összes- olyan- hazai- fürdőt, -magaslati- gyógyhelyet- és- ásványvízforrást- felvonultatta- -- szám- szerint- 286-ot- , melyekről- a- megyék- hivatalosan- is- bejelentést- tettek- a- minisztérium- felé, -ennek- értelmében- nemcsak- csíz, -hanem- az- összes, -esetünkben- tárgyalt- fürdő- helyet- kapott- a- könyvben.

1907-januárjában- a- magyar- szent- korona- országai- balneológiai- egyesület- igazgatótanácsa- az- ezredéves- kiállítás- alkalmából- megjelent- boleman- féle- fürdőmunkának- adatfrissítés- céljából- való- átdolgozását- javasolta. - A- kötet- összeállításával- hankó

25 A-kiállításon-az-összes-ásványvíz-8-külön-gyűjteményben-(60-kiállítóval)-és-1-nagy-részlegesen („higiénia-pavillon”-179-kiállítóval, ebből-63-ásványvíz-kiállítóval)-került-bemutatásra.-A-nagy-pavilonban-kiállított-forrásokról-katalógus-is-készült, -melyben-olyan-vizek-is-szerepet-kaptak, melyeket-egyébként-nem-állítottak-ki-(pl.-Ajnácskő).-míg-csíz-fürdő-mind-a-magánpavilonban, mind-a-nagyban-bemutatásra-került, -v-árgede-csupán-a-mattoni-&Wille-magánpavilonban-lett-kiállítva. -(bernáth-1885, -11-15.-p.)

vilmost-és-Papp-s amut-bízták-meg,-az-aktualizált-kiadvány-célja-pedig-szintén-a-magyar-fürdők-iránt-való-nagyobb-tájékozottság-biztosítása,-ill.-az-átdolgozott-műnek-a-gyakorlott-orvosok-számára-történő-díjtan-megküldése-volt.-így-született-meg-a-*Magyar birodalom ásványvizei és fürdőhelyei* c.-összefoglaló-kötet,-mely-stílusában-még-a-régi,tudományos-vonalat-képviselte,-ezt-bizonyítja-az-a-tény,-hogy-általános-részében-a-balneológia-és-a-balneoterápia-került-központi-helyre-különféle-fürdők-orvosainak-írásával,-melyek-között-megtalálhatjuk-kallós-Jenő-csizi-fürdőorvos-A *gövrélykór balneoterápiája* c.-tanulmányát-is.-A-könyv-második-része-magába-foglalta-az-akkor-leghíresebb mintegy-száz-fürdőhely-és-ásványvízforrás-ismertetését,-tekintettel-vegyi-összetételükre,-fekvésükre,-berendezésükre-és-egyéb-viszonyaikra--gömöri-fürdőink-közük-csupán a-dobsinai-nyaralótelep-és-csíz-kapott-helyet-az-ismertetésben.- (hankó-Papp-1907,-3.p.)- Igazodva-az-igényekhez,-néhány-évvel-később,-ugyanazon-balneológiai-egyesület megbízásából-a-vámossy-I-enkei,-s-chulhof-szerzőgárda-által-kiadott-*Fürdők és források képes ismertetése* című-1913-as-kiadvány-már-új-stílusiránnyal-került-a-standokra; szakítva-a-korábbi-tudományos-volumenű-balneológiai-fürdőösszeírásokkal-inkább-a népszerűsítő-fürdőalbumok-kategóriáját-célozta-meg--nemcsak-ismertette-az-olvasóval-a-korabeli-magyarország-legnevesebb-fürdőit-és-szolgáltatásait,-hanem-mellékletben-országos-fürdőtérképpel,-a-közvetlen-vonat-összeköttetések-menetrendjével-és számos-eredeti-fényképfelvétellel.-Tán-mondani-sem-kell,-hogy-az-első-világháború-előtti-békeidőket-idéző-képes-kiadvány-sajnos-Gömör-fürdői-közül--oly-sok-más-kötethez hasonlóan--csupán-csíz-fürdőt-kínálta-lapjain-az-olvasóközönségnek.- (vámossy-I-enkei-s-chulhof-1913)

A-fentiekben-betekintést-nyerhettünk-Gömör-kishont-vármegye-ásványos-vizeinek-és-fürdőintézetének-a-legjelentősebb-hazai-balneológiai-szakirodalomban-való-előfordulása-gyakoriságára,-s-megállapíthatjuk:-forrásaink-országos-viszonylatban-a-közepmezőnyben-kaptak-helyet.

balneológiai-szaklapok-és-brosúrák

A-18.-század-második-felétől-fokozatosan-kezdtek-megjelenni-a-különböző-szintű-fürdőleírások-a-korabeli-lapok,-folyóiratok-hasábjain,-(kósa-1999,-72.-p.)-mígnem-a-fürdők-iránti-érdeklődés-megnövekedése-és-a-fürdőzés-divatjának-elterjedése-a-19.-század-második-felében-elindította-a-fürdői-újságok,-később-pedig-az-idegenforgalmi-fürdőismertetők-piacra-dobását,-melyeknek-szerzői-orvosok,-vegyészek,-fürdőügyi-szakemberek,-alkalmasint-fürdőtulajdonosok-voltak.-csoportosítva-a-balneológiai-újságokat,-először-a-tudományos-érdekeltségű-füzeteket-taglaljuk,-melyek-közül-figyelemre méltó-a-magyar-Tudományos-Akadémia-matematikai-és-természettudományi-állandó bizottságának²⁶ kiadásában-és-szabó-József-szerkesztésében-1863-tól-megjelenő *Közlemények*.

²⁶ A-bizottság-1860-ban-kezdte-meg-működését,-1878-ig-eredményeinek-nagy-részét-a közlemények-15-kiadott-kötetében-bocsátotta-ki.- (szabó-1878)

e-kötetek-közé-tartozik-bernáth-József-balneológiai-munkája,-az-1877-ben-megjelent-*Adatok Magyarország ásványvízisméjéhez*, melyben-szerzőnk-a-dunaalmási-forrásvíz-szilárd-alkatrészeinek-elemzésénél-összehasonlítóképpen-a-várgedei-gyógyvizet-használja-fel-példaként.-(bernáth-1877,-252.-p.)-ugyanezen-*Közlemények* sorozatának-vl.-kötetében-lát-napvilágot-1869-ben-molnár-János-tollából-a-*Magyarhoni keserű források* c.-tanulmány,-melyben-a-szerző-budai-keserűvízforrások-elemzésére-szorít-kozik,-érintőlegesen-közölve-az-erdőbényi-gálicvíznek-az-ajnácskői-acélvízzel-való-összehasonlító-vegyelemzését.-(molnár-1869,-133-134.-p.)-A-*Közlemények* kötet-sorozat-1878-ban-megjelent-számában-ugancsak-bernáth-József-mutatja-be-A-*magyarországi ásványvizek lelhelyei* c.-munkájában-az-ország-legismertebb-forrásait-és-a-balneológiai-szakirodalomban-addig-elért-eredményeket.-ez-a-közlés-azért-is-érdekes,-mivel-bernáth-elsősorban-a-hazai-balneológiára-vonatkozó-korabeli-szakirodalmat-és-az-ásványvizekre-vonatkozó-törvényeket-vonultatja-fel.²⁷ Gömői-források-közül-Ajnácskő nevét-emeli-ki-hardtl-1862-ben-írt-*Die Heilquellen und Kurorte des oesterreichischen Kaiserstaates* c.-művéből,-amelyben-a-gömői-kisközségnek-nyolcféle-névalakja-is-előfordul.-(bernáth-1878,-451.-p.)-bernáth-ugyanakkor-összegezi-a-legutolsó,-1874.-évi-forrásösszeírás-eredményes-munkáját--az-1879-ben-kiadott-*Magyarország ismertebb ásványvizei természettudományi és gyógyászati tekintetben* c.-tanulmányában-az-említett-20-gömői-forrás-mellett-s-íd-(vasas-savanyúvíz)-és-Tornalja-(földes-ásványvíz)-is-szerpel.²⁸ bernáth-Gömör-kishont-vármegyét-illetően-1878-ban-54-helységet-jelöl-meg-1689-ásványvíz-lelőhellyel,-ebben-a-tekintetben-vármegyénk-a-korabeli-magyarország-66-vármegyéjéből-rangsorban-a-6.-helyen-szerpel-máramaros-(119-forrás),-s-áros-(84-forrás),-s-zolnok-doboka-(62-forrás),-Trencsén-(58-forrás),-maros-Torda-(55-forrás)-és-bereg-(55-forrás)-mögött.-(bernáth-1878,-476.-p.)

egy-évvel-később,-1879-ben-indult-a-*Közegészségügyi Kalauz* c.-,kéthetente-megjelentő-lap-mint-a-hazai-és-a-külföldi-„hygienia”-egyetemes-szakközlőnye-olyan-mellékletekkel,-mint-a-*Magyar Gyógyterem* (1879-1880),-a-*Gyógyászat* (1886-1887)-és-az-*Orvosi Közügyek* (1897).-A-d-r.-l-őrincki-Ferencz-szerkesztő-tulajdonos-jóvoltából-megjelentő-lap-a-hazai-közegészségügy-előmozdítását-tűzte-ki-célul,-legfőképp-az-állam-orvostani-ismeretek,-az-állategészségügy-és-a-gyógyszertárügy-figyelembe-vételével,ismertette-az-új-egészségi-szabályokat-is.²⁹ Fürdőügyet-illetően-kevés-információt-nyújtott,-ami-egy-rövid-fürdőrovatban-merült-ki,-ahol-nevezetesebb-hazai-és-külföldi-fürdők látogatottságáról-s-a-fürdőorvosok-közvetítéséről-számolt-be.-Fürdőügyekre-a-lap-mel-

27 Az-ásványvizek-érdekében-kibocsátott-országos-rendeletek-a-következő-években-jelentek meg:-1763,-1785,-1794,-1796,-1805,-1812,-1814,-1815,-1823,-valamennyi-az-országban levő-ásványvizek-összeírására,-vizsgálására-és-értékesítésére-irányult.-1854-ben-az-ásványvizekre-vonatkozó-adatokat-hivatalosan-gyűjtötték,-1874.-május-21-én-körrendeletet-bocsátottak-ki-a-magyarországi-források-összeírására.-(bernáth-1878,-446-452.-p.)

28 bernáth-szerint-az-adatokat-a-nevezett-évben-hivatalos-közegek-gyűjtötték-össze,-ugyanakkor-rámutatott-az-ásványvízforrások-1874.-évi-összeírásának-hiányos-voltára-is.-Az-1874.-évi-összeírás-szerint-magyarországon-178-fürdő-és-281-ásványvízes-forrás-volt-található.-A-fürdők-közül-74-et-a-tulajdonosa,-104-et-pedig-a-bérlője-kezelt.-(bernáth-1878,-452-454.-p.)

29 *Közegészségügyi Kalauz*,1879.-január-1.-1.-évf.-1.-sz.

léklete,-a-csak-címében-kétnyelvű-Magyar Gyógyterem (Ungarischer Cursalon) szolgált azzal-a-céllal,-hogy-az-egyes-fürdők-fény-és-árnyoldalait-egyaránt-bemutassa--a-gyógy-fürdő-címet-ugyanis-az-1876.-évi-Xlv.-tc.-100.-paragrafusa-szerint-csak-keves-magyar fürdő-érdemelte-ki.³⁰ A-gyógyfürdők,-fürdővendégek-és-fürdőorvosok-közlönyeként-nem csak-magyarországon,-hanem-európa-összes-nagyobb-városában-és-fürdőjében-is-kap-ható-volt,-propagálva-így-a-hazai-fürdőket-a-határon-kívül-is.-Ajnácskő-és-csíz-a-lapban európa-nevezetes-gyógyvizei-és-fürdői-névsorában-is-szerepel--Ajnácskő-mint-hideg kénes-víz,-olyan-fürdőkkel-együtt,-mint-l udwigsbad,-n eundorf,-s zobráncz,-Parád-vagy balf,- csí - pedig - mint - konyhasós- „iblan-büzönyös”- [jódos-brómos]- víz,- k reuznach, l uhaschovitz,-h all,-l ipik,-c igelka-és-vízakna-fürdőkkel-párhuzamban.³¹ vegyes-tartalmú fürdői-hírei-mellett-az-1879.-idény-alatt-végbement-hazai-fürdőlátogatottságot-ismerte-ti;- az-51.-magyar-fürdő-közt-2-gömöri-is-megtalálható--l évárt-(35-látogatóval)-és Ajnácskő-(123-fővel).³² A-folyóirat-1883-tól-a-magyar-községi-és-körorvosok-országos egyesületének-és-az-országos-balneológiai-egyesületnek-is-hivatalos-közlönye-lett.-A millennium-évétől-csak-orvosi-tartalommal-bírt,-mellőzve-a-fürdészeti-kérdéseket,-a-bal-neológia-ügye-ezek-után-csupán-tárcák-formájában-volt-jelen,-1901-től-pedig-a-lap egészségügyi-közigazgatási-folyóiratként-futott-tovább-d.r.-Thim-József-védőszármayai alatt.

A-századforduló-a-balneológia-terén-is-előrelépést-hozott,-Preysz-kornél-szerkeszté-sében-1892-ben-napvilágot-látott-a-Fürdőirodalmi Könyvtár név-alatt-futó,-fürdőket népszerűsítő-kiadványsorozat-(az-eggenberger-féle-könyvkereskedés-kiadásában), valamint-a-szintén-Preysz-kornél-szerkesztésében-megjelenő-s-a-magyar-szent-koronai országai-balneológiai-egyesülete-által-1894-től-kiadott-Balneológiai Értesítő,-amely hazai-ásványvízforrásokra-s-fürdők-re-vonatkozó-általános-információkat-szolgáltatót, kiemelt-figyelmet-fordítva-a-fürdőügyre-vonatkozó-rendeletek-közlésére,-majd-ugyanen-nek-1899-és-1902-között-német-nyelven-is-megjelent-változata,-a-Balneologische Rundschau. A-Fürdőirodalmi Könyvtár külföldi-kalauzok-szerkezetét-követő-füzetei-a hazai-ásványvízforrások,-gyógyhelyek-és-fürdők-ismertetésére,-leírására,-elemzésére, statisztikai-és-egyéb-általános-érdekű-adatok-közlésére-helyezték-a-hangsúlyt:-a-„fürdő fekvése-és-rövid-leírása,-közlekedés,-szállás-és-étkezés,-gyógyeszközök,-meteorológiai viszonyok,-orvos-neve,-gyógyszertár,-szórakozás,-gyógy-és-zenedő,-évad,-a-fürdő-törté-nete-és-a-tulajdonos-neve”-(Preysz-1893,-2.-p.)-A-gyűjtemény-elsősorban-olyan-fürdő-tulajdonosoknak-és-fürdőorvosoknak-szól,-akik-fürdőjüket-önálló-füzetben-megjelen-tetni-nem-kívánták.-A-füzetekben-az-adatok-díjtanul-közzöltek,-a-hasábokon-a-für-dőügy-haladása-is-rendszerez-elemzésre-került,-valamint-tudományos-szaktanulmányok-is-terítékre-kerültek-a-balneológia,-a-klimatológia,-a-terápia-és-a-hidroterápia-köréből.-A Fürdőirodalmi Könyvtár 1894-ben-megjelent-első-értesítője-alapján-mindaddig-össze-sen-25-füzet-jelent-meg-1-francia,-2-angol,-5-német,-17-pedig-magyar-nyelven--ebből 5-az-általános-balneológia-területét-érintette,-3-statisztikai-kimutatásokat-közzölt,-7

30 Közegészségügyi Kalauz, 1880.-február-15.-2.-évf.-4.-sz.

31 magyar-Gyógyterem.-I.-szám.-1879.-május-1.

32 magyar-Gyógyterem.-III.-évfolyam.-melléklet-a-„közegészségügyi-kalauz”-11.-számához. Közegészségügyi Kalauz, 1880.-június-1.-2.-évf.-11.-sz.

füzet-önálló-hazai-fürdőismertetésekre-szorítkozott,-9-gyűjteményes-munkákat-prezentált,- melyekben- hatásuk- szerint- az- egy-egy- csoportba- tartozó- fürdőket- ismertette,- 1 munka- pedig- évkönyv- formájában- mutatta- be- fürdőügyünk- haladását,- annak- egy-egy- évben-elért-eredményeit.³³

ezek-közül-gömöri-fürdőkkel-csupán-3-füzet,- mégpedig-a-Preysz-kornél-szerkesztésében-megjelent-Hazai sósfürdők,-a-Hazai klimatikus gyógyhelyek és-a-Hazai fürdők, gyógyhelyek és ásványvizek foglalkozott.-1895-ben-a-Fürdőirodalmi Könyvtár sorozaton belül-Ajnácskő- a- 44.,- csíz- pedig- a- 17.- számú- füzetben- került- bemutatásra,- a- többi gömöri-fürdő-sajnos-nem-lelt-ismertette.³⁴ két-évvel-később,-1896-ban-a-Fürdőirodalmi Könyvtáron- belül- már- 28- balneológiai- füzet- látott- napvilágot,- közöttük- azonban Gömörre-vonatkozólag-csupán-a Magyarország gyógyvizeiről, azok értékéről és értékesítéséről (chyszer-kornél), A hazai és külföldi ásványvizek és fürdők összehasonlítása (bókai-árpád),- a Hazai szénsavas fürdők és ásványvízforrások (hankó-vilmos)- és- a Magyar fürdők és ásványos vizek (boleman-istván)-címűek-szolgáltak-új-ismeretekkel. Az-1900.-évre-a-sorozat-már-47-magyar-és-41-idegen-(angol,-német,-francia)-nyelvű füzetben-jelent-meg,-ami-kétségtől-a-kor-igényeit-és-vendégforgalmát-tükrözi.-Gömöri fürdőink-közül-a-86.-füzetben-d.r.sassy-János-tollából-a-Csíz jó- és brómfürdő került-a standokra.-(Preysz-1901,-49.-p.)

ugyanerre-a-mintára-1899-ben-alapították-meg-az-Erdélyi Kárpát-Egyesület fürdő-könyvtára c.-sorozatot-közlősvárott,-melyet-az-1891-ben-alakult-erdélyi-kárpát-egyesület (e.k.e.)-balneológiai-szakosztálya-hozott-létre-az-erdélyi-fürdők-és-ásványvizek-ismertetése- és- népszerűsítése- végett,- s- hogy- ásványvizeinek- új- piacot- szerezzen.- elnöke heppes-miklós,-titkára-dr.-hankó-vilmos-lelt.-Az-e.k.e.-1892-től-Erdély címmel-turisztikai folyóiratot-adott-ki-A mi fürdőink c.-balneológiai-melléklettel.-További-kiadványai-között 1900-ban-32-magyar-és-3-idegen-(angol,-német,-román)-nyelven-írott-kiadványt-találunk, ebből-6-kötet-fürdőüggyel-kapcsolatos,-valamennyi-hankó-tollából.-Gömör-balneológiájára-vonatkozóan-a-Milyen ásványvizet igyunk?, az-Erdélyrészi fürdők és ásványvizek leírása,-valamint-a-Fürdők helyes berendezése és az ásványvizek okszerű kezelése szolgál-hasznos-és-értékes-információkkal.-(hankó-é.n.a.,-81.-p.)-Fürdőink-vendégforgalmának-kimutatásairól-1893-tól-az-ugyancsak-Preysz-kornél,-majd-1895-től-a-heltai-manó által-szerkesztett-Egészségügyi Értesítő adott-hírt,³⁵ de-statisztikai-kimutatásokat-az-1894-től-megjelenő-A „Fürdőirodalmi Könyvtár” Értesítője is- publikált.-ez-utóbbinak 1895.-évi-kötetei-valamennyi-általunk-tárgyalt-gömöri-fürdőről--Ajnácskő,-csíz,-I évárt, nagyrőce,-r.ozsnyó,-várgede--közöltek-statisztikai-adatokat-az-1893.-és-1894.-évi-bontásban,tárgyalva-a-szobák,-az-állandó-és-ideiglenes-vendégek-és-a-külföldi-fürdőzők-számát,-valamint-a-gyógy-és-zenedj-összeget-tekintve.³⁶

33 A „Fürdőirodalmi Könyvtár” Értesítője.-1.-évf.-1.-sz.-1894.-december-15.-3.-p.

34 Balneológiai értesítő, II.-évf.-(1895)-9-12.-sz.,-252.-p.

35 A-hazai-fürdők-1893.-évi-vendégforgalmát-összesítő-táblázatban-Gömör-vármegye-és-fürdői közül-csíz,-I évárt-és-r.ozsnyó-adatai-az-Egészségügyi Értesítő 1894.-április-15.-II.-évf.-8.-sz. 87.-oldalán-szerepelnek.

36 Az-1876:-Xlv.-t.cz.-105.-szakasza-értelmében-a-gyógydíjak-címen-begyűlt-összeg-kizárólag-a fürdő- felemelésére- fordítható.-(Balneológiai értesítő, II.- évf.- 2-16.- sz.- 258.- p.;- A „Fürdőirodalmi Könyvtár” értesítője, II.-évf.-3-4.-sz.-61.-p.)

Az új-század-küszöbén,- 1908-ban-új-folyamként-újraindult-a *Magyar Balneológiai Értesítő*,- mely-a-balneológiai-ismeretek-fejlesztésére,-a-hazai-fürdő-és-ásványvízügy-érdekeinek-előmozdítására,-felkarolására,-valamint-a-balneológia-tudományának-népszerűsítésére-jött-létre-dr.-Papp-samu-és-dr.-hankó-vilmos-szerkesztésével.-Tagjai-közt-olyan-neveket-is-magáénak-tudva,-mit-bóka-árpád,-Preysz-kornél,-Tauffer-vilmos-vagy kallós-Jenő³⁷-csízi-fürdőorvos,-akik-kétségkívül-a-magyar-balneológiai-szakirodalom-elsőrendű-képviselőinek-tekinthetők.³⁸ A-folyóirat-gyakorló-orvosok,-fürdőorvosok,-fürdőtulajdonosok-és-fürdőlátogatók-száma-egyaránt-szólt-értesítette-az-orvosokat-a-hazai-fürdőkben-végbemenő-mozgalmakról,-buzdította-a-fürdőorvosokat-a-további-balneológiai-kutatásra,-a-tulajdonosokat-tájékoztatta-a-fürdők-helyes-berendezéséről-és-az-ásványvizek-okszertű-kezeléséről,-a-vendégeket-pedig-kalauzként-informálta-a-magyar-fürdőről.-A-folyóiratot-magyarország-városainak-minden-orvosa-száma-folyósították.-Gömörre-vonatkozó-információkat-is-találunk-hasábjain,-mégpedig-csízifürdő-1908.,-1909.-és-1910.-évi-fürdői-vendégforgalmát-illetően.³⁹

A-20.-század-beköszöntével-további-két-szakmai-tudományos-folyóiratot-is-meg-kell-említenünk,-mely-egészségügyi-ismeretek-terjesztésére-és-a-közegészségügy-érdekeinek-előmozdítására-alakult-elsősorban-orvosok-száma,-nem-mellesleg-pedig--bár-csak-érintőlegesen--foglalkozott-a-fürdőtán-kérdéseivel-is.-Az-egyik-az-1901-és-1902-ben-megjelent-*Egészségügyi lapok* c.-folyóirat-dr.-Purjesz-Ignác-szerkesztésében,-a-másik-pedig-az-1887-től-kiadott,-*Egészség* c.-szakmai-közlöny-dr.-Fodor-József-(1897-től-csapodi-István)-szerkesztésében-és-az-országos-közegészségügyi-egyesület-által.-Az-*Egészségügyi lapok* oldalain-találkozhatunk-gömöri-fürdővel-is,-és-pedig-az-I.-évfolyam-8.-számában,-ahol-a-fürdők-1901.-évi-látogatottságát-kimutató-listán-csíz-is-fellelhető-995-vendéggel.-nem-mellesleg-megjegyzendő,-hogy-a-jegyzéken-27-magyar-fürdő-foglal-helyet,-közülük-gömöri-fürdők-látogatottsága-a-9.-helyen-szerepel.⁴⁰ Újfent-csíz-nevét-olvashatjuk-az-1902.-augusztus-1-jei-számban-is,-mégpedig-a-fürdő-területén-álló-szüneidei-gyermekelekkel-kapcsolatosan,-mely-a-szegény-gyermekeknek-a-fürdő-nyári-szanatóriumában-való-elhelyezését-méltányolja.⁴¹ Az-*Egészségben*-gömöri-fürdők-re-vonatkozó-információkat-elve-találunk,-így-az-1889.-május-1-jén-megjelent-számban,-ahol-dr.-hankó-vilmos-A *magyar ásványvizekről* szóló,-a-palackozás-módjait-részletező-cikkében-a-csízi-víz-et-is-megemlíti-mint-kifogástalanul-kezeltetett-forrásvizet,-ahol-a-palackozás-szivattyúzás-által-történik,-ill.-az-ajnácskői-víz-et-a-spaai,-a-csízit-pedig-a-sodeni-forrás-vizéhez-hasonlítja.-hankó-1889,-136.-p.)-ugyanúgy-a-csízi-víz-méltatá-

37 kallós-Jenő-tagja-volt-a-magyar-balneológiai-egyesületnek,-rendszeresen-részt-vett-a-balneológiai-kongresszusokon,-1910-májusában-Az-ásványvizek megítéléséről, főképpen az újabb fiziko-kémiai szempontokból c.-tartott-előadást.-(*Magyar Balneológiai Értesítő*, 1910-május-a,-III.-évf.-5.-sz.)

38 *Magyar Balneológiai Értesítő*, 1908.-március-15.-I.-évf.-1.-sz.

39 *Magyar Balneológiai Értesítő*, 1909.-szeptember,-II.-évf.-9.-sz.-10.-p.;-*Magyar Balneológiai Értesítő*, 1910.-július,-III.-évf.-7.-sz.-14.-p.;-*Magyar Balneológiai Értesítő*, 1911.-október,-IV.-évf.-9.-sz.-6.-p.

40 első-helyen-Pöstyén-szerepel-3939-fővel,-az-utolsón-visk-48-vendéggel.-(*Egészségügyi lapok*, 1901.-augusztus-1.-I.-évf.-8.-sz.-178.-p.)

41 *Egészségügyi lapok*, 1902.-augusztus-1.-II.-évf.-8.-sz.-157.-p.

sa olvasható az 1890. december 15-én megjelent (lv.-évfolyam)-6.-számában, ahol csízfürdő-kerül- említésre dr. n. ékám-l. ajos-sándor-A *fürdőkről* írott cikkében olyan kontextusban, miszerint az országos-jódo-sós-vizek esetében a görvélyes és mirigybajban szenvedők többek közt csízen-gyűlnek-össze, ill. annak ásványvize a maga nemében elsőrangúnak számít. (n. ékám-1890,-208.-p.)

Fürdőügy- szempontjából lényeges számunkra az 1903-tól megjelenő *Budapesti Orvosi Ujság* c. tudományos és orvostársadalmi hetilap (dr. ángyán-béla-főszerkesztő, dr. schuschny-henrik-segéd-szerkesztő és dr. sipos-dezső-felelős-szerkesztő) az Athenaeum-kiadásában. hasábjain főleg gyakorlati-irányú, diagnosztikai és terápiai cikkeket, közegészségügyi törvényeket közölt, elvétele cikkezett a legismertebb magyar fürdők-vendéfgorgalmáról is. A lap 10. állandó mellékletet tartalmazott váltakozó sorrendben megjelenve egy-egy számhoz, melyek 1-2 ívnyi terjedelemben 11 orvosi szakterületet öleltek fel. közölük a *Fürdő- és vízgógyászat* szakterületi egység érdekes számunkra (megjelent 1903-1914 között negyedévenként), melyet tizenkét oldalas mellékletként dr. bosányi-béla (kir. tanácsos és a sz. l. ukács-fürdő-főorvosa) szerkesztett. A sorozaton belül főleg balneológiai szaktanulmányok jelentek meg, melyekből ízelítőt nyújtunk. érdekes számunkra Tausz-béla 1903. április 20-án, a XIII. magyar balneológiai kongresszus keretében tartott *Anyagcsereforgalmi kísérletek csízi vízzel* c. előadása, mely a csízi vízzel végzett anyagcsere-vizsgálatok eredményeit táblázatosan tünteti fel, és kimutatja a konyhasós-ásványvizek befolyását mind a vérre, mind az általános táplálkozási állapot javítására.⁴² Tausz-béla (l. ipik-fürdőorvosa) 1905. április 8-án, a Xv. magyar balneológiai kongresszuson elhangzott *Magyarázható az ásványvizeknek a gyomorra való hatása fizikális törvények alapján?* c. előadása szintén tanulságos, ugyanis hazánk szűkebb értelemben vett gyógyvizei közt, melyek kereskedelem tárgyát képezik, a csízi savanyúvizet is beleveszi a 20 legismertebb gyógyvíz közé, összehasonlítva azt a többivel.⁴³ szintén csízfürdő-jelenik meg dr. boreczky-elemér-A *fürdőkonviktusok a megvalósulás stádiumában* c. cikkében, melyben a fürdő-szünidei nyaralótelepre való alkalmasságát méltatja. A csízi víz kerül elemzésre dr. szabóky-jános (gleichenbergi-fürdőorvos)-A *különböző összetételű ásványvizek befolyása a vér és a vizelet töménységére* c. tanulmányában is, az 1910. június 9-én megjelent *Fürdő- és vízgógyászat* c. melléklet pedig dr. kallós-jenő (csízi-fürdőorvos)-a XX. balneológiai kongresszuson tartott *Az ásványvizek megítéléséről, főképpen az újabb psysicochemiai szempontokból* c. előadását közli, mely általános képet nyújt az ásványvizek elemzéseiről és kémiai összetételének kutatásairól.⁴⁴ míg csízfürdő 1910-ben azon 15 hazai fürdőhely névjegyzékében is szerepel, melyek az országos munkásbetegségélyező és balesetbiztosító Pénztár-tagjainak gyógyítására helyet és kedvezményeket biztosítanak a telepen, a hasábjain felbukkan r. ozsnyófürdő is, melyet szünidei fürdőkonviktus-létesítésére ideális helyként vázol fel kemény-Ferenc *Fürdőkonviktusok és fürdőkedvezmények* c. tudományos közleményében. (kemény-1904,-5.-p.)-csíz-országos viszonylatban elfoglalt szerepe megmutatkozott az *Orvosi Hetilap Tudományos Közleményei* c.

42 *Budapesti Orvosi Ujság*, 1903. április 30.-l. évf.-6.-sz.

43 *Budapesti Orvosi Ujság*, 1905. június 8.-l. évf.-28.-sz.

44 *Fürdő- és vízgógyászat*.-A „budapesti orvosi-ujság”-melléklete.-1910. június 9.-2.sz.

különlenyomatának-1905.-évben-megjelent-statisztikai-adataiban-is.-A-dr.-bókay-árpád által- a Xv.- balneológiai- kongresszuson- tartott- A magyar fürdők látogatottsága és ásványvíz-forgalmuk 1903-ban c.-előadás-statisztikai-adatokban-tárja-elénk-hazai-fürdőügyünk-vendégforgalmát.-e-statisztikában-c-síz-szerepel-a-hazai-konyhasós-gyógyfürdők-közül-a-leglátogatottabbként,-1361-vendéggel,-(bókay-1905,-6.-p.)-mint-ahogyan korábban-a-sorozatban-megjelent-Néhány újabb fürdőnről c.-chzyer-féle-értekezésében-is-a-csízi-víz-vegyelemzéséről-esik-szó.- (chzyer-1891,-3.-p.)

Irodalom

- Ausführliche Beschreibung sämtlicher Mineral-Bader, Gesundbrunnen und Heilquellen des Königreiches Ungarn, Croatien, Slavonien und Siebenbürgen. kaschau,-1834.
- bernath,-Josef-1878.-Die Mineralwasser Ungarns.-Wien.
- bernáth-József-1877.-Adatok-magyarország-ásványvízisméjéhez.-In-szabó-József:-*Mathematikai és természettudományi közlemények*, XIII. kötet. budapest,- magyar- Tudományos Akadémia.
- bernáth-József-1878.-A-magyarországi-ásványvizek-lelhelyei.-In-szabó-József:-*Mathematikai és természettudományi Közlemények vonatkozólag a hazai viszonyokra*.- budapest, magyar-Tudományos-Akadémia.
- bernáth-József-1879.-*Magyarország legismertebb ásványvizei természettudományi és gyógyászati tekintetben*.-budapest.
- bernáth-József-1885.-*Die mineralwasser und Badeorte Ungarns auf der 1885er allgemeinen Landes-Ausstellung in Budapest*.-Wien.
- bókai- árpád- 1895.- *Hazai és külföldi ásványvizek és fürdők összehasonlítása*.- budapest, eggenberger-féle-könyvkereskedés.-/Fürdőirodalmi-könyvtár/
- bókay- árpád- 1905.- *A magyar fürdők látogatottsága és ásványvíz-forgalmuk 1903-ban*. budapest,-Pesti-lloyd-társulat-könyvnyomdája.-/Az-„orvosi-hetilap”-tudományos-közleményei/
- boleman-István-1884.-*A fürdőtán kézikönyve*.-Igló,-schmidt-József-könyvnyomdája.
- boleman-István-1887.-*Fürdőtán*.-budapest,-Franklin-társulat-könyvnyomdája.
- boleman-István-1896.-*Magyar fürdők és ásványvizek*.-budapest,-magyar-balneológiai-egyesült.
- chzyer-kornél-1885a.-*Magyarország gyógyhelyei és ásványvizei*.-sátoralja-újhely,-nyomtatott-a-zeplén-nyomdában.
- chzyer-kornél-1885b.-*Tisztelt fürdő-vagy forrásigazgatóság! k ny.d.4.065-országos-széchenyi könyvtár*,-budapest.-rőpirat-magyarországi-fürdők-számára-a-német-nyelvű-balneológiai-összefoglaló-munkában-való-fürdőképeik-megjelentetésére,-ill.-lehetséges-reklámhirdetéseik-beküldésére.-1885.-augusztus-10.
- chzyer-kornél-1886.-*A-magyar-fürdőkről*.-In-Népszertű természettudományi előadások gyűjteménye, IX. kötet, 55.-füzet.-budapest,-kiadja-a-k.m.Természettudományi-Társulat
- chzyer-kornél-1891.-*Néhány újabb fürdőnről*. Lenyomat az „Orvosi Hetilap” 1891. évfolyamából. budapest.
- crantz,-heinrich-1777.-*Gesundbrunnen der Oesterreichischen Monarchie*.-Wien.
- csaplovics,-Johann-1829.-*Gemälde von Ungern*.-Pest.
- Fényes-elek-1837.-*Magyar országnak, 's a' hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapotja statisztikai és geographiai tekintetben*.-Pest.
- Fodor-oszkár-1909.-*Fürdők és nyaralóhelyek. A magyar fürdők kalauza*.-XIII.-évfolyam.
- hankó-vilmos-é.n.a.-*A fürdők helyes berendezése és az ásványvizek okserű kezelése*.-Az-e.k.e. fürdőkönyvtára.-k.olozsvár.-kiadja-az-erdélyi-kárpát-egyesület.
- hankó-vilmos-é.n.b.-*Erdélyi fürdők. Ásványvizek*.-k.olozsvár,-erdélyi-kárpát-egyesület-kiadása.
- hankó-vilmos:-*A magyar-ásványvizekről*.-Egészség.-1889.-május-1.-III.-évfolyam,-3.-füzet.

- hankó-vilmos-1902.-*Fürdőink. Ásványvizeink.*-budapest,-l. ampel-r. óbert.-cs.-és-kir.-udv.-könyvkereskedése.
- hankó-vilmos-Papp-samu-1907.-*A magyar birodalom ásványvizei és fürdőhelyei.*-budapest,-A magyar-balneológiai-egyesület-kiadása.
- hohlfeld-l. ajos-1898.-*Fürdői Almanach.*-budapest,-eckstein-ármin-könyvnyomdája.
- illosvai- hugó- 1895.- *Hol nyaraljunk? Fürdő útmutató egészségesek és betegek számára.* budapest,-belgráder-zsigmond-kiadása.
- incze- György- 1927.- *Kitaibel érdeme ásványvizeink megismerésében.*- különlenyomat- a Természettudományi-k özlöny-Pótfüzetének-1927-január-március-számából.
- kemény- Ferenc- 1904.- *Fürdőkonviktusok és fürdőkezdvézmények.*- A- „budapesti- orvosi- ujság” tudományos- közleményei.- II.- évf.- 2.- sz.- „Fürdő-és- vizgyógyászat”- c.- melléklet. budapest,-Athenaeum.
- kósa-l. ászló-1999.-*Fürdőélet a monarchiában.*-budapest,-holnap-kiadó.
- kitaibel,-Pauli-1829.-*Hydrographica Hungariae.*-Pestini,-J.m.-Trattner-de-Petróza.
- la- l. angue-János-1783.-*A Magyar ország orvos vizekről, és a betegségekben azokkal való élésnek szabott módjairól a szegényeknek kedvéért.*-n. agykároly,-k. lemann-Jósef-által.
- l. engel-d. ániel-1853.-*Fürdői zsebkönyv.*-Pest,-emich-Gusztáv-könyvkereskedése.
- l. engel-d. ániel-1854.-*Das Heilquellen und Bader Ungarns.*-Pest.
- molnár-János-1869.-magyarhoni-k. eserű-források.-*Mathematikai és természettudományi közlemények. Magnetikai helymeghatározások Magyarországon 1866 és 1867. évben.*-v. kötet.-Pest,-magyar-Tudományos-Akadémia.
- nékám-l. ajos-sándor.-*A-fürdőkről.*-Egészség,-1890.-december-15.-lv.-évf.-6.-sz.
- porzolt-k. álmán-1893.-*Fürdők és nyaraló helyek.*-budapest,-d. unántúli-k. özművelődési-egyesület, balatoni-k. kultúr-egyesület,-l.-évfolyam.
- preysz-kornél-1893.-*Klimatikus gyógyhelyek.*-budapest,-eggenberger-féle-könyvkereskedés.
- preysz-kornél-1894.-*Fürdőügyünk haladása 1893-ban.*-budapest,-eggenberger-féle-könyvkereskedés.-/Fürdőirodalmi-k. önyvtár/
- preysz-kornél-1895.-*A fürdőismertetések kellékei.*-budapest,-eggenberger-féle-könyvkereskedés.-/Fürdőirodalmi-k. önyvtár/
- preysz-kornél-1896.-*Dr. Chyzer Kornél balneológiai munkái.*-budapest,-eggenberger-féle-könyvkereskedés.-/Fürdőirodalmi-k. önyvtár/
- preysz-kornél-1896.-*Dr. Chyzer Kornél balneológiai munkái.*-budapest,-eggenberger-féle-könyvkereskedés.-/Fürdőirodalmi-k. önyvtár/
- preysz-kornél-1901.-*Ásványvizkereskedelmünk fejlődése 1878-1900.*-budapest,-eggenberger-féle-könyvkereskedés.-/Fürdőirodalmi-k. önyvtár/
- preysz-kornél-1909.-*A magyar-forrás-és-fürdőügy-krónikája.*-*Magyar Balneológiai Értesítő*, II.-évf. 11.-sz.- (november).
- takács-l. ászló-1888.-*Magyar fürdők.*-n. agyváradi,-r. osenbaum-vilmos-kiadása.
- tognio-l. ajos-1843.-*Néhány szó Magyarhon ásványvizeiről.*-Pest,-emich-Gusztáv-biztatómánya.
- török-József-1848.-*A két magyarhaza első rangú gyógyvizei és fürdő-intézetei.*-Pest,-nyomtatott beimel-Józsefnél.
- vasvári-Aladár- 1904.- *A magyar fürdők naptára.*- első évfolyam.- budapest,-Fritz- ármin- könyvnyomdája.
- vámossy-zoltán-l. enkei-v.-d. ani-s. schulhof-vilmos-1913.-*Fürdők és források képes ismertetése.* budapest,-kiadja-a-Pátia-irodalmi-vállalat-és-nyomdai-rt.
- vida,-mária-1992.-*Spas in Hungary in acient times and today.*-budapest,-semmelweiss-kiadó.
- vita-zsigmond-1964.-*Orvosok és fürdők hirdetései a reformkorban.*-különlenyomat-az-országos orvostörténeti-k. önyvtár-közleményeiből.-budapest,-medicina.
- wachtel,-david-1859.-*Ungarns Kurorte und Mineralquellen.*-o. edenburg,-seyring-und-hennicke.

ÉvA Kerényi

SPA LIFE In Gömör/Gemer In The 19th century II.

The spas of the Gömör-kishont county were propagated on many scenes, despite of the fact that they did not belong among the most recognized Hungarian thermal spas and summer resorts in the country. It was achieved, on one hand, by intensive propaganda addressing mainly the physicians in form of scientific books, journals and special magazines on balneology promoting therapies available in the country, and, on the other hand, spa guides and information brochures for the guests. The amount of advertisement in the regional press was not negligible either, as they flooded not only the social weeklies of the county, but also the special literature on spas. The present study makes an attempt to showcase the means of propaganda related to spas in the contemporary press, taking into account the fact that the spas of Gömör were only offered a peripheral place among the thermal spa resorts of the country by the Hungarian special literature promoting balneotherapy.

Acta Ethnologica Danubiana

15

Az Etnológiai Központ Évkönyve

Ročenka Výskumného centra európskej etnológie
Jahrbuch des Forschungszentrums für Europäische Ethnologie

2013

Fórum Kisebbségkutató Intézet

I szka- József (szerk.): Acta ethnologica danubiana-15.-Az etnológiai-központ-évkönyve.- r očenka- výskumného centra európskej etnológie.- Jahrbuch des Forschungszentrums für europäische ethnologie-2013.-komárom-somorja,- Fórum- kisebbségkutató- Intézet, 2013,-240-p.

„A- Fórum- Társadalomtudományi- Intézet etnológiai-központja-évkönyvének-első-bemutatóköz- számát-Gunda-béla-és-václav-Frolec emlékének-ajánljuk,-s- ezzel-a-(reményeink-szerint-hosszú-életű)-sorozat-irányvonalát-is-ki-szeretnénk-jelölni.- Tesszük- ezt- azért,- mivel- e- két- kutató- amellett,- hogy- népük,- a- magyar- és- a- morva/cseh- nép- népi- kultúrájának- elkötelezett- kutatója,- a- nemzeti- néprajztudomány- fáradhatatlan- tudományszervezője- is- volt,- európai- dimenziókban- tudott- gondolkodni.- A- sajátjukén-kívül-belsősegesen-ismerték-a-környező-népek-népi-kultúráját,-és-olyan-összehasonlító- módszert- honosítottak- meg- tájainkon,- amelyet,-többek-között,-a-komáromi-etnológiai- központ-is- követésre- méltónak- tart.”

ezekkel-a-mondatokkal-bocsátotta-útjára-- immár-15-évvel-ezelőtt--I- szka-József-az-Acta Ethnologica Danubiana című- évkönyvsorozatot,- amely-mára-a-szlovákiai-magyar-(és-joggal mondhatjuk,- az- összmagyar)- néprajzkutatás- egyik-látványos-21.-századi-sikertörténeteként- könyvelhető-el.-A-periodika-szerkesztője-már-a- beköszöntőben- nyilvánvalóvá- tette,- hogy- az- évkönyv- -- amellett,- hogy- természetesen- a- szlovákiai- magyar- tájak- népi- kultúrájának- eredményeiről- is- számot- ad- -- „nyitva- áll- a- d-una-medence-népeinek-népi-kultúráit-bemutatni-kívánók-előtt.-Az-etnológiai-központ-kutatói-prioritásaival-összhangban-kiemelten-foglalkozik- a- szakrális- néprajz- szerteágazó- kérdéskörével,- hiszen- a- néprajztudománynak- ez- az-ága-mind-a-magyar,-mind-a-szlovák-néprajz- egyik-legelhanyagoltabb-területei-közé-tartozik.- hangsúlyos- szerepet- szán- továbbá- az- interetnikus- kapcsolatok- kutatási-eredményei-bemutatásának,- valamint- a- különféle- jelenkutatási- és- változásvizsgálatok- prezentálásának”.

ez- a- világos- és- konkrét- megfogalmazás- tökéletesen- előrevetítette- azokat- a- kutatási- prioritásokat,- amelyek- az- elmúlt- másfél- évtizedben- napvilágot- látott- köteteket- a- valóságban- is- jellemezték.- n-incs- most- itt- terem- arra,- hogy- a- több- ezer- oldalnyi- megjelent- szöveget- tartalmi- és- tematikai- oldalról- jellemezzem.- csak- lássuk- a- számszerűsíthető- attribútumokat:- 15- év- -- 15- évkönyv,- amelyek- közül- néhány,- elsősorban- finanszírozási- defektusok- következtében,- összevont- számként- látott- napvilágot,- így- 11- vaskos- zöld- kötetet- foghantunk- kézbe- (a- sorozat- nagyobb- részét- már- kemény- kötésben,- elegáns- borítóval).- Többségében- magyar,- szlovák,- német- és- cseh- kutatók-több-mint-120- tanulmányát- és- közleményét,- több- száz- könyv- ismertetését,- sok- tucat- konferenciabeszámolót- s- jó- néhány- köszöntést-és-nekrológot-vehet-kézbe-a-kitartó- olvasó,- aki- bátran- lehet- magyar,- szlovák- vagy- német-anyanyelvű,- hiszen- e- három- nyelven- legalább- a- tanulmányok-összefoglalásai- rendelkezés- szerűen- megjelennek- az- évkönyvben.- de- ha- már- a- nyelvi- megoszlásnál- tartunk:- a- 127- tanulmányból- 72,- tehát- 56%-a- magyar- nyelvűek- aránya,- amelyhez- 33- (tehát- 26%)- német,- 13- (tehát- 10%-szlovák)-és-7- (azaz- 5,5%)- angol,- valamint- a- legutóbbi- számban- két- cseh- nyelvű- tanulmány- csatlakozik.- A- tanulmányok- tematikai- megoszlása- még- vegyesebb- képet- mutat- etnikai- szempontból:- itt- tulajdonképpen- tényleg- valamennyi- nép- és- nyelv- érintett,- amely- d-onaueschingentől- a- vaskapuig- a- d-una- folyása- mentén- él.

Ahogy- a- d-una- összeköti- a- népeket,- nyelveket- és- kultúrákat,- valahogy- hasonlóan- tesz- a- komáromi- Acta- is- k-özép- és- d-él-kelet-európa- néprajzkutatóival.- nyelvi- gátakat- old- fel,- közös- érdeklődési- területeket- reprezentál,- határokat- tüntet- el- a- nemzeti- szakmai- közegek- között.- Itt- sokkal- inkább- arra- irányul- a- figyelem,- ami- közös-bennünk,- nem- pedig- arra,- ami- elválaszt.- bár- szaktudományunk- önelnevezése- körül- időnként- fellángolnak- a- diskurzusok,- megint- máskor- a- modernnek- tűnő- identifikációs- stratégiák- mögött- hiába- keresünk- valódi- tartalmi- (paradigmatikus)- változásokat,- az- Acta- esetében- véleményem- szerint- vitán- felül- álló- tény,- hogy- ez- a- sorozat- tényleg- az- európai- etnológiának- szentelődött.- eme- eurokonform- közép-

európai etnológia művelésének egyik-legszorgosabb- elkötelezettje- éppen- a szerkesztő maga.- nyilván- minden- periodikára- igaz,- hogy valamennyire- az- aktuális- szerkesztő- tudományos-világát-látása-tükröződik-benne.- Az-Acta két-ségtelenül- I. Iszka- József- lenyomatát- viseli magán.- eltekintve-most-attól,-hogy-ezt-a-lenyomatot- méltassuk- (ennek- kerek- alkalmára,- ha jól- számolom,- még- legalább- két- évet- várni kell),- csupán- annyit- jegyzek- meg,- hogy- a- szerkesztő- személyes- kapcsolatrendszere- nélkül az-évkönyv-nehezen-tudta-volna-ennyi-éven-át megtartani- magas- szakmai- színvonalát.- ez- a szakmai-kapcsolatháló-nem-csupán-a-referált-ság- kritériumának- való- megfelelés- kapcsán fontos-nemzetközi-szerkesztőbizottsági-gárdát jelenti,- hanem- egy- annál- sokkal- kevésbé- formális,- közvetlenebb,- napi- szintű- és- baráti viszonyrendszert- is.- Jelzésértékű- ebből- a szempontból,- hogy- egy- talán- kevésbé- feltűnő mozzanatot- említsek,- amit- a- legújabb- kötet kolofonoldalán-vehet-észre-az-élelmes-szem:-a német- nyelvi- szerkesztés- (kuli)munkálatait- egészen- véletlenül- -- ki- más,- mint- a- passau-i egyetem-hajdani-néprajzos-professzora,- Walter haringer-vezette-el.

minthogy- az- *Acta Ethnologica Danubiana* egy- kutatóintézet- évkönyve,- ennek- az- adott kutatóhely-munkáját-is-reprezentálnia-kell.- érthető-tehát,- ha- a- komáromi-etnológiai- központ által-szervezett- konferenciáknak- az- anyaga- is az- évkönyvben- jelenik- meg.- már- korábban- is elsősorban- ezek- eredményezték- a- tematikus blokkokat,- amelyek-például- a- határ,- a- szakrális kisélmékek-vagy-a-szövegfolklorisztika-tárgykörében-mozogtak.- A- most- megjelent,- 15.- kötet háttérben- is- egy- nagy- sikerrel- megrendezett konferencia- áll.- 2012-novemberében-tartották meg- komáromban- azt- a- kétnapos- ülést, amelynek-középpontjába-a-közép-európai-folklorisztika-időszerű- kérdéseit- helyezték- a- szervezők.- A- cseh,- szlovák-és-magyar-néprajzkutatók- közös- eszmecserejét- jól- előkészítették- az etnológiai- központ- munkatársai.- A- vitaindító tanulmányokhoz- (voigt- vilmos- és- eva krekovičová-jóvoltából)-mindenki-már-előre-az anyanyelvén- is- hozzáférhetett,- és- a- többi- előadásnak- is- bőséges-tartalmi-kivonata- állt- rendelkezésre- az- eltérő- nyelveken.- mivel- a- konferencián- magam- is- részt- vettem,- személyes

tapasztalatból-is-megerősíthetem,-hogy-fontos és-aktuális-kérdéseket-feszegető,-ténylegesen nemzetközi- konferencián- vehettünk- részt.- Az előadások- egy-nagyobbik- (de- nem- teljes-körű) része-jelenik- meg- most- a- legfrissebb-évkönyvben-hét-magyar,- két-cseh-és-két-szlovák-kutató-tollából.- n- incs- terem- ezek- egyenkénti- bemutatására,- de- elmondhatom,- hogy- a- tucatnyi tanulmány-változatos-teoretikus,- terminológiai és-módszertani-kérdéseket-tárgyal,- és- a- tematikus- sokszínűség- ellenére- megállapítható, hogy- a- közép-európai- kutatók- szakmai- értelemben-még-mindig-„egy-nyelvet-beszélnék”-és meglehetősen- hasonló- problémákkal- állnak szemben.- Az-esetleges-hangsúlyeltolódásokra, finom- és- árnyalatnyi- különbségekre- pedig érdemes-odafigyelnünk,-mert-tanulhatunk-egymástól.-n- nyilvánvaló,-hogy-a-folklorisztika-elméleti-kérdéseit-és-21.-századi-perspektíváit-nem lehet-a-teljesség-igényével-körbejárni-egy-konferencián,-de-fontos-és-jelzésértékű-tény,-hogy a- komáromi-kezdemenyezés-és-együttgondolkodásra- serkentés- megelőzte- az- ilyen- tárgyú későbbi- (egyébként- már- tervezett)- magyarországi- összejöveteleket.- (megjegyzem,- I. Iszka József-ezen-a-téren-is-„túléljesített”,-hiszen-ő 2013-ban-nem-csak- a- 15-ös-Actát-hozta-tető alá,-hanem-az-utóbbi-évek-egyik-legfontosabb folklorisztikai-tanulmánygyűjteményét-is-letette az-asztalra-Átmenetek. Folklor és nem folklor határán címmel.)

A-konferencia-tanulmányá-formált-előadásai-mellett-(illetve-előtt)-az-Acta hagyományainak- megfelelően- két- korábban- született- írás kapott- helyet,- amelyeknek-tudománytörténeti jelentőségük- van.- így- került- be- a- mostani számba- hermann-bausingernek- egy- 60- évvel ezelőtti,- még- inkább- szövegfolklorista- korszakában-írott-tanulmánya-a-mesei-jelképek-problematikájáról,- valamint- vajda- I. ászló- néhai müncheni- professzornak- a- nyugdíjba- vonulása-sakor,- 1988-ban- elmondott- előadásának- vázlata,- amely-máig-megszívlelendő-gondolatokat tartalmaz-az-etnológiai-kutatás-etikájáról.

A- recenzios- blokk- immáron- korántsem csak- I. Iszka-József-és-I. Juhász-Ilonát-mutatja-fel-az-ismertetések-szerzőiként-(mint-ez-egy-két- korábbi- évkönyv- esetében- előfordult), hanem- k- lamár- zoltánt- vagy- az- el- Te- Folklore Tanszékéhez-kötődő-oktatókat-és-doktorandu-

szokat- is.- A *Krónika* rovat- b.- kovács- István köszöntésén- és- ág- Tibor- búcsúztatásán- kívül Prágától- Topolyán- át- Temesvárig- öt- konferenciáról- is- tudósításokat- közöl.

Ismertetésem- szükségességének- hátterében- az- áll, hogy- meggyőződéseim- szerint- az- *Acta Ethnologica Danubiana* 15.- kötetének- nem- kell nagy- reklámot- csinálni,- nincs- szüksége- nagy hírverésre,- hiszen- szakmai- berkekben- határainkon- innen- és- túl- egyaránt- számon- tartott,- használt- és- hivatkozott- periodikának- számít.- Aki ismeri- a- korábbi- kötetek- színvonalát- és- szemléletét,- az- most- sem- fog- csalódni:- valóban- nemzetközi- irányultságú,- európai- kitekintésű,- nyitott és- modern- kiadványt- vehet- kézbe.

Gratulálok- a- szerkesztőnek- és- legközelebbi- munkatársának!- s- szívből- kívánom,- hogy- a szlovákiai- magyar- néprajz- komáromi- műhelye még- hosszú- évtizedekig- töretlen- lelkesedéssel és- változatlanul- magas- színvonalon- folytassa az- ehhez- hasonlóan- vaskos- kötetekben- kézzelfogható- módon- megnyilvánuló- tudományos és- a- nem- kevésbé- fontos- tudományos- szervező tevékenységét.

Bárth Dániel

zimányi-árpád:-s zókészleti-és-morfológiai-változások-a-mai-magyar-nyelvben.-eger,-l íceum kiadó,-2013,-80-p.-/Pandora-könyvek,-31-/

A- nyelv-műveléssel- foglalkozó- szakirodalom újabb- kötettel- gazdagodott,- melynek- szerzője zimányi- árpád- nyelvész,- az- egr-i- eszterházy károly- Főiskola- dékánja,- tanszékvezető- tanára,- a- besztercebányai- bél- mátyás- egyetem hungarisztikai- Tanszékének- professzora.- A szerző- főbb- kutatási- területéhez- tartozik- a- zókészleti- és- nyelvtani- változások- vizsgálata, különös- tekintettel- az- idegenszerűségekre;- a médianyelvi- szövegek- értelmezése;- nyelvhelyességi- kérdések- és- a- helyesírással- kapcsolatos- vizsgálódások.- eddigi- munkássága- az értékkövető,- értékőrző- pozitív- nyelv-művelés szép- példázata.- zimányi- árpád-ot- nemcsak- a- szűkebb- szakma- ismeri,- hanem- az- anyanyelv ügye- iránt- érdeklődők- is.

A- könyv- szerkezetileg- négy- részre- tagolódik.- Az- első- fejezet- címe- (*Norma és változás*)

már- árulkodik- arról,- hogy- a- nyelvi- változás tényét- a- szerző- nemcsak- a- múlta- vetíti- rá, hanem- a- mára- is,- s- gyakorlati- példákkal- igyekszik- ennek- bizonyítást- adni- (7-12.- p.).- A hagyományos- meghatározás- szerint- nyelvi- normának- az- írott- és- beszélt- nyelv- használatának társadalmilag- érvényes,- helyesnek- elismert szabályait,- irányelveit,- szokásait- nevezzük.- A szerző- olyan- fogalmakat- különít- el- és- tisztáz, mint- az- egységesülés,- a- kodifikáció,- az- orientáló- norma,- a- nyelvi- eszmény,- a- mintanorma és- a- használati- norma.- A- médianorma- sajátosságait- viszont- élesen- elhatárolja- az- eddigi- normafelfogásoktól,- hiszen- azok- különböznek egymástól.- elsősorban- a- zókészlet- és- a- nyelvtani- tényezők- szerepét- emeli- ki,- már- csak- terjedelmi- okokból- sem- tér- ki- a- szövegalkotási normákra.- először- a- jelentésváltozás- eseteit veszi- szemügyre,- majd- a- grammatikai- tényezők- közül- a- morfológiára- összpontosítja- a figyelmét.- kitér- a- ritkább- szóalkotási- módok alaktani- vonatkozásaira,- a- zóképzés- újabb példáira,- a- főnevek- nemére- stb.- A- *Szavak jelentésváltozása* c.- fejezetben- (12-42.- p.)- a nyelvi- változások- számos- esetét- boncolgatja. r- ámutat- arra,- hogy- egy- szóban- mennyire érvényesülnek- a- szófaji,- jelentésbeli- és- alaktani- vonatkozások.- Az- *abszolút- abszolúte* kettősség- esetében- kétirányú- folyamatot- észlel:- egyfelől- gazdagodást,- másfelől- pedig- egyszerűsödést.- Az- *aggály- aggályos* esetében- szókincs-bővítésünk- újabb- formája,- az- elfeledett- szavak felújítása- figyelhető- meg.- A- nyelv- hajlítható,- és követi- életünk- minden- változását.- A- szerző örömének- ad- hangot,- hogy- az- erőltetett- helyett vissza- lehet- térni- a- régi,- egyszerűbb- formákhoz- (az- *árendemény- árleszállítás* esete). meglévő- szavaink- is- áteshetnek- jelentésbővülésen.- ennek- ékes- példája- az- *asszisztens* szavunk.- Az- ifjúsági- és- a- zsargonnyelvi- használatban- erőteljesen- hódítanak- a- be- igekötő- alakulatai.- Az- igekötő- igen- mozgékony- szófajunk, használata- gyorsan- változik,- s- megértésében felhasználható- a- nyelvtörténet- jörszerével- minden- törvényszerűsége.- A- bizalmas- nyelvhasználatban- akkor- találkozzunk- a- *celeb* szóval,- ha sztárokrá,- híres- emberekre- gondolunk.- A klasszikus- nyelvből- vett- *celebritás* egyszerűsödött- formájával- állunk- szemben.- A- képszerű elemek,- a- szólások- és- más- állandósult- szó-

kapcsolatok- esetében- gyakori- jelenség- a különböző- nyelvek- közötti- kölcsönzés- (lásd- a *farvz* szavunkat).-A-fesztivál erőteljes-jelentés-bővüléssel- mindenféle- ünnepi- rendezvényt, találkózót,- vásárt-jelöl.- A-filozófia főnév-jelentésköre-is-folyamatosan-bővül,- ebben-szerepe lehet-idegen-nyelvek-hatásának-is-(*gazdaságfilozófia*, -üzleti filozófia stb.).-A-formális mintájára-létrejött-formálisan alak-helyett-célszerűbb-a magyar-alakot-használni-(*hivatalosan*)- --figyelmeztet-a-szerző.-ugyancsak-új-keletű-jelentés-változás-figyelhető-meg-a-humanitárius és-a-kommandó szavainkban.-Az-utóbbi-évtizedben egyre-gyakrabban-használjuk-a-kommunikál főnévi-és-igei-alakját-is.-zímányi-árpád-elcsodálkozva-veszi-észre,- hogy-a-tárgyatlan-igei használata-mellett-ma-már-terjedőben-van-a tárgyas-igeként-való-szerepeltetése-is.-A-szerző példák-sokaságát-vonultatja-fel-(*legenda-ikon, monitoring, pláza-mall, regisztrál, retró, szudoku* stb.),- melyekkel-mind-azt-igyekszik-bizonyítani,- hogy-a-jelentésváltozás-természetes-vagy törvényszerű-fejlemény.- szemügyre-veszi-az-átalakult-tanárképzési-rendszer-és-központtatás nyelvi-morzsait-is.-Az-élet-minden-területén napról-napra-egyre-bonyolultabb-fogalmakkal ismerkedünk-meg,-s-ez-alól-az-iskola-sem-kivéte-
tel.-Az-eddig-gyakorlathoz-képest-bonyolulttá vált-az-idegen-nyelvi-szakok-és-azok-tanárainak megnevezése.-Összességében-viszont-megállapítja,-hogy-a-2005-ös-példasorral-ellentétben a-2013-as-megnevezések-egyszerűbbek. különleges-csoportot-alkotnak-azok-a-szavak, amelyek-eredeti-jelentésük-ellentétét-is magukban-hordozzák.-Az-egyik-ilyen-közülük-a *tempós*.-s-száz-évvél-ezelőtt-még-a-lassú,-ütemes-haladás-kifejezője-volt,-mostanra-pedig már-az-olaszból-kölcsönzött,-a-nagyobb-sebeségre-ösztönző-sportnyelvi-biztatás-kifejezője-is lett- (*Tempó, tempó!*).-Az-utóbbi-időszakban átalakult-*vállalkozó* szavunk-stílusértéke-is-ebbe-az-egy-szóba-hallatlanul-gazdag-történetiség-sűrűsödik-bele.-A-következő-fejezetben (*Morfológiai változások*)-vizsgálja-egyfelől-a szavak-vonzatszerkezetének,-másfelől-alaktani összetevőinek-változását.-r-ámutat-a-vonat-szerkezetre-és-transzitivitásra,-amely-manapság kibővült:-nemcsak-a-tárgyi-vonzatokra,-hanem a-határozóiakra-is-vonatkozik.-szemünk-előtt zajlanak-le-ezek-a-nyelvi-változások.-A-követke-

ző-álfejezet-tárgyául-megnevezett-ritkább-szó-alkotásmódok-mint-morfológiai-tényezők között-tárgyalja-az-elvonást,-a-szóvegyülést (kontamináció),-a-rövidülést (csonkítást),-a népetimológiát (szóértelmesítést),-a-betűszókat-és-a-képzővariánsokat-(46-54.-p.).-ezek-a jelenségek-ugyan-a-ritkább-szóalkotásokhoz tartoznak,-mégis-teljes-bizonyossággal-állíthatjuk,-hogy-nem-is-olyan-ritkák-mai-nyelvhasználatunkban.-zímányi-árpád-a-szóképzés-újabb, mai-példáiból-is-szemezget,-amelyekről-feltételezhetjük-a-ma-is-produktív-szóalkotási-módot. manapság-egyre-bonyolultabb-fogalmak-keletkeznek,-így-a-többszörös-szóösszetételek-állandóan-szaporodnak.-A-következő-sorokból-azt-is megtudhatjuk,-hogy-a-mai-magyar-nyelvhasználat-kezd-elkülönböztetni-a-megnevezett-személy nemét.-Az-általános-alany-ugyan-kevés-nyelvhasználati-gondot-okoz,-mégis-szóba-kerül-a-kötetben.-A-következő-fejezetben- (*Névtani elemzések*)-áttekinti-az-oktatási-intézmények névformáit- (64-75.-p.).-Az-intézménynevek helyesírása-iránti-aggodalmunk-valós,-hiszen az-utóbbi-időben-egyre-hosszabb,-bonyolultabb alakulatok-jönnek-létre,-mivel-a-mai-intézménynevek-igyekeznek-minél-árnyaltabban-tükrözni a-képzési-kínálatot.-Az-iskolák-névadása viszont-az-eddigiektől-eltérően-sokszínűbbnek mondható.-A-tanár-úr-ugyanakkor-óva-int-attól, hogy-elfelejtsük-a-praktikus-szempon-
tokat, nem-beszélve-a-helyesírás-irányelvekről-a-logonimákban.-A-következőkben-vizsgálata-kiterjed a-nemzetközileg-teljesen-behálózott-szállodák névformáira-is,-amelyeknél-nagy-sajnálattal veszi-tudomásul,-hogy-lassan-el-kell-búcsúznunk-a-szálloda szavunktól,-amely-bár-a-hivatalos-megnevezésekből-valóban-kiszorult,-a társalgási-nyelvben-természetesebb-és-sokkal gyakoribb.-bőséges-magyarázatot-találunk-a-fesztiválok-névformáira-is.-végezetül-a-magyar r-ádióban-elhangzott-műsorcímet-veszi-lajstromba.-A-címek-vizsgálata-sok-névtani-tanul-
sággal-szolgál.-Az-utolsó-fejezetek-tartalmiságából-kitetszik,-hogy-a-szerző-a-névtan-területén-is-otthonosan-mozog.-A-kötetet-terjedelmes irodalomjegyzék-zárja.

A-művet-a-sokoldalúság-jellemzi,-hiszen szertefutó-nyelvhelyességi-témákat-ölel-fel, minden-egyes-sora-a-szerző-problémaérzé-
kenységéről-tanúskodik.-r-engeteg-hasznos

és- alkalmazandó- nyelvhelyességi- tudnivalót foglal-össze-a-mintegy-80-oldalas-kötetben.-A nyelvművelés- iránti- érzékenysége,- szakmailag-elmélyült-hozzáértése-nem-merül-ki-ezzel, az-elméleti-leírások-mellett-jól-alkalmazható gyakorlati-példákat-állít-az-olvasó-és-a-nyelv-használó-elé.-Tanácsait-egyaránt-megfogadhatják-diákok,-tanárok,-újságírók-és-a-sajtó képviselői,-de-a-kötet-feltétlenül-ajánlható-a szélesebb-olvasóközönség-száma-és,-mind-azoknak,-akik-érdeklődnek-nyelvi-kultúránk jelenlegi-állapota-iránt.-A-szerző-szakmai-alá-zatára-jellemző,-hogy-nemcsak-egy-szemléletmódot-követ,-hanem-sok-szempontról közelít-egy-egy-probléma-felé,-s-nem-utasítja el-egyöntetűen-valamelyiket,-még-ha-nem-ért is-egy-et-velük.-A-kötet-érdeme,-hogy-árnyalt képet-ad-a-nyelvművelés-helyzetéről,-de-nem pusztán-állapotrajz,-hanem-feladatok-után kutató-és-meghatározó-előretekintés-is.-A-mű szertefutó-nyelvi-témákat-ölel-fel.-ennek-ellenére-a-feladatok-folytathatók,-hiszen-megválasztásuk-nagyon-is-időszerű,-és-reméljük, hogy-a-közeljövőben-újabb-témák-rendszerezőbb-kifejtését-üdvözölhetjük,-akár-a-szerző egyik-újabb-könyvében.

Angyal László

márku-Anita:- „Po-zákárpátszki”-k étnyelvűség, kétnyelvűségi-hatások-és-kétnyelvű-kommunikációs-stratégiák-a-kárpátaljai-magyar-közösségben-ungvár,-„I íra”-Poligráfcentrum,-2013, 244-p.

A-közelmúltban-látott-napvilágot-márku-Anita „Po zákárpátszki” Kétnyelvűség, kétnyelvűségi hatások és kétnyelvű kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar közösségben című monográfiája,-melynek-alapját-a-szerző-2011-ben-megvédett-doktori-értekezése-képezi.

A-kötethez-írt-előszavában-cserniczkó István,-a-II.-ákóci-Ferenc-kárpátaljai-magyar Főiskola-rektorhelyettese-egy-a-kilencvenes évek-derekán-szerzett-utazási-élményéről-számol-be.-A-már-már-krimibe-illő-történet-a-kárpátaljai-magyarok-száma-értékes-kódváltás-jelenségének-egyik-esetét-mutatja-be (9-10.-p.).

A-Bevezetésben-a-szerző-munkája-tárgyaként-a-kárpátaljai-magyar-közösség-kétnyelvűségéből-eredő-kétnyelvűségi-hatásokat-és-a kétnyelvű-kommunikációs-stratégiák-vizsgálatát-határozza-meg-megjegyzi-azt-is,-hogy-a-lát-szólag-szociolingvisztikai-jellegű-munka-egyáltalán-nem-áll-távol-a-pszicholingvisztikától sem,-s-hogy-a-vizsgált-téma-a-nemzetközi nyelvtudomány-egyik-fontos-kutatási-témaköre,-mely-szervesen-illeszkedik-a-hodinka-Antal Intézet-kutatási-programjához-és-a-Termini magyar-nyelvi-kutatóhálózat-közös-kutatási projektjéhez-is.-márku-Anita-kiemeli,-hogy-a-vizsgálati-eredményekből-nem-lehet-minden kétnyelvű-közösségre-vonatkozóan-érvényes általánosításokat-levonni-(11-14.-p.).

ezt-követően-köszönetet-mond-az-öt-a-nyelvtudomány-útjára-terelő-cserniczkó Istvánnak,-a-doktori-értekezést-témavezetőként-felügyelő-I-engyel-zsoltnak,-a-navracsics Judit-és-benő-Attila-oppo-nenseknek,-valamint a-munka-megírását-támogató-személyeknek és-intézeteknek-(14-15.-p.).

A kárpátaljai magyarság két- és többnyelvűsége. Elméleti keret címet-viselő-fejezet-számos-alfejezetre-oszlik,-melyekben-bemutatós-ra-kerül-a-kárpátaljai-magyarság-demográfiai helyzete,-a-kétnyelvűség-interdiszciplináris megközelítése,-az-anyanyelv,-első-nyelv,-domináns-nyelv,-a-kétnyelvűség,-a-verbális-repertoár,-nyelvválasztás,-kódválasztás-meghatározó-sa-(16-22.-p.).

ezt-követően-a-nyelvválasztási-kutatások hazai-és-nemzetközi,-illetve-az-ukrán-és-orosz szakirodalom-általános-bemutatós-következik.-Az-ukrán-orosz-kétnyelvűség-kapcsán-a-szerző-külön-kitér-a-szurszik-ismertetésére-is, amely-„az-orosz-szókincsre-és-az-ukrán-nyelvtanra-épülő,-igen-elterjedt-keveréknelv”-(24.p.).-A-továbbiakban-a-nyelvi-és-kommunikatív kompetencia,-az-interferenciajelenségek,-illetve-a-szókölcsönzés-fogalmának-és-típusainak, valamint-a-kódváltás-jelenségének,-okainak és-funkcióinak-a-bemutatósára-kerül-sor.-A kódváltás-kiváltó-okaként-a-szakirodalomban „a-leggyakrabban-a-nem-megfelelő-nyelvtudásból-fakadó-nyelvi-hiányt-nevezik”,-amiről akkor-lehet-beszélni,-ha-a-„mentális-lexikonban-nincs-meg-a-szükséges-szó,-szerkezet, nyelvtani-forma”-(33.-p.).-A-szerző-véleménye

szerint-a-kódváltás-okaként-jelentkezhet-azonban- az- a- fajta- kommunikációs- stratégia- is, amikor- a- beszélő- mindkét- nyelvén- ismeri- az- általa- használni- kívánt- szót,- de- az- anyanyelvi- szó- „szemantikai- tartalma- nem- fejezi- ki- pontosan- azt,- amit- mondani- szeretne”,- s- így- a- magyarázat- vagy- körülírás- elkerülése- végett- a- másik- nyelvén- az- adott- fogalmat- pontosabban- lefedő- elemét- használja- (22–37.-p.).

márku-Anita-leszögezi,-hogya-a-félreértések elkerülése- végett- munkájában- a- kódváltás megnevezést-fogja-használni-a-nyelvek-közötti váltás- jelölésére,- mert- a- nyelvsváltás- könnyen összetéveszthető- a- nyelvcsere- vagy- nyelvvesztés- fogalmakkal.- A- kérdés- tisztázása- érdekében- röviden- ismerteti- az- adott- fogalmak- által jelölt- jelenségeket- is- (37–38.- p.).- A- szerző betekintést- nyújt- a- kódváltás- nyelvészeti- és pszicholingvisztikai- megközelítésébe- is,- ahol „a- kutatók- azt- vizsgálják,- hogy- a- két- nyelvi rendszer- egymásra- hatásakor- milyen- törvényszerűségek-jelentkeznek”.-emellett-kiemeli-azt is,-hogya-a-kódváltás-és-kódkeverés-terminusokat- nem- lehet- szinonimaként- használni, ugyanis- azok- merőben- eltérő- jelenségeket takarnak.- A- továbbiakban- ismerteti- a- kódváltás-kommunikációs-és-pragmatikai-okait,- valamint- a- kódváltáskutatás- nemzetközi,- hazai/ magyar-és-ukrán/orosz-szakirodalmát.- A-fejezet-zárásaként-pedig-a-kérdéskörrel-kapcsolatos- terminológiai- nehézségekre- hívja- fel- a- figyelmet-(38–56.-p.).

A- harmadik- fejezet- A- „*po zákárpátszki*” nyomában: eszközök, módszerek, hipotézisek címet-viseli.- Itt- ismertetésre- kerülnek- a- kutatás-körülményei,- a- kutatás-során- használt-eszközök-és-módszerek.- A-munka- megírásához- a- szerző-két-nyelvhasználati-kérdőíves-vizsgálat eredményeit- is- felhasználta.- Az- első,- a- r- étegett-2009-kérdőíves-vizsgálat-célja-a-„16 évnél-idősebb-kárpátaljai-magyarság-500-fős reprezentatív- mintáján- a- mindennapi- nyelvhasználat,- nyelvválasztási- szokások- felmérése”-(57.-p.).-A-szerző-ismerteti-a-minta-kialakításának- szempontjait,- illetve- az- adatközlők szociológiai- jellemzőit- is.- A- másik,- a- Fiatalok 2006- vizsgálat- során- az- ungvári- nemzeti egyetem- és- a- II.- r- ákóczi- Ferenc- kárpátaljai magyar-Főiskola- magyar- nemzetiségű- hallgatói-a-mindennapi-nyelvválasztási-szokásaikról

lettek- megkérdezve.- A- kutatás-során- az- adatközlők- kiválasztására- a- „barátom- barátja” módszerrel-került-sor.-A-kárpátaljai-beszélőközösség- kódváltási- korpuszainak- a- vizsgálata élőnyelvi- hanganyagok- (spontán- beszélgetések-és-félig-strukturált-interjúk),-írott-és-írott-beszélt- nyelvi- korpuszuk- elemzéséből- épült fel.- Az- élőnyelvi- hanganyagok- vizsgálatánál- a- szerző- a- hodinka- Antal- Intézet- digitalizált hanganyagtárának- 153- interjút- vizsgálta meg,-melyekben-53-kódváltásos-megnyilatkozást- talált.- emellett- a- kérdőívek- kitöltése során- készült- hanganyagok- és- egy- főiskolai vezetői- értekeztet- hanganyaga- is- elemzésre került.-így-az-„elemzésre-használt-korpuszban 101-élőbeszédből-származó-kódváltásos-megnyilatkozás- található”- (67.- p.).- Az- írott- nyelvi korpuszban- szépirodalmi- és- kárpátaljai magyar-sajtótermékek-kerültek-megvizsgálásra,-ahonnan-a-szerző-összesen-162-kódváltást tartalmazó-példamondatot-gyűjtött-ki.-Az-írott-beszélt-nyelvi-korpuszban-a-közösségi-oldalak (Facebook,- iWiW)- és- csevegőprogramok (skype,- Gmail-chat)-rendszeres-megfigyelésével-olyan-megnyilatkozások-kerültek-gyűjtésre,- melyek- olyan- kárpátaljai- kétnyelvű- egynektől- származnak,- akiknek- ismert- a- nyelvi hátterük- (pl.- márku- Anita- személyes- ismerőse).- Az- írott-beszélt- nyelvi- korpusz- vizsgálata rendszeres- résztvevő- megfigyeléssel- és- módszeres- gyűjtéssel-történt,- s- összesen-49-kódváltásos- megnyilatkozást- adatolt.- r- őviden összefoglalásra- kerülnek- a- kutatás- etikai vonatkozásai-is-(68–70.-p.).

A- szerző- a- nyelvválasztással,- a- kódváltással-és-a-kölcsönzéssel-kapcsolatos-hipotéziseit-20-pontban-fogalmazza-meg-(72–73.-p.).

A-következő-fejezet-A kárpátaljai magyarok nyelvválasztási stratégiái, a nyelvválasztást meghatározó tényezők címet- viseli.- Az- első alfejezet- betekintést- nyújt- abba,- hogy- miként is-befolyásolja-a-nyelvválasztást-a-beszélgetés résztvevőinek- a- nyelvtudása,- nyelvismereti foka,- az- egyes- nyelvekhez- való- viszonya,- a- nyelvek- presztízse.- A- kárpátaljai- magyarok körében-meglehetősen-alacsony-a-másodnyelvek-és-az-idegen-nyelvek-ismeretének-a-szintje- is.- A- nyelvekhez- való- viszonyt- tárgyalva- a- szerző- kiemeli,- hogy- a- kutatásokban- résztvevő- személyek- jelentős- része- negatív- attitű-

döket-táplál-az-államnyelvvel-szemben,-ami-ben-közrejár-szik-az-is,-hogy-a-megkérdezettek-közel-felére-már-rászóltak-azért,-hogy-anyanyelve-helyett-inkább-az-államnyelvet-használja.-k-örökben-az-anyanyelv-igen-magas-presztízzel-bír,-de-többségük-tisztában-van-azzal-is,-hogy-a-helyben-való-boldogulás-elengedhetetlen-feltétele-az-ukrán-nyelv-ismerete,-amely-ezáltal-szintén-magas-presztízsnak-örvend-(74-90.-p.).

A-továbbiakban-felvázolásra-kerül,-hogy-milyen-szerepet-is-tölt-be-a-nyelvválasztási-folyamatban-a-helyszín,-a-nyelvi-szintér,-az-interakciós-partner,-az-egynyelvűek-jelenléte,-a-státusz,-az-intimitási-fok,-valamint-a-beszélgetés-tartalma.-(91-106.-p.).-A-fejezet-zárásaként-a-nyelvválasztás-funkcióját,-a-mi-és-ők-reprezentációit,-a-szolidaritás-és-kizárás-eseteit-vizsgálja-a-szerző-(107-110.-p.).

Az-ötödik,-*A kódváltás a kárpátaljai magyar közösségben* című-fejezet-első-alfejezetében-a-bázisartó/beszűrő-és-a-bázisváltó/alternációs-kódváltás-közötti-eltéréseket-ismerhetjük-meg.

ezt-követően-a-különböző-nyelvi-szinteken-megvalósuló-kódváltások-esetei-kerülnek-bemutatásra.-A-szublexikális-szinten-jelentkező-kódváltásokat-a-szerző-két-csoportba-osztva-tárgyalja.-Az-elsőbe-a-fonetikai/fonológiai-szintű-kódváltásokat-(pl.-„*Orosz osztályban tanítok. Valamit magyaráztam, magyar gyerekek is vannak az osztályban, annak mondtam magyarul, rám szóltak, Mártá Jozsifovná, eto russzkij klassz!*”-[114.-p.]);-a-másodikba-pedig-a-morfológiai-szintű-kódváltásokat-(pl.-„*Öcsém, nem semmi az a lila ház a sarkon, такой цвет meggy mártás овий!*”-[118.-p.])-sorolja.

márku-Anita-a-lexikai-szinten-megvalósuló-kódváltásokhoz-sorolja-az-egyszavas-kódváltásokat-(pl.-„*A kölcsönpénzt betették a kasszába, az ellenőrzés megszámlolta, harasó.*”-[120.-p.]),-de-az-akár-több-szóból-álló-szóértékű-idiomatikus-kifejezéseket-(pl.-„*Az ismerkedést így kezdi: moj jazik – moj vrag. A nyelvem az ellenségem.*”-[122.-p.]),-a-köszönés-(pl.-„*Do szvidanyije, Kirov utca?*”-[120.-p.]),-a-szítkozdás,-káromkodás-(pl.-„*Ej, job tvoju máty – azt mondja – hát te nem jelentkezel, mikor én téged kereslek?*”-[122.-p.])-és-bocsánatkérés-formuláit,-a-szókapcsolatokat-(pl.-„*Csak úgy*

repültek ki az ablakon az iratok, történelmi dokumentumok, fasisztszkiye matyeriali.”-[122.-p.])-és-a-megnevezéseket-(pl.-„*Az öcsém rég elment innen, Munkácson lakik, úlica Csapájeva.*”-[124.-p.])-is.

A-mondatok-szintjén-jelentkező-kódváltásokat-vizsgálva-márku-Anita-felhívja-a-figyelmet-arra-is,-hogy-az-ilyen-jellegű-megnyilatkozásokban-a-beszélő-a-kódváltást-felvezeti,-vagy-utána-kommentálja,-esetleg-a-mátrixnyelven-is-megismétli.-Pl.-„*Ignác Jani volt a kis-szelmenci sztároszta, dobbantott a lábával, tu je granica!*”-(127.-p.).-A-diskurzus-szintjén-jelentkező-váltásokat-a-több-beszélő-között-zajló-párbeszédiken,-illetve-az-ezt-visszaadni-kívánó-megnyilatkozásokon-vizsgálja-a-szerző,-megjegyezve,-hogy-a-„gyűjtött-korpuszban-gyakoriak-az-egyszavas-(szó-vagy-mondatértékű)-váltások”,-valamint,-hogy-„ezek-a-kódváltások-szerkezetük-szerint-általában-hiányos-szerkezetű-mondatok-vagy-interakciós-mondatszók”-(129.-p.).-Pl.-„*Egyszer a főszakács mondta, hogy nem érti, amit a barátnőmmel beszélttem. Jak vi hovorete? Erre én: Po magyarszki.*”-(130.-p.).-kiemeli-azt-is,-hogy-„az-élőbeszéd-ben-a-kódváltásokat-jelölheti-más-nyelvi-szekvencia,-amikor-a-beszélő-a-kódváltás-előtt-vagy-után-megjegyzést-tesz,-de-kísérhetik-szupraszegmentális-jelenségek,-például-hezitáció,-szünet,-zavart-nevetés-stb.”-(131.-p.)-is.-A-mondatok-szintjén-jelentkező-kódváltások-esetében-magyar-nyelvi-interferencia-jelentkezik-az-ukrán/orosz-mondat-szórendjében,-ami-az-anyanyelvi-beszélők-számára-idegenesnek-„magyarosnak”-tűnhet-(133-135.-p.).

A-fejezet-zárását-képező-alfejezet-a-kódváltás-kommunikációs-és-pragmatikai-okait-vizsgálja-a-kárpátaljai-magyarok-körében.-A-kárpátaljai-magyar-kétnyelvű-közösség-kommunikációjában-jelentkező-kódváltások-legfontosabb-céljának-a-szerző-azt-tartja,-„hogy-a-beszélő-alkalmazkodjon-a-megváltozott-körülmények-hez,-sikereesebb,-hatékonyabb-és-hitelesebb-tegye-mondandóját.”-(136.-p.)-elsőként-a-szituatív-kódváltások-kerülnek-ismeretetre,-melyeket-az-egynyelvűek-jelenléte,-a-szituáció,-az-interakciós-szintér-és-a-beszédtéma-megváltozása-alapján-csoportosít-a-szerző.-ezt-a-kontextuális-kódváltások-ismeretése-követi,-ahol-a-szerző-a-kitöltés,-az-idézés,-felidézés-(pl.-„*Nem*

győztük azt elvárni, mindig mondták, hogy **szkoro igyos domoj, szkoro igyos domoj**, de bizony a szkoro igyosbu három esztendő lett!”-[142.-p.]), a- kiváltás,- kötés- (pl.- „-- Mondja, Jani bácsi, **vszjo nási! Vszjo! Vszjo!**”-[143.-p.]), a- fordítás, ismétlés- (pl.- „**Po pjáty, po pjáty!**”, hogy ötösével!”-[144.-p.]), a- magyarázat- (pl.- „**Zavtra ver-nyotyesz, ahogy ők mondták. Holnap vissza-térsz.**”-[145.-p.]) és- a- közbevetés- (pl.- „**Bilet jeszty?** [Jegy van?] Nézek, mint a bárgyú, osztán mondom neki, hogy »nye ponyimāju«. Mutassa, hogyhát a jegyet. Mondom: »nincs.«”-[145.-p.]), illetve- a- személyes/objektív-álláspont-kinylvánításának-az-eseteit-és-általános-jellemzőit-mutatta-be.-A-továbbiakban-a-metaforikus-kódváltás-típusainak-az-ismertetésére-kerül-sor- ennek-keretében-a-szerző-bemutatta-a-szolidaritás,-a-kizárás,-a-státuszemelés,-a-nyelvi-ellen-állás,-kódtartás,-a-bizalmasság,-az-érzelmi-és-nyelvi-nyomaték-kifejezésének,-illette-a-kódváltás-nyelvi-játékként-való-alkalmazásának-a-lehetőségeit-(146–156.-p.)-ezt-követően-a-kárpátaljai-névhasználat-sajátosságai-ba-nyerhetünk-betekintést,-ami-megfigyelhető-a-személy-névhasználat- (pl.- „A nevem akkor már **Joszip Vincevics Tovt** volt. Tóth József Vincée.”-[158.-p.]),-megszólítások-(pl.- „**Szabó Irlina Joszipozna, tisztelettel jelentem, az osztály létszáma 25, hiányzó nincs.**”-[158.-p.]),-illette-az-intézmény-és-utcanévek-(pl.- „**Apám dolgozik esetleg, ilyen őr-, őrhelyen a Beregszászi, Шопотбаза Закарпаття**”-ban [Sportcentrum „Kárpátalja”], s ott végzi a munkáját.”-[159.-p.])-esetében-is.-végezetül-a-kódváltás-beszélők-körében-való-megítélését-ismerteti-a-szerző,-megjegyezve, hogy-a-nyelvi-keveredés-egynyelvűek-által-stigmatizálása-miatt-a-kétnyelvű-beszélők-az-egynyelvűekkel-való-kommunikációban,-a-hivatalos-alkalmakkor,-illette-teszthelyzetekben-igyekeznek-elkerülni-az-ilyen-jellegű-megnyilatkozásokat-(166–169.-p.).

A **Szókölcsönzés a kárpátaljai magyar közösségben** című-fejezet-a-szókölcsönzés-típusait,-a-kölcsönyszavak-szófajok-szerinti-megoszlását,-a-szókölcsönzés-indítékait,-a-szókölcsönzéshez-való-viszonyt-ismerteti-(170–184.-p.).

A-hetedik,-utolsó-fejezet-a **Kétnyelvűséggel, kódváltással kapcsolatos nyelvi mítoszokról**-szól-(185–187.-p.).

A-kötetet-egy-igen-aprólékos-Összefoglaló-(188–196.-p.),-a-tudományos-eredmények-és-tézisek-magyar,-ukrán-és-angol-nyelvű-bemutatása-(197–208.-p.),-gazdag-irodalomjegyzék,-valamint-a-kutatás-során-használt-nyelvhasználati-kérdőív-egy-kitöltött-példánya,-illette-az-adatolt-kölcsönyszavak-listája-zárja.-A-munka-értékét-növelik-a-benne-szereplő-térképek,-ábrák-és-táblázatok,-valamint-a-bő-példaanyaggal-való-ellátottság.

Az-elméleti-anyag-és-a-szerző-vizsgálataiból-származó-példák-kiegyensúlyozott-megoszlása-révén-a-könyvet-haszonnal-forgathatják-mindazok,-akik-a-kárpátaljai-magyarok-nyelvhasználatára-vagy-a-kódváltás-jelensége-iránt-érdeklődnek.

Gazdag Vilmos

I őrincz-Gábor-A-nyelvi-variativitás-a-szlovákiai magyar- anyanyelvtankönyvekben.- eger,- l íceum-kiadó,-2014,-101-p.

A **nyelvi variativitás a szlovákiai magyar anyanyelvtankönyvekben** c.- monográfia- I őrincz Gábornak,- a selye- János- egyetem- magyar nyelv-és-irodalom-doktori-iskolája-2014-ben-végzett-hallgatójának-munkája.-A-kutató-összefoglaló-monográfiája-maganyelvtankönyvek-elemzéséről-szól.-A-könyvet-az-ek F l íceum-kiadó-jelentette-meg-2014-ben.

A-téma,-melyet-kutat,-mind-a-hazai,-mind-a-nemzetközi-nyelvészeti-szakirodalomban-kevés-sé-vizsgált,-éppen-ezért-oly-nagy-öröm,hogy-a-szakirodalom-ezzel-az-alapos-és-jól-átgondolt-monográfiával-bővült.-A-szerző-szerint-a-tankönyvkutatás-a-pedagógiának-nagyon-fontos-részét-képezi,-hiszen-a-tankönyvek-minősége-hatással-van-a-tanulási-folyamatra.-A-kisebbségi-anyanyelv-bizonyos-regisztereinek-a-megtanulásában-is-fontos-szerepet-játszanak-az-anyanyelvi-tankönyvek,-ezért-van-szükség-korrekciójukra.

A-monográfia-nagy-része-az-alap-és-közép-iskolákban-használt-tankönyveknek-a-variativitással-kapcsolatos-elméleti-kérdéseit-boncolgatja,-majd-összeveti-a-szlovákiai-magyar-oktatásban-használatos-tantervek-előírásaival.-mivel-a-szerző-véleménye-szerint-néhány-tan-

könyvcsalád-gyakorlatsora-hiányos,- sajátokat közöl,- ezzel-is-segítve-diák-és-tanár-munkáját egyaránt.-A-monográfia-nagyobb-része-elméleti-kérdésekkel,-majd-a-gyakorlatban-való-hasznosíthatósággal- foglalkozik.- A- szerző- fontosnak-tartja-tisztázni-a-variabilitás-és-variativitás fogalmak- közti- különbségeket,- ugyanis- a- két fogalom-nagyon-gyakran-egymás-szinonimájaként- használatos.- elméleti- ismeretei- alapján megállapítja,- hogy- a- nyelvi-variabilitás-tágabb kategória,- amelybe- a- variativitáson- kívül- más nyelvi- jelenségek- is- beletartoznak.- miután- a szerző- tisztázta- a- *variabilitás* és- *variativitás* fogalmak- közti- különbségeket,- a- nyelvi-variánsok- osztályozását-is- bemutatja.- Több-variánsdefiniációt- is- közöl,- egyebek- között- a- német szakirodalmat- hívja- segítségül,- itt- négy- variánsdefiniációt-sorakoztat-fel.- véleményem-szerint- ebben- a- fejezetben- hangzik- el- az- egyik kulcsmondat- a- variánsokat- és- nyelvi- változókat-illetően,- miszerint-minden-variáns-egy-nyelvi-változó-változata,- de-nem-minden-nyelvi-változat-variáns.- miután- a- variánsokkal-kapcsolatos-terminológia-tisztázódott,- a- szerző- I-órincz Julianna-idevonatkozó-munkái-alapján-közli- a- variánsok- osztályozását,- melynek- főbb- csoportjai- a- következők:- fonetikai- variánsok- pl. *kötelen* – *kötélen*,- morfológiai- variánsok- pl. *derka* – *dereka*,- szintaktikai- variánsok- pl. *javaslatot tesz* – *javasol*,- szövegvariánsok- pl. egy-egy-szöveg-kisebb-nagyobb-eltérést-mutató- változatai,- nyelvváltozat-variánsok- pl.- a magyar- nyelv- horizontális- és- vertikális- nyelv-változatai,- írásvariánsok- pl.- galántai- *Városi Hivatal* – *Galántai Városi Hivatal*,- valamint ejtésvariánsok-pl.-*nekem* – *nékem*.

A-monográfia-következő-fejezete-a-variativitás-és-nyelvi-norma-kapcsolatát-vizsgálja.-A szerző-a-nyelvi-normával-kapcsolatos-kérdéseket-nem-csak-egy-nézőpont-alapján-tárgyalja. megkülönböztet-leíró-és-előíró-normafelfogást, továbbá- felsorakoztatja- I- adányi,- kontra, deme,- Grétsy,- k-ovalovszky,- zímányi,- s-inkovics és-még-sok-más-nyelvész-normadefiniációját.- A- nyelvi- norma- és- a- variativitás- kapcsán- pedig helyénvaló- a- szerzőnek- az- a- gondolata,- mely szerint- a- variánsok- szinte- mindegyikéről elmondható,- hogy- normasértésként- keletkezett.-Az-elméleti-részt-erősíti-A-*variativitás* és- a- vele- azonos- *jegyeket is mutató lexikológiai*

jelentésviszonyok összefüggései a nyelvi szimmetria és aszimmetria tükrében c.- fejezet, melyben- elsősorban- tisztázza- a- *nyelvi szimmetria* és-*aszimmetria*,- valamint-a-*lexikológiai jelentés* fogalmát,- továbbá- kitér-a-*szinonímia*, a-*paronímia* és-a-*poliszémia* fogalmak-magarázatára-is.

Az-alapos-elméleti-összefoglaló-után-a-gyakorlati-rész-következik,- ahol-elsősorban-a-nyelvi-variativitás-és-a-szlovákiai-magyar-nyelvtan-és-irodalomkönyvek- tananyagának- összefüggései- kerülnek- terítékre.- A- fejezetnek- az- a célja,- hogy- bemutassa- néhány- szlovákiai magyar-oktatási-dokumentum-és-a-nyelvi-variativitás- kapcsolatát,- továbbá- hogy- szlovákiai magyar-nyelvhasználatot-illusztráló-középiskolai- feladatsorokat- ismertessen.- A- vizsgálat csupán-a- magyar- nyelv- és- irodalom-oktatásában- alkalmazott-szlovákiai-magyar-alapiskolai és- középiskolai- oktatási- dokumentumokra szorítkozik,- de- a- szerző- felveti- a- többi- magyar nyelven-oktatott-tantárgy-oktatási-dokumentumainak- vizsgálati- lehetőségét- is,- főként- a- szakterminológiai-variánsokat-illetően.- A- szerzőnek-nem-volt-könnyű-dolga-a-tankönyvcsaládok-elemzésekor,- ugyanis-több-tankönyvet-kellett- megvizsgálnia- és- összehasonlítani ahhoz,- hogy- teljes-képet-kapjon.- Az-alapiskolai tananyaggal- kapcsolatban- egyetlen-tankönyvcsalád- könyveit- és- munkafüzetait- vizsgálta, mert- azok- szinte- teljes- összhangban- voltak- a- vizsgálat- idején- érvényes- kerettantervvel. mivel- a- középiskolai- irodalomkönyvekben- a- szövegvariánsok-száma-csekély-és-a-variativitás-elméleti-kérdései-is-hiányoznak-belőlük,- a- szerző-ezeket-az-irodalomkönyveket-nem-vizsgálta.- Ami-a-középiskolai-nyelvtani-tananyagot illeti,- a- forgalomban- lévő- tankönyvcsaládok közül- egyik-sem-felel-meg-teljes-mértékben- a- kerettanterv-elvárásainak,- ezért-a-szerző-több- különböző- szlovákiai- magyar- tankönyvcsalád könyvét- és- munkafüzetét- vette- szemügyre. elkülönítette- egymástól- a- nyelvtankönyvek- és- irodalomkönyvek- vizsgálatát,- a- nyelvtankönyveken- belül- pedig- az- alapiskolai- és- középiskolai-nyelvtani-tananyag-vizsgálatát.- Az-alapiskolai- irodalomkönyvek- tananyagát- szövegek alapján,- az- alapiskolai- nyelvtani- tananyagot pedig- a- nyelvi- szintek- és- évfolyamok- alapján tanulmányozta.- véleményem- szerint- a- szerző

nagyon-körültekintően-járt-el,-amikor-kiválasztotta,- milyen-szervezőelv-alapján-történjen-a vizsgálat.

Az-alapiskola-hatodik-és-hetedik-osztálya számára-készült-tankönyvek-nyelvtani-vizsgálatának-kiindulópontjai-a-következők-voltak:-a szerző-arra-próbál-rávilágítani,- hogy-a-standard-nyelvváltozat-az-elsődleges,- de-mivel-ezekben-a-tankönyvekben-a-beszélt-nyelv-is-szóba-kerül,- azt-is-bele-kellene-foglalni-a-magyarázatba.-erre-véleménye-szerint-azért-van-szükség,-hogy-a-tanulók-az-adott-kommunikációs-helyzetben-meg-tudják-határozni,- mely-nyelvjárási-elemek-lesznek-megfelelőek-a-mondandó-szempontjából,-továbbá,-hogy-a-tanulók-tudatosítsák-a-kapcsolatokat-az-egy-nyelvváltozatokban-található-variánsok-közt. A-szerző-felhívja-az-olvasó-figyelmét-arra-is,- hogy-az-alakváltozatokat-semmiképpen-sem-minősíthetjük-helyeseknek-vagy-helyteleneknek,- csak-adekvátoknak-vagy-inadekvátoknak.-A-tanulónak-el-kell-sajátítania,- hogy-milyen-kommunikációs-helyzetben-használhatja,-és-milyenben-nem-használhatja-a-nyelv-járási-változatot,-ugyanis-a-standard-nyelv-változatnak-és-az-anyanyelvjárásnak-is-megvan-a-saját-helye-és-közege.-I-őrinicz-Gábor-a-hatodik-osoknak-szánt-nyelvtankönyv-kapcsán-megjegyzi,-hogy-a-j-módjel-változásait-illetően-hiányosságok-figyelhetők-meg-a-tankönyvben. Azzal-a-megoldással-áll-elő,-miszerint-sokkal-célravezetőbb-lenne,-ha-a-tanulókat-inkább-a-j-módjel-variációs-sorával-ismertetnék-meg,-nem-pedig-a-felszólító-módú-igealakok-változásának-mássalhangzó-törvényszerűségeivel. A-szerző-szerint-a-nyelvi-variativitás-és-ikes-igék-kapcsán-is-szóba-kellene,-hogy-kerüljön,-ugyanis-a-tankönyv-néhány-ponton-nyelvi-kétégeket-ébreszt-a-tanulóban,- mivel-esetenként-nyelv-művelő-szemléletű,-máskor-pedig-szociolingvisztikai-elméleti-alapon-áll.-Arra-is-felhívja-az-olvasó-figyelmét,-hogy-meg-kell-tanítani-a-tanulókkal,-hogy-a-standard-és-a-nyelv-járási-alakvariánsok-közt-különbséget-kell-tenni,-tehát-el-kell-tudni-határozni-az-acskó-és-az-a-zacskó-alakokat-a-kommunikációs-helyzettől-függően.-A-szövegvariánsok-szerkezetét-a-hatodikosok-száma-érték-re-készült-magyar-nyelv-és-irodalom-tankönyv-a-kerettanterv-tük-reben-vizsgálja.-A-szerző-véleménye-szerint-az

említett-tankönyv-megfelel-az-elvárásoknak,-ugyanis-tartalmazza-azt-a-kerettanterv-szerint-nagyon-fontosnak-ítélt-követelményt,-mely-szerint-a-tanulóknak-tudatosítaniuk-kell-a-beszélt-és-írott-nyelvi-szövegek-közt-különbségeket.-n-ehez-ményezi-azonban,-hogy-néhány-alapvető-fogalom-magyarázata-(pl.-stílus,-paródia,-átírás)-nem-szerepel-a-tankönyvben,-ezeknek-a-fogalmaknak-az-ismerete-nélkül-pedig-elég-nehéz-a-tanulóknak-saját-szövegvariánsokat-alkotni.

I-őrinicz-Gábor-a-nyelvi-variativitás-és-a-középiskolai-nyelvtanítás-összefüggéseivel-is-foglalkozik,-ahol-főként-a-gyakorlati-ismertek-re-helyezi-a-hangsúlyt.-csakúgy,-mint-az-alapiskolai,-a-középiskolai-nyelvtankönyvek-esetében-is-tankönyvelemzéssel-kezdi-a-vizsgálatot,-majd-kitér-a-könyvek-hiányosságaira-is.-k-észített-egy-felmérést,-amelynek-segítségével-arra-szeretett-volna-választ-kapni,-hogy-az-alap-és-középiskolásoknak-vannak-e-jelentéstani-ismerteik,-továbbá-elemezte-a-szlovákiai-magyar-alapiskolai-tankönyveknek-a-jelentéstannal,-a-középiskolai-tankönyveknek-és-munkafüzeteknek-pedig-a-jelentéstannal,-a-dialektológiával,-a-kontaktológiával-és-a-szó-fajttal-kapcsolatos-tananyagrészeit.-A-középiskolákban-használatos-három-tankönyvcsalád-közt-legbehatóbban-a-kovács-I-ászló-által-írtat-elemzi,-de-foglalkozik-az-uzonyi-kiss-csicsay-szerzőpáros,-valamint-a-misad-simon-szabómihály-szerzőhármastankönyveivel-is.-mindhárom-tankönyvben-a-jelentéstannal,-a-dialektológiával-és-a-kontaktológiával-foglalkozó-részeket-elemzi.-A-szerző-saját-feladatsorokat-is-közt,-melyekben-elmondása-szerint-nem-jelenik-meg-a-középiskolai-tananyag-kapcsán-tárgyalt-összes-nyelv-járási-és-kontaktusjelenség,-de-azok-mindenképpen,-melyek-összefüggésbe-hozhatók-a-nyelvi-aszimmetria-néhány-jelentésvizonyával.-A-feladatok-feldolgozásához-a-szerző-a-csoportmunkát-ajánlja,-mert-véleménye-szerint-így-több-jó-megoldás-születhet.-I-ássunk-ízelítőként-az-első-feladatsor-feladatai-közt-néhányat:

„mutasd-be,-hányféleképpen-tudod-kiejteni-a-szeg,-mentek,-hegyes-szavakat!-állapítsd-meg,-van-e-különbség-az-eltérő-ejtésű-szavak-jelentése-közt!-írd-le-a-következő-szavak

általad-ismert-nyelvjárási-alakját/alakjait-hol, attól,-öt,-enyém!-írd-le-a-következő-szavak-általad-ismert-köznelyvi-alakját:- rékas,- gyürke, gyöngyörget!-írd-le-a-következő-szavak-általad-ismert-köznelyvi-megfelelőit:- párki,- horcsica, bandaszka!”

ez-a-feladatsor-főként-a-diákok-anyanyelv-járási-és-standard-nyelvváltozással-összefüggő ismereteire-fókuszál,-míg-a-második-a-Magyar értelmző kézisztár segítségével-megpróbálja rávezetni-a-diákokat-a-sztár-működési-elvére, és- megismerteti- őket- a- kontaktusváltókat magyar- megfelelőivel.- I-ássunk- ezekből- is néhányat:

„állapítások-meg,-hogymelyik-lexikológiai jelentésvizonyba-tartoznak-a-chata – hétvégi ház, chripka – influenza, vlecska – pótkocsi, jogurt – joghurt, infart – infarktus, internát – internátus szópárok!-határozzátok-meg-a-bennük-található-kölcsonszók-fajtáját,-majd-keressétek- meg- őket- az- ék sz.-ben.- milyen- alaki érdekességet- vesztek- észre- velük- kapcsolatban?- írájátok-le-a-füzetetekbe,- szerintetek-mit-jelentenek-a-következő-lexémák:-diploma, kurzus, desszert, dupláz!-Jelentéseiket-keressétek- meg- az- ék sz.-ben- is!- állapítások- meg, miben- tér- el- az- infarktus – infarkt,- praxis – prax,-motor – motorka, dupláz – duplázik szóalakok-morfológiai-felépítése!-d-öntsetek-el-az-ék sz.- segítségével,-hogymelyik-szópárok-tagjai-különböznek-csak-a-kommunikációs-folyamatban- betöltött- szerepükben- (nyelvhasználatbeli- értékükben)- és- melyek- elsődleges fogalmi-jelentéseikben-is!”

I-örincz-Gábor-írása-késtségkívül-segítségére- válik- az- olvasónak.- ha- az- olvasó- magyar vagy-idegen-nyelv-szakos-oktató,-akkor-akár-az- oktatás- során- is- hasznát- veheti,- ugyanis- az- alaposan-átgondolt-szakirodalmi-vonatkozásokon- túl-számos-jól- hasznosítható- feladatot- is- talál-benne.-Aki-csak-hobbiból-érdeklődnek-a- téma-íránt,-azoknak-is-ajánlom- ezt- a- könyvet, mert- segítségével- bepillantást- nyerhetnek- egyebek- között- a- középiskolákban- folyó- magyar-nyelv-oktatásba-is.-A-monográfia-végén- a-gazdag-szakirodalom-jegyzék-arról-árulkozik, hogy- a- szerző- széles- látókörrrel- rendelkezik- a- témát-illetően.

Kondor Perhács Johanna

kontra- miklós-n émeth- miklós-sinkovics balázs- (szerk.): elmélet- és- empiria- a- szociolingvisztikában- válogatás- a- 17.- élőnyelvi konferencia-előadásai-ból.-budapest,-Gondolat kiadó,-2013,-566-p.¹

2012.-augusztus-30.-és-szeptember-1.-között- szegeden-került-megrendezésre-a-17.-élőnyelvi-konferencia.-A-találkozózn-ezúttal-az-élőnyelvi-kutatások-módszertani-kérdései-kaptak-központi-szerepet.-A-konferencia-szervezői-olyan- témákról-kezdemenyyeztek-párbeszédet,- amelyek- a- szociolingvisztikában- szokásos- kutatói- elvek,- eljárások-kritikai-újra-vizsgálatára-irányítják- a- figyelmet.- A- legfontosabbak- közülük: milyen-előfeltevésekre-és-axiómákra-épülnek-a- társas- szemléletű- munkákban- alkalmazott- metódusok;- illetve- beszélhetünk-e- egyáltalán- egységes- nyelv szemléletről- ezekben- a- munkákban;- vagy- az- általában- alkalmazott- indukciós-módszerrel-mennyiben-fedhetők-föl-a-nyelvi- rendszerszerűségek.- ugyanakkor- olyan- kérdések- is- terítékre- kerültek,- amelyekkel- kapcsolatban-szociolingvisztikától--mivel-az-ezekre- adott- válasz- nem- feltétlenül- befolyásolja- a- kutatásaikat--ritkán-olvashatunk.-Például:-mit- kezd- a- társasnyelvész- azzal- a- generativista- alapvetéssel- hogy- léteznek- velünk- született- nyelvi-képességek.

Az-elhangzott-előadások-közül-harminchárom-jelent- meg- írott- formában- a- konferencia- gyűjteményes- kötetében.- ezek- között- vannak- olyan-munkák,- amelyeket-többé-kevésbé-a-fölvetett-kérdések-egy-egy-válaszaként-vagy-ezek- kiegészítéseként- olvashatunk,- és- vannak, amelyek- inkább- csak- szociolingvisztikai- kötdésük-miatt-lehetnek-érdekesek-a-számunkra.- ez-utóbbiak-kapcsán-megemlíthetjük-a-középiskolások-nyelvi-ideológiáit-feltérképező-vizsgálatot;- az- ún.- közösségi- ragadványnév-használat-szlovákiai-magyar-jellegzetességeiről-szólo- áttekintést;- a- szaknyelvoktatás- szlovákiai- körülményeinek-bemutatását,- ill.- a- szaknyelv- kutatás-elméletébe-való-betekintést;- ugyanakkor- itt- utalhatunk-a-beszélő-identitása-és-nyelv-

1- A- könyv- letölthető- a- következő- url-címről:
<http://www.fss.ukf.sk/elonyelvi18/images/publ/kontra.pdf>

használata- közötti- összefüggéseket- kutató elemzésekre; és- azokat- a munkákat- sem- hagyhatjuk- ki-, amelyekben- a beszélők- nyelvi- attitűdjeinek- megismerése- kerül- a középpontba. r öviden- szólva- színes- a paletta.- Az- alábbiakban- viszont- csak- azokból- az- írásokból- szemezgetünk-, amelyek- szigorúan- vagy- kevésbé- szigorúan- véve-, de- kapcsolódnak- a konferencia központi- témájához-: a- szociolingvisztika- kutatás- módszertani- problémáihoz.

A- kötetet- cseresnyési- l- ászló- *Szabályok és véletlenek* c.- cikke- indítja-, a- generativista nyelvfelfogás- kritikájával-, majd- a- pragmatikai szemléletű- nyelvreírás- előnyeinek- bemutatásával.- s- zerinte- nem- lehet- sikeres- az- a- fajta- nyelvreírás-, amely- egy- az- egyén- fejében- rejtőző- állítólagos- nyelvi- szerkezetre- összpontosít-, a- nyelv kommunikatív- funkcióját- pedig- figyelmen- kívül hagyja.- A- kommunikatív- funkció- számbavétele ugyanis- sokkal- több- előnnyel- jár- a- nyelvreírás során-, mint- amennyit- azáltal- nyernénk-, hogy ezt- kirekesztjük-, és- egy- a- társadalmi- környezetből- kimetszett-, formális- rendszert- tanulmányoznánk.- h- a- például- az- *elmenni elment* szerkezeti- tautológiát- így- értelmezzük-, a- beszélő kommunikatív- szándékából- nyomban- megértjük-, hogy- itt- *valaki ugyan valóban elment, de igazából nem ez számít.*- Pragmatikai- szabályként- megfogalmazva- ugyanez-: X- ugyan- X-, de- a- lényeg- más.- és- ez- olyan- kétes- jelentésű- ígék esetében- is- ugyanilyen- jól- működik-, mint- a *galancérozni galancérozott.*- Akármit- is- jelentsen- ez- a- kifejezés-, a- beszélő- kommunikatív szándékát- értjük- az- említett- pragmatikai- szabály- alapján.- ---A- diskurzus- pragmatikai- szabályainak- kutatása- más- jelenségek- vizsgálatánál is- hasznos.- ezt- cseresnyési- egy- a- feltételes mondatokról- szóló- esettanulmányában- bizonyítja.- o- olyan- mondatokat- állít- egymással- szembe-, amelyek- formai- szempontból- ugyan- szerkezetükben- feltételes- mondatokként- vannak jelölve-, de- a- feltétel- következmény- viszony valójában- csak- az- egyikben- van- meg.- vő.- *Ha esik az eső, akkor elmarad a meccs.* /- *Ha szomjas vagy, van sör a hűtőben.*

A- generativista- nyelvfelfogás- kritikája Fehér- krisztina- cikkében- is- visszaköszön. ebben- c- homsky- innatizmus- tétele- kerül- górcső alá.- A- szerző- azonban- a- kritikánál- jóval- többre vállalkozik.- Annak- a- generativista- és- a- szocio-

lingvista- nyelvészek- között- feszülő- ellentétnek a- feloldásával- próbálkozik- meg-, amelyet- a- 17. századi- filozófiából- „innatizmus- vs.- tabula rasa”- kérdésként- már- jól- ismerünk-: vajon- van- nak- e- az- embernek- veleszületett- nyelvi- képességei-, vagy- csak- a- születés- után- kezdő- elsajátítani- a- nyelvet?- másképp-: vajon- a- nyelv- biológiai- vagy- társadalmi- képződmény?- Fehér- a- kérdés- eldöntésénél- egy- korábban- elhanyagolt körülményre-, a- magzat- méhen- belüli- fejlődésére- mutat- rá-, amellyel- új- megvilágításba- helyezi a- kérdést.- s- számos- kísérlet- bizonyítja-, hogy- az újszülött- megkülönböztetett- szerepet- tulajdonít- anyanyelvének-, vagy- legalábbis- prozódiai- intonációs- jegyeiben- az- anyanyelv-ve- hasonlító nyelveknek.- h- a- hasonlóképpen-: élénkebben- reagál- azokra- a- mondókákra-, amelyek- prozódiai- intonációs- sajátosságai- a- magzati- korból- ismerősek- lehetnek- a- számára.- mindebből- pedig- az következik-, hogy- az- anyanyelv- grammatikai mintáit- tanulás- útján-, a- magzati- kortól- kezdve ismerjük- meg- ezzel- Fehér- a- pszicho- és- szociolingvisztikai- irányzatoknak- egy- új-, közös- kiindulópontot- kínál.

A- különböző- irányultságú- nyelvészeti- iskolák közötti- szakmai- dialógus- kialakításáról- ezenkívül- s- ándor- k- lára- ír.- Tanulmányában- arra- mutat rá-, hogy- bár- számos- irányzat- foglalkozik- a- nyelv kialakulásának- körülményeivel-, evolúciós- hátterével-, és- annak- kognitív- feltételeivel-, ezek- kutatási- eredményei- mégis- sokszor- egymástól- függetlenül- születnek.- Itt- s- ándor- elsősorban- a- kognitív- és- az- ún.- elméleti- nyelvészek- munkái- által meghatározott- evolúciós- nyelvészetre-, illetve- a szociolingvisztika- nyelvi- változásokkal- kapcsolatban- felhalmozott- hatalmas- mennyiségű empirikus- anyagára- utal.- s- zerinte- az- evolúciós nyelvészet- és- a- szociolingvisztika- közeledése mindkét- oldalon- haszonnal- járna.- egyfelől- a- szociolingvisztika- így- bekapcsolódna- az- utóbbi- évek vezető- kutatási- folyamataiba-; másfelől- pedig- az evolúciós- nyelvészetbe- -- a- számos- esettanulmány- eredményei- mellett- -- olyan- szempontok- is bekerülnének-, amelyek- a- nyelv- évezredek- alakulásának- vizsgálatakor- fontos- figyelembe venni-: megemlíthetjük- például- a- nyelvi- elemek társas- jelentését-, az- ilyen- elemekhez- fűződő attitűdöket-, vagy- az- egyes- elemek- identitásjelölő- funkcióját- stb.-, melyek- mind- hatással- vannak a- nyelvi- változás- menetére.

A szociolingvisztika-határterületeinek-kérdése-szabó-dávid-cikkében-a-szlengkutatás-kapcsán-is-megjelenik.-szabó-saját-korábbi-kutatásait-ismerteti,- melyek-módszerei,- és-mint-kiderül,- módszertani-problémái-gyakorlatilag-teljesen-megegyeznek-a-szociolingvisztikában-is-ismertekkel--gondoljunk-csak-például-az-anyaggyűjtés-során-jelentkező-megfigyelő-paradoxonra.-A-közös-problémák-és-a-nyelv-társas-szemléletű-megközelítése-ellenére, meglepő-módon,- mégsem-folyik-élénk-együttműködés-a-két-terület-között.-A-szociolingvisztika-alapműveiből-a-szlengkutatások-eredményei-szinte-teljesen-hiányoznak;- ugyanakkor-a-szlengkutatók-is-csak-ritkán-szoktak-az-egyes-szlengelemek-lexikográfiai-rendszerezésén-és-szemantikai-leírásán-továbblépni,-és-közelíteni-a-szociolingvisztika-felé.-ennek-egyik-következménye,-hogy-a-szlengkutatás-a-nyelvtudomány-perifériájára-szorul.-ebben-vélhetően-az-is-közrejátszik,-hogy-a-szlenghez-gyakran-még-kutatói-is-negatívan-viszonyulnak.-A-jelenségre-kis-Tamás-hívja-föl-a-figyelmet-A-megbélyezett-szleng-c.-írásának-bevezetőjében.-A-folytatásban-pedig-egy-a-többinél-talán-kevésbé-ismert-konceptiót-ismertet-a-nyelv-beszélőközösségben-betöltött-szerepével-kezelésben:-a-nyelvet-nem-a-gondolatközlés,- ill.- információátadás,- hanem-a-társas-kezelés-építésének-és-fenntartásának,- valamint-mások-befolyásolásának-eszközöként-értelmezi.-ez-az-elméleti-keret-teszi-lehetővé,- hogy-a-szlenget-mint-a-csoporton-belüli-nyelvi-elkülönülés-és-egyben-a-kiscsoportokon-belüli-összetartozás-kifejező-eszközöként-fogjuk-föl.-ezáltal-válik-érthetővé, hogy-a-szlenghasználat-hoz-miért-társul-negatív-attitűd,-gyakran-még-kutatóinak-oldaláról-is:-ez-egyfelől-szembemegy-a-„nagy csoport”-homogenizáló-törekvéseivel,- másfelől-elkülönül-más-csoportoktól-(amelyek-közül-valamelyikbe-értelmszerűen-maga-a-kutató-is-beletartozik).

A-kutatói-attitűd-kérdése-csernicskó-István-cikkében-is-előkerül.-csernicskó-a-címükben-szociolingvistának-titulált-ukrán-nyelvészeti-munkák-nyelvselemlétét-ismerteti-és-ukrán-orosz-kétnyelvűség-következtében-lét-rejött-ún.-szurzsik-nyelvváltozat-példáján.-r-ámutat,-hogy-az-ukrán-nyelvpolitika-a-nyelvészeti-kutatásokra-is-rányomja-bélyegét.-mivel-a-szurzsik-használatával-a-„tisztá”-ukrán-nyelv

kiszorul-bizonyos-szinterekről,-az-ukrainai-társasnyelvészet-legfőbb-áramlata-a-szurzsikra-az-asszimiláció-eszközeként-tekint,-amely-veszélyezteteti-az-ukrán-nyelvet,-és-ezáltal-a-társadalmi-békét.

A-kutatói-attitűd-kezelésén-szabó-Tamás-Péter-vet-föl-egy-különösen-fontos-módszertani-problémát,-amire-most-röviden-mint-a-kutató-homogenizáló-hajlamára-fogunk-utalni.-Itt-arról-a-jelenségről-van-szó,- amikor-a-vizsgált-anyag-a-tudományos-kategorizáció-során-kimondva-kimondatlanul-egyneművé-válik.-A-népi-nyelvészet-(folk-linguistics)-néven-ismert-irányzat-esetében-például-a-tudós/laikus-dichotómia-teljesen-eltakarja-a-„tudós”-kategóriába-tartozó-szakmai-sokféleséget,- amelyen-belül-az-eltérések-nagyon-nagyok-lehetnek:-ha-például-egy-szociolingvista-nem-vagy-már-régóta-nem-foglalkozik-az-ún.-elméleti-nyelvészet-kérdéseivel,-akkor-nyelvész-végzettsége-ellenére-laikusnak-számít-ezen-a-területen.-szabó-a-„kutatói-homogenizáció”-problémáját-egy-esettanulmányban-is-bemutatja.-egy-olyan-esetet-ismertet,- amikor-az-adatközlő-pozíciója-és-nyelvről-való-tudása-valójában-egyetlen-homogén-kategóriába-sem-illeszthető-be:-az-adatközlő-a-feltett-kérdések-jellegéhez-igazodva-változtatja-meg-narratíváját-és-egyben-saját-pozícióját:-az-interjú-elején-az-adatközlőnek-a-másoknál-kompetensebb-beszélő-javító-pozíciója-felelt-meg-jobban,- viszont-miután-a-javító-szerepkörrel-kezelésben-negatív-értelmezés-is-fölmerült,-az-adatközlő-az-öncélú-javítás-narratíváját-megváltotta,-és-a-javítást-gyakorlati-okokkal-próbálta-legitimálni.-mindebből-jól-látszik,-hogy-az-adatközlő-felcímkezése-a-diskurzus-dinamikus-jellegéből-adódóan-jóformán-lehetetlen.

végül-még-kontra-miklós-cikkét-mlétem-meg,- mivel-az-abbán-felvetett-probléma-minden-élő-nyelvvél-foglalkozó-kutatót-közvetlenül-érint-vajon-az-a-tengeteg-hanganyag,- amely-a-kutatások-során-összegyűlik,- és-nemcsak-az-aktuális,-de-a-későbbi-vizsgálódásoknak-is-az-alapját-képezi,- mennyi-ideig-marad-meg-a-hangzó-nyelv-kutatható-dokumentumaként?-kontra-egy-megtörtént-eset-példáján-mutat-rá,- hogy-milyen-gyorsan-elavul-a-régebbi-felvételek-lejátszásához-szükséges-technológia;-sőt-az-is-kiderül,- hogy-minél-újabb-technológiával-van

valami rögzítve, annál gyorsabban válik használhatatlanná -- gondoljunk csak arra, hogy egy c d élettartama nem nagyon több tíz évnél. A hanganyagok lejátszásának technikai problémái mellett azonban sokszor tárolásuk módja is hozzájárul ahhoz, hogy ezek használhatatlanná váljanak. kontra éppen ezért egy magyar nyelvi hangtár létrehozását javasolja, ahol gyűjtik, szakszerűen megőrzik és tudományos elemzésre, rendelkezésre bocsátják a felvételeket.

A szociolingvisztika elméleti és módszertani problémái szempontjából érdekes lehet még németh miklós és Gréczi zsoldos enikő írása. mindkettő a történeti szociolingvisztika kérdéseit boncolgatja: hogy vajon hogyan lehet az (élő) beszéd tényeinek kutatásán alapuló szociolingvisztika módszereit a fennmaradt írásos emlékek kutatásánál alkalmazni; vagy éppen h egedűs Attila cikkére is utalhunk, amelyben a szerző a mondattani kutatások nehézségeivel foglalkozik. és szót kell még ejtenünk a kötet műhely c. rovatáról, amelybe végül két kisebb előadás sorozat került: az egyik -- a műhely szervezőinek bevezetőjét nem számítva -- öt cikkből áll, amelyekben két hagyomány, a beszélőközösségek nyelvjárási „átlagára” összpontosító nyelvföldrajz és a közösségek belső heterogenitását vizsgáló szociolingvisztika átfedődéseire került a hangsúly. A másik sorozatban négy önálló tanulmányt olvashatunk az *Uráli nyelvek – szociolingvisztikai elméletek és módszerek* című problémafelvető cikk után, melyek az udmurt és a komi permják nyelv helyzetével és használatával foglalkoznak.

A konkrét előadások és előadás sorozatok áttekintése után a kötet egészével kapcsolatban azt érdemes még megjegyezni, hogy a könyv olvasóbarát, nagy terjedelme ellenére jól kézbe illik, az oldalak nincsenek túlzsúfolva, az egyes cikkeket a konferencia képei is kiegészítik, a fejléceknek köszönhetően pedig könnyű keresni az egyes cikkek között. ugyanakkor úgy látom, hogy a cikkek betűrendbe sorolásánál ezek témakör szerinti rendszerezése, esetleg logikai sorrendbe állítása egy teljesebb és maradandóbb kép megőrzését tenné lehetővé az adott témáról mindazonáltal, ahogy az főntebb vélhetően

kiderült, mindenki, aki a nyelv iránt annak társas összefüggéseiben érdeklődik, kedvére talál olvasnivalót a kötetben.

Sebők Szilárd

I adislaw macháček: Úvod do sociologie mládeže. [bevezetés az ifjúságszociológiába] Tmava, univerzita sv. cyrila a metoda, Inštitút sociálnych vied. 2011, 182 p.

A szlovák ifjúságszociológia egyik doyenjének kötetét tartom a kezemben, s Petőfi után szabadon azon gondolkodom, minek is nevezzem, mármint a kötetet. A cím ugyanis arra enged következtetni, hogy tankönyvről van szó, amely végigvezeti olvasóját az ifjúsággal kapcsolatos alapfogalmakon és valamennyi, az ifjúsághoz kötődő aktuális jelenségen. már ez is fontos és tiszteletre méltó vállalkozás. macháček ezt nemcsak hogy megteszi, hanem ennél sokkal többet nyújt. előbb a rá jellemző alapossággal végigkalauzol a szlovákiai szociológiatörténeten a második világháború utáni időszaktól kezdve napjainkig -- vagyis akit ez az időszak és speciálisan az általános szociológiatörténet érdekel, már akkor sem fog csalódni, ha csak ezt a részt olvassa el. ám a szerző ugyanilyen alapossággal dolgozza fel az ifjúságszociológia történetét is, egyrészt a szlovákiai ifjúságszociológiáét a hazai szociológiai történésekbe ágyazva, másrészt az európai ifjúságszociológiáét, bemutatva ennek a szociológiai szubdiszciplínának a kialakulását, formálódását, irányváltásait befolyásoló nemzetközi elméleti és társadalompolitikai hátteret. k jelenthetjük tehát, hogy az öt fejezetből álló monográfia részben szociológiatörténeti mű. másrészt azonban szociológiaelméleti mű is, hiszen a szerző bőséges szakirodalomra és saját sokéves kutatási gyakorlatára támaszkodva aprólékosan elemzi mindazokat a kategóriákat és tendenciákat, amelyek az új évezredben az ifjúság problematikáját jellemzik. v égezetül aktuálpolitikai mű is, vagy inkább szociotechnikai, abban az értelemben, hogy épp a kimunkált elméletnek köszönhetően hasznos gyakorlati útmutatót nyújt az ifjúsággal foglalkozók számára. macháček ugyanis azok közé a szociológusok közé tarto-

zik, akik a tudományág fejlődésének fontossága mellett a tudományos eredmények gyakorlati alkalmazását is elengedhetetlenül fontosnak tartják. Az ő szavaival: „Az ifjúságszociológia az ifjúság-szisztematikus elemzésére szolgáló speciális szociológiai elmélet. ez a tudás felhasználható az ifjúságpolitika kialakításában és annak változásai szükségességének indoklásában, ugyanakkor felhívja a közvélemény figyelmét azokra az érzékeny társadalmi problémákra, amelyekkel az új nemzedék szembesül, tovább segíti a pedagógusok, szociális munkások és az ifjúsággal foglalkozó önkéntesek felkészülését.” (38. p.)

mikortól létezik a szlovák szociológián belül ifjúságszociológia? A kezdetek a két világháború közötti időszakra nyúlnak vissza, amikor a gyerekek és fiatalok egészségi állapotát vizsgálva többen rámutattak a társadalmi körülmények elemzésének fontosságára. Macháček elsősorban A. J. Churát említi, aki eredeti szakmáját tekintve gyermekorvos volt, s azt a nézetet vallotta, hogy „szociológia nélkül az orvostudomány csupán torzó”. Bár Churát és más fontos személyiségek jelentősen hozzájárultak a gyermek- és ifjúságproblematika szociológiai problémakörre válásához, az ifjúságszociológia intézményesítése a múlt század hatvanas éveire datálódik, amikor szlovákiában létrejöttek a szociológia oktatásának, valamint a kutatás intézményes bázisai, s ezzel egyidejűleg megjelent egy új, az ifjúság-problematikájára nyitott kutatói nemzedék, köztük a mai napig aktív szerző és az ifjúságszociológia másik jelentős alakja, Peter Ondrejko. Jelenleg több tudományos intézményben folyik ifjúságkutatás, ezenkívül vannak kimondottan erre a célra létrehozott intézmények, mint például az oktatási-ügyi tárca által megbízott IuvenTA, amely 2004-től az ifjúságpolitika fejlesztéséhez szükséges tudományos ismeretek generálására szakosodott. Fontos megemlíteni az Ifjúságkutatási Adatarchívumot is (www.vyskummladeze.sk), valamint a szlovákiai Ifjúságkutatási Társaságot (syrs), amely interdiszciplináris ifjúságpolitikai kutatásokat koordinál (www.syrs.org).

mi a jelenlegi szlovákiai ifjúságkutatás legnagyobb hiányossága? Macháček leginkább az alapkutatás hiányára hívja fel a figyelmet. Peter Gavura szociológus elemzésére hivatkozik, aki

33- ifjúságkutatási projektet vizsgált meg. Többnyire részproblematikákkal foglalkozó alkalmazott kutatásokról van szó, ami önmagában nem baj, csak hogy az eredmények interpretációjánál hiányzik egy általánosabb elméleti háttérbe való beágyazás. Hozzáteszem, ilyen elmélet az ifjúság-individualizációjának elmélete, amelynek a könyv szerzője terjedelmes és nagyon érdekes fejezetet szentel.

e sorok írójának mégis a negyedik a kedvenc fejezete. A polgári társadalomról és az ifjúság-társadalmi részvételéről szól. A szerző már említett alapossága itt is megmutatkozik. Előbb konceptualizálja a polgárosodás és a polgári társadalom fogalmát. A polgári társadalom egyik fő jellemzője a polgárok társulása. Hogyan alakult mindez szlovákiában? és hogyan alakult az ifjúság esetében? ezt követően Robert R. Osho szlovák szociológus, a rendszerváltás egyik mármár elhunyt nagy szakértőjének ún. polgári potenciál-típológiáját alkalmazza az ifjúságra, majd részletesen elemzi, hogyan reagálnak ezek a típusok a különféle társadalmi kihívásokra, illetve hajlandók-e aktívan bekapcsolódni a társadalmi folyamatokba, s ha igen, akkor milyen módon. Macháček valamennyi megállapítását gazdag empirikus anyag támasztja alá. A diagnózis után pedig következik a javasolt terápia. Hogyan, milyen eszközökkel lehet elérni azt, hogy a fiatalok saját érdekeikben aktív polgárokká váljanak? mennyire tudatosítják, hogy ez fontos, s vajon tudják-e, hogy miért? milyen változások következtek be az ifjúság-társadalmi részvételében az elmúlt húsz év folyamán?

vannak szociológusok, akik azt tartják, hogy minden kollégának olyan témával kellene foglalkoznia, ami közvetlenül érinti őt. Például az foglalkozzon válaszokkal, aki maga is elvált, az kutassa a szlovákiai magyarokat, aki maga is magyar stb. Nem osztom ezt a nézetet, de egy pillanatra tegyük fel, hogy igaz. Akkor a mi szerzőnknek nem volna szabad ifjúsággal foglalkoznia, hiszen az ifjúságot a 15-24 évesek kategóriájával definiálja (s bár mondhatni, örökifjú típus, ezt a korcsoportot már túllépte)! márpedig ez nagy kár volna, mert Ladislav Macháčeknél többet idehaza egyetlen szociológus sem tud az ifjúságról.

Lampl Zsuzsanna

duba-Gyula:- valami- elmúlt- II.- erni- diákkora. (r egényes- önéletírás).- Pozsony,- madách-Posonium,-2013,-216-p.

duba-Gyula-legújabb-műve-visszanyúl-jellegzetessé-tett,-egyenített-és-mára-kulturális-köztulajdonná- vált- szűkebb- hazája,- hont- megye tárgyköréhez.- Amint- a- könyv- közvetlen- előzményének,¹ ennek-a-regénynek-is-egy-jól-körülhatárolható- régió- a- helyszíne,- nem- titkoltan, sőt- zárójeles- alcímében- a- szerző- szülőfaluja és- közvetlen- környéke.- Itt,- a- regénybeli Gyarmaton- (a- község- a- valóságban: hontfűzesgyarmat)- indul- hősünk,- az- elemi iskoláit- elvégző- kisgyerek- sorsa,- s- négy- év múlva- ugyanitt- ér- véget.- K- özben,- a- négy- évet felölelő-időszakról-kiderül,- a- kisfiú-száma- is, hogy-szülőföldje-sorsfordító-események-szintérvé-válik,- szó- szerint- és- képletesen- is- határesetek- ütközőzónájává- alakul- élete,- amennyiben- az- 1938-as- visszacsatolást- követően- faluja- és- lévai- székhelyű- gimnáziuma- magyarországhoz- kerül,- északabbra- élő- közvetlen- ismerőseik- azonban- az- ún.- szlovák- állam- területén maradnak.- A- megváltozott- rendszer,- a- népis- kolából- való- feljebb- kerülés,- nemkülönben- a- háborús- események- mind-mind- az- érzékeny és- felettébb- fogékony- gyermek- lelki- világának alakítóivá- válnak.- Ami- nem- változik:- a- legszűkebb- paraszti- rokoni- környezete- (szokásvilága, életfelfogása,- józan-ítélőképessege)-iránti- szeretete-és-tisztelete.- Amivel- gyarapszik:- a- városi környezet- és- életfelfogás- újszerűsége- és- a műveltség- iránti- elhivatottság.- A- lineáris- cselekményű,- több-fejezetre-és-számtalan-epizódra- osztott- mű- meditatív,- részletező- elbeszélés- móddal- párosul.- Az- ébredező- eszméletű- főhős optikáján- keresztül- szemlélt- világ- egy- eleven, pezsgő,- szellemiekben- gazdag,- kifejezetten élhető,- várakozásokkal- és- bizakodással- teli kiindulópontnak- tűnik.

A- mű- egyidejűleg- több- határhelyzet- síkján épül- fel,- egyfelől- a- főszereplő- életkorát- illetően (a- gyermekkor- diákkor- mezsgyéjén),- a- történelem,- a- regényidő- története- szintjén- (a- béke-

idők-háború- vízvázastóján)- és- a- politikai- földrajzi- változások- mentén- (a- csehszlovákiai- magyarországi- hovatartozást- illetően).- Az- e- síkok- mentén- bonyolódó- történesek- a- cseperedő- erni- korábbi- egynemű- világképének- és önismeretének- rétegzettségét- eredményezik. A- falusi- és- a- városi- (ember- és- mentalitás)- közti különbségen- kívül- hamar- megtapasztalja- a- mi- és- a- mások- közti- különbözőséget- is.- (megtapasztalja,- hogy- a- tőle- különbözőknek- a- megnevezésük- is- más:- tót,- zsidó,- anyaországi.- s- kénytelen- megtapasztalni,- hogy- ezek- megítélése- és- a- velük- való- bánásmód- is- nagyon eltérő.)

A- mi- és- a- mások,- a- saját- és- az- idegen- egymással- élése- nyelvileg- és- nyelv(ek)- által- is demonstrálódik.- A- másság- egyes- jegyeit, ismérveit- részint- környezete- tudatja- vele,- azaz mintegy- örökbe- kapja.- eszerint- a- külső- azonosság- vagy- hasonlóság- csak- látszat:- „két magas- férfi,- a- ruhájuk- is- egyforma- (...), mintha testvérek- lennének.- Pedig- öregattya- magyar, János- bácsi- szlovák,- de- még- a- hám- is- egyforma- a- lovaikon.”-(9.-p.)- másfelől- az- eltérő- nemzeti- vagy- nyelvi- hovatartozást- hallás- alapján maga- is- felismeri- (szlovák- látogatóik- kapcsán): „Figyeli- a- vendégeket,- idegenes- kiejtéssel beszélnek- magyarul,- furcsa- szófűzésekkel,- de érthetően.”-(10.-p.)- A- másság- és- különbözőség mellett- a- sokféleség- hagyományába- is- bele- születik:- a- nagyapák- (első)- világháborús- történeteiből- világos- és- érthető- számára,- hogy- mit jelent- a- verda- (Wer- da?)- kérdés,- szlovenszkoí magyarként- pedig- érti- és- használja- a- pelendrek- (csehek- és- szlovákok- is- nevezik- így- a- medvecukor- nevű- édességet,- a- bärendreck,- medveszar- szóból)- vagy- a- nyetatafa- (a- szlovák netata- alatt- a- szagos- boróka,- Junisperus- sabina- értendő),- sopa- (fáskamra),- frajer- (udvarló) szavakat.- Az- értés,- megértés- és- a- többnyelvűség- hagyományának- mentoraként- fellépő- mindentudó- elbeszélő- maga- is- gyakran- cselekvő- reflektáló- szereplőként- jelenik- meg,- mint- valami- külső- segítő- vagy- közeli- rokon.- K- iegecskítései,- kommentárjai- révén- olykor- narrátori- pozíciójából- is- kilép,- s- egyfajta- gyors- online- fordítóként,- a- háttérben- működő- értelmezőként hat:- „a- volt- k- u.k.- bakák- úgy- tudják,- hogy- a- rüsztung- a- katonai- felszerelést- jelenti- németül,- az- unokák- azonban- már- biztosak- benne,

1- duba-Gyula:- *Valami elmúlt. Erni gyermekora. Regényes önéletírás.*- Pozsony,- madách-Posonium,-2008,-252-p.

hogy-aki-rüssztel-rúg,-az-lábfejjel-rúgja-a-labdát.”-(37.-p.)

A--szavak,-kifejezések-szintjén-megjelenő --sokféle-nyelv,-beszéd-és-szólam-természete-sen-vegyül-a-fonetikusan-írt-rétegnyelvi-(pl.-a labdarúgás-mint-tömegsport-kifejezéseivel:-fotbal,- driblizés,- henc- =- labdarúgás,- cselezés, kezezés)-és-nyelvjárási-(hankalodás=-alkony, stanyicli=-stancicli,-borostya=-borosta,-korda=szán)-szavakkal,-nemkülönben-az-iskolázottság-(„setzen!”,-„Ich-glaube-an-einen-Gott,-ich glaube-an-ein-vaterland”)-a-latinitás-(„Quod licet-lovi,-non-licet-bovi!”)-szókincsbővítő-elemeivel.-A-szövegbe-spontán-belesimuló-nyelvi másság-elemei-azokban-az-esetekben-jelzetek-(kerülnek-idézőjelek-közé),-amikor-a-beszéltő-tudatában-van-ennek-a-másságnak,-de-alternatív-kifejezés-híján- ezt-a-mást-egyben-sajátjának-is-tartja,-illetve-jelzi,-hogyan-ezekre-a-fogalmakra-náluk-ezeket-a-kifejezéseket-használják: „a-motoros-vonat-állandó-»dünörgése«,a-sínek

összekapcsolódásán-és-a-váltókon-való-csattanások”;-„Furcsa-volt-csákószérű-sildes-sapkában,-mely-egészen-más,-mint-a-csehszlovák hadseregben-viselt-»lodičky«”-(162.-p.);-„h-úzza a-szalmát-a-»gajmóval«.”-(212.-p.)

d uba- regényes- önéletírásának- újabb darabja,-a-*Valami elmúlt II. Erni diákkora* az-öt-évvel-korábbi,-*Valami elmúlt. Erni gyermekkorának*-természetes-folytatása- abban-a-tekintetben-is,-ahogy-keserű-József-megállapítja: alapjában-véve-ez-is-metonimikus-szerveződésű-próza.-Az-irodalomteoretikus-és-kritikus-az *Erni gyermekkorával*-kapcsolatban-még-megjegyzi,-hogyan-azt-„a-nyelvi-áttetszősége,-egyértelműsége- való-törekvés-jellemzi”.² Az-*Erni diákkora* ehhez-képest-éppen-a-hallás-útján befogott-(más)-nyelvek-sokféleségének-megidézésével-és-rögzítésével-lép-túl-(saját)-nyelvének-mind-egyértelműségén,-mind-transzparens-voltán.

Csanda Gábor

2- keserű-József:-Az össze nem függő parkok.-d unaszerdahely,-n AP-k kiadó,-2011,-140.-p.

számonk-szerzői

Angyal László (1983)

nyelvész;-tanár-(eperjesi-egyetem;-Tomp
mihály-Alapiskola,-r imaszombat,
szlovákia)

Bárth Dániel (1976)

etnográfus,-történész-(eötvös-I oránd
Tudományegyetem,-Folklore-Tanszék,
budapest,-magyarország)

Csanda Gábor (1963)

szerkesztő,-kritikus-(Fórum
kisebbségkutató-Intézet,-s omorja,
szlovákia)

Gazdag Vilmos (1984)

doktorandusz-(eötvös-I oránd
Tudományegyetem,-s sláv
nyelvtudományi-Program,-budapest,
magyarország)

Gecse Annabella (1972)

néprajzkutató,-muzeológus-(damjanich
János-múzeum,-s zolnok,-magyarország)

Gyurgyík László (1954)

szociológus-(Fórum-kisebbségkutató
Intézet,-s omorja;-s elye-János-egyetem,
komárom,-szlovákia)

L. Juhász Ilona (1960)

etnológus-(Fórum-kisebbségkutató
Intézet-etnológiai-k özpontja,-komárom,
szlovákia)

Kerényi Éva (1981)

történész-muzeológus;-doktorandusz
(Gömör-k ishonti-múzeum,-r imaszombat,
szlovákia;-eötvös-I oránd
Tudományegyetem,-budapest,
magyarország)

Kondor Perhács Johanna (1988)

doktorandusz-(comenius-egyetem,
Pozsony,-szlovákia)

Lampl Zsuzsanna (1959)

szociológus,-újságíró,-író-(Fórum
kisebbségkutató-Intézet,-s omorja,
szlovákia)

Öllös László (1957)

politológus-(Fórum-kisebbségkutató
Intézet,-s omorja,-szlovákia)

Popély Árpád (1970)

történész-(Fórum-kisebbségkutató
Intézet,-s omorja;-s elye-János-egyetem,
komárom,-szlovákia)

Sebők Szilárd (1989)

doktorandusz-(comenius-egyetem,
Pozsony,-szlovákia)